3 1761 08121453 8

R. 292.

A. M. KIR. KURIA KÖNYVTÁRA

II 88.
1232

SZILÁGYI DEZSŐ

BESZÉDEI

*

SZERKESZTIK

FAYER GYULA VIKÁR BÉLA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1913

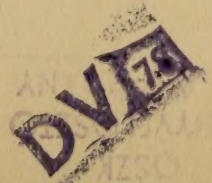

II. 292.
(II. pótk.)

SZILÁGYI DEZSŐ BESZÉDEI

NEGYEDIK KÖTET

KÖZÖS ÜGYEK ÉS ROKON TÁRGYAK

FERENCZ FERDINAND FŐHERCZEG HÁZASSÁGI NYILATKOZATA

SZERKESZTETTE

DR FAYER GYULA

DV 178

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1913

DB
941
S9A56
köt 4

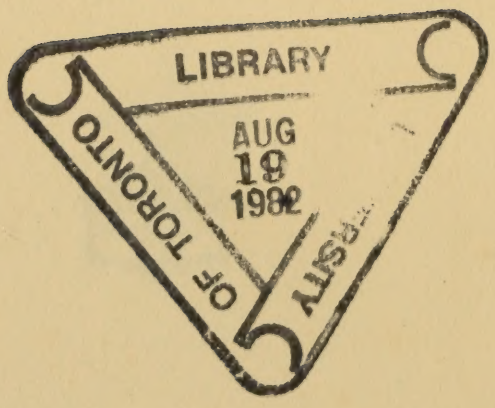

5439. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

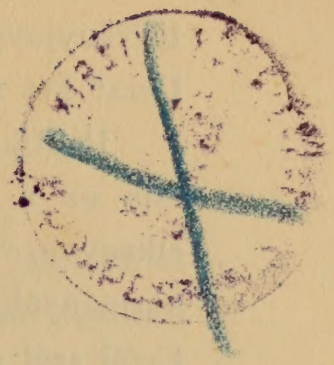

A KÖZÖS ÜGYEKRŐL és a velök rokon tárgyakról szóló beszédek sorozata, mely az első kötettel indult meg és a harmadikkal folytatódott, a jelen kötettel zárul.

Az első kötet bevezető sorai igen széles keretet jelöltek meg a beszédeket kísérő, tárgyi és személyi kapcsolataikat feltüntető történeti ismertetések számára. Csak később, a szerkesztési munka folyamán tűnt ki, hogy ez a terv egészében nem valósítható meg, minthogy a beszédgyüjtemény terjedelmének szoros megállapítása e részben megdönthetetlen tilalomfát állított fel. Ezért a munkának ismertető történeti részét már az előző kötetben is meg kellett szorítani, a jelen kötetben pedig a legszűkebb mértékre kellett leszállítani. Ugyanez a körülmény szolgál okul és szolgáljon mentségül arra is, hogy egyikmásik beszédet ki kellett hagyni a gyüjteményből, néhol pedig egy-egy kisebb jelentőségűnek mondható beszédet, a nem szorosan a tárgyhoz tartozó részlet elhagyásával, meg kellett rövidíteni.

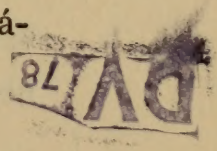

*

Helyén való itt külön rámutatni e kötet tartalmából a képviselőházban folyt egy és más nagyjelentőségű tárgyalásra, melyben Szilágyi Dezső vezető szerepet vitt.

Ezek egyike az 1889-iki nagy véderő-vita, melyben a törvényjavaslat 14. §-ának közjogi sérelmét Szilágyi Dezső két nagy beszédben fejtette ki.

Politikai pályafutásának ezután következő időszakára esik az a nevezetes mozzanat, hogy ellenzéki helyzetét elhagyva, visszatért a szabadelvű pártba és Tisza Kálmán kormányában az igazságügyminiszteri tárczát vállalta. Erről szól a programmszerű »pozsonyi levél«.

Szilágyi Dezső vezető részvételével folyt később az a nagyszabású vita, melyben ő az 1867. évi XII. törvényczikk jogi természetét fejtette ki. Az ő nevéhez fűződik a kiegyezési törvény jogi természetének az az elvi felfogása és e felfogás rendszeres kifejtése, hogy e törvény a magyar törvényhozásnak olyan önálló alkotása, melynek esetleges megváltoztatása a jog szempontjából a magyar törvényhozáson kívül eső minden más tényezőtől függetlenül foganatba vehető. A kiegyezési törvény jogi természetének ezt a konstrukcziójá a kőszegi királyi válasz körül folyt vitában az igazságügyminiszteri székből fejtette ki Szilágyi Dezső.

E kérdés elvi felfogásában politika és tudományos irodalom eltérnek egymástól, sőt részben egyenesen szemben állnak egymással. A legújabban gróf Tisza István és Wlassics Gyula közt ezen alapvető alkotmányjogi kérdésről folyt eszmecsere Szilágyi Dezső fejtegetéséből és elvi megállapításaiból indul ki s itt mondott beszédeinek jelentőségét tünteti fel.

E kötet tartalmának még egy nevezetes és itt különállóan elhelyezett tárgya: a Ferencz Ferdinand főherczeg házassági nyilatkozatának beczikkelyezése körül folyt vita. E házasság közjogi vonatkozásainak a pragmatica sanctio hiteles magyarázatával történt szabályozását

és megoldását Széll Kálmán miniszterelnökön kívül, aki ezt az ügyet ilyen formában a törvényhozás elé vitte, Szilágyi Dezső képviselte a házban.

*

E néhány rövid utalás nem terjed ki a jelen kötet anyagának minden részére; csupán a közjogunk rendszeri alapjaira tartozó tárgyakat emeli ki.

Budapesten, 1912 szeptember havában.

F. Gy.

ÁTTEKINTÉS A IV. KÖTET TARTALMÁHOZ.

AZ 1881/4-IKI ORSZÁGGYŰLÉS UTOLSÓ ÜLÉSSZAKA.

A MAGYAR ZÁSZLÓ A DIPLOMACZIAI KÉPVISELETBEN. 1—2. lap.

Thaly Kálmán indítványa. Wenckheim Béla báró miniszterelnök 1875-iki válasza e tárgyban Irányi Dánielnek. Szilágyi Dezső felszólalása 1882 deczember 4-ikén. 1. lap.

DELEGÁCZIÓ.

AZ ELLENZÉKI TAGOK LEMONDÁSA. 3. lap.

A lemondó-levél. A delegáczió határozata.

BESZÁMOLÓ.

1884 május 25-ikén. 3—29. lap.

AZ 1884/7-IKI ORSZÁGGYŰLÉS.

A DELEGÁCZIÓ HATÁSKÖRE. A HADI TENGERÉSZET KÖLTSÉGEI. 29—30. lap.

A választások eredménye.

Szilágyi Dezső felszólalása 1884 deczember 6-ikán. 29. lap.

A betűsoros névmutató a 385. lapon van.

AZ »OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA« ELNEVEZÉS.

Kőrösi Sándor felszólalása; Péchy Tamás elnök helyreigazítása.

Szilágyi Dezső felszólalása 1885 január 25-ikén. 30—31. lap.

KÜLÜGYI KÉRDÉSEK.

BULGÁRIA ÉS KELETRUMÉLIA EGYESÍTÉSE.

1. A KÉPVISELŐHÁZBAN. 32—45. lap.

Interpellácziók Tisza Kálmán miniszterelnökhöz.

Szilágyi Dezső interpellácziója 1885 október 1-jén. 32—45. lap.

---

2. A DELEGÁCZIÓBAN. 45—63. lap.

Szilágyi Dezső kérdései a külügyminiszterhez; Kálnoky gróf külügyminiszter válasza.

Falk Miksa előadói beszéde a külügyi költségvetés tárgyalásánál.

Szilágyi Dezső beszéde 1885 november 14-ikén. 48—63. lap.

SÁNDOR BULGÁRIAI FEJEDELEM LETÉTELE. 63—73. lap.

Interpellácziók a házban.

Szilágyi Dezső interpellácziója 1886 szeptember 29-ikén. 63—67. lap.

Tisza Kálmán miniszterelnök válasza.

Szilágyi Dezső viszonválasza. 68—73. lap.

KILÉPÉSE A MÉRSÉKELT ELLENZÉK PÁRTJÁBÓL.

Levele a párt elnökéhez 1886 márczius 12-ikén. 73. lap.

AZ 1887/92-IKI ORSZÁGGYŰLÉS.

VÁLASZTÁSOK.

Programmbeszéd 1887 június 6-ikán. 75. lap.

PROGRAMMBESZÉD POZSONYBAN.

1887 október 20-ikán. 76—90. lap.

A NAGY VÉDERŐ-VITA. 90—154. lap.

Állásfoglalás a 14. §. ellen. Tisza Kálmán miniszterelnök kijelentései. Tisza István beszéde.

Szilágyi Dezső beszéde 1889 január 23-ikán. 94—124. lap.

A 14. §. részletes tárgyalása.

Szilágyi Dezső beszédei 1889 február 21-ikén. 124—152., 152—154. lap.

BELÉPÉSE A SZABADELVŰ PÁRTBA.

A POZSONYI LEVÉL.

A pozsonyi választókhoz 1889 április 20-ikán. 154—163. lap.

A KONZULI BÍRÁSKODÁSRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY. 163—262. lap.

Az ellenzék állásfoglalása. Apponyi Albert gróf és Polónyi Géza határozati javaslatai.

Szilágyi Dezső beszédei 1891 február 19-ikén. 163—198. lap.

Apponyi Albert gróf válasza.

Szilágyi Dezső felszólalása ugyanazon napon. 199. lap.

Apponyi Albert gróf újabb válasza.

Szilágyi Dezső felszólalása ugyanazon napon. 201. lap.

Az általános tárgyalás befejezése.

Szilágyi Dezső beszéde 1891 február 24-ikén. 202—233. lap.

Részletes tárgyalás ; Zoltán János, Polónyi Géza, Kaas Ivor báró, Ugron Gábor, Thaly Kálmán módosításai.

Szilágyi Dezső felszólalásai 1891 február 25-ikén és 26-ikán. 233—258. lap.

Tisza István és gróf Apponyi Albert felszólalásai.

Szilágyi Dezső felszólalása 1889 február 26-ikán. 260. lap.

AZ 1867:XII. T.-CZ. JOGI TERMÉSZETE.

A KŐSZEGI KIRÁLYI VÁLASZ. 262—297. lap.

Ő felsége válasza a dunántúli törvényhatóságok küldöttségének. Kérvény a házhoz a kormány felelősségre vonása iránt. Apponyi Albert gróf felirati javaslata; Ugron Gábor és Asbóth János határozati javaslatai.

Tisza István gróf és Wlassics Gyula eszmecseréje. Angyal Dávid, Buza László, Bernatzik Edmund Tisza és Wlassics vitájáról.

Szilágyi Dezső beszédei 1893 október 12-ikén és 13-ikán. 268—291., 291—297. lap.

A PRAGMATICA SANCTIO TRÓNÖRÖKLÉSI RENDJÉNEK HITELES MAGYARÁZATA.

FERENCZ FERDINAND FŐHERCZEG HÁZASSÁGI NYILATKOZATA. 299—386. lap.

Széll Kálmán miniszterelnök törvényjavaslata.

Az igazságügyi bizottság tárgyalása. Széll Kálmán, Polónyi Géza, Győry Elek, Barabás Béla, Hodossy Imre, Veszter Imre felszólalásai; a bizottság jelentése.

Szilágyi Dezső elnöki kijelentése a bizottságban. 300—301. lap.

A törvényjavaslat a házban. Kossuth Ferencz beszéde; Zichy János gróf indítványa pótlás iránt; Holló Lajos, Mezőssy Béla, Rátkay László, Széll Kálmán miniszterelnök, Győry Elek, Horánszky Nándor, Polónyi Géza, Barabás Béla beszédei.

Jászi Viktor, Polner Ödön, Ferdinándy Géza, Schiller Bódog előadásai a Magyar Jogászegyletben.

Szilágyi Dezső beszéde 1900 november 6-ikán. 307—340. lap.

Polónyi Géza és Rakovszky István felszólalásai.

Szilágyi Dezső válaszai. 341—344. lap.

Részletes tárgyalás. Széll Kálmán indítványa a szöveg kiegészítése iránt. Polónyi Géza és Ugron Gábor beszédei.

Szilágyi Dezső beszédei 1900 november 12-ikén és 13-ikán. 346—377., 378—383. lap.

A főrendiház tárgyalása. Zichy Nándor gróf beszéde.

A házassági nyilatkozat a Reichsratban.

AZ 1881/4-IKI ORSZÁGGYŰLÉS UTOLSÓ ÜLÉSSZAKA.

MAGYAR ZÁSZLÓ A DIPLOMACZIAI KÉPVISELETBEN.

Az 1883 évre szóló költségvetés tárgyalása során Thaly Kálmán az osztrák-magyar követségek hivatalos helységein a magyar zászló kitűzését sürgette.

Tisza Kálmán miniszterelnök nyilatkozata után, 1882 deczember 4-ikén, előbb egy másik tárgyat is érintve, a mérsékelt ellenzék pártjáról hozzászólt a kérdéshez Szilágyi Dezső.

Bevezető szavai Wenckheim Béla bárónak mint miniszterelnöknek 1875-ben tett kijelentésére vonatkoznak. Irányi Dániel az 1875-iki országgyűlés összeülésekor, úgy mint 1869-ben és 1872-ben is, kijelentette, hogy pártja, hacsak a kormány részéről biztosítást nem nyer az iránt, hogy a királyi várlakon az országgyűlés megnyitásánál a magyar nemzeti és a horvát lobogón kívül más, nevezetesen a fekete-sárga zászló kitűzetni nem fog, a megnyitási ünnepélyen nem jelenik meg. Erre Wenckheim báró ezt mondta : A fekete-sárga színek a felséges uralkodóház színei . . . Ha valaki bokros ezektől a színektől, és ezek miatt nem megy fel Budára, ezt teheti tetszése szerint . . . Nem láthatok — mondotta tovább — semmi alkotmányellenes dolgot abban, ha Ő felsége családi színeit várára tűzeti. (Helyeslés a középen.)

Szilágyi Dezső Tudom, hogy a fekete-sárga zászló kérdése sokszor előkerült már a házban. Emlékszem reá, hogy mikor én is azon az oldalon ültem,*) az a magyarázata adatott a budai várban lengő fekete-sárga zászlónak, hogy az a fejedelem

*) A szabadelvű pártot érti.

színe és czímere, és nem határozat, hanem ezen felvilágosítás tudomásul vétele alakjában az akkori ház ebbe belenyugodni látszott. Igy áll exacte a dolog.

Magyarország viszonya Ausztriához és általában ezen monarchiának nemzetközi és államjogi szerkezete az utóbbi tíz év alatt folytonos előmenetelt tett az európai elismerésben. Méltóztassanak emlékezni a czímnek oly megváltoztatására, amelyben a dualizmus egyenesen ki van fejezve,*) továbbá a diplomacziai képviseletben használt kifejezésekre, amennyiben most minden diplomacziai képviselő mint Ausztria-Magyarország képviselője szerepel. Gondolom, ezen tökéletesen helyes iránynak, amely alkotmányunknak megfelel, kell hogy kikerülhetetlen következménye legyen az, hogy Magyarország zászlója azon másik zászló mellett a külföldi hivatalos alkalmakkor egyenjogúan használtassék. Megvallom, hogy ezt nem is látom olyasvalaminek, ami a megszokottságon kívül egyebet érintene. Ebben semmi rettenetes ujítás nincs. Kívánni és követelni a miniszterelnök úrtól, hogy ő ezt keresztülvigye, nem lehet. De kívánni, hogy arra törekedjék: ezt jogosan lehet, és nem tudom, hogy miért nem foglalja el ezt az álláspontot. Mert ha egyszer a czímben megtörtént ez a változtatás, és a monarchia dualisztikus szerkezete az összes diplomacziai okmányokban a legélesebben ki van fejezve, ez az utolsó lépés oly természetesnek fog feltünni, hogy az arra való törekvést megigérni lehetséges. A magyar országgyűlésnek pedig mindenesetre törekednie kell arra, hogy a monarchia dualisztikus szerkezete minden tekintetben, tehát ezen végső téren is, érvényre emeltessék.

Én tehát csatlakozom azon kérelem kifejezéséhez, — gondolom, kérelem volt — hogy a miniszterelnök oly irányban érvényesítse befolyását, hogy a magyar zászlónak, a magyar állam szimbolikus kifejezésének alkalmazása a külföldi követségeknél illő ünnepélyes alkalmakkor igenis történjék meg. (Helyeslés balfelől.)

*) Magyarország és Ausztria két külön államiságának feltüntetésére a »császári királyi« jelzők közt az »és« beiktatásának gondolatát Szilágyi Dezsőnek tulajdonították. (L. erre nézve Szilágyi nyilatkozatát e kötet 231. lapján.)

DELEGÁCZIÓ.

AZ ELLENZÉKI TAGOK LEMONDÁSA.

Az 1883 évi október 23-ikára összehívott delegáczió képviselőházi tagjainak választásában a mérsékelt ellenzék pártja nem vett részt, megválasztott tagjai pedig: Szilágyi Dezső, Apponyi Albert gróf és Pulszky Ágost, lemondottak tagságukról.

A delegáczió elnökségét azután lemondásukról a következő levélben értesítették:

Mélyen tisztelt elnökség! A képviselőház többsége jónak látta a közös ügyek tárgyalására kiküldött országos bizottság megalakításánál az eddigi gyakorlat szerint a kisebbségnek átengedett, úgy is aránytalanul csekély számú helyeket ez alkalommal minden ok nélkül még egygyel csökkenteni. Tette pedig ezt daczára annak, hogy a kisebbség részéről kellő időben az eddigi gyakorlatra figyelmeztetve és e gyakorlat fentartására felkérve lett. A többség eljárásában az ellenzék azon része, melyhez tartozunk, kivétel nélkül ama méltányosságnak megsértését látta, mely a pártok üdvös együttműködésének egyik előfeltétele, és ezért a választásban részt sem vett. Alólirottak, mint az ellenzék köréből kijelölt bizottsági tagok, ily körülmények közt a választást el nem fogadhatják, megbízásukról tehát ezennel lemondanak és tisztelettel kérik az országos bizottságot, hogy lemondásukat elfogadni méltóztassék.

Mély tisztelettel — Budapest, 1883 október 22-ikén — Gróf Apponyi Albert, Pulszky Ágost, Szilágyi Dezső.

A delegáczió Falk Miksa felszólalása után tudomásul vette a lemondást és a lemondottak helyébe három póttagot hívott be.

BESZÁMOLÓ.

Az 1881/4-iki országgyűlés berekesztése után, 1884 május 25-ikén, mondta el beszámolóját Szilágyi Dezső a Budapest józsefvárosi kerületben. A gyűlésen Horánszky Nándor elnökölt.

Országos feladatok.

Szilágyi Dezső Midőn, uraim, a lefolyt országgyűlés megnyílott, a trónbeszéd nyomatékosan kiemelte, hogy a politikai láthatár derült és a biztosított béke éveit éljük, s így az országgyűlés oszthatatlanul a belügyeknek szentelheti munkásságát.

És valóban, ha a béke éveire s ezek erélyes felhasználására valamely országnak szüksége volt: Magyarország az.

Mert alig van, legalább nyugot felé, Európában ország, melynek feladatai oly sokneműek és oly nyomasztók volnának, hogy erejével utánuk kell sietni, azt minden igyekezettel megnövelni.

Feladat feladatra, baj bajra halmozódott a lefolyt évek alatt: a pénzügyi rendezés, a gazdasági erősödés, a belszervezet, az alkotmány reformja — mind mint sürgős teendő állott előttünk.

És ezek egynémelyike csak békeévekben fejleszthető és oldható meg. Minden, ami körülöttünk történt, óva intett a nyugalom évei felhasználására; mert ami elviselhető csend közepette: végzetes, bénító csapássá válik válságok idején; s amit gyógyítani lehet békés fejlődésben: nem szabad hozzányúlni, ha az állam ereje harczba vitetik. (Helyeslés.)

Ma, midőn el akarom mondani az itt pártkülönbség nélkül egybegyült választópolgárok előtt, úgy amint látom, fény és árny nélkül, hogy miként használtattak fel a lefolyt évek, teszem ezt azért, hogy magam is hozzájáruljak ahhoz, hogy ítéletet mondhassanak az országgyűlés és mindazok viselete felett, kikre a nemzeti hatalom kezelése, a nemzet munkásságának irányzata bízva volt. (Halljuk! Halljuk!)

Szeretném, ha azt, ami hazánk érdekében történt, osztatlan megelégedéssel tekinthetnők; szeretném, ha minden ajkon lebegne a szó, ha minden szívben megvolna az érzése annak, hogy államunk fejlődése, erősödése hatalmas léptekkel előre ment.

De, uraim, a valóság nagyon is világos ahhoz, hogy félreismerhető volna, és minden, ami történt, tanusítja, hogy ama nagy föladatok közül, miket a mult reánk ha-

gyományozott, teljesen megoldva egy sem lőn, kevésben történt lényeges haladás, és egy lappangó társadalmi viszály és egy más lappangó politikai kórállapot jutott megdöbbentő nyilt kitörésre.

A pénzügyi egyensuly.

A trónbeszéd különös nyomatékkal emelte ki a pénzügyi rendezés művét, és hatályosan ajánlotta az országgyűlés figyelmébe, hogy az állam helyreállított hitelét s az államháztartás rendjét semmi más tekintetnek alárendelni nem szabad.

A lefolyt évek a folytonos erőfeszítés, a folytonos áldozathozás évei voltak az állam pénzügyei rendezése érdekében.

Ez évek történetének egy részét mindenki olvashatja adókönyvének tételeiben. (Élénk helyeslés.)

Változtak, évről évre változtak a kormány pénzügyi politikájának jelszavai és igéretei, és szét is foszlottak, mint köd, a valóságnak világítása mellett. (Igaz ! Ugy van !)

Nem azt tekintem én hibának, ha egy pénzügyi politika az egyensúly érdekében terheket ró az országra, hanem azon biztatásokat, melyek a valóságot, legalább jó részben, a nemzet szeme előtt elleplezték.

Emlékezzenek vissza : kezdetben az volt az általánosan elfogadott jelszó, hogy az egyenes adókat nem kell emelni; a gazdasági fejlődés megbénítása nélkül nem lehet; a közvetett, a fogyasztási adók nagyobbmérvű igénybevétele adja meg a kellő jövedelmi forrásokat. És ennek nyomatékot adtak azzal a kijelentéssel, hogy ha ez nem történik, az egyenes adók, különösen a földadó emeléséhez kell folyamodni.

A már behozott czukor-, kávé- és söradóhoz hozzájárultak : a pénzügyi vámok felemelése, a bélyeg és illetékek emelése és reformja, a megszigorított eljárás, a petroleumadó, a szeszadó — s midőn mindez kiadásaink rohamos emelkedése által felemésztve lőn és midőn az aratás megtörtént az indirekt adók terén, akkor egyszerűen a hangoztatott biztosítást el kellett ejteni és vissza kellett térni az egyenes adók szaporításához és emeléséhez, mert — mellőzve a pénzintézeteknél elhelyezett tőkék adóját — a jö-

vedelmi pótadó reformja nem más, mint egyenes adóink főbb nemeinek jelentékeny fokozása. (Igaz ! Úgy van !)

Áldozatban, erőfeszítésben tehát nem volt hiány, s ha az államháztartás javulását nézzük, az két tényben volna összefoglalható: a conversio befejezése és a költségvetési rendes kezelésben az egyensúly helyreállítása. (Halljuk ! Halljuk !)

Ez a két tény az, és főleg az utóbbi, melyre mint a kormány pénzügyi politikája végeredményére, diadalmasan hivatkoznak.

Ami az elsőt illeti, a járadék átváltoztatását, az, bár legújabban némi fennakadást szenvedett, megengedem, őszre s mindenesetre ez év végével be lesz fejezve.

De, anélkül hogy azt kicsinyelni akarnám, nem hallgathatom el azt a meggyőződésemet, hogy annak sem elvi fontossága, sem pénzügyi eredményei nem igazolják azt a túlságos dicsőítést, mellyel e pénzügyi művelet annyiszor felemlegetve, annyiszor kiemelve lőn. Mert egy oly államban, mely adósságai fejében évenkint járulékul 111 milliót fizet, az adósság tőkéjének emelkedése mellett körülbelül két és félmillió kamattehernek csökkenése e nagymérvű dicsekvést nem indokolja. (Élénk helyeslés.)

Nem, főleg ha meggondoljuk, hogy ezzel a konverzióval ami könnyebbülést az állami adósságjáradék utján elérni lehetett, ezen és még a jövő nemzedék számára mind már ki van merítve.

És csak sajnálni lehet azt, hogy a konverziónak három éven át huzódása nem engedte meg, hogy az európai pénzpiacznak 1880 óta fennálló kedvező hangulata a magyar közgazdaság emelésére jelentékenyen kihasználható legyen.

És ha ezt a pénzügyi kormánynak fel nem rovom, mert a Bontoux-krizis és az egyiptomi viszályok befolyása körén kívül estek, másrészt el sem ismerhetem különös érdemét a konverzió körül sem, mert hiszen általánosan ismeretes, hogy az nem, hogy úgy mondjam, a kormány körében keletkezett konczepczió, hanem a pénzpiacz állásából önkényt jövő és készen kínálkozó művelet elfogadása volt. (Igaz ! Úgy van !)

Sokkal jelentősebb, uraim, és ne vegyék rossz néven

tőlem, ha száraz tárgyakkal akarom itt önöket igénybe venni — sokkal jelentősebb a másik, amit mondanak : az államháztartás egyensúlyának a rendes kezelésben helyreállítása.

Ez, uraim, ha pillanatnyi nem volna, mert akkor igen keveset, legfölebb erőlködéseink nagyságát jelenti, jelentőségében és következményeiben sokkal fontosabb. Az a tény, hogy Magyarország jövedelmei és kiadásai úgy konszolidálódtak, hogy a rendes bevételek és kiadások között biztosított és maradandó egyensúly van, volna legalább egy olyan eredmény, melyre tekintve azon súlyos áldozatokat, melyek árán megvásároltatott, megnyugvással tekinthetnénk. Pedig, mint röviden említém, az áldozatok súlyosak voltak, és csak egy, czéljában és eszközeiben teljesen biztos pénzügyi politika volt jogosítva azokat oly rohamosan a nemzetre róni.

Igaz, enyhítésül az mondatott, hogy ezen erőlködésnél a nemzetnek már kétségtelenül emelkedő gazdasági jólét és prosperitás gyümölcseit szedjük. De uraim ! ne felejtsük el, és szükséges, hogy ebben is igazságosak és hűvösen józanok legyünk, hogy ezen prosperitásnak jelei nem olyan kétségtelenek. Hiszen ismételve ki lett emelve az országgyűlésen, hogy azok az adónemek, melyekben a legjobban meg kellett látszania a gazdasági jólét emelkedésének, inkább staczionáriusok, a kereseti adó III. osztályában pedig, mely alá a kereső közönség zöme tartozik, a 1882-ki zárszámadás szerint nem fejlődés, hanem némi visszaesés tapasztalható. Lehet-e ily tünemény mellett a gazdasági jólét általános emelkedéséről bizton beszélni ?

És különben, ha igaz volna is, hogy a gazdasági jólét emelkedik, annak a régi adók természetes növekedésében kell meglátszani, és én az itt jelenlevő iparosokra hivatkozom : ítéljék meg ők azt, hogy akkor, midőn például egy iparág kiterjed, számos új üzlet keletkezik, tehát az adótárgy szaporodik, nem azt tapasztaljuk-e, hogy a régi üzletek jövedelmezősége gyakran csökken, vagy csak nagy erőlködéssel tartható a régi magaslaton? Az államkincstár nyer, mert több üzlet után szedi adóját. De a helyes pénzügyi politika nem az, hogy az üzletre súlyosodó meglevő

adók emeltessenek vagy az újakkal terheltessék, mert ez különben is a konkurrenczia nyomása alatt levőket nagyon sujtaná ; hanem hogy a gazdasági emelkedő prosperitás meghozza a maga természetes gyümölcsét a régi adók természetes növekedésében. (Helyeslés.)

Már most, uraim, szemben ezen ténnyel, egy kérdést teszek : de vajjon minden erőlködésnek, amelyet — megengedem, sőt ismétlem, egy eszközeiben biztos, tervszerű pénzügyi politika mellett — államháztartásunk rendezése érdekében el kell viselni, lett-e azon eredménye, mellyel mint tényre való hivatkozással maga az országgyűlés is bezáratott : a rendes kiadások és a rendes bevételek közt megvan-e az egyensúly ? Én, uraim, a legalaposabb kételyt táplálom, hogy ezen egyensúly biztosíttatott, hogy maradandólag helyre van állítva.

Engedjék meg, hogy erre röviden pár okot elmondjak.

Kételkedem benne először azért, mert költségvetésünk nem felel meg azon szabálynak, amit legújabban az olasz pénzügyminiszter, aki a legfényesebb sikerrel állította helyre az egyensúlyt Olaszországnak a mienknél rongáltabb háztartásában, a helyes eljárás első elvének mond, és ez az : hogy a költségvetés rendszerében a rendes és rendkívüli kiadások szigorúan, önáltatás nélkül legyenek elkülönítve, és soroztassék a rendesek közé mindaz, ami hosszú évek során át évről évre rendesen visszatér, minden oly szükséglet, aminek teljesítése vagy elhalasztása nem függ, hogy úgy mondjam, a kormányzat önkényétől, hacsak a kormányzás rendes folyamát megakasztani nem akarjuk.

Ez a szabály költségvetésünkben nincs megtartva.

Csak néhány tételt akarok önöknek példaszerűleg felemlíteni, mert érzem, bővebb részletezéssel az önök figyelmét terhelnem nem szabad.

Vajjon van-e az országban egyetlen egy ember, — ha nem saját óhajtását kérdezi meg, de meggyőződését fejezi ki — aki azt hiszi, hogy a megszállott tartományokra való kiadások, melyek ez évre is, tetemesen leszállított mérvben, két millió háromszázezer forintot tesznek — aki azt tartja, hogy ez nem rendes, azaz évek hosszú során át bennünket rendesen terhelő kiadás ?

Hiszen aki azt hiszi, hogy ez csak rendkívüli és múló, talán két vagy három évig tartó kiadás, annak két lehetőség közül egyikről kell meggyőződve lennie: vagy arról, hogy a megszállás csakhamar biztosan véget ér; vagy arról, hogy a megszállás nem fog okozni hadügyi költséget, hogy azon tartományokban békén, ott tartandó katonai erő nélkül, teljesíthetjük az európai mandátumot. (Nagy derültség.) Az egyik és a másik is álmok álmodója lehet, de komoly politikus nem. (Helyeslés.)

Már ez maga majdnem két és fél millió különbséget tesz a mérlegben.

És most egy más körülmény.

Költségvetésünkben a rendkívüli kiadások közt, részint mint átmenetiek, részint mint beruházások, szerepel egy egész sora a tételeknek, melyek, hogy e kifejezéssel éljek, az állami közigazgatási ágak működésének karbantartásához tartoznak, melyekhez hasonlók a dolog természete szerint minden évben kell hogy előforduljanak, egyszerűen azért, mert a rendes menete hozza magával a közigazgatásnak. Ezek mindenütt, ahol kellő szigorral szerkesztik a költségvetést, a rendes kiadások közt szerepelnek, mert, míg működik a közigazgatás, mindig, és pedig nem önkényünktől függő módon, előkerülnek.

Hiszen valóban méltatlan azon nagy dimenziókhoz, melyekben egy állam háztartása vezettetik, hogy apróbb építkezések, bővítések, felszerelések, a közigazgatás rendes eszközeinek koronkinti megújítása, még 10, 20 és 30 ezer forintos tételek is a beruházások közt szerepeljenek.

Minden őszinteséghiány megboszúlja magát, és aki pénzügyek rendezésére komolyan tör, mindenekelőtt kell azon őszinteséggel bírnia, hogy magamagát ne áltassa, és ez áll egy országra is. És mit használ az államháztartás rendes rovatában az egyensúly helyreállításának arany-ködét a választók szeme előtt lebegtetni, ha a tények és a száraz számok ezen illusióit az első pillanatban szétoszlatják? (Úgy van! Zajos helyeslés.) De gondoljanak meg egyet.

Nem szólok az ellen, — bár azt hiszem, komolyan vita tárgyát képezhetné — hogy a rendkívüli kiadások azon részei, melyek nagy vízszabályozási munkák, mint a tiszai

átvágások vagy Dunarészek szabályozása, szorosan véve beruházásoknak tarthatók-e ? A kincstárra nézve kérdéses, hogy behozza-e a befektetés kamatát, legalább egyhamar. Nem szólok erről, mert elismerem, a közgazdaság érdekében, állami hivatásánál fogva teszi ezt az állam, s mert évek mulva, legalább közvetett hatásában, kell hogy anyagi eredményt hozzon.

De engedjék meg, hogy egy — mint hiszem — kétséglen tévedést abban a számításban, melynek alapján a pénzügyminiszter az egyensúlyt a rendes kezelésben helyreállítottnak véli, felemlítsek.

Állítása arra is van fektetve, hogy az állam rendes jövedelmei az eddigi magasságban adóemelés nélkül be fognak folyni.

Már most, uraim ! a fedezetnél tíz millió értékű állami ingatlan vagyon eladása van felvéve, s ha ehhez egyéb állami aktivák felhasználását hozzáveszszük : circa 11 millió államvagyon lesz elidegenítve.

Én azt hiszem, itt tévedés forog fenn, — egyrészt 11 millió vagyont elidegeníteni, másrészt feltételezni, hogy a megmaradó rész ugyanannyit fog hozni, amennyit az egész az elidegenítés előtt jövedelmezett : azt hiszem, ez mégis illuzió. (Derültség.)

Van még egy más főfontosságú körülmény, mely befolyással bír arra, efemer-e az egyensúly a rendes kezelésben, vagy állandó és biztosított.

A tapasztalás azt igazolta, hogy államháztartásunkban, véve az összes bevételeket, azok természetes növekedése sokkal lassúbb, mint kiadásainknak növekedése.

Nemcsak a rendes kiadások természetes fejlődését kell itt figyelembe venni, hanem azon tehertöbblet évi szaporodását, mely az adóssággal fedezett rendkívüli kiadások után kamatszaporodásképp a rendes kezelésben előáll.

Ha a kettőnek növekedése közt nagy a különbség, — és a jövedelem a lassúbb — akkor tudhatják önök, hogy mi lesz az eredmény ?

Most már, uraim, ne felejtsük el azt, hogy a mi jövedelmeinknek egyik főrésze éppen az egyenes adókban van. Én nem szeretek nagy számokat mondani ; de csak egy tényt

említek fel, amelyet, kellemes vagy kellemetlen, az igazság érdekében meg kell mondani, és ez az, hogy 1874 óta összes direkt adóink 27 millióval emeltettek, ami circa 42% emelésnek felel meg. Hiszen ha Magyarország egy olyan példátlan prosperitásban volna, hogy özönlenék a pénz és azután az egyik kezén át a másikba bő áramlatokban omolnék, talán ezen nagy emelés nem volna ily aggályos; hanem azt kíséri mint árnyék egy másik körülmény, mit megint a pénzügyek tanulmányozója nem felejthet el: hogy az összes emelkedése direkt adóinknak évről évre csaknem az új adók alakjában történik, a főbb, régibb adók staczionáriusok vagy kevés fejlődést mutatnak, és ezeknek legfőbbje, a földadó, kontingentálva levén, meg volt kötve.

Már most, világos dolog, hogy az államháztartás egyensúlya biztosítva csak akkor volna, ha bírna a kormány azon eréllyel: a pénzügyi rendezés szempontjának alárendelni az állam összes politikáját; ha tanusította volna eddig, vagy várható volna tőle jövőben, kellőleg mérsékelni a kiadások emelkedését, mérsékelni ott is, ahol legnehezebb, ahol kivételes erély és szilárdság kell.

Mert azt a sajátságos tüneményt látjuk, — és tisztán a hadügyi tárcza szempontjait véve, ez nem is igazolatlan — hogy a rendkívüli rovat tulajdonkép rendessé vált. (Élénk helyeslés. Úgy van!)

Alig végződnek el a rendkívüli kiadások egyik sorozatát képező részletek, máris új várépítési, felszerelési és más, mondom, technikailag teljesen indokolható kiadások sorozata áll elő újra, évekre terjedő részleteivel: mint a levágott lernai hydra fejei helyett új fejek, úgy nőnek ki a már teljesítettek után az új kiadások.

Nem is akarok itt — az idő is int, mert még sok mondani valóm van — a belügyi fejlődés jövőjére utalni.

Egy nagy igazság előtt nem húnyhatunk szemet, s ez az, hogy belső fejlődésünknek valószinű, sőt bizonyos pontig szükséges iránya jelentékenyen fogja terhelni a rendes kiadások rovatát.

Csak egyet a kikerülhetetlenek közül hozok fel. A miniszterium végre-valahára csak be fogja adni az annyiszor igért s oly méltatlanul halasztott szolgálati pragmatikát.

Az sem szenved előttem kételyt, hogy a nyugdíjigények abban — hisz ez történt a katonaságra, ez történt a közös hivatalnokokra — méltányosabban lesznek szabályozva. Ez tehernövekedést jelent. Már csak azért is, mert miniszteriumaink fiatal miniszteriumok. A központ és számos szolgálati ág nem rég szerveztetett: a dolog természete szerint a későbbi években egy darabig szaporodni fognak a nyugdíjazások esetei.

Tovább nem folytatom e fejtegetést. (Halljuk! Halljuk!)

A felhozottak elegendők arra, hogy nagyon is alapos-nak tartsuk a kételyt arra nézve, hogy a pénzügyminiszter beválthassa azon igéretét, hogy új, további adóemelés nélkül biztosítva van a rendes kiadások és bevételek egyensúlya.

Pedig maga úgy nyilatkozott, hogy az új adók sorát befejezettnek tartja. De abban, hogy adóemelés nem történik, úgy látszik, maga sem bízott egészen, mert midőn a jövedelmi pótadó emeléséről a törvény megalkottatott, bennhagyatott egy szakasz, mely mint egy Damokles-kard, folytonosan lebeg az összes adófizetők feje fölött, és ez az, hogy a jövedelmi pótadónak százaléka évről évre állapíttatik meg az állambudget szüksége szerint.

Miután pedig a jövedelmi pótadó nem egyéb mint emelése a főbb direkt adóknak: tehát itt van megírva, a törvényben elhatároztatik minden évben az adóemelés, anélkül, hogy külön adójavaslatot kellene behozni. (Helyeslés.)

De abban azután édeskevés vigasz van, hogy az új teher sem különös javaslat alakjában, hanem a budget-törvény egyik szakaszában lesz előterjesztve. (Úgy van! Élénk helyeslés.)

A közgazdasági politika iránya.

Most a közgazdaság körében történtekről kell néhány szót szólanom.

Nincs miért részletesen soroljam elő az idevágó törvényeket.

Csak egy-két főbb kérdésre s az általános irányra óhajtok nyilatkozni.

Tagadhatlan, hogy a vasutak államosításának ügye lényeges előmenetelt tett az utóbbi években.

Én híve vagyok ennek az iránynak, nemcsak azért, mert Magyarország közgazdasági ereje érdekében szükségesnek tartom, hogy az állam a főbb vonalakat kezében tartván, a tarifával a forgalmat szabályozhassa, de barátja vagyok politikai és társadalmi és hatalmi szempontokból. Erészben a feladat, az északkeleti vasut államosítását kivéve, jóformán meg van oldva.

De már az egyik törvénynek, éppen az ipartörvénynek, mely iránt tisztelt választóim körében oly mély érdeklődés volt, sajátságos története van, melyben, a mint egy tükördarabban a képet látjuk, úgy tünik itt fel azon ingadozó és az ellenkező álláspontokra kényelmesen átsikló kormánypolitika, mely más kérdésekben, nagyobb eseteknél, jobban el van takarva.

Két nagy kívánsága volt az iparosoknak: az egyik a kézművességre nézve képesítvény behozatala, a másik a kötelező társulás. Már most, az efelett folyt vitát nincs miért bővebben elemezni. Véleményemet szavazatomból és alkalmilag beszédeimből ismerik.

Csak azt akarom kiemelni, hogy a kormány a bizottsági tárgyalás elején, éppen az egyik kérdésben rögtön álláspontot cserélt. Azt mondják, hogy közeledtek a választások. (Derültség.)

Másként áll a dolog a kötelező társulás intézményével. Én ezt pártolom. Mert a szervezés szükségét belátom, mert sikert remélek tőle. De hibának tartom azt, hogy oly módozatok lettek a törvénybe felvéve, amelyek — ha nem is czéljuk, ezt nem akarom állítani — módot nyujtanak reá, ezt az üdvös intézkedést meghiúsítani.

Nem helyeselhetem az ily félrendszabályokat. És azt hiszem, hogyha egy intézményt szükségesnek ismert fel a törvényhozás, a létesítés biztosítékait egészen meg kell adni. (Élénk helyeslés.)

Nem mellőzhetem, hogy azon politikáról ne szóljak, mely megalkotott törvényeinkben, különösen a közgazdaság terén is, az utóbbi években határozottabban jelentkezett, mint valaha.

Ez az állami beavatkozás, az állami kényszertörvényhozás az állampolgárok gazdasági viszonyaiban.

Ez irányzat — a laisser faire elvének teljes háttérbe szorítása — jelentkezett legújabban az ipartörvény megalkotásánál is.

Nem szólok arról, egyes határozatoknál mi történt, az lehet helyes, lehet helytelen; általánosságban akarok e kérdésről nyilatkozni, mert ha nem csalódom, közgazdasági törvényhozásunk és politikánk terén az állami beavatkozás elve folytonosan sürgettetni és sok esetben alkalmaztatni fog.

Sokan abban, hogy az állam az egyesek gazdasági életébe és tevékenységébe beleavatkozik, már elvileg a szabadelvű irány megtagadását s egy káros reakció megkezdését látják. Én ragaszkodom a szabadelvű eszmékhez, de ez utóbbi nézetben soha sem osztoztam.

A be nem avatkozás, az egyéni erők korlátlan működésének elve — ezt, uraim, könyvekben, elméletben felállították, de tudtomra a gyakorlati politikában soha sem követték.

És aki figyelembe veszi, mi történik nyugaton évtizedek óta, Angliától Németországig, az tapasztalja azt, hogy az állami beavatkozás mindinkább erős lesz, éppen a gazdasági élet terén, éppen a nagy néposztályok érdekében.

És itt nincs különbség szabadelvű vagy konzervativ kormány vagy pártok között. Sőt oly merész, oly kényes viszonyokra egyetlen kormány, egyetlen egy párt sem terjeszkedik rendszabályaival, mint a jelenlegi angol liberális kormány, a jelenlegi angol liberális párt.

Nem hideg vagy szobatudós teoretikusok állíták fel a laisser faire elvét sem.

Gyakorlati emberek, melegen érző filantrópok, államférfiak tették ezt.

És mai időben is a szükség, a gyakorlati szükség az, mely a fordulatot oly nagy mértékben okozta a politikai praxisban.

Minél bonyolultabbá váltak az emberek közti viszonyok, minél nehezebben tudtak igazságosan az életnek és érdekeknek nagy harczában egymással megférni, annál erősebb volt a kiáltás az állami beavatkozás iránt.

Eleinte az erkölcsiség, a méltányosság, az igazság érzete sugalta a beavatkozást.

Aztán gazdasági érdekek védelmére történt; és — ezt ne feledjük el — minél nagyobb politikai hatalomra jutott a demokraczia, annál sürgetőbbé, annál követelőbbé vált s a dolog természete szerint annál erősebb lett a törvényhozás ezen irányban.

A nagy néposztályok érdekeit, a gazdaságilag gyengébbek gondozását egy kormány, egy párt sem hanyagolhatja el.

És én tévedésnek tartom, — tudom, sokan nem értenek egyet velem — elvi kérdést csinálni oly nézetekből, melyek az elvont elmélet körében elvként formulázhatók ugyan, de a gyakorlati politika terén soha sem bírtak az axióma erejével, még akkor sem, amidőn azok helyességében legjobban hittek, azokat az életben leginkább követték.

Én hibának tartanám, ha azt hinnék, hogy azok, akik szabadelvű nézeteket vallanak, vagy ha úgy tetszik, a szabadelvű politika, befejezte feladatát a jogi egyenlőség formulázásának törvénybe iktatásával. (Úgy van!)

Én úgy látom, sehol sem lehet, legkevésbbé demokraciákban, ennek megfelelni; nem fogják így fel sem a pártok, sem az államférfiak feladatukat.

A nagy néposztályoknak erkölcsi és gazdasági emelése, még főleg a művelt osztályok által viselendő áldozatok árán is; állami beavatkozás, sőt kényszer ott, ahol vagy nincs kellő erő vagy nincs kellő kezdeményezés a nagy néposztályokban — ez egy oly politika, melyet mai nap egy állam sem utasíthat el, ha magát gyakran a legsúlyosabb válságoknak kitenni nem akarja.

Nem is az elvben, hanem az alkalmazás módjában, mértékében van a különbség a gyakorlati politikusok között.

Jól tudom, hogy nincs könnyebb, mint ezzel az elvvel visszaélni; nincs könnyebb, mint az egyéneket arra szoktatni, hogy saját sorsáért nem ő tartozik felelősséggel, nem önnön erejére kell támaszkodnia, hanem az állam gondoskodjék róla. (Élénk helyeslés.)

Az ily eljárás azután jóval rombolóbb és veszélyesebb, mint maga a teljes be nem avatkozás.

Ezért ismét a rendszabály helyessége felett az alkalmazás esete, módja és mértéke dönt.

Én úgy hiszem, hogy nincsen gondolkodó politikus nálunk, aki ne volna hajlandó, ha kell és lehet, törvényhozási rendszabállyal is meggátolni azt, hogy az apró földbirtokos, az apró iparos proletárrá ne fajuljon.

A gazdasági hanyatlás és sülyedés, ha tömegesen lép fel e nagy néposztályban, mely az állam talapzatát képezi, a legaggasztóbb tünemények egyike.

De mindig az marad a döntő kérdés: mi az, mit észszerűen, a szükségnek megfelelőleg lehet tenni, s vajjon a várt előnyöket nem múlják-e felül az előálló hátrányok. Nem elvi, hanem czélszerűségi kérdés az, ami itt eldöntendő.

De nem szabad benne keresni vagy vele összekapcsolni oly czélokat, mik az ügy érdemétől idegenek. A kérdést tisztán és saját érdeme szerint kell megítélni, és nem szabad sem rejtve, sem nyiltan, sem észrevehetően, sem eltakarva mellékczélokat vele összekötni. (Élénk helyeslés.)

A másik az, hogy minden ily rendszabálynak elvégre is czélja az, amin egyedül nyugszik: a haladás, amin egyedül nyugszik: a szabadság, amin egyedül nyugszik: a humanizmus, az egyénnek erősítése, és sohasem szabad ezen rendszabályokat, még múló siker kedvéért sem, addig vinni, hogy elnyomja az egyénben az önnön erejére való támaszkodásnak, az önnön sorsáért való felelősségnek érzetét, és hogy mindent, vagy a legfőbbet, az államtól, idegenektől várjon. (Élénk helyeslés.)

Szép dolog volna egy szimmetrikus társadalmat alakítani; szép dolog volna, ha minden osztály biztosított gazdasági léttel bírna. De meggyőződésem az, mely mélyen megérlelődött bennem, hogy e rendszabályoknak soha sem szabad, és pedig a czél érdekében nem szabad és nem lehet, azon tartalommal bírniok, hogy egy kisebbség jó helyzetének megteremtése és megőrzése kedvéért a többséget boldogulásában, életczéljaiban rosszabb állapotra kárhoztassák. (Helyeslés.)

Ez nem meggyógyítása volna a szocziális bajoknak, hanem könnyelmű megteremtése vagy fokozása azoknak

a törvényhozás által, oly széles körben, hogy azok következkezményeivel az államhatalom, meglehet, többé bírni nem fogna. (Igaz ! Úgy van !)

Azért nem kell félniök és nem kell úgy tekinteni ezt az irányt, mely helytelenül úgy formuláztatik, mint a szabadságot veszélyeztető reakcziót. Ismerjük fel, hogy mi itt Magyarországon ugyanazon kulturai áramlatban, ugyanazon gazdasági krizisben élünk, melyen minden más állam keresztülmegy. A mi körünkben is, uraim, ugyanazon szimptomák, ugyanazon tapasztalatok mutatkoznak, és legyen elég erőnk és higgadtságunk arra, hogy az itt szükséges törvényhozási rendszabályoknál addig menjünk, ameddig józanul, az eredményeket kiszámítva, menni lehet. A mellékczélokat ne keverjük össze, és ne engedjük, hogy a szabadság becses vívmányai feláldoztassanak. (Élénk helyeslés.)

Szünetelnek a nagy reformok.

És itt engedjék meg, t. választók, hogy a szoros értelemben vett belügyi reformokra áttérjek. (Halljuk ! Halljuk !)

Ha én a belügyi és igazságügyi reformokat tekintem, megvallom, egy szóban tudom ítéletemet összefoglalni, és ez abban áll, hogy : a nagy reformok szünetelnek. (Zajos felkiáltások : Igaz ! Úgy van !)

Félnek azoknak a nagy reformoknak kezdeményezésétől, mert ez a harmóniát meg szokta bontani, valljuk be őszintén, még egy oly jól fegyelmezett és szervezett pártban is, minő a kormánypárt. (Igaz ! Úgy van !)

Félnek a nagy reformok kezdeményezésétől, mert annak eredménye azután egy más lehet, t. i. elvi szétválása az embereknek, elvi szétválása a pártoknak, új alakulások, és ezen új alakulások sok megállapított hatalmat, sok alapos-nak tartott számítást egyszerre halomra döntenének. (Zajos tetszésnyilvánítások. Felkiáltások : Igaz ! Úgy van !)

Valóban sajátságos, t. választók, hogy míg mindenki elismeri azt, hogy Magyarországon az állampolgár méltán teheti azt a kérdést, hogy ha terhei már annyira növekedtek, mit kap hát a kormányzástól ezen terhekért sorsának javulására nézve ; hogy akkor, midőn mindenki elismeri,

hogy egy állam nagy feladatának keresztülvitelére, tehát megszilárdítására, a legalkalmasabb egy jól szervezett, szakképzett, tiszta és rendeltetésétől idegen célokra nem fordított közigazgatás, hogy akkor, mondom, éppen e téren aggodalmasan kerülnek minden lényeges reformot. (Élénk tetszés és helyeslés.)

Mert, hogy többet ne mondjak, ha az egyenes adókat 42 százalékkal növelik, akkor jogos azon kérdés, ha az állampolgár azt mondja: mit ád nekem ezért a közigazgatás, mit ád nekem ezért a kormányzás?

Én nem akarok sötéten rajzolni. Mindenki kérdezze meg saját tapasztalatát és ítéljen felette exacte, igazat mondok-e? Ha valaki önök közül a hatóságot igénybe veszi, ezt a szolgáltatást meg kell fizetnie bélyeg és illeték alakjában külön. (Igaz! Úgy van!) Ha arról van szó, hogy az utak javíttassanak, ha arról van szó, hogy iskola alapíttassék, ha arról van szó, hogy szanitárius intézkedések történjenek, akkor újra zsebbe kell nyulni és községi vagy megyei adó alakjában megfizetni.

Ha arról van szó, hogy ipariskolák állíttassanak, ott van kifejezve a törvényben, hogy három százalékkal emelhető e czélra, sőt mert ily iskolák állítása kötelező, ennyivel emelendő a községi adó. A bélyeg és illeték maga hoz 24 milliót; az igazságszolgáltatás kerül kilencz millióba. És most, t. választók, midőn arról volt szó az országgyűlés végén, mert a kedvező törvényjavaslatok a végén szoktak jönni (Élénk derültség), hogy állíttassék fel néhány járásbíróság, akkor azt mondta az igazságügyminiszter,*) bizonyos nyájassággal és nyugalommal, mintha nagyon természetes dolgot mondana, hogy 90 járásbíróságra volna — ha jól emlékszem — szükség, állítunk pedig körülbelül kilenczet, mert nincs pénz reá.

Midőn a kis-tisztviselők küldöttsége megjelent a miniszterelnöknél és sorsuknak javítását kérte — éppen, gondolom, a fővárosban lakó tisztviselők voltak, mert csak ujságokból ismerem a dolgot — azt mondták, és ebben szomorú igazság van, hogy ennek a városnak talán minden

*) Pauler Tivadar volt az igazságügyminiszter.

polgára örül a kiállításnak, de van egy osztály, mely reszketve néz ezen időszak elé, és ez az osztály: a kistisztviselők osztálya (Igaz! Úgy van!); mert a kiállítás, tisztelt választók, tartani lehet tőle, nagy drágulást jelent, s az ő állásuk és fizetésük ma is olyan, hogy valóban művészet kell hozzá és roppant önfegyelem, hogy ki tudjanak vele jönni. (Igaz! Úgy van!)

És mit felelt a miniszterelnök?

Azt felelte, és egy bizonyos fokig, megengedem, kénytelen volt ezt mondani: nincs pénz. (Derültség.)

Az épülő országháza.

De azután egyszerre eszünkbe jutott, hogy Magyarországnak demonstrálnia kell azt, hogy élni akar, mintha ezen józanul valaki kételkedett volna.

Megmondom nyiltan: én is tudom, hogy nekünk a nemzeti erősödés politikáját kell követnünk. Erősödnünk kell pénzügyileg, erősödnünk kell gazdasági, erősödnünk kell morális és kulturális tekintetben.

De már arra, hogy mi akár az egekig emelkedő épületet emeljünk, hogy hirdessük minden időre, hogy itt akarunk maradni, hogy mint állam fenn akarunk maradni: erre, ha nem egy törvényjavaslatánál megszorult miniszter indokolása kedvéért, máskülönben szükség nem volt. (Élénk tetszés. Igaz! Úgy van!)

De ha nincs pénz a szükségesre; ha a pénzügyminiszter a maga budgetje alkalmával azt mondja, hogy őneki sokszor vérző szívvel kellett a kulturai kiadásokat megtagadnia az ő tisztelt és nem éppen fösvény kollegájától, Trefort miniszter úrtól; (Derültség.) ha tehát ezekre a szükséges kulturkiadásokra sincs pénz, akkor elkap bennünket a nemzeti, nem is dicsőség, de amiben senki sem kételkedik, a fenmaradási akarat demonstrációjának vágya, és azt tartjuk, hogy nagy nemzeti kötelesség, sőt a magyar nemzet méltóságának egyedül az felel meg, ha egy fényes parlamenti házra minél több adósságot csinálunk, (Élénk tetszésnyilatkozatok.) akkor, midőn az apró szükségletek teljesítését meg kell tagadnunk, és meg kell tagadnunk azért,

mert éppen pénzügyi állapotaink rendezését ez által koczkáztatni nem akarjuk. (Helyeslés.)

Nem azt mondom én, tisztelt választók, hogy nem kell a nemzetnek adnia a külsőségekre, hanem csak azt mondom, hogy nem kell alkalmatlan időben és nem tartható okokból ily önámításhoz fogni. (Élénk helyeslés.)

Ha jelszó az, — és méltóztassanak ezt jól megjegyezni maguknak — hogy rendezzük pénzügyeinket; ha roppant erőlködésre hivatik fel a nemzet, mely ezt, és jól teszi, viseli békén és viseli odaadással; ha a szükségest is megvonjuk magunktól sok helyen: akkor miért határozunk el nem a kellő időben, éppen most, egy oly költekezést, amelyet közgazdasági és pénzügyi erőnk jelen állapotával nem lehet összeegyeztetni? (Élénk helyeslés és tetszés.)

Azt, mondtam hogy erősödnünk kell, és ebben látom én kulcsát jövő politikánknak. És én egy kormánynak érdemét abból ítélem meg, hogy mennyire tudja a nemzeti erőt összegyüjteni, a nemzet czéljaira irányozni és a nemzeti erősödés fokát emelni ezen országban, mert a nemzeti erősödésnek első feltétele a pénzerősödés. (Élénk helyeslés.)

Új kiegyezés.

A jövő országgyűlés vége felé már árnyait fogja előrevetni egy nagy kérdés, melytől Magyarország közgazdasági sorsa hosszú időre függ. Önök tudják, hogy én ez alatt közgazdasági viszonyunk új rendezését értem Ausztriával.

Ha én a jövő országgyűlés teendőiről programmbeszédet akarnék mondani, amint hogy feladatom most nem lehet, nem titkolom, még akkor sem tehetném azt, hogy e rendezés részleteit vázoljam, s azt mondjam: ebből egy hajszálnyit sem lehet engedni.

De én meg vagyok győződve, hogy önök az ily nyilatkozatot komolynak nem tartják, még ha az egy miniszter részéről történnék is, annál kevésbbé, ha, mint önök tudják, az oppoziczió részéről történik.

De azt megmondhatom és kapcsolatban az előbbiekkel meg is kell mondanom, hogy két feltétel nélkül a rendezés sikere nincs biztosítva.

És e két feltétel hiánya volt oka annak, hogy e miniszterium a fennálló, kétségtelen káros közgazdasági kötésre lépett.

Mi volt ennek oka?

Az egyik az volt, hogy hiába volt törvényünkben megírva a külön vámterület; hiába volt az törvényesen fentartva Magyarországnak: az soha komoly lehetőség nem volt e kormány előtt. (Igaz! Úgy van!) Mert nem abban áll az érdem: szavakkal mondani, hogy a kettő között választhatunk; hanem egy oly kormánynak, mely a nemzet törekvését irányozni tudja, egy oly kormánynak, mely a nemzet érdekeit meg tudja óvni, mindkét lehetőséget egyenlően elő kell készitenie, mindkét megoldás módját konkrét alakban kell bírnia és annak feltételeit meg kell szereznie. (Zajos helyeslés.)

Ha ez nincs meg, akkor puszta szó, akkor az alvó jog közé tartozik azon megírt jog, akkor soha jobb sikert nem remélhetünk ily kormány fellépésétől, mint eddig. (Igaz! Úgy van!)

A másik ok és feltétel abban áll, hogy nem elég csak akarni a kedvező megoldást. Arra erkölcsileg és gazdaságilag, különösen pénzügyileg, előkészülve kell lenni. Ha valamely nemzet nincs így elkészülve; ha pénzügyei ziláltak, ha gazdasága hanyatlik: akkor akármit beszélünk, akkor akármit tartalmaz a törvény, a gyengébbnek nehéz komolyan beszélni az alternativa mindkét részének megvalósításáról, nehéz imponáló fellépéssel megóvni érdekét az erősebbel szemben. (Igaz! Úgy van! Zajos tetszés.)

És azért, uraim, igen fontos, hogy pénzügyi rendezésünk és állami erősödésünk munkája ne veszélyeztessék, és fontos a jövő választás, mert a jövő országgyűlésre esik a gazdasági szerződésnek felmondása. Felmondani pedig minden kötülmények között kell. Nem azért, hogy én előre megmondjam, hogy csak ilyen vagy amolyan megoldás helyes; hanem azért, mert a meglevő fenn nem tartható, mert kell egy oly megoldás, mely a magyar kincstár természetes jövedelmeit megőrzi és mely Magyarország gazdasági létét és felvirágzását biztosítja. (Élénk helyeslés.)

Közigazgatási reformok. Választási visszaélések.

Említém, hogy a közigazgatás körében nagy feladatok vannak elhanyagolva.

Igaz, keresztülvitetett a csendőrség felállítása, behozatott a hivatalnoki qualifikáczió, a megyék háztartása rendeztetett, és történt ezenkívül még néhány intézkedés. De, tisztelt választók, két nagy dolog hiányzik, és ettől a két nagy dologtól tartózkodnak. Az egyik, ami elkerülhetetlen: a hivatalnokok kinevezésének elve és vele kapcsolatban az önkormányzat ujjászervezése (Helyeslés.); a másik, amitől szintén tartózkodnak, abban áll, hogy a közigazgatás cselekvényei jogszerűség és törvényesség szempontjából helyes ellenőrzés alá vettessenek, azaz a közigazgatási bíráskodás szerveztessék. (Élénk helyeslés.)

Ez talán csak olyan elméleti kívánságnak látszik; de, tisztelt választók, senki sem tekinti ezt annak, aki a vidéken többször megfordul; aki tapasztalja azt, hogy a mai municzipális élet a legtöbb helyütt nem egyéb mint — egy kissé drastice megjelölve — elleplezett főispáni omnipotenczia; (Igaz! Úgy van!) aki tapasztalja, hogy a közigazgatásnak pártérdekben való felhasználása, a megállapított jogkörök megsértése soha oly természetesnek nem tartatott, soha oly fennen nem üzetett, mint éppen a jelen kormány alatt. (Zajos felkiáltások: Igaz! Úgy van! Gyalázat, ami történik!)

Hiszen, tisztelt választók, azt a mesterséget, hogy ha kell, a törvények értelmét megkerülik, azt a mesterséget én az utóbbi hat év alatt annyiszor tapasztaltam a képviselői inkompatibilitástól kezdve egészen a közigazgatási bizottságok hatáskörének megbontásáig.

Már most, legnagyobb, legpregnánsabb kifejezése ezen visszaélésnek a közigazgatással az, ami a választásoknál történik, megengedem, nem mindenütt, de az ország nagyobb részében és itt-ott minden mértéket felülhaladólag (Igaz! Úgy van!), és ez az, hogy három évben egy alkalma van a nemzetnek nyilatkozni saját sorsa iránt és azok iránt, kik azt intézik, és midőn ezen alkalom elérkezett, akkor egyszerre a főispánok átalakulnak politikai ágensekké

(Élénk felkiáltások: Igaz! Úgy van! Gyalázat!) és az összes közigazgatási apparátus az ő politikai kortessegédjévé. (Igaz! Úgy van!)

Az oppozicziónak — tapasztalásból szólok s nem mondom, hogy kivétel nincs — nem a kormány politikájával, nem a kormány természetes súlyával, érveivel és nem azon reményekkel és várakozásokkal kell megküzdenie, amelyeket hozzáfűznek, hanem meg kell küzdenie az ország összes hivatalos apparátusával. (Igaz! Úgy van!)

És ez, uraim, éppen az ország érdekében veszedelmes állapot; mert ha legyőzetik a kormány valahol, akkor nem a kormány politikája van megverve, amely kormány megy, vagy mehet legalább, de meg van verve az adminisztrácziő és a közhatalom tekintélye, (Zajos felkiáltások: Igaz! Úgy van!) amely pedig marad, melyet éppen az ország érdekében csorbítatlanul meg kell őrizni, (Élénk helyeslés.) és ez visszahat magára a törvényhozásra és annak ellenőrzési képességére. Mert, uraim, ugyan miként lehessen teljes mérvű ellenőrzést várni egy oly képviselőháztól, amely törvényhozás tagjainak igen tekintélyes része hivatalos befolyásnak köszöni állását? (Igaz! Úgy van!)

Hogyan lehessen másként mint ebből magyarázni meg azon tüneményt, hogy az országgyűlésnek és képviselőháznak függetlensége legkisebb fennállásának utolsó évében, amint a választások árnyékukat előre vetik. (Igaz! Úgy van!)

Az adminisztrácziónak törvényes korlátok között tartása annál fontosabb, minél kikerülhetetlenebb az, hogy fejlődésünk természeténél fogva a kormány hatalmi eszközei növekednek, és ezzel párhuzamosan — csak érintem itt — mellőzhetetlen az is, hogy a parlament függetlensége, a választások szabadsága új biztosítékokkal láttassék el.

A főrendiház reformja.

Már mondottam, hogy e részben a kormány adós maradt a nemzeti munkán való sikeres működésével; és engedjék meg, hogy most megmondjam, mit értek ez alatt alkotmányunkra nézve. (Halljuk! Halljuk!)

Alkotmányunknak van egy része, mely nem illik bele összes intézményeinkbe, a főrendiház; nem mondok újat, maguk a főrendek ismerték ezt fel legelőször; úgy tudom, ott kezdeményeztetett a reformtörekvés.

A mult országgyűlést megnyitó trónbeszédben meg volt igérve a főrendiház reformja. Ez elmaradt, mert, amit több dologban is tett ezen kormány, a felfogása szerint kellő reformra az alkalmas időpontot elmulasztotta.

Én — talán felesleges ismételnem, mert már egyszer szóltam önök előtt erről — nem tartozom azok közé, akik nálunk az egy-kamara-rendszernek barátai. Azt hiszem, az ország közvéleménye át van hatva attól a meggyőződéstől, hogy egy felsőház, ha reformja kellően vitetik keresztül, lényeges biztosítéka lesz a nemzeti érdekekkel egyező törvényhozásnak s az alkotmányos szabadságnak. Nem is tartok én attól, hogy a két ház közötti kollizió megbéníthatná a törvényhozást, mert érvénnyel bír nálunk is az az elv, mely tudtomra legelőször Angliában volt formulázva és változatlanul követtetik — hogy az országgyűlés két háza között a túlnyomó politikai hatalom az alsóházat illeti, (Élénk helyeslés.) és hogy a nemzet ismételten kifejezett, kétségtelen akarata előtt, mely az alsóházban nyilvánul, a felsőház meghajol.

A reformra nézve, azt hiszem, két szempont az irányadó: az egyik az, hogy a törvényhozásnak törvényhozó képessége emeltessék; a másik az, hogy erős támasza lesz a magyar államnak és a magyar állameszmének. (Élénk helyeslés és tetszés.)

De nem hallgathatom el azon már kifejezett egyéni nézetemet, hogy én egy oly reformot, melynek lényege a főispánok kihagyása és életfogytig kinevezett tagok beillesztése, e czélnak megfelelőnek nem tartok.

Én a csak kormánykinevezés által felujított felsőháztól ezen sikert, ezen hatást nem várom, (Helyeslés.) és ha azt akarjuk, hogy állandó gyökerei legyenek a közvéleményben, hogy politikai súlya és politikai felelősségi érzete is megfelelő legyen, akkor a bizonyos czenzusnak megfelelő örökletes és magas méltóságaik alapján bennülő tagok mellett én nem a kinevezett, hanem inkább a választott tagokban keresném a reform súlypontját. (Élénk helyeslés.)

Az antiszemitizmus.

Eddig, tisztelt választók, a törvényhozás körében felmerült működésről szólottam, s most röviden meg kell emlékeznem még egy más jelenségről, mely úgy magán az országgyűlésen, mint azon kívül, a társadalmi mély visszavonásnak szomorú képét tárja elénk. (Halljuk ! Halljuk !)

Külön akarok erről röviden szólani. (Halljuk !) Nem fűztem sem ide, sem oda beszédemben. E jelenség alatt az antiszemitizmust értem. (Halljuk ! Halljuk!)

Ez egy törekvés elnevezése, mely csak utóbbi időben formulázta határozottan czélpontjait. Ha az antiszemitizmus azt akarja jelenteni, — amint gondolom, ez az elfogadott értelme — hogy polgártársainknak egy osztályára vagy egy felekezetére, vagy ha úgy tetszik, egy fajára nézve — én ugyan felekezetnek tartom — kivételes intézkedések szükségesek, hogy egy vagy más részben ki kell őket venni a közönséges jogegyenlőség uralma alól és kivételes rendszabályok alá kell vetni ; ha ezt jelenti, — pedig én nem tudok az antiszemitizmusnak más fogható értelmet tulajdonítani — akkor határozottan meg kell mondanom önöknek, hogy én ezt nemcsak elvileg, de éppen országunk érdekében mint politikailag anarchikust visszautasítom. (Élénk helyeslés. Halljuk ! Halljuk !)

Annak tartom azért, mert hogy polgártársaink egy részét úgy állítani oda, mint vallásánál vagy születésénél fogva permanens veszélyt a társadalomra, kihívni ellene a polgárságnak gyűlöletét, és megengedem, akaratlanul, talán boszúját — ez a politika, uraim, épp oly inhumánus, mint anarchikus ; ez nem lehet gyógyító, ez nem lehet építő, ez nem lehet államot fentartó politika, sem nálunk, sem másutt, semmi időben. (Élénk helyeslés.)

Ha pedig oly kérdéseknek, melyek általános szempontokból, hit- és születés-különbség nélkül egyenlően oldandók meg, oly szín adatik, mintha azok egy felekezet vagy egy osztály ellen volnának intézve, már azután legyenek azok zsidók vagy kapitalisták, amint hogy czélzatosan és gyűlöletesen azt is szoktak mondani, hogy ez mindegy (Derültség.) — ez, uraim, azt hiszem, a kérdés meghamisí-

tása, mely a kellő megoldást lehetetlenné teszi. Semminemű állam a maga békéjét, felvirágzását nem keresheti más alapokon, mint a jogegyenlőségnek nemcsak papiroson, hanem az életben való elfogadásával. És azt látom, hogy ezt az elvet az országgyűlés nagy pártjai közül egy sem vonja egy pillanatig sem kétségbe.

És bármily nagy és kritikus kérdések kerüljenek fel, és azokkal törvényhozásunk is kénytelen lesz foglalkozni, egyet minden oldalról ki kell zárni, azt, hogy azoknak éle, nyiltan vagy elrejtve, akármely osztály, akármely felekezet ellen legyen intézve, s ez nem is lehet, ha azokat saját érdemük alapján bíráljuk meg és intézzük el. (Helyeslés.)

Én tudom azt, hogy minden kitört bajnak lecsillapodása és gyógyítása lassú; tudom azt, hogy vannak sokan, kiknek jelentőséget ezen mozgalom adott s kik ma kölcsönösen ezt a mozgalmat táplálják. Tudom azt, hogy érzéseket, kedélyeket, elkeseredést teljesen lecsillapítani nehéz és hosszú idő munkája. De azt mondhatom azután, hogy örvendetesen tapasztaljuk, hogy e tekintetben a helyes irányt minden oldalról felismerték, és meggyőződésem, hogy az orvoslásban őszintén közreműködnek. (Élénk helyeslés.)

A czímerkérdés Horvátországban.

Most, uraim, engedjék meg, hogy végül egy más politikai kritikus kérdésről beszéljek, (Halljuk! Halljuk!) a mely mutatja azt, — és nem örömmel konstatálom — hogy a jelen kormány a kormányzás magasabb feladatában, mely vezetni tud, előrelát és bajokat megelőz, igen fogyatékosnak mutatkozott, és ez a horvát kérdés. (Halljuk! Halljuk!)

Nincs miért vázoljam Horvátország viszonyát a magyar államhoz, a czímerkérdés keletkezését és lefolyását.

Önöknek még, azt hiszem, élénk emlékezetében vannak a történtek.

Igaz, érzelmeket kormányzással sem rögtön teremteni, sem rögtön átalakítani nem lehet; de a kormány magatartásának megítélésénél joggal utalhatok arra, hogy a kormányzás feladatainak elhanyagolásával lehet kényes álla-

potokat elrontani, lehet bajokat elmérgesíteni, lehet válság elé vinni, sőt tarthatatlanná tenni egy egész ország viszonyát. (Élénk helyeslés.)

És egyik legnagyobb hibája ezen kormány eljárásának Horvátország irányában, hogy tudva, mily kényesek, mily fenyegetők az ottani állapotok, megelégedett azzal, ha a bánnak ott többsége volt, s ha a közös országgyűlésre küldött horvát képviselők a kormánypárttal szavaztak, és nem törődött azzal, — ami végtelenül fontosabb — hogy milyen politika követtetik benn Horvátországban. (Élénk felkiáltások: Igaz! Úgy van!)

És csak midőn egy könnyelműen kezdeményezett, bár nem törvénytelen lépés folytán az állapotok egész meztelenségükben tüntek fel: csak akkor látszott arra az öntudatra ébredni, hogy mily végzetesen elhanyagolta a közös állam legfőbb érdekeit Horvátországban.

A pénzügyminiszter*) azon meglepő vallomással állott elő, hogy Horvátországban, s különösen a volt határőrvidéken, az adódefraudáczió mily megdöbbentő mérvben uralkodott, hogy rendszeresen lett meggyűlöltetve minden, ami a közös államra emlékeztetett. (Igaz! Úgy van!)

A kormányzás, tisztelt választók, nemcsak a naponkint jelentkező ügyek elintézésében, nemcsak abban áll, összetartani a többséget és ügyelni arra, hogy sem otthon, sem itt fenn szakadás ne történjék s a parlamenti kormányzás gépezete fel ne akadjon. A kormányzás érdeme, uraim, sokkal inkább a szerint ítélendő meg: tud-e előrelátni, tud-e előkészíteni, tud-e megelőzni valamit. (Élénk helyeslés és tetszés.)

És én megvallom, hogy a kormányzás magasabb feladatainak azon elhanyagolása, mely Horvátországban történt, egyike a tagadhatatlan tényeknek, melyek a jelen regimenek magasabb feladatokra való alkalmatlanságát bizonyítják. (Hosszantartó élénk helyeslés és tetszésnyilvánítások.)

---

*) Gróf Szapáry Gyula.

Szervilizmus és népszerűséghajhászás.

Ezek azok rövid vonásokban, amiket beszámolásként előadni akartam. (Élénk éljenzés.) És most engedjék meg, hogy a végén magamról is szóljak egy pár szót. (Halljuk ! Halljuk !)

Tartózkodtam eddig szólani, mert az ítélet önöket illeti, mert önök működésemet úgyis ismerik. (Hosszantartó zajos éljenzés.)

Ami hiba van eljárásomban, arról rég meg van az önök ítélete állapítva. Ami netalán jó volt benne, azt illő, hogy én ne hozzam elő. (Zajos éljenzés.)

De egyet mondok önöknek. Én azt hiszem, hogy megtartottam igéreteimet. (Hosszantartó lelkes éljenzés.)

Igyekeztem magamat távoltartani két főveszélyétől a szabadságnak és a hű, becsületes képviseletnek : a felfelé való szervilizmustól, és a lefelé, a minden áron való népszerűség hajhászásától. (Szünni nem akaró zajos éljenzés.)

Lehet, tisztelt választók, hogy egyik-másik, talán sokan önök közül, egy vagy más kérdésben más nézeten voltak ; de ne feledjék el önök, hogy nem az az igazi képviselő, aki legjobban alkalmazkodik választóinak minden nézethullámzásaihoz, (Élénk tetszés.) mert annak a szervilizmusnak, mely felfelé minden kegyszellőre meghajlik, édes testvére a lefelé való rögtöni alkalmazkodás, és ne várják az oly embertől becsületes felfogását az ország érdekeinek, férfias védelmét és képviseletét meggyőződésének, aki erre van tanítva és arról ismeretes, hogy minden véleményhullámzásnak kész azonnal engedni. (Hosszantartó élénk tetszésnyilatkozatok.)

Tisztelt választók ! A képviselő és választói politikai tekintetben együtt élnek ; én hat esztendő óta élek önökkel együtt politikai életet. (Megujuló lelkes éljenzés.)

Sokan vannak itt, akik már akkor ismertek, és sokakat látok, fájdalom, hiányozni azok közűl, akik melegen támogattak politikai pályámon. De bár az újonnan jötteket nézzük, bár azokat tekintik, akik megmaradtak a régiekből, egyet, talán csak egyet nem fognak megtagadhatni tőlem, és ez az egy az, hogy ahhoz, amire köteleztem magamat,

ahhoz, amit igértem, erőm szerint igyekeztem hű maradni. (Élénk éljenzés.)

És most, tisztelt választók, vegyünk búcsút egymástól. Kétségkívül hosszú évsor hat esztendő, és senki sem oly gazdag közülünk, hogy annak emlékeit elvethesse, és senki sem oly szerencsés és hatalmas, hogy szívesen azokon meg ne pihenjen. Ezt, csak ezt kívánom én is önöktől, és kérem, hogy tartsanak meg engem barátságukban oly igazán és oly változatlanul, amilyen híven hálámat önök iránt minden körülmény között megőrizni fogom. (Szűnni nem akaró zajos éljenzés és lelkes tetszésnyilatkozatok.)

AZ 1884/7-IKI ORSZÁGGYŰLÉS.

A DELEGÁCZIÓ HATÁSKÖRE. A HADITENGERÉSZET KÖLTSÉGEI.

Szilágyi Dezsőnek mint a mérsékelt ellenzék jelöltjének az 1884 junius 13-iki választáson ismét Budapest VIII. kerülete adott megbízólevelet; ellenjelöltjei voltak Irányi Dániel és Verhovay Gyula. A pártok elhelyezkedése és számbeli ereje az új országgyűlésen egészben véve ugyanaz volt, mint az előző országgyűléseken.

Az 1885 évre szóló költségvetés tárgyalásánál, a közösügyi kiadásoknál, Helfy Ignácznak válaszolva, 1884 deczember 6-ikán, felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Dezső ... A tengerészet átalakítására nézve a tengerészeti osztály főnöke a delegácziónak előterjesztést tett, melynek rövid sommázata abban áll, hogy a tengeri véderő kiképzésének túlnyomó súlyát ezentúl a torpedó-flotta és torpedóhajók építésére akarja helyezni. Hogy a tengerészeti osztály főnöke a tengeri véderő egyik vagy másik elemére kívánja a súlyt helyezni, ez magában véve a delegátió hatáskörének nem túllépése. Mi azonban más véleményben voltunk, mint a delegátió többsége; nevezetesen abban a véleményben voltunk, hogy ha a tengeri véderő átalakításánál tervszerűleg akarnak eljárni; ha azt akarják elérni, hogy a delegáczió kebelében ne egyes tételek megszavazásáról legyen szó,

hanem a tengeri véderő fokozásának és tervszerű átalakításának különböző tényeiről, akkor a korrekt út az volna, hogy a tengeri véderőnek állománya, éppen úgy mint a szárazföldi véderő állománya, a törvényben előre meghatároztassék, és akkor az, amit a delegátió évről-évre tesz, a törvényben meghatározott létszámnak fokozatos elérésére és megvalósítására irányulna. Azt hiszem, tervszerűség szempontjából, korrekt eljárás szempontjából ez az út volna a helyes. Ezt az utat azonban a delegátió nem követte, és így amikor megszavazott 1885-re két elsőosztályú torpedó-hajót, akkor ez által a következő delegátiót egyáltalában nem kötelezhette arra, hogy ez azon terv szerint járjon el, amely terv szerint ez a delegátió eljárt, mert minden delegátió feltétlen ura azoknak az előterjesztéseknek, amelyek elébe vitetnek, azok felett teljesen függetlenül szavaz, és egy delegátió sem ereszkedhetik abba, — ez sem ereszkedett — hogy a létszámot, a keretet meghatározza, amely meghatározás törvény szerint egyedül az országgyűlést illeti. S mert a delegátió ily értelemben járt el, nézetünk szerint ugyan nem azt az utat választotta, amelyik helyesebb lett volna : azt azonban, hogy hatáskörét átlépte volna, ott sem állítottuk, itt sem állíthatjuk.

Ennyit fel kell említenem Helfy Ignácz tisztelt barátom megjegyzése folytán annak igazolására, hogy milyen volt ott magunktartása ; ezért nem fogadhatom el azt a véleményt, mintha a marinára adott szavazatával a delegátió törvényes hatáskörét átlépte volna. És ez a magyarázata annak, hogy azt az illetékességi kérdést, amelyet ott sem vetettünk fel, a ház elé sem hoztuk.

AZ »OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA« ELNEVEZÉS.

Az 1885 évre szóló igazságügyi költségvetés tárgyalása során Kőrösi Sándor, az esküdtszék meghonosítását sürgetve, ezt mondta : Be van hozva az esküdtszék a velünk egy monarchiát képező Ausztriában.

Péchy Tamás elnök : Én mint Magyarország országgyűlése egyik házának elnöke, kénytelen vagyok nyilvánítani, hogy a képviselő úr tévedni méltóztatik. (Hosszantartó általános zajos helyeslés.) Közjogunk értelmében igenis osztrák-magyar monarchia

létezik; de ez éppen annyi, mint osztrák birodalom és magyar birodalom. (Általános helyeslés.)

Erre — 1885 január 29-ikén — felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Dezső

Amiért felszólalok, csak az, ami elnöki enunciáczióra is alkalmat adott. (Halljuk! Halljuk!) Én részemről kizárni óhajtanám azt, hogy abból, ami itt a képviselőházban mondatott, bármi körülmények közt téves benyomás támadjon, vagy ferde következtetés vonassék le. Az 1867. évi XII. törvényczikknek, de nemcsak ennek, hanem egész alkotmányunknak értelmében, az Ő felsége uralkodása alatt álló országok és államok együttesen »monarchia« szóval jelöltetnek meg, mint amely a monarchia két állama államformájának is teljesen megfelel. A »monarchia« kifejezés nem jelent birodalmat e szónak abban a szoros értelmében, amelyben államot is jelent, hanem jelenti az alkotmányunk szerint fennálló azt a kapcsolatot, mely a monarchia két külön állama közt létezik. (Általános helyeslés.) Minthogy ezen elnevezés, valamint a monarchia helyett a birodalom szónak itt-ott felváltva történt használata, csak ezen értelemmel bir, én részemről óhajtanám, hogy az itteni felszólalások által ama kifejezésnek ezen jelentése el ne homályosíttassék, és különösen hogy velük amaz értelem, mintha a »monarchia« vagy »birodalom« szóval egy állam jelöltetnék meg, össze ne kapcsoltassék. Annyival inkább, mert már a külföldi irodalomban is ismerek műveket, amelyek az osztrák-magyar birodalom közös államjogáról szólanak, ami ebben az értelemben nem létezik. Mert — ismétlem — a »monarchia« vagy »birodalom« kifejezés nem jelöl meg egyebet, mint a két állam: a magyar állam és az osztrák állam közt alkotmányunk értelmében fennálló és szorosan meghatározott kapcsolatot. (Élénk helyeslés.)

KÜLÜGYI KÉRDÉSEK.

BULGÁRIA ÉS KELET-RUMÉLIA EGYESÍTÉSE.

1. A képviselőházban.

Szilágyi Dezsőn kívül Irányi Dániel és Helfy Ignácz intézett kérdést Tisza Kálmán miniszterelnökhöz Bulgária és Kelet-Rumélia egyesítése tárgyában, és a miniszterelnök mind a három interpellációra együttesen adott választ.

Szilágyi Dezső 1885 október 1-jén terjesztette elő interpellációját.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk!) Halljuk!) Azok az események, tisztelt ház, melyek a Balkán-félszigeten Kelet-Ruméliának és Bulgáriának egyesítésére vezettek, mélyen megrendítették és felforgatással fenyegetik a berlini szerződésnek hatályos erejét és kötelező voltát, amelynek megfelelő állapotok fentartása monarchiánk s a más két északi nagyhatalom politikájának hivatalosan proklamált alapelve volt, ezenfelül pedig ezen esemény sajátságos világot vet külügyi politikánk eddigi irányára és az erről adott hivatalos felvilágosításokra.

Az a mélyreható befolyás, melyet ezen esemény monarchiánk érdekére gyakorolt, indokolni fogja azt, ha interpellációmat már itt a tisztelt miniszterelnök úrhoz intézem, azon az alapon, mert alkotmányunk határozata szerint a külügyi politika iránya a miniszterelnök és a közös külügyminiszter által egyetértőleg állapittatik meg; ennélfogva mindaddig, míg mindkét miniszter együtt van, a követett külügyi politika irányáért és tényeiért egyetemlegesen felelősek. Meg is vagyok győződve, hogy a tisztelt miniszterelnök úr ezen felelősséget nyiltan elismeri.

Ami magát interpellációm tárgyát illeti, kétségtelen, tisztelt ház, hogy Kelet-Rumélia és Bulgária tényleges egyesítése, a szerződés határozatainak megtörésével, felforgatással fenyegeti azon, európai érdekben is felállított állapotokat, melyeknek fentartására legközelebb is a három északi nagyhatalom ünnepélyesen vállalkozott. És ezen esemény nemcsak Törökország biztonságát rendíti meg, az újonnan alakuló államnak határait csaknem Drinápolyig

vivén, de különösen azon tény által, hogy ha az egyesítés bármely alakban jóváhagyatik, az esetben, bármi legyen is biztosítva a török hatalom számára a szerződésben, önvédelmére nézve az csak imaginárius jog marad, és tényleg kültámadás esetében a török hatalomnak alig lesz lehetséges a Balkánba csapatokat küldeni és egy északról jövő támadás ellenében katonailag védhető határtól meg lesz fosztva.

De második hatása ezen eseménynek az volt, hogy lángra lobbantott minden aspirácziót, mely a Balkán-félszigeten a berlini szerződés korlátai ellenében tápláltatott. Az ott levő országok és népek egyértelmű érzelme s álláspontja, hogy a berlini szerződés által teremtett állapotok egymással szolidaliter összefüggnek, és hogyha azoknak egy pontján rés üttetik, a hatalmi egyensúly megbomlása következvén be, annak többi részén is szükségkép változásnak kell bekövetkezni s a többi államoknak is területi nagyobbodást kell elérniök. És egy további hatása az, hogy monarchiánk befolyása Keleten erősen megrendült és további csökkenésnek van kitéve. Mert ha tapasztalják az ottani népek és államok, hogy akik politikájukban magukat monarchiánk érdekkörével azonositották és monarchiánkra támaszkodva a szerződést és az annak megfelelő állapotokat tisztelték, azok minden törekvésükben visszamaradtak, aspiráczióikat az európai békének és európai jogrendnek feláldozták; ellenben azok, kik az európai jogrendet alásták és megtörték, aspiráczióik tárgyát elérték; ha látják, hogy monarchiánk és szövetségesei nem képesek vagy nem akarják sem a berlini szerződés határozatainak megfelelő állapotot megóvni, sem pedig ezeknek aspirácziót kielégíteni: akkor, kérdem, ki fog monarchiánk érdekköréhez csatlakozni, ki fog monarchiánk politikájának és befolyásának azon támogatására vállalkozni, melyre eddig vállalkozott? (Tetszés balfelől.)

De sokkal sérelmesebb és jelentőségben sokkal nagyobb arányú ez az esemény a végrehajtás módja által. Anélkül, hogy valaki azon állásponton állana, hogy a nemzetközi szerződéseknek örök érvényét akarná állítani, az csak kétségtelen, hogy ha egy rend Európa érdekében megállapíttatott, és ha annak az európai érdekben is megállapított rendnek

fentartására és támogatására az elsősorban érdekelt nagyhatalmak ünnepélyesen mint törekvésük főfeladatára vállalkoznak: akkor csak kétségtelen az, hogy a legsúlyosabb felforgatása foglaltatik azon szerződésnek és azon szerződést szabályozó szövetség erejének abban a tényben, hogy egy nyughatatlan fejedelem, ki jó viszonyban van a nagyhatalmakkal, azok intenczióit világosan ismeri, maga áll élére egy oly vállalatnak, mely nagy európai érdekeket és az európai békét veszélybe dönti. És teheti ezt veszély és büntetés nélkül.

És nem amiatt, mert Rumélia kormányzata tűrhetetlen lett volna; nem a keresztények sanyargatása és elnyomása okából; hanem azért történik ez a változás, hogy a népies aspirácziók minél előbb kielégíttessenek. És e példa kétségtelen hódító hatásánál fogva meg kell rendülnie minden állapotnak, amit a szerződés teremtett, amennyiben az ottani népek aspiráczióiba ütközik, és megnyílik a tér oly igények számára, melyek összeütközők, melyek kielégítése a teljes felforgatással egyértelmű.

Ha ez a változás a hivatalos körök vezérlete alatt vitetett keresztül, és a bolgár fejedelem körleveleiben egyenesen népe jogára hivatkozik a nemzetközi szerződés ellen, és ha még ezt azzal tetézte, hogy a portával szemben is háromnapi ultimátumot állított fel, amely idő alatt, ha ezt szerződés ellenére el nem ismeri, ő bizonyos rendszabályokkal fenyegetőzik, és ha ezt tette alig néhány héttel azután, midőn a kremsieri találkozáskor a három nagyhatalom szerződésfentartó egyetértő politikája újra ünnepélyes megerősítést nyert: ezek a tények arra mutatnak és majdnem elutasíthatlanná teszik azt a következtetést, hogy e lépések megtételénél az illető körök azt a reményt táplálták, hogy a szerződést megtörő bevégzett tények nem fognak a nagyhatalmak megállapított politikájában feltétlen akadályra találni.

És ép ezért, tisztelt ház, teljesen jogosult a kérdés, midőn monarchiánknak érdeke ezen tényleges esemény által annyira érintve van, melyet barátaim tettek s amely úgy hangzik, hogy: minő álláspontot foglal el a közös külügyi kormány Bulgária és Kelet-Rumélia egyesítésének

tényeivel szemben, és kész-e megóvni és biztosítani, s ha igen, minő módon, a berlini szerződés hatályos erejét és szabályozó tekintélyét a balkánfélszigeti állapotokra nézve? És különösen: kizártnak tekint-e a külügyi kormány, és vele természetesen a mi kormányunk is, bármily beavatkozást akkor, ha a porta a berlini szerződés 16. czikkelyében foglalt jogát tettleg is érvényesítené. És szemben ezen felfogással, mely a Balkán-félsziget minden államában és minden népében uralkodik és melynek megfontolása alól semmi kormány ki nem vonhatja magát, indokoltnak látszik a tisztelt kormányhoz azon kérdést intézni, hogy kizártnak tekinti-e a monarchia kormánya azt az álláspontot, hogy Bulgáriának és Kelet-Rumélia egyesítése a balkánfélszigeti államokra területi nagyobbodás alapos okául szolgálhat.

De, tisztelt ház, ezek a kérdések elutasíthatlanul felvetnek egy másik kérdést, különösen azt, hogy minő volt monarchiánk politikája ezen esemény előtt.

Méltóztatik a tisztelt háznak reá emlékezni, hogy monarchiánk politikája 1878 óta úgy jelöltetett meg előttünk hivatalosan, hogy a berlini szerződés és az ennek megfelelő állapotok fentartása, tehát egy békés, konzervativ politika szolgál annak alapjául és czéljául.

Akik a berlini szerződés értéke iránt a többségtől eltérő nézeten voltak, ezt a politikát kellett hogy helyesnek találják, mert időt enged az ottani állapotok megszilárdulására, az ottan létrejött államok megerősödésére, szervezésére és Európa bizalmának megszerzésére, és mindenek felett, mert ez európai érdek, a béke biztosítására.

Már most, tisztelt ház, s skierniewicei találkozással egy bizonyos fordulat állt be. Igaz, hogy hivatalosan azt a felvilágosítást kaptuk, hogy Németországnak és Ausztriának egyetértése és politikája vonzóerőt gyakorolt elsősorban Oroszországra s azután még a többi hatalmakra is, és hogy azon találkozás alkalmával konstatáltatott a három északi nagyhatalomnak egyetértő, megegyező politikája, amelynek alapelvét és főczélzatát abban fejezték ki, hogy az a szerződési állapotok fentartásában, a szerződés érvényének teljes megóvásában foglalható össze, és hozzátették ezenfelül azt is, hogy nem mi közeledtünk Oroszország

álláspontjához, hanem hogy a három császári nagyhatalomnak ezen örvendetes egyetértése éppen Oroszországnak kétségkívül szívesen fogadott közeledésével idéztetett elő.

Igaz, tisztelt ház, hogy amily helyesnek kellett tartanunk azt, hogy a szerződési állapotoknak fentartása, tehát a nyugodalmas fejlődést biztosító békés politika az, amelyben a három északi nagyhatalom találkozott: ezt a megelégedésünket bizonyos aggodalom kísérte, és pedig az aggodalom abban állott, hogy ez az egyetértés nem teljes. Pedig a czélt csak a teljes egyetértés biztosíthatta. Ha a szerződést fentartó politika mint a három nagyhatalom egyetértő politikája proklamáltatik, annak nem csak arra kellett vonatkoznia, hogy maguk a nagyhatalmak egyenesen meg nem támadják a szerződési állapotokat, hanem arra is, hogy azt másokkal is megtartatják, és hogy a nagyhatalmak egyetértése és magatartása olynemű, hogy senki bátorítást arra nézve nem merít, hogy a szerződések ellenére egy bevégzett ténnyel sikeresen lehet fellépni. Ha az egyetértésben ennek biztosítása nem foglaltatott, akkor abban nemcsak a czél nem volt biztosítva, de fennforgott az a veszély, hogy káros hatással lesz monarchiánk érdekeire, különösen pedig tartottunk ezen káros befolyástól a balkánfélszigeti állapotokra nézve; hogy a Balkán-félszigeten azon törekvések, melyek az orosz társadalom által ily nyilt szimpátiával és támogatással kisértettek és a mely törekvéseket koronkint az orosz hivatalos hatalom is felkarolt — hogy ezen törekvések és aspirációk bátorítást fognak meríteni a háromcsászári szövetségből. Nemhogy annak fékező hatását éreznék, hanem azt a bátorítást találták, hogy az esetben, ha sikerül a szerződési állapotok ellen bevégzett tényeket előállítani, és pedig oly bevégzett tényeket, melyek annak idején az orosz hivatalos politikában előmozdítást és bátorítást találtak, a nem hivatalos Oroszországtól pedig, az orosz hivatalos körök időleges tartózkodása daczára, mindig nyilt segélyben részesültek — hogy az ily bevégzett tények nem fognak eltöröltetni, hanem egy vagy más alakban el fognak ismertetni, mert bíznak abban, hogy a három-császárszövetség nem fog megmásítani oly bevégzett tényeket, melyeket ha nem is idézett elő közvetlenül a hivatalos Oroszország,

de amelyek létrejöttének magva korábbi politikájában benne van s a melyek iránt mindig rokonszenvet táplált.

És az események arra mutatnak, hogy a skierniewicei egyetértésnek ez a bátorító hatása a bolgár hivatalos körökre és a bolgár népre megvolt, s azokat az a tudat és az a remény vezette, hogy ha tényleg valósítják az egyesítést, a nagyhatalmak hármas megkötöttségükben egy vagy más alakban szentesíteni fogják és ily eshetőséggel szemben Oroszország hagyományos politikája győzedelmeskedni fog.

E tekintetek indokolják azt a további kérdést, vajjon a monarchia külügyi kormánya s a német és orosz kormányok közt, akár a monarchák találkozásakor, akár más alkalommal, történtek-e megbeszélések és jött-e létre megállapodás arra nézve, hogy a Balkán-félszigeten a berlini szerződés határozataitól eltérő alakításokkal, törekvésekkel és kísérletekkel szemben minő politika követtessék, és mik voltak e megállapodások?

E kérdés annál jogosultabb, mert a három monarcha találkozása előtt mindenkire nézve ismeretes volt, hogy egyesítési törekvések léteztek; ismeretes volt az is, hogy azok korábban még az orosz hivatalos körök által is kedvező fogadtatásban részesültek. Nem szabad tehát feltételezni, hogy a diplomáczia figyelmen kívül hagyta volna a tényeket s eshetőségeket és nem vonta be tanácskozási körébe akkor, midőn arról volt szó, hogy a három nagyhatalom egyetértő politikája, melynek főelve a szerződési állapotok fentartása, megállapíttatott.

Ha ez nem történt volna, akkor az egyetértő politika csak platonikus volt, mert nem lehet szerződést fentartó politikául proklamálni oly megállapodást, mely mindössze azt tartalmazza, hogy fenmaradnak a szerződési állapotok, míg egy ellenkező tény nem jő létre, de ha ez megtörténik, akkor majd azzal szemben megkisértik az egyetértés létrehozását a nagyhatalmak.

Ily politikát olyan czím alatt kiadni szabad nem volt.

És, tisztelt ház, mindezek engem — hogy röviden befejezzem beszédemet — még egy utolsó kérdésre vezetnek. Ha látjuk azt, hogy azon első tényleges rés a berlini szerződésben megállapított renden minő szolidáris össze-

függésben van az összes Balkán-félszigeti állapotokkal, úgy hogy annak elfogadásából jogi igényt merítenek és teljes politikai szükségességgel akarnak előállani a többi államok és népek területi nagyobbodására; ha tekintetbe vesszük azt a habozó, tétovázó és homályos politikát melyet a nagyhatalmak, és pedig különösen a három-császári szövetségben egyesült nagyhatalmak, ezzel szemben elfoglalnak; ha tekintetbe vesszük Németországnak azt az állását, amelynél fogva úgy tekinti a dolgot, hogy az elsősorban a másik két hatalmat illeti, mondván nekik: de tua re agitur; ha tekintetbe vesszük azt, hogy jóllehet Oroszország a bolgár hadügyminisztert lemondatta, hogy az orosz tisztek lemondottak a bolgár csapatokban viselt állásukról, hogy az orosz kormány hivatalos kárhoztatást mondott ki ezen események felett; ha tekintetbe vesszük azon osztatlan és általános örömet, mellyel a bevégzett tényt fogadják; ha tekintetbe vesszük azt, hogy Oroszország magatartásáról félhivatalosan az transspirálódik, hogy ezen bevégzett ténynek felforgatására és a szerződési állapotok visszaállítására a fegyveres fellépést még a porta részéről sem tűrné; ha tekintetbe vesszük, hogy inkább arra van ez a politika irányozva, hogy a bevégzett tény megszilárdítása, nem pedig a szerződési állapotok megóvása a czél: akkor, gondolom, mi, akik eddig monarchiánk külügyi politikájáról elhittük, hogy annak a három-császári szövetség által biztosított komoly czélja a szerződési állapotoknak megóvása, jogosítva vagyunk azt a kérdést feltenni és felvilágosítást kérni, vajjon fennáll-e még a három császári nagyhatalomnak a skierniewicei találkozáskor örvendetesen konstatált egyetértése? És ha ezen egyetértés fennáll és ezen egyetértés a berlini szerződésnek első flagrans megsértésével szemben ily gyarló módon jelentkezik, akkor megengedhető az a kérdés és az a kivánat is, hogy méltóztassék felvilágosítást adni afelől, miben áll hát ma már az egyetértéssel megállapított politika, melynek akkor a szerződési állapotok sértetlen fentartása és megóvása jelöltetett ki hivatalos feladatául és czéljául.

Ezek azok a kérdések, melyeket előterjeszteni kívántam, és én részemről a miniszterelnök urhoz azt a kérést intézem, mit kétségtelenül teljesíteni is fog, hogy e kér-

désekre és tisztelt barátaimnak hasonló tárgyú kérdéseire együttesen méltóztassék felelni. (Élénk helyeslés.)

Az interpelláczió szövege a következő:

1. Minő álláspontot foglal el a közös külügyi kormány Bulgária és Kelet-Rumélia egyesítésének tényével szemben, és kész-e megóvni és biztosítani, s ha igen, minő módon a berlini szerződés szabályozó erejét és hatályos tekintélyét a balkánfélszigeti állapotokra nézve?

2. Kizártnak tekinti-e bármely más állam beavatkozását akkor, ha a porta a berlini szerződés 12. czikkelyében foglalt jogát tettleg érvényesíti; kizártnak tekinti-e a monarchia kormánya azt az álláspontot, hogy Bulgária és Kelet-Rumélia bárminő egyesítése a többi Balkán-félszigeti államokra területi nagyobbodás alapos okául szolgálhat?

3. A monarchia külügyi kormánya és a német és orosz császári kormányok között, akár a monarchák találkozásakor, akár más alkalommal, történtek-e megbeszélések és jött-e létre megállapodás arra nézve, hogy a Balkán-félszigeten a berlini szerződés határozataival ellenkező alakulási törekvésekkel és kísérletekkel szemben minő politikát kövessenek, és mi volt e megállapodás?

4. Változatlanul fennáll-e a skierniewicei találkozáskor konstatált egyetértése a három császári hatalomnak, és miben áll az az egyetértéssel megállapított politika, melynek főczéljául akkor hivatalosan a szerződési állapotok fentartása és megóvása jelöltetett meg?

Tisza Kálmán miniszterelnök 1885 október 3-ikán együttesen válaszolt Helfy, Irányi és Szilágyi interpellácziójára. A választ az interpellálók egyike sem vette tudomásul.

Szilágyi Dezső viszonválasza ugyanazon napon:

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) A miniszterelnök úr válasza részint külügyi politikánknak a bulgáriai eseményig követett irányára, részint a jövő eshetőségeire vonatkozik.

Ami az egyesítés tényének bekövetkezéséig követett irányt illeti, a három nagyhatalom egyetértésével, különösen

a Skierniewiceben megállapított egyetértő politikának tartalmáról tetemesen szerényebben és óvatosabban nyilatkozik, mint nyilatkoztak akkor, midőn azon politikai aktusról hivatalos felvilágosítás adatott.

E tetemesen szerényebb és óvatosabb, a skierniewicei politika értékét mondhatnám devalváló nyilatkozatot meg tudom magyarázni a jelen helyzet, a bekövetkezett események nyomásával. E különbség feltüntetésére felolvasom, hogy 1884-ben mi volt a hivatalos felvilágosítás, és vele párhuzamba tehetjük azt, amit jelenleg az események korrektiv hatása alatt a miniszterelnök úrtól kaptunk. (Halljuk !)

1884-ben november 7-én a monarchia közös külügyminisztere úgy nyilatkozott, hogy e találkozás fontossága éppen abban rejlik, hogy három, népei által szeretve tisztelt uralkodó, a béke politikája iránt, minden más hatalom ellen irányult él nélkül, és oly politika iránt, mely a fennálló jogi állapotok elismerésén alapul, megegyezett és egész tekintélyével a politikáért helyt állanak és teljes és kölcsönös bizalommal e politikát folytatni készek. Azon kérdésre, amelyet én voltam bátor a külügyminiszter úrhoz intézni, hogy a berlini szerződés által a Balkán-félszigeten alkotott állapotoknak esetleges megzavarásaira nézve fennáll-e bizonyos egyetértés a nagyhatalmak között, a külügyminiszter úr úgy nyilatkozott, hogy : »az ily eshetőségekre nézve külön egyetértés szüksége nem is létezik, mert azt hiszi, hogy az összejövetel és az ez alkalommal nyilvánult egyértelműség értéke éppen abban áll, hogy a három uralkodó minden támadható kérdést a béke és a fennálló jog szellemében akar értelmezni, s mihelyt a jog alapjára helyezkedünk, ezáltal kizárjuk a jövőre nézve, hogy a jogon kívül álló czélokra törekedjenek.«

A tisztelt miniszterelnök úr az újabb események hatása alatt — és én ezt megmagyarázottnak tartom — úgy nyilatkozott, hogy czélja az egyetértésnek az volt, hogy »a béke lehetőleg a status quo alapján tartassék fenn«, ha pedig nem lehet azt a status quo alapján fentartani, fenn kell tartani az attól való eltéréssel. Azt is mondta továbbá a miniszterelnök úr, hogy nem volt ugyan megbeszélés és megállapodás a jelenlegihez hasonló esemény bekövetkezése

esetére, de sohasem titkolta azon nézetét a monarchia kormánya, — sem valószinűleg a többi nagyhatalmak — hogy abban az esetben, ha a berlini szerződéssel teremtett állapotok egy belülről jövő mozgalom által fognak megzavartatni, a feladat az lesz, hogy az új állapot »mentől inkább összhangba hozassék a szerződéssel és az abban megállapított egyensúlylyal«. A különbség látszólag nem sok és csak ebben a szóban áll, hogy »lehetőleg«. Azonban sokkal lényegesebb különbség az, hogy most bevallják, hogy a monarchia kormánya nyiltan megmondta azt a nézetét, hogy a szerződéssel ellenkező állapot létrejöttével szemben a feladat az, azt »lehetőleg« a szerződés többi határozatával összhangba hozni, ami előre megengedi azt, hogy ily létrehozott bevégzett tények már előre elismerésre számítanak. Hol mondatott meg ez nyiltan, azt nem tudom ; a delegáczió előtt tett nyilatkozatban hiába keressük. Annyi bizonyos, hogy ily nyilatkozat teljesen összeegyeztethetlen tartalmában és szellemében azzal, ami a delegáczióban tétetett.

A tisztelt miniszterelnök úr a multra vonatkozó kérdésekre azt mondja, hogy egyetlen egy hatalmasság sem birt tudomással arról, hogy a ruméliai csíny meg fog történni. Hiszen, kérem, nem arra volt irányozva a mi kérdésünk. Ily kérdésre a kormány nem is felelhet, s nem is tudom, honnan meríti ezt a biztosítást. Hanem kérdésünk az volt, hogy ez az eshetőség, melyre irányzott törekvéseket tudták, tétetett-e megbeszélés és megállapodás tárgyává, s erre kikerüli inkább mint megadja a feleletet ; de igenis felvilágosítást ad arra nézve, hogy mi volt kezdettől fogva a monarchia kormányának nézete, szemben az ismert egyesítési törekvésekkel, és hozzátette, hogy erről a bolgár kormány is értesülhetett, és nem hiszi, hogy abból bátorítást merített volna. Én pedig úgy tartom, hogy igen. Én azt hiszem, hogy ha három nagyhatalom hivatalosan proklamált szerződésfentartó politikája mellett nem csinál titkot abból, hogy ha e szerződés egyik pontja belső zavarok folytán felforgattatik, akkor arra fognak igyekezni a nagyhatalmak, hogy az újonnan kreált tény lehetőleg összhangba hozassék a szerződés többi határozataival, ez tulajdonképen a szerződés-

fentartó politika cserbenhagyásának kilátásba helyezése, ez nyilt és egyenes bátorítást tartalmaz bevégzett tények létrehozatalára, mihelyt az aspiráló körök arra taníttattak, hogy a közvetlenül érdekelt nagyhatalmak egyikének pártfogását birni fogják.

A miniszter úr felelete még arra is látszik mutatni, hogy monarchiánk kormánya a szerződés határozatait egymással szolidáris összefüggésben állóknak tartotta, mert említi, hogy valamely pontban változás közbejötte szükségessé fogná tenni az egyensúly újrarendezését is.

Ha így vélekedtek, és ily eshetőségre sem megbeszélés, sem megállapodás nem történt, akkor tudni való, hogy az a politika, mely a skierniewicei találkozás után mint a szerződést biztosító konzervativ politika ajánltatott és jelöltetett meg előttünk, tulajdonképen egy üres és tartalmatlan politika, mert az egyetértés és harmonia a nagyhatalmak közt csak addig állapíttatott meg, míg belső zavarok folytán, azaz az ottani népek által, a szerződéses állapoton változás nem tétetik. És erre az esetre a nagyhatalmaknál semmiféle egyetértés nem volt ; hanem fenn volt tartva, hogy mindegyik a maga érdekei, aspirációi, történeti hagyományai szerint kísérelje meg kizsákmányolni az ily módon létrejött változást. Hogy ebben a politikában a szerződési állapotok fentartását biztosító erő nem foglaltatik, és hogy ezt a politikát oly czím alatt és oly irányzatúnak kiadni szabad nem volt : az iránt én ezen felvilágosítás után kételyt nem táplálok. (Helyeslés a baloldalon.)

Nincs szándékom, tisztelt ház, bármely irányban túlozni. De az említettekben azon állításom teljes igazolását látom, hogy a skierniewicei találkozás valóban rontó befolyással volt a Balkán-félszigeti állapotok megszilárdulására. Mert ha, amint a miniszterelnök úr mondotta, nem is csináltak ebből a nagyhatalmak titkot . . .

Tisza Kálmán miniszterelnök : Soha !

. . . hogy ezen szerződési állapotok felforgatásával létrejövő tény elismerése nincs kizárva : ebben a »nem titkolt« nézetben praemium kitűzése foglaltatott minden oly felforgató törekvésre, mely valamely közvetlenül egyetértő nagyhatalom érdekkörével, tradiczionális politikájával és

czéljaival azonosítani tudta magát. Ugyan kérdem mindenkitől, hogy nem természetes hatása volt-e az ily összeköttetésbe való bemenetelnek az, hogy az egyetértést úgy magyarázták, hogy a merészebb és agressziv természetű vállalkozó politikája az, amely végsikerre számíthat ?

A tisztelt miniszterelnök úr a jövőre nézve is nyilatkozott.

Tisza Kálmán miniszterelnök : Nem nyilatkoztam !

Bizonyos, a jövőre irányuló kérdésemre némi nyilatkozatot mégis mondott, amint ki fogom mutatni.

Mindenek előtt óhajtanék egy félreértést, nézetem szerint egy téves impressziót az elmékből eltávolítani. (Halljuk ! a baloldalon.) A tisztelt miniszterelnök úr válasza arra látszik utalni, hogy Törökországnak ezen egyesítés tényével szemben szerződési jogának gyakorlására politikailag is szabad kéz van fennhagyva, és úgy nyilatkozott, hogy ebben őt sem a monarchia kormánya gátolni nem kívánja, sem a monarchia kormányának nincs tudomása arról, hogy ebben az esetben valamely hatalom neutralitásából kilépni szándékozik.

Ezen okoskodás arra látszik utalni, mintha pusztán a török hatalmon mulna a szerződés jogának gyakorlása. De ezzel ellentétben áll az a tudósítás, és a tisztelt miniszterelnök úr talán most meg fogja czáfolni, hogy ime, a monarchia kormánya kijelentette, hogy Törökország szerződési jogát gyakorolhatja ugyan, de egyszersmind említé, hogy nem tanácsos ezen joggal élnie ; hogy hasonló tanácsot adott Németország kormánya is, és hogy ha nincs is tudomása a monarchia kormányának arról, hogy Törökország fegyveres beavatkozása Oroszországot neutralitása elhagyására birná, de kizártnak tekinti-e annak bekövetkezését ?

Erre szeretnék felvilágosítást. Pedig a szerződési jog szabad használatának lehetőségét enélkül állítani, én azt hiszem, egy hamis impresszió teremtése. (Igaz ! Úgy van ! a baloldalon.)

Egyetlen egy pont látszik a miniszterelnök úr beszédében, amely a jövőre való cselekvés irányára mutat. Ez az a pont, amelyben, miután ismételve elismerte azt, hogy a berlini szerződés által teremtett Balkán-félszigeti állapotok

között bizonyos hatalmi egyensúly létezik, azt mondja, hogy ezen hatalmi súlynak a szerződésnek megfelelő lehetőleges új szabályozása szükségessé válik, és beszédének egy végső passzusában következőkép nyilatkozik : Biztosít bennünket arról, hogy a monarchia kormánya szem előtt fogja tartani azt, hogy milyen hatása lenne monarchiánk befolyására nézve annak, ha olyan államok, melyek a szerződést pontosan megtartották, aspiráczióikat és igényeiket fékezték, kénytelenek volnának hátrányban maradni, míg a szerződést megszegő államok újabb gyarapodást nyernének ; ennek fontosságát szem előtt fogja tartani.

De ez a nyilatkozat is oly határozatlan, oly tartalmatlan, hogy én abban csak annak a bizonyítékát látom, hogy a tisztelt kormány az előidézett helyzetben határozott politikával nem bír, vagy ha bír, a tisztelt kormány annak felfedését lehetőnek nem tartja.

Ezen feleleteket a tisztelt háznak mindkét esetben csak feltétlen bizalom alapján lehet tudomásul vennie. (Helyeslés a baloldalon.) Mert ha a multra nézve azt látjuk, hogy a multban tett nyilatkozatok nem adaequált, nem helyes megjelölései voltak az akkor folytatott politikának, a jövőre nézve pedig oly tartózkodást látunk, mely kell hogy arra a feltételezésre indítson bennünket, hogy a monarchia kormányának megállapított vagy közölhető politikája nincs, és a többi két északi nagyhatalommal való egyetértést még mindig keresik az első nehézséggel szemben : akkor, miután tudomásul csak egy határozottan megállapított vagy érthető politikát vagy annak egy érthető részét lehet venni, ebben a homályos, tétovázó feleletben pedig ilyen politikát én nem találok, ezért, tisztelt ház, én a miniszterelnök úr feleletét tudomásul nem vehetem. (Élénk helyeslés balfelől.)

Tisza Kálmán miniszterelnöknek újabb felszólalása után :

Szilágyi Dezső Tisztelt ház ! Én két megjegyzést akarok tenni. Az egyik ez : a miniszterelnök úr ismételt felvilágosítás után azt mondta, hogy a monarchia kormányának azon nem

titkolt és kifejezett nézetében nem volt bátorítás, nem lehetett bátorítás a bolgár államcsínyre, azért, mert kijelentetett, hogy a török hatalom beavatkozási jogának érvényesítését a monarchia nem gátolja.

De ez a kijelentés fékező hatással csak akkor bír, ha egy más biztosítás kíséri, ha a három-császárszövetségben levő nagyhatalmak közt megegyezés lett volna ugyanezen magatartásra ezen eshetőséggel szemben.

Ilyesmi pedig, mint mondá, nem létezik. De akkor nem elég a monarchia kormányának kézmosása annak a ténynek ellensúlyozására, hogy az nem fogja gátolni, párosítva azon nyilatkozattal, melyet a tisztelt miniszterelnök úr itt ismételt : hogy, mint mondá, előre kifejezte mindenütt azt a nézetét, hogy a szerződés megszegéséből nem következik annak visszaállítása, hanem a létrejött tény összhangba hozatala a szerződés többi határozataival. Tehát erre nézve fentartom kifejezett állításomat, hogy a monarchia kormányának magatartása felbátorító hatású volt. (Úgy van ! a baloldalon. Ellenmondás a jobboldalon.)

2. A delegáczióban.

Az 1885 október 22-ikére Bécsbe összehívott delegáczió külügyi albizottságában Szilágyi Dezső a következő formulázott kérdéseket intézte a külügyminiszterhez :

Szilágyi Dezső

1. A királyi megnyitó beszéd monarchiánknak a két császári nagyhatalomhoz való viszonyáról egy és ugyanazon módon emlékezvén meg, kérdem : vajjon a Németországhoz való különleges viszony, mely az eddigi hivatalos nyilatkozatok szerint külpolitikánk alapját képezi, fennáll-e még változatlanul, vagy fel van olvadva azon »szoros és bizalomteljes viszonyba«, melyben a két északi nagyhatalomhoz állunk ?

2. Tétetett-e monarchiánk kormánya vagy a nagyhatalmak valamelyike részéről oly hivatalos nyilatkozat vagy propoziczió, hogy Kelet-Ruméliának Bulgáriával tényleg végrehajtott egyesülése egy vagy más alakban elismertessék és ezzel kapcsolatban a megzavart hatalmi egyen

súly helyreállítása szempontjából Szerbiának területi kompenzáczió adassék, és miként lőn az ily irányú politika a nagyhatalmak részéről fogadva ?

3. Biztosítva van-e a nagyhatalmak egyetértése a status quo ante helyreállítása iránt, vagy egyik-másik nagyhatalom bizonyos rezervátákkal fogadta-e el ezt az alapot ? És mik ezen rezerváták ? Kiterjed-e az egyetértés arra is, hogy miként hajtassék végre a status quo ante helyreállítása, ha az ottani népek önként nem alkalmazkodnak ?

4. A konferenczia alapjául elfogadott status quo ante alatt a berlini szerződésnek teljesen megfelelő állapot helyreállítása értetik-e ?

5. Való-e, hogy monarchiánk kormánya Szerbiának kijelentette, hogy ha a konferenczia befejezéséig okkupáczionális lépéseket tesz, a szerb érdekeket és igényeket támogatni nem fogja ? Vagy hivatalos hatást gyakorolt-e Szerbiára az okkupáczionális lépésektől való tartózkodás értelmében ?

Kálnoky gr. külügyminiszter : Németország és a monarchia viszonyában Oroszországhoz a mult év óta változás nem történt.

A kelet-ruméliai eseményeket illetőleg : A két ország egyesülése nem érinti érdekeinket ; mindemellett, mivel ily változás koczkáztatná a Balkán-félszigeten uralkodó rendet, a hatalmaknak törekedniök kell az előbbi helyzet visszaállítására. A mi érdekeinknek tehát legjobban a törvényes állapotra való visszatérés felel meg.

Szilágyi Dezső Az albizottsági tárgyalást arra valónak tartja, hogy a politikai megítélés alapjául szolgáló tények tisztába hozassanak ; diskussziónak inkább a nyilvános ülésben és nem itt van helye.

A miniszter a kérdések legnagyobb részét olyannak tekinti, mint amelyekre ma, a konferenczia együtt ülvén, nem felelhet. Ezzel szemben hiábavaló volna a további sürgetés, és ettől el is állunk. Tényleg arra vagyunk utalva, hogy a miniszter politikájának bírálatát a hirlapi tudósítások alapján tegyük meg.

Három megjegyzést azonban azokra, amik itt mondattak, már most kell tenni. Az egyik Csernátony bizottsági tagnak az a megjegyzése, hogy mihelyt a kelet-ruméliai eseményekkel szemben valamely nagyhatalom a status quo ante helyreállítását hozta javaslatba, azt feltétlenül el kellett fogadni. Ha a szerződés teljes felbontására minden hatalomnak szabad kezet engedni nem akarunk, ez téves. Ama szerződés módosulhat, és pedig politikai szükség és czélszerűség szempontjából, ugyanazon módon, amint létrejött.

A másik megjegyzés monarchiánknak az orosz császári nagyhatalommal való viszonyát illeti. Monarchiánk és Oroszország közt a viszony kellőleg nincs jellemezve azzal, amit a miniszter a mult évi delegaczionális tárgyalásokban bőven mondott, ma rövidebben ismételt, s ami röviden abban foglalható össze, hogy teljes bizalommal és egyetértéssel, a szerződési állapotok fentartásában megegyeztünk.

A tények azt bizonyítják, hogy viszonyunk jellemvonása más, melyet ama megegyezés fátyola nem képes elfedni, s ez a folytonos rivalitás és küzdelem a Balkán-félszigeten a hatalmi befolyásért: küzdelem egymás ellen, és hogy ebben a küzdelemben a megfelelő politikát folytassuk, a szerződések fentartásában való platonikus egyetértésen kívül egyéb vezérelvre van szükségünk. Senki sem tekinti czélnak, hogy Oroszországgal szemben csalódjunk vagy ellenségeskedésben legyünk, de tudjuk és érezzük azt, hogy a szerződések iránti hűség kölcsönös konstatálása fennhagyja a küzdelemnek egész terét a Balkán-félszigeten érdekeinek megóvására, és ennek legvilágosabb illusztrációjául szolgálnak azok, amik a kelet-ruméliai forradalmat megelőzőleg mint előkészítés, és amik azután máig Oroszország részéről történtek.

Szerbia magatartása a multban monarchiánk iránt oly korrekt és barátságos volt és politikáját érdekkörünkkel annyira azonosította, hogy irányában monarchiánk határozott támogatását politikai kötelességnek tartom. Különösen feladatunk támogatni Szerbiát azon teljesen kompenzaczionális igényeire nézve, melyeket az esetre emelt, ha a kelet-ruméliai tényleges állapot az unió bármely alakjában elismerést nyerne.

Kálnoky gr. külügyminiszter : A szerb kormány is ázon a nézeten van, hogy kívánatosabb Szerbiára nézve a status quo ante helyreállítása, mint valami területi nagyobbodás.

*

Az 1885 november 14-iki ülésben tárgyalta a magyar delegáczió a külügyi költségvetést. Előadó Falk Miksa volt.

Ma csak a kelet-ruméliai kérdésről van szó, — mondta beszédében Falk — de senki sem kezeskedhetik róla, hogy huszonnégy óra mulva nem csatlakozik-e hozzá egy szerbiai, azután egy görögországi, egy maczedóniai kérdés . . . Az albizottság nem vállalkozhatott arra, hogy akár olyasvalamit helyeseljen előre, amit még nem ismer, akár pedig a külügyeket vezető miniszter kezének megkötése által lehetetlenné tegye azt, hogy előre nem látható fordulat beálltakor a miniszter szabadon választhassa azt az utat, melyet ő a monarchia érdekeire nézve legalkalmasabbnak vél. Az albizottság tehát egyedül helyesnek azt találja, hogy kifejezést adjon abbeli bizalmának, hogy a miniszter ily bonyodalmas helyzetben is meg fogja találni a helyes utat, de ezen útnak a változó körülmények szerinti megválasztását, de azután a felelősséget is a miniszternek engedi át. Ily nehéz helyzetben mindenkor igaz marad, amit Cavour 1858-ban az olasz parlamentben mondott : »Már most ítéljék meg önök, képesnek tartanak-e engem ily nehéz feladat megoldására, mert ha nem tartanak annak, kérve kérem önöket, hogy mielőbb ültessenek más valakit erre a helyre. De akár én legyek, akár más, aki az állam ügyeit vezeti, annak, aki ezen a helyen ül, adjanak teljesen szabad kezet, mert e nélkül senki e világon sem czélt érni, sem felelősséget vállalni nem képes.«

Szilágyi Dezső T. országos bizottság ! (Halljuk !) Ha azokat a szavakat, melyeket a t. előadó úr Cavour után idézett, a t. külügyminiszter úr vagy megbizottja mondaná e bizottságban, akkor én leülnék és a vitát a költségvetés tárgyalásánál tovább nem folytatnám. De ha t. barátom, daczára ezen szavak ismétlésének, beszédjében érintette a politikai szempontokat, és talán még nagyobb mértékben érintette az albizottság jelentésében : akkor azt hiszem, ha nem vitatjuk

is azt, ami változó és a pillanatnyi viszonyokhoz alkalmazkodó a politikai eljárásban, amit a koczkarázásnak jelen napjaiban helyesen tenni ugy sem lehetne; hanem igenis szólhatunk arról, — amint szól az albizottsági jelentés és t. barátom is érintette — ami monarchiánk érdekében, monarchiánk politikájának czélpontjaiban kell hogy állandó, kell hogy változatlan, de kell egyszersmind hogy tisztán felismert és határozottan valósított legyen.

S ezért, t. országos bizottság, midőn a külügyminiszterium költségvetését általánosságban elfogadom, ki kell mondanom, hogy az albizotsság jelentésének első részéhez, amelynek formai és tartalmi előnyeit különben szívesen elismerem, nem csatlakozhatom.

Az albizottsági jelentés bevezetésében abból indul ki, amiből kiindult t. barátom az előadó ur: hogy ma a kérdést felvetni, ha vajjon a keletrumeliai eseményekkel szemben külügyi kormányunk követett politikája helyes volt-e vagy sem, vagy felette itéletet mondani nem időszerű, még pedig azért nem, mert sem a miniszter úr ily kényes körülmények között közérdekből politikájának részleteit és motivumait fel nem fejtheti, sem pedig azért nem, mert ennek a politikának az én meggyőződésem szerint — igénytelen nézetemet mondom ki — egy igazolása van, de azután egy elítélése is lesz, még pedig kérlelhetetlen elítélése: ez pedig az eredményben fog mutatkozni.

Én tehát elismerem, hogy azt a kérdést: helyes volt-e a követett politika, vagy helytelen, ez alkalommal el nem dönthetjük. Eddig nézetem egyez az albizottságéval.

De az albizottsági jelentésben két tétel foglaltatik, amelyeknek, nem mondom hogy az a czéljuk, hogy a kérdést fölvessék, de amelyekből erre a kérdésre nemcsak következtetés vonható, hanem amelyek könnyen ugy is értelmezhetők, hogy ezen kérdést magokban foglalják.

Az egyik illeti a miniszter ur iránt kifejezett bizalmat.

Ez a passzus azt mondja, hogy: »A miniszter úr eddigi működésében az albizottság okot vél találni arra, hogy jóakaratában, ügyességében és erélyében megbízzék«. Ha ez a passzus csak személyes elismerést akar jelenteni a t. miniszter személyes tulajdonságai iránt, én ahhoz minden

habozás nélkül csatlakozom. Személyes tulajdonai annyiszor voltak méltányolva e bizottságban, még igénytelen felszólalásomban is, hogy én megvallom, annak újolagos, ismételt felemlítése talán felesleges vala.

De ha e passzus politikai bizalmat akar involválni, akkor határozottan azt kell mondanom, hogy én semmi tekintetben így nem nyilatkozhatom, mert én politikájának egész megítélését az ő felelőssége szempontjából fenn akarom tartani, azon okokból, melyeket említettem, későbbi időre. Ha tehát a jelentésnek ezen része ellen határozott kifogást nem emelek, ez csak azért történik, mert én is azt hiszem, hogy senki e bizottságban nem vonakodott sohasem a t. miniszter úr iránt személyes elismerését nyilvánítani, s mást kifejezni most a jelentés sem akar.

Sokkal fontosabb az albizottsági jelentés többi része, melyben Német- és Oroszországhoz való viszonyunk felemlítése mellett, melyre a t. bizottság engedelmével később rá fogok térni, a keletrumméliai eseményekre vonatkozó politikát is érinti. És itt azt látom, hogy a jelentés nem tartotta meg szorosan azt az álláspontot, melyet a bevezetésben kijelölt. Mert ha ott azt mondja, — amit t. barátom az előadó úr beszédében szabatosan ismételt és kifejtett — hogy a bizottság ez idő szerint nincs azon helyzetben, hogy a külügyi kormány politikája felett alapos ítéletet mondhasson : akkor előttem nem egészen világos, mikép indítványozza már most az albizottság annak kijelentését, hogy a politikát, melynek czélpontja abban van kimerítve, hogy a szerződésszerű status quo ante helyreállíttassék, helyesnek tartja.

Én, tisztelt bizottság, azt hiszem, ha külügyi politikánk irányát veszszük a keletrumméliai kérdésben, annak lényege, legalább amint eddig felismerhető, ebben van kifejezve. Én következetesen tartózkodni akarok amaz ítélettől, mely azt ma határozottan kárhoztatja, de tartózkodni akarok attól is, melyből ennek helyeslését lehetne kiolvasni.

Amire a tisztelt országos bizottság engedelmét kérem, az, hogy előadhassam egyéni nézeteimet arra nézve, miért kelt bennem aggályt külügyi politikánk amaz iránya, melynek czéljait kimerítni látszik az, ami itt ki van fejezve : tudniillik a status quo ante helyreállítása. (Halljuk !)

Meglehet, ha alaposabb értesüléssel bírnék, vagy ha az érintkezés szálait azon mértékben tartanám kezeim között, mint külügyi kormányunk kétségtelenül tartja: itéletem másként ütne ki. De a dolog természete szerint arra vagyunk utalva, amiket mindenki tud, a tényekre, amik mindenki előtt ismeretesek. Én azt tartom, hogy monarchiánk és különösen Magyarország érdeke is megkívánja, hogy e politikáról kellő nyiltsággal nyilatkozzunk.

Mit jelent hát a status quo helyreállítása? Az az európai rend, melyet a berlini szerződés a Balkán-félszigeten teremtett, nem azért bír beccsel, nem azért vonja maga után azon kötelességet, hogy fentartsuk, mert Európa állapította meg: hanem becse attól függ, minő biztosító ereje van érdekeinket illetőleg, és mennyire képes a nyugalmas fejlődés állapotait megteremteni és fentartani. Ha tehát e kifejezés annyit jelentene, hogy a Balkán-félszigeten megállapított európai jogrend csakis a nagyhatalmak beleegyezésével legyen módosítható, ha, mondom, ez formális elv volna: akkor minden tartózkodás nélkül hozzájárulnék. De ha annyit akar jelenteni, hogy politikánk czélpontja a keletrumélia eseményekkel szemben a status quo ante helyreállításában van kimerítve: ez, uraim, leküzdhetetlen aggályokat kelt bennem.

Mindenekelőtt legyen szabad megmondanom azt, hogy — meglehet, csalódom — én azt hiszem, hogy a status quo helyreállítása ma már az események által túlszárnyaltatott. Ez oly stádiuma a kérdés fejlődésének, melyet ma már visszaidézni, egy költő kifejezése szerint, még egy isteni kéz sem képes.

És ha sikerülne a nagyhatalmaknak nem csak elméletileg megegyezni abban, de azt rövid időközre tényleg helyre is állítani, — miben, mondom, kételkedem — az monarchiánk érdekeire sem biztositó erővel nem bírna, sem a tartós fenmaradás biztosítékát nem nyujtaná, de ingatag és oly állapot volna, mely problematikus és veszélyes fejlődés magvait hordaná méhében, melynek ingatagságáról mindenki meg van győződve itt és az európai kabinetekben, és nem felelne meg annak, aminek egyedül kell döntőnek lennie a külügyminiszterium vezetésében és e bizottság véleményében is: nem felelne meg monarchiánk érdekeinek.

Hiszen senki előtt sem titok, hogy az a status quo, mely helyreállíttatnék, ha, tegyük fel, sikerre vezet a nagyhatalmaknak forma szerint előtüntetett igyekezete, igen précair, igen ingatag lenne és lényegében különböznék attól, — legalább érdekeink és a nyugalmas állapot szempontjából — ami a status quo megzavarása előtt volt. Hiszen ismeretes, hogy a berlini szerződés leggyöngébb pontja volna visszaállítva, az, mely alig lépett életbe, már 24 óra mulva megkezdődött ellene az agitáczió. És ez agitáczió nagy tényezője, hatalmas előmozdítója az orosz császári hatalom hivatalos közegei voltak. Képzelheti-e azt valaki, hogy ha ma, miután annak erőszakos megváltoztatása óta annyi idő folyt le, miután Szerbia mozgósított, miután a Balkán-félszigeten minden igény és várakozás felkeltetett: hogy ha csak így, a forma végett, külszínben visszaállíttatik a status quo, ez maradható, nyugodt állapot volna? Megadná-e egyrészt a tartósság ama biztosítékát, melyet minden arrangementben keresnünk kell, másrészt bírna-e amaz erővel, melytől értékét mérjük, tudniillik a monarchiánk érdekeit biztosító erővel? Én ezt nem hiszem. Huszonnégy óra mulva ismét megindulna ellene az agitáczió. E visszaállítás csak előstádiuma volna a tartós egyesülés megteremtésének, talán oly időpontban, melyben az egyesülés lehet hogy más hatalomnak, tán északi szomszédjainknak érdekében volna, de meglehet, hogy épp akkor monarchiánk érdekeinek megóvásával nem volna keresztülvihető.

A másik, a mit említenem kell, az, — és erre a t. bizottság figyelmét felhivom — hogy a berlini szerződés, midőn Kelet-Ruméliát teremtette, igyekezett biztosítékokat is teremteni ez állapot fentartására. E biztosíték gyengének és elégtelennek bizonyult be.

Ennek az államcsínynek története bizonyítja, hogy néhány vakmerő és nyugtalan ember kezdeményezése, támogatva a nép aspirácziói, az ott talált és minden oldalról a kabinetek szeme előtt előkészített állapotok által, elegendő volt ezen állapotnak a nagyhatalmak jelen érdeke ellen való felforgatására. Méltóztatnak-e azt gondolni, hogy a közbejött erőszakos változás után az egy pillanatra helyreállított status quo ante, a garancziák szaporítása nélkül, jövőre is

fentartható? Már pedig, ha komoly az a politika, mely a status quo ante elérésében jelöli meg a maga czélját, akkor az eddigi tapasztalatok alapján új és hatalmas garancziákat kell keresni az iránt, hogy az, ami visszaállíttatik, tartós és monarchiánk érdekeit biztosító állapot lesz. Ily garancziákra pedig, ugy látszik, az államférfiak még nem is gondoltak, mert hiszen amik azóta történtek, mutatják, hogy az, mi az ottani állapot fentartásának legfőbb biztosítékaként iratott a berlini szerződésbe, tudniillik a 16. czikk, mely a fényes portát feljogosítja, hogy belzavarok esetében beavatkozhassék s a törvényes állapotot visszaállíthassa, ez a czikk — annyit bátran állíthatunk a hírlapi tudósítások alapján is — ha nem is formailag, de tényleg ki van törölve a berlini szerződésből. Ki van törölve első sorban Törökország magatartása által, mert ha Törökország, mint említtetik, csak európai bizottság ellenőrzése mellett bocsáttatik be, ha Törökország maga is vonakodik európai mandátum nélkül Kelet-Rumélia határát átlépni, akkor ki láthat ebben a jövőt illetőleg komoly támpontot arra nézve, hogy az, ami ott visszaállíttatik, maradandó is lesz?

Ha tekintjük azt, amit a berlini szerződés tartalmaz; ha tekintjük azt az organizácziót, melyet az európai bizottság kidolgozott s a nagyhatalmak megállapítottak, csodálatos dolog tűnik fel előttünk. Az ugyanis, hogy ott csak populáris, csak oly kormány lehetséges, mely a népre támaszkodhatik. Rendes hadsereg ott nincs. A népies miliczia, a csendőrség pedig nem alkalmas arra, hogy a kabinetet a népies áramlatok ellenében is biztosítsa, mert ezek a néppel rokonszenveznek. Ott más kormány, mint olyan, mely a népies aspirácziókra támaszkodik, nem tarthatja fenn magát.

Azt mondják, a keletruméliai statutum tág. Meggyőződésem az, hogy ott, ahol természetes, népies aspirácziókat mesterségesen növesztettek oly hatalmassá, hogy ott biztosan lehet arra számítani, hogy adandó alkalommal — midőn idegen politikai czélok kívánatossá fogják tenni, vagy egyik vagy másik nagyhatalom, első sorban Oroszország hatalmi czéljaival megegyez — ezen aspirácziók megkísérlik a valósulást és sikerre fognak vezetni. Ily tartományban nincs más mód az aspirácziók természetes érvé-

nyesülésének visszatartására, mint a katonai deszpotizmus, amely a török kormányzás volt, midőn ott uralkodott, és ennek visszaállítására ma gondolni is képtelenség.

Azért a status quo visszaállításában csak veszélyes és jövőre sokkal nagyobb mérvű bonyolódás magvát látom, mely új támpontot teremt arra, hogy a nagyhatalmak versengő politikája kész eszközöket találjon idegen czélok kedvéért a Balkán-félszigeti népekben.

Egyébiránt, igénytelen nézetem szerint, nem is az a lényeges, nem is az a döntő ránk nézve, hogy vajjon létesül-e Nagy-Bulgária, vagy sem. Maga a t. külügyminiszter úr nyilatkozatában azt mondta, hogy Bulgária és Rumélia uniójának a kérdése nem magában véve az, melynek monarchiánk határozott ellenzését föl kell keltenie, hanem az a forradalmi tény, melynél fogva az uniót Európa jogrendjének megbontásával vitte keresztül. Tehát nem az a lényeges ma, hogy vajjon az unió létrejön-e vagy sem; nem is az a tényeges, bármennyire erkölcsös is, melyet az albizottság jelentésében is említ s t. barátom, az előadó ur, igen szépen újra formulázott, tudniillik az, hogy a megoldásnak olyannak kell lennie, hogy akik a törvényes jogot önkényesen megszegik, ne részesüljenek nagyobb előnyben, mint azok, kik hasonló jogosultságu kivánataikat eddigelé a szerződések iránti tiszteletnek loyálisan alárendelték.

Ez erkölcsi tekintetben igen szép, de elvégre is az erkölcsi világrend létesítését, a jók megjutalmazását s a gonoszok megbüntetését döntő politikai szempontoknak sem a t. külügyi kormány, sem a bizottság nem fogja tartani, legkevésbbé pedig t. barátom, az előadó úr; hanem ellenkezőleg, mi erre nézve csak egy souverain szempontot ismerhetünk el, s ez az, hogy hatalmi állásunk a Balkán-félszigeten és monarchiánk érdekköre minő állapotban lesz a változás után, és minő állapotban volt a változás előtt.

Anélkül, hogy abba a nehéz és reám nézve kétszeresen sulyos problemába, tudniillik ottani érdekkörünk kimerítő meghatározásába bocsátkoznám, legyen szabad csak egy határozott szempontot felhoznom. (Halljuk!) Úgy vagyok meggyőződve, hogy monarchiánk politikai czélja a Balkán-félszigeten a terjeszkedés nem lehet; nem birodalmunk

határainak szélesbítése s nem is akár az ottani népek, akár más állam ellenében intézett agressziv politika érdekében való állásfoglalás a mi czélunk; hanem igenis, miután azon békés és nyugalmas szomszédság, melyben az utolsó század alatt Törökországgal voltunk, megszünt, s mert Törökország évről évre, időről időre visszább szorul: úgy határaink biztosítása, mint belső állapotaink nyugalma parancsolólag megkívánja, hogy határainkon semmi oly alakulást ne tűrjünk, mely reánk nézve nyugtalanító vagy biztosságunk érdekében veszélyes lehetne, vagy amely mesterségesen, idegen hatalmak czéljai érdekében, gátolná gazdasági és kulturai érintkezésünk természetes folyamatát ama tartományokkal. És ezzel kapcsolatban áll egy nagy jelentőségű szempont is.

Én úgy vagyok meggyőződve, hogy nekünk örvendetes eseménynek kell tekintenünk, és monarchiánk érdeke, de a természeti igazság szerint is előmozdítanunk azon törekvést, mely a Balkán-félszigeten lévő nemzeti egyéniségeket egymástól elhatárolja. Örvendetesnek kell tartanunk, hogy az ottani néptörzsek nem forrnak össze alaktalan tömegbe, egy agressziv, nyugtalanító pánszláv jelszó alatt, hanem határozott nemzeti egyéniségöket el akarják különözni, kifejteni, megszilárdítani. Vannak nemzeti czéljaik, akarnak individualizált nemzeti létet, kulturát és állami alakulást.

Monarchiánknak nem áll érdekében, sőt ellenkezőleg, nem szabad engednie, hogy az ottani egyik nemzetiség a másiknak feláldoztassék. Monarchiánk érdeke egyáltalán megkivánja, hogy azon nemzetiségek ne egymás abszorbeálásával, nem természetes határaik között fejlődjenek, és különösen nemcsak igazságtalan volna, de érdekeinkkel határozottan ellentétes egyik nemzetiséget a többi feláldozásával preponderáló hatalmú állami létre segíteni. (Helyeslés.) Politikánk tehát az, amit az ottani nemzetek természetes érdeke is megkiván és ami által egyiknek is méltányos és erejéhez mért kifejlődésével sem jövünk összeütközésbe; de igenis elleneznünk kell azt, hogy egyik a másiknak útját állja, egyik a másik fejlődhetésének elnyomásával mesterségesen megnövesztessék.

És még egy más szempontot is kell érintenem. Abban

az állásban, melyben vagyok, én kevesebb tartózkodással beszélhetek, mint a miniszter úr.

Ismeretes, hogy a Balkán-félszigeten köztünk és Oroszország között a rivalitás és versengés politikája forog fenn ; de egy nagy különbség van köztünk.

Abban a hatalmi állásban, amit mi ott keresünk, Oroszország ellen fenyegetés, aggressziv természetű állásfoglalás nem foglaltatik ; mi nem törekszünk oly pozicziókra, melyekből adott esetben Oroszország határait vagy belnyugalmát fenyegethetnők. De az orosz hagyományos politika, legalább igénytelen felfogásom szerint, más természetű ; politikája a Balkán-félszigeten oly államalakulásokra van irányozva, melyek reánk nézve fenyegetők, mert adott esetben eszközöket nevel számára.

Ha már most határaink biztossága, a mi állapotaink nyugalma megkívánja, hogy súlyt helyezzünk arra, hogy azok az apró államok természetes körükben megalakuljanak, de súlyt kell helyeznünk arra is, hogy ezen államok ne jussanak oly politikai függésbe és kötelékbe, mely ott idegen nagyhatalom befolyását meggyökereztetné, mely lehetővé tenné azt, hogy nem a maguk érdekében, nem a maguk czéljaiért, hanem idegen nagyhatalomnak egész másutt felmerülő politikai érdekében eszközül felhasználtassanak (Helyeslés.) — határozottan arra kell törekednünk, hogy ezen államoknak határainkon való alakulása úgy történjék, hogy ők ne szoríttassanak idegen hatalom befolyására, és monarchiánknak oda kell törekednie, hogy minden ily befolyás alól való kiszabadulási törekvésök ne gátoltassék, de megkönnyíttessék. (Helyeslés.)

És mi módon érhetjük mi ezt el ? Ennek részletes fejtegetését nem fogja tőlem senki kívánni. De egy kétségtelen előttem és talán a tisztelt országos bizottság minden tagja előtt, és ez az, hogy a hatalmi egyensúly a Balkán-félszigeten, amaz apróbb államok közt, nemcsak azoknak az államoknak az érdeke, nemcsak Szerbia, Bulgária és Görögország érdeke, hogy egyikök se növekedjék a másik rovására és ne nyerjen a többiek felett túlsúlyt, de monarchiánk érdeke is megkívánja, hogy azon államok, melyek érdekkörünkben vannak és melyeknek békés és nyugalmas magatartása és fej-

lődése és politikánkhoz való csatlakozása várható : hatalmi viszonyaikban ne maradjanak hátra, szemben azon államokkal, melyekre nézve ezt feltennünk vagy bizton előrelátnunk nem lehet. (Helyeslés.)

A hatalmi egyensúly kérdését a berlini szerződés így is fogta fel, s ezt én nem azért emelem ki, mintha a problemát ott megoldottnak tartanám, hanem azért, mert ezen szempont folytonos érvényesítésében a monarchia biztosságának kérdését látom. Minden körülmény közt megóvandónak tartom tehát az egyensúlyt, bármi változása következik is be a szerződési állapotoknak.

Nem hagyhatom abba az egyensúly kérdésének fejtegetését anélkül, hogy legalább röviden ne érintsem azt, ami hatalmi állásunkra Keleten, mint hiszem, szintén lényeges befolyással bír. Ez a kezdeményezés ereje és határozottsága. Óhajtanám, hogy ébren tartassék és gyökeret verjen a félsziget népei között az a tudat, az az érzés, hogy monarchiánk törekvéseiknek nemcsak nem ellensége, de a helyzet kívánalmai szerint aktiv és kezdeményező politikája is van. Érezniök kell, hogy nemcsak nélkülünk és ellenünkre nem történhetik semmi alakulás, de hogy azt, ami érdekünknek és az európai érdeknek megfelel, nem tekervényes úton, de egyenesen és határozottan fel is karoljuk. És ha e szempontokból tekintjük, még kevésbbé nyomhatjuk el aggodalmainkat egy oly politika iránt, melynek czélja a kelet-ruméliai eseményekkel szemben a status quo ante helyreállításában van meghatározva.

Ily status quo ante, megengedem, lehet Oroszország érdekében, azért, mert az ő hatalmi szempontjából oka van megmutatni, hogy az ő akarata ellenére és az általa pártolt elem ellenére létrejött unio semmis ; oka van oda vinni a bolgárokat, hogy e kiirthatatlan vágyuk és törekvésük valósítását csak a vele való kibéküléstől és hatalmi befolyása alá való alávetettségtől várják. Az is lehetséges, hogy Németország tetszését inkább megnyeri az, hogy lehetőleg hamar intéztessék el a dolog, hogy a külső surlódás a két más császári hatalom közt kikerültessék s hogy legalább a nyugalom külszíne helyreállíttassék ; de vajjon a mi érdekünk, melyet körülírni bátor voltam, megengedi-e azt, ami poli-

tikai czélpontnak jeleztetett, ezt ítélje meg a tisztelt országos bizottság. Ne is mondja senki, hogy oly politika, mely az aggodalmakat megszüntetné, a békét veszélyezteti; mert az bizonyos, hogy a béke nemcsak nekünk, hanem minden európai nagyhatalomnak egyaránt drága, s ez idő szerint nem ismerek, az előadó úr sem ismer, a külügyminiszter úr sem ismer oly európai nagyhatalmat, mely határozottan háborúba akarjon menni azért, hogy a bolgár uniót s az attól elválaszthatlan méltányosság szerinti kompenzáczióját Szerbiának meggátolja.

De ha, amit nem tehetek fel, csakugyan úgy állna a helyzet, hogy nekünk a közt kellene választanunk, hogy vagy elhanyagoljuk Keleten lényeges érdekeinket, vagy kedvezőtlen konstellácziók közt veszélyes háborúba menjünk bele, akkor azt gondolom, hogy ily helyzet elismerése azután legélesebb elítélése volna külügyi politikánk vezetésének. Mert keleti érdekeink régóta ismeretesek; keleti érdekeink fontossága reánk nézve soha sem volt titok; ha mindamellett sikerült oly összeköttetésekbe belemenni és oly helyzetbe jutnunk, hogy csak vagy keleti érdekeink feláldozásának, vagy egy veszélyes háborúnak alternativája marad előttünk, akkor, uraim, a lehető legfatálisabb úton haladt külügyi politikánk, és e tekintetben azután, amit egyátalában fel nem tehetek, valóságos vereségét idézte volna elő monarchiánknak.

Ezek azok, tisztelt országos bizottság, melyek engem arra birnak, hogy a status quo visszaállítására vonatkozó részéhez az albizottság jelentésének ne járuljak.

Az albizottság jelentése kiterjeszkedik még két pontra. Az egyik Németországgal, a másik Oroszországgal való viszonyunk; amint ki van fejezve: Németországgal való szoros baráti viszonyunk és Oroszországgal való jó viszonyunk.

Tisztelt országos bizottság! Sokszor fejtegetés tárgya volt úgy a német szövetség — én felelőtlen állásomban szövetségnek nevezem — és az Oroszországgal való jó vagy szoros baráti viszony. A tisztelt külügyminiszter úr az albizottságban azt mondta, hogy ő nem érti, miért történik folyton tudakozódás az iránt, vajjon az Oroszországgal való

jóbaráti viszony által nem módosíttatott-e horderejében a Németországgal való politikai viszony.

Bátorkodom ez alkalommal megfelelni erre a kérdésre.

A tisztelt előadó úr megtisztelt azzal, hogy Oroszországgal való viszonyunkra vonatkozólag a mult delegáczió alkalmával mondott beszédemből idézett; ez ma is rendületlen meggyőződésem, és csak örülök azon, ha tisztelt barátom, s talán a mélyen tisztelt bizottság is, helyesli ezen nézeteket.

De abban, amit felolvasott, benne van az ok is, miért aggódunk azon, hogy az orosz császári nagyhatalomhoz való viszonya monarchiánknak megcsökkentette a német szövetség támogató erejét monarchiánk érdekeire, különösen keleti érdekeire.

Én nem vizsgálom most, talán nem is alkalmas az időpont arra, hogy mi a Németországgal való szövetségünk tartalma.*) Bevallom, nem tudom. De nem tudja e monarchia közvéleménye sem. És mégis örömmel és megnyugvással fogadta azt. Tette ezt azért, mert feltételezte, hogy az azon alapul, ami az egyedüli becsét adja akármely politikai szövetségnek vagy barátságnak: a politikai érdekek kölcsönös biztosításán és előmozdításán.

Németországgal nincsenek összeütköző érdekeink, s a dolgok természete szerint, míg politikánk iránya megmarad, nem is valószinű, hogy ilyesmi előálljon. De Németország féltett és kényes érdekei túlnyomólag Nyugaton vannak, monarchiánk legkényesebb érdekei Keleten, éppen a Balkán-félszigeten. Tévedt-e a közvélemény, midőn az egyedül természetest feltételezte: hogy a szövetség biztosító és óvó ereje Németországra Nyugaton, reánk nézve Keleten nyilvánul?

Mert ha nem itt és nem ebben az irányban jelentkezik: akkor véges értelmemmel — meglehet, az én hibám — belátni nem birom, miért helyez reá oly nagy súlyt, nem a monarchia közvéleménye, mely nincs felvilágosítva, de a külügyi kormány, mely arról úgy nyilatkozott, hogy az oly

*) A szövetségi szerződés szövegét hivatalosan ekkor még nem tették közzé.

alapvető viszony, melyből kiindulva szabályoztuk más hatalmakhoz való viszonyunkat is.

Midőn a három-császár-viszony keletkezett, midőn Oroszország is, mint mondták, természetes vonzerőnél fogva csatlakozott ezen kettős viszonyhoz, akkor bennünket egy természetes aggodalom lepett meg, és ezen aggodalom — ma talán nyiltan megmondhatom — abból áll, hogy ha Oroszország a hármas viszonyban Németországgal is barátságos viszonyba lép, még pedig szűkebb barátságos viszonyba, ennek következése, hogy mindkét császári nagyhatalom érdekei iránt egyenlő kímélettel, egyenlő jóakarattal fog viseltetni. Egyik irányában sem érzi magát jobban kötve, nagyobbmérvű támogatásra kötelezve.

És így elő fog állani az az állapot, hogy a keleti ügyekre nézve, hol Németország érdekei aránylag kevésbbé jelentékenyek, egy bizonyos latitude van a hármas viszonyban hagyva. Ez ügyeket úgy fogja Németország tekinteni, mint amelyek első sorban bennünket és Oroszországot érdekelnek; e kettő közt feladata, ha az érdekek kollidálnak, kiegyeztetni. Németország megtartja a becsületes alkusz szerepét, mely egyeztet, elsimít, békít, de óvakodik súlyát másként érvényesíteni, mint csak a kiegyeztetés, a kibékítés irányában. És — valljuk meg — tartottunk tőle, hogy miután Oroszország politikája megállapodottabb, merészebb és határozottabb, az ily kiegyeztetésnél az előny az ő részén fog maradni. Ha pedig a kiegyeztetés nem sikerülne: a becsületes alkusz visszavonul és rábízza a kettőre, hogy végezze dolgát ahogy tudja.

Ha ez az eredménye a skierniewicei és kremsieri találkozásnak; ha ez a találkozás annyit jelent, hogy monarchiánk és Oroszország közt Keleten a rivalitási politika fennáll, minden esélyével, a hármas viszony pedig megkívánja, hogy keleti érdekeink támogatásától Németország visszavonulhasson: ez valóságos csökkenése a német szövetség támogató erejének és annak természetes meglazulása, és ezt szerencsés eredménynek senki sem tartja. Megnyugtat azonban minket és meg kell hogy nyugodjunk, mert semmi okunk sem volt eddig a miniszter úr nyilatkozatának őszinteségét és komolyságát kétségbe vonni, hogy a Németországgal való viszony

támogató ereje nem csökkent a három-császárszövetség miatt.

De ha így van, akkor megvallom, sokkal inkább szeretnék erről az eseményekből és a tényekből, mint a mindúntalan ugyanazon alakban, de mindig teoretice ismétlődő nyilatkozatokból meggyőződni.

És végre, mert a tisztelt előadó úr is az Oroszországgal való viszonyt említette, csatlakozva ahhoz, amit mult évi beszédemből felolvasott és amire nézve ő hozzájárulását kijelentette, legyen szabad még egy észrevételt fölemlíteni. (Halljuk !) A miniszter úr, midőn a skierniewicei és kremsieri találkozásokat jelezte, valamint későbbi nyilatkozataiban is mindig mint jóbaráti, mint a szerződések fentartására irányzott viszonyról beszélt a köztünk és Oroszország közt fennálló viszonyról.

Gondolom, meg van győződve mindenki arról, hogy nem keressük, sőt el akarjuk hárítani egy olyan hatalmas, törekvéseiben oly törhetetlen szomszéddal való kolliziókat és surlódásokat. Hanem a szerződési hűségnek egyszerű jelszava nem elég a köztünk és Oroszország közt levő viszony jellemzésére. Amiből mi mindig kiindulunk, az a tények által bizonyított azon körülmény, hogy éppen Keleten, éppen a Balkán-félszigeten oly orosz politika követtetik, melynek sikereit nem kívánhatjuk és melynek sok tekintetben ellensúlyozását politikánk főfeladatának tekintjük. És ha ez így van, akkor egy komoly kérdés támad : az, vajjon monarchiánk érdekeinek érvényesítése szempontjából helyes volt-e ezen viszonyba belemenni, mely számos esetben gêne-t gyakorol, vagy éppen megkötöttséggé válik monarchiánk érdekeinek érvényesítésében.

Amit tehát én ezen szempontból óhajtok, az volna, hogy külügyi kormányunk birjon épp oly eleven és épp oly erős öntudatával annak, hogy a köztünk és Oroszország közt fennálló viszony, a szerződési hűség daczára is, konkurráló politikát tesz szükségessé Keleten, és meg vagyok győződve, hogy ezen tisztelt országos bizottságnak támogatása ezen irányban hiányozni soha sem fog.

Tisztelt országos bizottság ! Mióta a kelet-ruméliai események történtek, már egy hivatalos nyilatkozatát ismer-

jük külügyi kormányunknak, azt, amelyet a külügyminiszter nevében is tett a magyar miniszterelnök az alsóházban.

E nyilatkozat majdnem összeesik időpontjára nézve a szerb királyi trónbeszéddel, az azt követett mozgósítással.

E nyilatkozatban a balkánfélszigeti eseménnyel szemben követendő politikára nézve nyomatékosan ki van emelve a hatalmi egyensúly szempontja az esetre, ha a status quo ante teljes helyreállítása nem sikerülne.

Ha ezen motivum a külügyminiszter azóta tett lépéseiben, amennyiben a lapokból ismerem, vagy ismert nyilatkozataiban háttérbe szorul: abból nem akarom azt következtetni, hogy az elejtetett, vagy mert külügyi hivatalunkban az a meggyőződés vert gyökeret, hogy az egy másodrangú, könnyen mellőzhető szempont értékével bir.

A nézetek különbözhetnek a megoldási módozatok kisebb vagy nagyobb értékére nézve.

Lehet oly nézet, — én megvallom, nem osztozom benne — mely lehetőnek tart egy status quo ante-t, nagyobb, erősebb biztosítékokkal, mint amilyenekkel a régi birt, s lehetőnek tartja, hogy az tartós és nyugalmas állapot jellegével birjon. Lehet oly nézet, mely az uniót meg akarja alkotni, de egyszersmind megfelelő változásokkal a hatalmi egyensúlyt is, éppen az érdekkörünkhöz csatlakozott szerb királyságra nézve. De vannak eshetőségek, amikről óhajtom, hogy azokat kizártnak tekintsük. Ez akkor állana elő, ha a megoldás végnélküli elhúzódása által a kelet-ruméliai állapotoknál egy neme az elmocsárosodásnak állana elő, vagy ha a status quo helyreállításának neve alatt nem egy nyugalmas és monarchiánk érdekeit biztosító állapot teremtetnék, hanem csak egy stádiuma az unió létrejövetelének.

Ha ezt érnők el oly hosszas halogatás után; ha az a benyomás maradna a balkánfélszigeti népek között, hogy ennek előidézője politikánk határozatlansága vagy ingadozása volt: akkor politikánk vonzereje, presztizse, a monarchiánkba vetett bizalom, egész hatalmi állásunk ama félszigeten oly súlyos csorbát szenvedne, mely befolyásunk teljes vereségével volna egyértelmű, s kétes, hogy egyhamar, vagy egyáltalán pótolható volna. Ennek elhárítását remél-

jük, várjuk a külügyminiszter úrtól. Különben, mint beszédem elején említém, a külügyi költségvetést általánosságban elfogadom. (Helyeslés.)

Ugyanezen ülésben Szögyény László osztályfőnök a következő kijelentést tette : A külügyminiszter úr megbízásából és az ő nevében jelentem, hogy ma reggel Szerbiában lévő követünktől, ki jelenleg Nisben tartózkodik, azt a tudósitást kaptuk, hogy a szerb kormány, tudomására jutván annak, hogy a bulgáriai sereg részéről a szerb sereg szerb területen megtámadtatott, Szófiába még tegnap elküldötte a hadüzenetet. Ugyanezt a hírt ma megerősítette hivatalosan a szerb királynak itt akkreditált követe, s így nem kételkedhetni, hogy a szerb sereg a határt e pillanatban valósággal átlépte. (Élénk mozgás.)

SÁNDOR BULGÁRIAI FEJEDELEM LETÉTELE.

Szilágyi Dezső 1886 szeptember 29-ikén interpellácziót intézett Tisza Kálmán miniszterelnökhöz a kormánynak Balkánfélszigeti politikája tárgyában. Ezt megelőzőleg ugyanebben a tárgyban interpellácziót terjesztettek elő : Horvát Boldizsár, Irányi Dániel és Apponyi Albert gróf. Tisza miniszterelnök mind a négy interpelláczióra együttesen adott választ a Szilágyi kérdését követő napon, 1886 szeptember 30-ikán.

Szilágyi Dezső a következő beszéddel kísérte interpelláczióját :

Szilágyi Dezső T. ház ! Azok az események, melyek Keleten, különösen a Balkán-félszigeten, hatalmi állásunkra oly fenyegető alakulást vettek, ebben a házban már eddig számos kérdés tárgyául szolgáltak.

Ha, t. ház, én ezekhez a kérdésekhez még kettővel járulni akarok, nem azért történik, mintha talán az, amire nézve én intézek kérdéseket, azokban is érintve nem volna ; hanem történik azért, mert egyrészről el kell érnünk azt, hogy a felvilágosításoknak lehetőleg teljes mértékét nyerjük meg politikánk irányára és indokaira nézve, és másrészről, mert én azt hiszem, hogy azon pótlólagos kiemelése bizonyos szempontoknak, éppen a jelenlegi helyzet tekintetében lényegesen befolyással lehet az adandó nyilatkozatokra.

(Halljuk! Halljuk!) És éppen ezért, t. ház, külügyi politikánk azon oldalához, melyet túlnyomólag a többi kérdések érintettek, ez alkalommal nem szólok — talán lesz alkalmam azon nyilatkozatban, mely a válasz után engem is meg fog illetni, ebben a részben is előadni nézeteimet; most csak a lehető legnagyobb rövidséggel indokolni akarom a teendő kérdéseket.

Tisztelt ház! Minden nap, amely a Bulgáriában történt eseményekről hozzánk tudósítást hoz, egy-egy új jelét tünteti fel azon vergődő küzdelemnek, melylyel az ország függetlenségét fentartani akaró bolgár kormány és nemzet az orosz erőszakoskodás ellen a berlini szerződést aláírt hatalmaktól elhagyatott állapotában küzd. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

És az, ami ott Kaulbars tábornok fellépése folytán mint Oroszország követelése ezen ország irányában előadatott, nemcsak hangjára és modorára nézve, mely a diplomáczia formáit teljesen mellőzi, de főleg tartalmára tökéletesen összeférhetlen egy ország önállósága legszerényebb mértékével. (Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.) Mert ha egy országtól, legyen az bármily kicsiny, melynek önállósága csak egy általunk is aláírt nemzetközi szerződésben gyökerezik, nemcsak azt kivánják, hogy alkotmánya határozatait mellőzze és belügyeiben mindent, amit önfentartása szempontjából maga helyesnek, sőt szükségesnek lát, ne kövessen, hanem idegen hatalom parancsszavának hódoljon, mely függetlenségét egyenesen le akarja nyügözni; ha nemcsak azt kivánják, hogy a politikai bűnösöket, kik alkotmányának felforgatására törekedtek, büntetlenül hagyja; hanem követelik azt is, hogy a katonai lázadás bűncselekvényeit megtorlás nélkül hagyja, pusztán azért, mert azon merénylet Oroszország érdekeivel megegyező volt: az ilyen ország belnyugalma, rendje és fennállása legelemibb biztosítékaitól megfosztatik. (Helyeslés balfelől.)

Mellőzöm ez alkalommal azt, mi ezen eseményeknek jelentősége hatalmi állásunkra, mi különösen ama Balkán-félszigeti országokra nézve, melyek önállása azon az alapon nyugszik, melyen Bolgárországé.

Csak azt kérdezem, hogy, miután a Balkán-félszigeten

történt államalkulásnak rendjét, nemzetközi alapját a berlini szerződés képezi, és miután a három-császárviszony politikájának czélját a hivatalos felvilágosítások szerint a berlini szerződés fentartása és ez által Európa békéjének biztosítása képezte, és miután a berlini szerződésnek semminemű határozata nem nyujt alapot arra, hogy Oroszország Bulgária irányában a protektorátus, a kizárólagos hatalomgyakorlat azon jogait igénybe vegye, milyeneket tényleg gyakorol, és pedig gyakorolja a többi nagyhatalom támogatásával vagy belenyugvásával — igazolva van az a kérdés: megszünt-e a berlini szerződés nemcsak a politika alapja, de a Balkán-félszigeten fennálló nemzetközi rendnek szabálya lenni?

Meglehet, hogy anachronismus ebben az időszakban a Balkán-félszigeten történt eseményekkel szemben nemzetközi jogra és nemzetközi szerződésre hivatkozni. De még ma ez a szerződés áll, és abban mi nemcsak az ottani alakulások jogalapját, de a hatalmi viszonyok rendezését is látjuk, melynek egyoldalú felforgatását egy nagyhatalom által meg nem engedhetjük, nem különösen akkor, midőn az saját hatalmi állásunkkal és határaink biztonságával semmi körülmények között meg nem egyeztethető. (Helyeslés a középen.)

Második kérdésem politikánk irányára vonatkozik, mely az utóbbi időben a szomszéd szövetséges birodalom sajtójában, a német sajtóban is számos fejtegetés tárgya volt; ezek között vannak olyanok is, amelyekről széles körben azt hiszik, hogy félhivatalos eredetűek, melyek ennélfogva tüzetesebb figyelmet érdemelnek. Egyik ily közlemény szerint monarchiánk érdekei a Balkán-félszigeten, Bulgáriában történt események által érintve nincsenek, mert monarchiánk érdekköre a Balkán-félszigeten területileg elkülönítve van és ezen területileg meghatározott érdekkörbe Bulgária és Keletrumélia bele nem esik, mert érdekeink lényege abban áll, hogy azon nagy forgalmi és kereskedelmi út, mely a Duna völgyén át az aegei tengerhez vezet, kizárólagos érdekkörünkben megőriztessék.

Jelentőséget ad ezen közleménynek az a körülmény is, hogy az eddig történt tényekkel összhangban van, hogy magatartásunk Bulgária irányában, mely azt egészen az orosz

befolyásnak szolgáltatta ki, ezen alapon kimagyarázhatónak látszik.

Egy ily politika — csak röviden emelem ki — a legnagyobb nyugtalanságot idézné elő hazánkban, és fel kell említenem azért is, mert az, hogy mit tekintünk oly érdeknek, amelyre minden körülmények közt súlyt kell helyeznünk, nem idézhető elég gyakran minden oly tényezőnek emlékezetébe, amelynek monarchiánk külügyi politikájára befolyása van.

Keleti érdekeink súlypontját eddig abba helyeztük, hogy azon békés és ránk nézve nem veszedelmes szomszédság helyébe, aminő Törökország volt, egy oly alakulás következzék, mely a békés, nyugodt szomszédság jellegével bír, amely belső állapotainkra bomlasztó hatást nem gyakorol és amely kizárja azt, hogy határainkon agressziv jellegű vagy egy aggressziv nagyhatalom által felhasználható állami alakulások történhessenek. (Általános helyeslés.) Mi nem területi terjeszkedésre törekszünk keleten; az ott alakult kisebb országok önállását respektálni óhajtjuk (Úgy van!) és kivánjuk a kulturális és gazdasági összeköttetés szabadságát velük fentartani, és ezt nem erőszakkal és cselszövénynyel, hanem a kölcsönös érdekeknek békés és jóakaratú ápolásával kívánjuk elérni.

Egy ily irányú politika egyenes ellentétben áll a demarkaczionális vonalra épített osztozkodási politikával, s szerencsétlen eszmének kell ezt tartani. (Igaz! Úgy van a középen.) Mert, hogy röviden fejezzem ki igénytelen nézetemet, azon vonal nem képezne korlátot az aggressziv törekvésű fél ellen és nem képezne semminemű védelmet annak, aki azt hitte, hogy ezen az alapon ügyét kielégítőleg rendezte. (Igaz! Úgy van! balfelől és a középen.)

És ha ezek a tekintetek igazak, akkor nagyfontosságú az, hogy a tények által sajátságosan megerősített és figyelemreméltó helyen terjesztett ilynemű nézetek illetékes helyről czáfolást nyerjenek. (Élénk helyeslés a középen.)

Ezek a tekintetek, röviden kifejezve, t. ház, indítottak arra, hogy a már megtörtént kérdésekhez pótlólag a következő két kérdést intézzem a magyar miniszterelnökhöz. (Halljuk!)

Interpellácziό a miniszterelnök úrhoz :

1. Megegyeztethetőnek tartja-e a kormány a berlini szerződés határozataival, hogy Bulgária a berlini szerződésben résztvett egy nagyhatalom, Oroszország, protektorátusának tényleg alávettessék ?

2. Megegyezik-e a kormány nézetével és keleti politikájának vezérelvével a németországi sajtóban többször előforduló és széles körökben félhivatalos jellegűnek tekintett azon közlemény, hogy monarchiánk érdekköre a Balkánfélszigeten területileg el van különítve, és ebbe Bulgária és Kelet-Rumélia nem tartoznak, az ott felmerült események ennélfogva érdekeinket nem sértik, és hogy a fősúly érdekeinkre nézve az aegei tengerhez vezető nagy forgalmi vonalnak érdekkörünkben tartásán nyugszik ?

Kérem a t. miniszterelnök urat, hogy amennyiben lehetséges, válaszát ezen kérdésekre a többi kérdésekre adandó válasszal együttesen megadni méltóztassék. (Helyeslés.)

Tisza Kálmán miniszterelnök : Visszautasítom azt a feltevést, mintha külügyi miniszteriumunk Bulgária fejedelmének letételét kilátásba vette volna, vagy éppen a Sándor fejedelem ellen intézett merényletről előzetes tudomással birt volna és azt bármely feltétel mellett is helyeselte volna. (Élénk helyeslés.) Ezt és aż azután következő eseményeket éppen oly kevéssé tudhatta, mint azt, hogy Sándor fejedelem úgy tekinti koronáját, mint amelyet egyenesen az orosz czártól kapott s maradását az orosz czár beleegyezésétől teszi függővé. Semmiféle egyezség az orosz kormány és a mi kormányunk között a Balkán-félsziget nyugati vagy keleti részén gyakorlandó döntő befolyást illetőleg nem létezik (Élénk helyeslés jobbfelől.), s így az semmi feltételekhez köthető nem volt. Külügyi hivatalunk a Sándor fejedelem elleni összeesküvők ügyében Bolgárország érdekében figyelmeztetéssel élt az elhamarkodott lépéseket és azok következményeit illetőleg ; de az összeesküvés okozóinak védelmére vagy azok érdekében semmi lépést nem tett. (Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás a baloldalon.)

Egyéni nézetem gyanánt kimondottam, midőn először volt alkalmam 1878-ban a keleti kérdésben nyilatkozni, hogy, tekintettel a következendő eseményekre, ha ott változásoknak kell

történniök, érdekünk az, hogy az ott élő népek egyéniségüknek megfelelő független államokká fejlődjenek (Hosszantartó általános helyeslés.), s a közös külügyi hivatallal együtt azt tartom, hogy ez felel meg legjobban a monarchia érdekeinek ma is (Úgy van! jobbfelől.), és hogy, mellőzve minden növekedési vagy hódítási törekvést, a monarchia egész befolyása ezen államok önálló kifejlésének előmozdítására (Általános élénk helyeslés.) és arra kell hogy irányoztassék, hogy ott egyetlen idegen hatalom se állapíthasson meg a szerződések szerint nem létező protektorátust és ne gyakorolhasson állandó befolyást. (Általános helyeslés.)

Külügyi hivatalunk határozottan fentartja azon ismételten kifejezett nézetét is, hogy a fennálló szerződések szerint, az esetben, ha Törökország a számára fentartott joggal élni nem akar, a Balkán-félszigeten senki másnak nincs joga egyoldalú fegyveres beavatkozáshoz vagy protektorátus létrehozásához (Általános élénk helyeslés.), és hogy egyáltalában a Balkán-félszigeten minden változás az államjogi vagy a hatalmi viszonyokban csak a berlini szerződést aláírt hatalmak beleegyezésével történhetik. (Helyeslés jobbfelől.)

Horvát Boldizsár, Irányi Dániel és Apponyi Albert gróf azt kérték, hogy a ház tárgyalásra tűzze ki a miniszterelnök válaszát.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Azon rövid nyilatkozat, melyet a tisztelt miniszterelnök úr az előterjesztett kérdésekre előadott, nézetem szerint két alkatelemet foglal magában. (Halljuk!)

Egyik, mely felvilágosítást ad arra nézve, hogy mit tett, vagy mit nem tett monarchiánk külügyi kormánya; a másik egy jóval jelentékenyebb elemet, külpolitikánk irányát és érdekeinket a Balkán-félszigeten, igyekszik körvonalozni.

Ami az elsőt, a tényekre vonatkozót illeti, egyet, amely úgy van kifejezve, hogy semmiféle egyezség az orosz kormány és a mi kormányunk közt a Balkán-félsziget nyugati vagy keleti részén gyakorlandó döntő befolyást illetőleg nem létezik és így ez semmi feltételhez köthető nem volt: ezt a

határozott tagadását a hatalmi viszonyok és érdekek iránti, különösen az érdekkörök területi elkülönítésére vonatkozó kiegyezésnek Oroszországgal, én is tudomásul veszem.

A másik kérdést nem én tettem, de miután más oldalról tétetett és szintén ténybeli eljárásra vonatkozik, és a másik kérdésre szintén adatott felelet, röviden megérintem. Ez abban áll, hogy: »Külügyi hivatalunk Bolgárország érdekében figyelmeztetéssel élt az elhamarkodott lépéseket és azok következményeit illetőleg, de az összeesküvés okozóinak védelmére vagy azok érdekében semmi lépést nem tett«. Hát ez a nyilatkozat annyit jelent, tisztelt ház, hogy csak általánosságban intette óvatosságra, az intés ártatlan nyilatkozat volt s a tény felderítése is ártatlan. De ha az összeesküvésben résztvettekre vonatkozott volna a figyelmeztetés, amint úgy látom, nem, akkor bátor vagyok arra figyelmeztetni a tisztelt miniszterelnök urat és a tisztelt házat, hogy úgy Oroszország, mint Németország diplomacziai képviselői a hivatalos nyilatkozatok kétségtelen szerkezete szerint szintén csak így figyelmeztetéseket tettek, de a figyelmeztetés egész horderejében olyan volt, hogy végeredményében a Kaulbars tábornok által felállított kategorikus követeléssé vált. (Igaz! a baloldalon.)

Ami már most azon kérdésemet illeti, vajjon kiegyeztethetőnek tartotta-e kormányunk a berlini szerződés határozatainak, a hatalom gyakorlásának és a diktatura tényleges gyakorlásának azon cselekvényeit, melyek Bulgáriában történnek: arra külön feleletet nem kaptam, hanem az általános nyilatkozatokban foglaltatik reá utalás.

És most szabadjon áttérnem a miniszterelnök nyilatkozatának nagyon sokkal fontosabb részére: az általános kérdésre. (Felkiáltások: Hangosabban! Halljuk! Halljuk!)

Ezen nyilatkozat, tisztelt ház, a maga általánosságában véve s véve azt jóhiszeműleg és a nyilatkozatok egész horderejében, megegyezik az én meggyőződésem szerint azon iránynyal és azon nézetekkel, amelyeket én helyesnek tartok külügyi politikánkra nézve. De kénytelen vagyok, tisztelt ház, a félreértés elkerülése végett, általános nyilatkozatokkal szemben hangsúlyozni azt, hogy nyilatkozatok csak akkor keltenek bizalmat, mint én nem kétel-

kedem rajta, ha jóhiszeműleg, — ezen nem kétkedem — de egyszersmind horderejök teljes tudatában történnek. Mert hogy mily veszedelmes a politikai irányt általán jellemző nyilatkozat félreértése, arra nézve én ebből a házból egy példát tudok idézni. Méltóztassanak arra az időre visszaemlékezni, mikor egész jóhiszeműséggel kijelentetett a kormány részéről egy interpellácziára, hogy a Keleten levő hatalmi viszonyokban való változások bekövetkezése nem áll monarchiánk érdekében.

De ennek a kijelentésnek azétől, aki tette, horderejében és értelmében különböző értelmet tulajdonítottak, midőn helyeslőleg tudomásul vették, és kevés napok története elegendő volt arra, hogy azon értelem közt, melyben az mondatott, és azon értelem közt, melyben az tudomásul vétetett, a különbséget is feltüntesse. Erről az én nézetem az, hogy általános nyilatkozatok hordereje és tartalma iránt jobb, ha legkisebb kétely sincsen egy politikai testületben. A kellemetlen igazság többet ér a csakhamar széjjelfoszló illuziónál.

Ezen általános nyilatkozatokra még további észrevételem is van.

Az egyik az, hogy ezen nyilatkozatok tökéletesen alkalmatlanok arra, hogy az eddig történt folyamatát külügyi politikánknak megmagyarázzák és igazolják, egyszerűen abból az okból, mert a tényeknek sorozata között, amelyeket mind ismerünk, és ezen nyilatkozatban lefektetett elvek közt teljes eltérés létezik. A másik, ami előtt szemet nem húnyhatunk, abban áll, és ezt helyesléssel üdvözölném, hogy ennélfogva jövőre politikánk eddigi irányában változásnak nézhetünk elé ; mert ha ezen nyilatkozat nem alkalmas is arra, hogy az eddigi tényeket kimagyarázza, arra tökéletesen alkalmasnak kell lennie, hogy a jövő politikai eljárás vezérelveit magában foglalja. A multra nézve és a jelenben fennálló állapotra nézve, hogy ezen nyilatkozatban magyarázat nem foglaltatik, ezt egy éppen aktuális kérdést illető példával óhajtom bebizonyítani. E nyilatkozatban az a kijelentés foglaltatik, hogy a Balkán-félszigeten politikánk arra van irányozva, hogy egyetlen idegen hatalom se állapítson meg a szerződések szerint nem létező protektorátust

és ne gyakorolhasson állandó befolyást, amely a szerződések szerint nem létezik. Ezen nyilatkozat ki van egészítve azzal, amelyet szintén elfogadok, hogy a Balkán-félszigeten senkinek nincs joga egyoldalú fegyveres beavatkozáshoz vagy protektorátus létrehozásához, és e félszigeten levő minden változás, államjogi vagy hatalmi viszonyában, csakis a berlini szerződést aláírt hatalmak beleegyezésével történhetik.

Itt mindenekelőtt az a kérdés merül fel, hogy szerződésszerű jognak és befolyásnak mit tekintünk. Mert én nem kis sajnálatomra az európai félhivatalos sajtóban, különösen a német félhivatalos sajtóban, azt találom, hogy a praeponderáló hatalmi állást, amelyet Oroszország Bulgáriában elfoglalt és tényleg gyakorol, a szerződésekkel megegyezőnek, a szerződések szellemében lévőnek és jogosultnak tekintik. Félreértés volna, nézetem szerint, — és ha tévedek, a tisztelt miniszterelnök úr meg fog cáfolni — az ő nyilatkozatát úgy érteni, hogy azon tényleges túlhatalmi állást és kizárólagos hatalmi befolyást, melyet Oroszország Bulgáriában gyakorol, a szerződéseknek megfelelőnek vagy szerződésszerűleg kikötöttnek tartja. Ezt a tényleges állapotot ezen nyilatkozat szerint politikánkkal megegyezőnek nem tekinthetjük.

Azt állítottam, hogy ha a multban azok lettek volna politikánk vezérelvei, melyek most előadattak, és azok valóban követtettek volna : akkor azon politikához, mely Bulgáriában a philippopoli lázadás után követtetett, külügyi kormányunk nem csatlakozott volna.

Mert a történteknek csak egy magyarázata van. Mi hozzájárultunk egy oly politikához és azt támogattuk, mely a bulgár függetlenségi törekvések teljes elnyomására volt intézve s melynek pozitiv czélja az volt, hogy azt a hatalmi állást és befolyást, melyet Oroszország ott, részint a bulgár nép magatartása, részint bűnös politikája folytán elvesztett, ne csak visszanyerje, de azt valóságos kizárólagos hatalmi elnyomássá változtassa át.

Másként lesz e politikai magatartásunk ezután — a nyilatkozatból azt kell következtetnem, valamint azt, hogy politikánk jövőben az ottani népek függetlenségének kedvező és pozitiv támogatója leend.

A nyilatkozat a Németországgal való viszonyt is érinti általánosan és futólag. Megvallom, óhajtottam volna, anélkül hogy kívánnám, vagy csatlakozhatnám azon kívánsághoz, mely a szerződés tartalmának előterjesztését akarja — mondom óhajtottam volna, ha a kormány nyilatkozata részletesebb lett volna. Óhajtottam volna, ha felvilágosította volna a kérdés azon oldalát is, mely a közvéleményt oly mélyen foglalkoztatja, mely nézetem szerint itt-ott sajnálatos szenvedélyességű hirlapi polémiában is annyiszor nyilatkozott: vajjon csakugyan oly egyoldalú-e a Németországgal való szövetség, hogy leglényegesebb érdekeinkre politikai előnyei ki nem terjednek; de óhajtottam volna azért is, hogy téves felfogások e szövetség természete iránt gyökeret ne verjenek s a hangulat élessé válásának ott vétessék eleje, ahol legilletékesebben lehet felvilágosítást adni. De e kérdés csak általánosságban lévén érintve, nem érzem magamat hivatva külügyi viszonyunk ezen oldalát tüzetesen fejtegetni.

Tisztelt ház! A nyilatkozat általánosságához több megjegyzésem nincsen. A miniszterelnök úr kritikus és válságos napokról beszélt. Én azt tartom, amennyiben a helyzet komoly, bizonyos higgadt és tapintatos fejtegetést követel, de ily fejtegetést meg is enged.

Én abból az okból járulok Horvát Boldizsár tisztelt képviselőtársam azon nézetéhez, hogy a válasz napirendre kitűzessék, nem mintha annak értelmét egész horderejében véve, és feltéve, hogy külügyi politikánk vezetésében megtartatik, nem helyeselném; de mert óhajtandónak tartom, hogy egy vita, a lehető nyiltsággal és tapintattal folytatott diskusszió konstatálja a harmoniát a nyilatkozat értelme és hordereje iránt, a nyilatkozó kormány és a nyilatkozatot tudomásul vevő ház felfogása között.

Ez felfogásom a dologról s ezért Horvát Boldizsár tisztelt képviselőtársam indítványához csatlakozom. (Helyeslés a baloldalon.)

Tisza Kálmán miniszterelnök: Tudom, érzem, hogy a magyar kormányelnök alkotmányunk szerint a politikai irányzatért felelős, e felelősség elől nem is fogok soha kitérni akarni;

amely perczben az általános irány megváltoznék, tudni fognám kötelességemet. (Helyeslés a jobboldalon.) Tudtomra sehol függőben levő kérdések akkor, midőn még ilyen stádiumban vannak (Igaz! Úgy van! jobbfelől.), általános parlamenti vitatás tárgyává nem tétetnek. (Úgy van! a jobboldalon.) Nincs eset, hogy ilyen kérdések csak ennyire is vitattassanak, mint ma nálunk történt. Én szeretem, hogy történt, bár a felszólalások ellenem irányultak; de még ennyire sem szokott ez egy parlamentben sem történni, nem szokott az angol parlamentben sem, amelynek pedig a külügyekre való befolyását csakugyan senki kétségbe nem vonhatja. (Helyeslés jobbfelől.) Méltóztassanak aszerint, amint a megnyugvást fellelhetőnek tartják, vagy nem, szavazni. Én csak azt nyilváníthatom, amit már egyszer ugyancsak külügyi kérdésben e helyről mondtam, hogy ha válaszom tudomásul nem vétetvén, ez által beigazoltatnék, hogy ezen ügyek vezetését illetőleg irántam a kellő bizalom nincs meg: bizonnyal át fogom adni helyemet másnak, de abban a reményben, hogy azon követelést, hogy e kérdés napirendre tűzessék, az sem fogja teljesíteni; mert bárki legyen utódom, érezni fogja kötelességét. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

A ház mellőzte a miniszterelnök válaszának napirendre tűzését.

KILÉPÉSE A MÉRSÉKELT ELLENZÉK PÁRTJÁBÓL.

Szilágyi Dezső a mérsékelt ellenzéken utolsó beszédét 1886 márczius 10-ikén, a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalásánál mondta, márczius 12-ikén pedig kilépett a pártból. Kilépését a pártkör elnökéhez, Ernuszt Kelemenhez intézett következő levéllel jelentette be:

Tisztelt Elnök Úr!

Huzamos idő óta tett tapasztalatom meggyőzött arról, hogy a mérsékelt ellenzéki körben egyesült elemek között nincs meg az a kölcsönös bizalom, mely az eredményes együttműködés nélkülözhetetlen feltétele. A közelebbi napokban történtek e meggyőződésemben még inkább megerősí-

tenek. A klub egyesülési alapja a meggyőződés és cselekvési szabadság teljes fentartása volt. Én fentérintett tapasztalásom alapján szabadságomat visszaszereztem és a mérsékelt ellenzéki körből kilépek. Egyebekben álláspontom nem változik ; maradok, ami eddig voltam, szabadelvű ellenzéki.

Fogadja tiszteletem kifejezését.

Budapest, 1886 márczius 12-ikén, alázatos szolgája

Szilágyi Dezső.

A pártnak a reá következő napon tartott értekezletén, e levél felolvasása után, Apponyi Albert gróf, Horváth Lajos és Hodossy Imre szóltak a veszteségről, mely a pártot Szilágyi Dezső kilépésével érte.

Szilágyi Dezső ezután pártonkívüli helyzetben foglalt el a szabadelvű párttal szemben ellenzéki álláspontot, ami főképen az egy pár évvel ezután, 1889-ben napirendre került véderőtörvényjavaslat elleni fellépésében nyilvánult meg.

AZ 1887/92-IKI ORSZÁGGYŰLÉS.

VÁLASZTÁSOK.

Az első ötéves országgyűlésre, mely az új véderőtörvényt volt hivatva megalkotni, a választások 1887 nyarán mentek végbe. A szabadelvű párt ereje a többi pártokkal szemben jelentékenyen megnövekedett; de míg a mérsékelt ellenzék megfogyva került ki a választásból, a függetlenségi párt számbeli gyarapodásának már korábban megindult folyamata folytatódott. Az antiszemita párt, melynek az előbbi országgyűlésen 17 mandátuma volt, 11 képviselővel került vissza.

Ezen az országgyűlésen nyert első ízben képviselői megbízást a szabadelvű párton : Andrássy Tivadar gróf, Andrássy Gyula gróf, Hock János, Mikszáth Kálmán, Perczel Dezső, Tisza István, Wekerle Sándor ; a mérsékelt ellenzéken : Bolgár Ferencz, Desseffy Aurél gróf, Szentiványi Árpád ; a függetlenségi párton : Károlyi Gábor gróf.

Szilágyi Dezső az általános választások idején nem volt egy politikai párt kötelékében sem. A siklósi régi függetlenségi kerület

ajánlotta fel neki a jelöltséget, de ekkor a függetlenségi jelölttel szemben kisebbségben maradt. Programmbeszédet itt 1887 junius 6-ikán mondott.

Szilágyi Dezső

A külügyekről és pénzügyekről hosszasabban szólva, kijelentette, hogy nem biztathat hosszabb béke reményeivel, s ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy a hadsereg költségeiből egy fillér sem szállítható le, sőt új áldozatot kell esetleg hoznunk, ha hazánk biztonságát veszélyeztetni nem akarjuk.

A pénzügyekről szólva, előadta, hogy az államháztartás mérlege 30 millió deficzitet mutat; nem hiszi, hogy a deficzit hamarjában kevesebb lesz, aminek oka főleg a külügyi viszonyok feszültségében, Magyarország specziális viszonyaiban s részben a kormányzat helytelen, rossz gazdálkodásában rejlik.

A jövő országgyűlés feladata lesz helyesebb gazdálkodási rendszert teremteni és a még nem használt jövedelmi forrásokat kiaknázni. Az államháztartás rendezése czéljából új áldozatokra el kell készülnünk; a maga részéről a föld- egy keresetadó emelését ellenezné, hanem azon jövedelmi források megadóztatását sürgetné, melyek egyáltalán nem, vagy kevésbbé vannak terhelve. Kijelentette továbbá, hogy a közjogi alap híve, mert Európaszerte nyilvánul azon törekvés, hogy a kis államok egyesülnek, sőt a nagyok is szövetséget keresnek, hogy erősek legyenek; bennünket Ausztriához nemcsak a mult, hanem az érdek közössége csatol. Nem tartozik — mondotta — sem a kormány-, sem más párthoz; de voltak és lehetnek kérdések, melyekben a kormánnyal tart, mások, melyek ellen küzdött és küzdeni fog. Elismeri, hogy a politikában keresni kell kötelékeket s ő fog is keresni, ha azok meggyőződésével, mely soha nem változott, egyeznek de amint a multban széttépte a köteléket, ha ez meggyőződésével ellenkezett, jövőben is így fog cselekedni, jelenleg pedig azért pártonkívüli, mert a mostani pártok közül egyik sem egyezik teljesen meggyőződésével.

A belreformok tekintetében kifejti, hogy az 1848-iki vívmányok: a jogegyenlőség, a vallásszabadság és közteherviselés teljes kifejlesztését fogja sürgetni, továbbá arra fog törekedni, hogy ha már az állam nagyobb áldozatot kíván

polgáraitól, kárpótlásul oly intézményeket adjon, melyek a nép jólétét előmozdítják s a mindennapi élet apróbb bajaiban is gyors és igazságos eljárást biztosítanak.

A nép ne hallgasson azok szavára, kik magyar fülnek kedves, de kivihetetlen ábrándokról beszélnek, mert a népnek igaz barátja az, ki megmondja az igazat, ha nem is kellemes. A helyes politika az, mely Magyarországot fokozatosan előbb erőssé, gazdaggá, hatalmassá akarja tenni, azután kíván többet a létezőnél elérni.

PROGRAMMBESZÉD POZSONYBAN.

A pozsonyi első választókerület, miután Baross Gábor az általános választáson neki jutott két megbízólevél közül a győrit fogadta el, a pozsonyiról pedig lemondott, Szilágyi Dezsőnek ajánlotta fel a jelöltséget. Programmbeszédét Szilágyi 1887 október 20-ikán mondotta el Pozsonyban.

Köszönet.

Szilágyi Dezső Tisztelt uraim! (Halljuk! Halljuk!) Azon felhívás után, amelyet előttem szólott mélyen t. elnök ur én hozzám intézett, mindenek előtt engedjék meg, hogy személyes kötelezettségem adóját fizessem le.

Köszönöm önöknek és minden körülmények között nagy megtiszteltetésnek tartom, hogy anélkül, hogy talán önök közül egyetlen egy is személyesen ismert volna engem, önnön kezdeményezésükből bizalmukkal megtiszteltek. Ezt én nem személyes összeköttetéseimnek köszönöm; ezt én, uraim, úgy veszem, mint a politikai pályán a bizalomnak előlegezését, amely kétszeresen lekötelez: kötelez őszinteségre önök irányában, és kötelez engem arra, hogy igéreteimhez becsületesen hű maradjak. (Élénk helyeslés.) Hosszasan én erről nem szólok, uraim, mert azt tartom, annál férfiasabb, de annál őszintébb a köszönet, minél rövidebben fejezik ki. (Tetszés.)

Programmot tőlem ne várjanak. Programm alatt az országgyűlés teendőinek, a gyakorlati rendszabályoknak sorozatát értem. Ezt felállítani, az egymásutánt meghatározni: ez a kormány feladata. Neki van módja, eszköze ezt

helyesen megválasztani, és őt terheli a felelősség, mint a nemzet munkásságának természetes intézőjét, hogy ezt helyesen, a nemzet szükségéhez méltóan válassza meg. Ami engem terhel, az, hogy önök előtt nyiltan, úgy mint tisztelt elnökünk mondta, kifejtsem a politikai helyzet fölötti véleményemet, és fejtsem fel azt az álláspontot, melyet én elfoglalni és fentartani szándékozom, ha önök bizalmukkal megtisztelnek. (Halljuk ! Halljuk !)

Külpolitika. A német szövetség.

Ha, uraim, önök Magyarország és a monarchia helyzetét figyelembe veszik, két kérdés mindent levívó erővel emelkedik ki, két oly kérdés, amely többi állami feladatainkat, bármilyen drágák azok, bármennyire szívünkhöz forrtak, korlátozza és háttérbe tolja.

Az egyik, uraim, a mi külügyi és nemzetközi biztonságunknak, nemzetközi állásunknak kérdése.

A másik kérdés, amely majdnem oly régi, mint alkotmányunknak visszaállítása, amely koronként követelő erővel lép előtérbe, a pénzügyi egyensúly helyreállítása, mely tulajdonkép annyit jelent, hogy az állam rohamosan növekedő feladatai és ereje közt a tátongó ür miként töltessék be.

Ami az elsőt illeti, nemzetközi biztonságunk szövetségesekre támaszkodik, oly államokkal, melyeknek velünk ellentétes érdekeik nincsenek és amely Közép-Európában egy oly félelmetes erővel rendelkezik, hogy azzal szemben bármely más koalicció elé nyugodtan nézhetünk. Hanem ez nem ment fel bennünket az alól, hogy az európai helyzet jelen és, fájdalom, maradandó állapotában védelmi eszközeinket erélyesen ki ne fejtsük és fenn ne tartsuk, mert csak az erősnek vannak szövetségesei, csak annak keresik barátságát, a gyengének pártfogó kell, és érdekei megvédését — gyakran csak részleges megvédését — alávetettség árán vásárolja meg. És még a szövetségben is — ilyen a szövetségek természete — az érdekeknek tekintetbe vétele és súlya egyenes arányban áll a szervezett erőnek azzal a fokával, amellyel az illető fél rendelkezik.

Németországgal való szövetségünk, mely egy helyes politikának a gyümölcse és amelyhez újabban Olaszország

is csatlakozott, tisztán védelmi természetű, és ma már ebben kételyt nem táplálhatunk. Illusióban élt a magyar közvélemény, midőn azt hitte, hogy a két nagyhatalom összes érdekei a szolidáris védelem alatt állanak. Ez nem úgy áll, uraim. Ezen szövetség, ha a tények és félhivatalos nyilatkozatok világánál helyesen itélem meg, a birtokállapotot óvja meg, ha határozott eshetőségek bekövetkeznek. De azon érdekekre, melyek a szövetkezett nagyhatalmaknak nem közös érdekei, azok mindegyikének latitude van hagyva a szövetséggel összeférő eljárásra; ilyenek a mi keleti érdekeink is, és csak helyeselni lehet politikánk minden olyan törekvését, mely érintkezésként egyetértést keres oly nagyhatalmakkkal, melyek érdeke ott Keleten a mienkkel azonos. (Úgy van! Úgy van!)

Már most, mi a szövetségünk ezen mivoltának a természetes következménye? (Halljuk!)

A mi érdekeink súlypontja Keleten van. Olyan a mi nemzetközi állásunk, hogy minden újabb rázkódás Keleten monarchiánkra kikerülhetetlenül visszahat. Visszahat Magyarországra is, már határainál és alkatelemeinél fogva.

Ez érdekek biztossága elsősorban tőlünk, önerőnktől függ. Mi Keleten nem követünk hódító politikát; mi nem fenyegetjük egyetlen kis államnak sem szabad fejlődését, sem függetlenségét; amit mi biztosítani akarunk, az, hogy azon államokkal közgazdasági, kulturális, sőt politikai összeköttetésünk szabadsága teljesen meg legyen óva és hogy önön határaink biztonsága szempontjából nem tűrhetjük azt, hogy keleti határunkon túl olyan alakulások történjenek, melyek ránk és biztonságunkra nézve fenyegetők; nem tűrhetjük azt, hogy azok a kis államok — nyiltan vagy be nem vallva — oly fenhatóság alá jussanak, amely őbelőlük reánk nézve fenyegető, egy aggressziv politika esetében veszedelmes előőrsöket alakítana. (Zajos helyeslés.) Ahová a mi politikánknak kell irányozva lennie,— és ez uraim, magyar érdek, eminenter magának az ország biztonságának az érdeke — az, hogy a Balkánfélszigeti népekben, amelyek ma sok tekintetben chaotikus viszonyokban vannak, felkeltessék két meggyőződés. Az egyik az, hogy monarchiánk létüket és szabad fejlődésüket nem fenyegeti, hogy bennünk

egy érdeknélküli, őszinte barátra találtak. A másik — mert a hatalom Keleten döntő tényező — annak a meggyőződésnek a megteremtése, hogy monarchiánk bír elegendő hatalommal, és, ami szintén szükséges, elegendő elhatározással, meggátolni minden alakulást ott, mely reánk és biztonságunkra fenyegető. (Hosszantartó élénk helyeslés.)

Mi nem zavarjuk, a mi politikánk, a mi aspirációink nem zavarják az európai békét, és ha mégis, daczára ezen hármas szövetségnek, — mely a leghatalmasabb kombináczió talán, mely a kontinensi államok között egyáltalán létrejöhet — daczára ennek a hármasszövetségnek, a béke maradandó biztositását nem láthatom, annak oka abban áll, — hogy egyebet ne mondjak — mert Nyugaton oly ellentétek állanak fenn és ezek az ellentétek kiélesedtek alakban és alapérzelmekben addig a fokig, hogy ama nagy államok mint két villamossággal megtöltött batteria állanak szemben, és a legkisebb vigyázatlan érintés egy egész Európát megrengető kitörést okozhat. És mert a nagyhatalmak állása ma szolidáris és teljesen el nem szigetelhető, ebből következik, hogy önnön biztonságunkra, önnön érdekeink megvédésére nekünk az erőkifejtésnek azon fokán kell megmaradnunk, mely fokot a környező nagyhatalmak már elérték, vagy elérni törekszenek. (Élénk helyeslés. Úgy van !)

Tudom én azt, hogy ez nagy, hogy ez súlyos feladat ; érezzük és tudjuk ezt mindnyájan, és még súlyosabbá válik azáltal, hogy pénzügyeinknek jelen rendezetlen voltában hatalmi eszközeink szervezése és fentartása oly kulturális és gazdasági feladatoktól vonja el a nemzet erejét, melyeknek minél teljesebb megoldását nagy nemzeti érdekek sürgetik. De első kötelesség, uraim, gondoskodni hazánk védelméről, hazánk biztonságáról, és ennek a kötelességnek az én meggyőződésem szerint domináló ereje és hatása van. (Úgy van ! Úgy van !)

A pénzügyi egyensúly rendezése.

A második feladat, amely a mai helyzetben kiemelkedik, a pénzügyi rendezésnek feladata. (Halljuk ! Halljuk !) Nem új feladat ez. Mióta Magyarország alkotmányát visszanyerte, 1867 óta, már több ízben állott előttünk.

Legyen szabad röviden nézetemet e tárgyban kifejezni. (Halljuk! Halljuk!) Ez nem egyszerű pénzügyi rendezés kérdése, midőn ez újra és újra előtérbe lép. Ez egy kérdés a magyar államhoz, és politikai értelemben véve, egy kérdés a magyar nemzethez, mely úgy hangzik: akarják-e azt az erőkifejtést megtenni, bármily nehéz, bármily súlyos, amely erőkifejtés szükséges ahhoz, hogy a magyar állam hivatásának megfeleljen és nyújtsa polgárainak azt a jogvédelmet, azt a gazdasági és kulturális fejlődést, mely nélkül a nemzetközi versenyben lesülyedünk?

Igy áll előttem a kérdés. A jövedelmek és a kiadások közti egyensúly egyszerű mechanikai helyreállítását el lehet érni abdikációval. El lehet érni, ha a tengődésnek állapotával megelégszünk, ha tettleg elismerjük, hogy sem erkölcsi, sem gazdasági erőnk nincs államiságunk fentartására.

Az erejökben lehanyatlott polgároknak a kisebb teher is épp oly súlyos lesz, mint most a nagyobb, és eljuthatunk oly állapotokhoz, hogy terheink hasonlók a külföldi államok polgárainak terheihez; de amit az állam teljesít itt, amit ad a jogvédelemben, amit nyujt a közgazdasági és kulturai fejlesztés tekintetében: az annál sokkal csekélyebb, az annál sokkal kevesebb. (Élénk helyeslés. Igaz! Úgy van!)

Nem lehetetlen, hogy beérjük egy gyenge igazságszolgáltatással; oly közigazgatási szervezettel, mely primitiv állapotokhoz van mérve; művelődési intézeteink színvonalát leszállíthatjuk, fejlődését megakaszthatjuk. Reábízzuk a polgárokra, küzdjenek árvízzel, ragályos betegségekkel, gazdasági válságokkal, ahogy tudnak; lehűthetjük a ragaszkodást ehhez az országhoz a polgárok szívében; mindazt megtehetjük, hogy ily állapotok felé közeledhessünk: akkor is lehet egyensúly. De hol lesz az ország, hol lesz polgárainkban a dulce natale solum-hoz való ragaszkodás?

Ha, uraim, így fogjuk fel a feladatot, akkor én megvallom, abból, hogy időszakonként ez a kérdés egyik vagy másik alakban elibénk tétetik és hogy annak válság elé jutását a kormány hibája, rendetlensége, sőt néha bűnös könnyelműsége is előidézi — ez engem meg nem zavar az erre adandó feleletben. (Halljuk! Halljuk!) Az én feleletem erre a kérdésre az, hogy a probléma, amint előttünk áll, egy erélyes

felhívás a nemzetnek értelmiségi, gazdasági és mindenekfelett erkölcsi erejéhez, mely a jelen alkalommal sem fog a feladat mögött maradni. Nem a csüggedés, nem az abdikáczió indokait kell a helyzetből meríteni. Amint azt hiszem, nem meríti az országgyűlés egy pártja sem. De kíván önfegyelmet, mérsékletet, erőfeszítést a kormánytól, a pártoktól s a nemzettől. (Élénk helyeslés.) Kívánja, hogy tudjunk ellenszegülni, mérséklőleg hatni, magában véve talán jogosult vagy befolyásos elemektől formált követeléseknek; helyes méltatását, megválogatását a teendők rendjének, a kielégítés egymásutánjának és mértékének; a valódi takarékosságot, mely nemcsak kiadások elhagyásában, elhalasztásában, de sokkal inkább abban áll, hogy az erővel kell takarékosan bánni, ugyanazon erővel több eredményt érni el. (Helyeslés.)

Mindezek általánosságok — megengedem; de mily komoly jelentőségük van a helyzetben: szigorú rend és ellenőrzés az államháztartásban. Ez is általánosság, de van-e valaki, ki ezt elsőrangú kelléknek nem tartja? (Halljuk!) A pénzügyminisztertől egyedül ennek a feladatnak megoldását hiába várjuk. Minden tárczának közre kell működnie; többet mondok: a pártoknak és ami azoknál jóval hatalmasabb, a pártok háta mögött álló közvéleménynek.

Nem érzem hivatva magam a pénzügyi rendszabályok részleteire kiterjeszkedni. (Halljuk!) Úgy látszik, hogy a közvélemény és a kormány egyaránt a szeszes italok megadóztatása körül keresi az új források legfőbbikét. Nem a borra vetett fogyasztási adó emelése értetik itt, hanem úgy látszik, a szesz termelési adójának emelését, talán a szeszes italok kimérésének megadóztatását vették czélba.

De bármint legyen is, nem hiszem, hogy a pénzügyi rendezés műve befejezés elé juthasson az egyenes adók érintése nélkül. Nem a meglevők emelését értem ez alatt, de arányosabb rendezését, az adóteher igazságosabb felosztását. A jövedelmek, amelyek eddigelé éppen nem, vagy aránytalanul csekély mértékben vétettek igénybe — kétségkívül ezek vonatnak első sorban megterheltetés alá, mindig szem előtt tartva a helyes pénzügyi politikának azt az elvét, hogy a gazdaságilag gyengébbet kímélni kell, s a tehertöbblet oly vállakra helyezendő, melyek annak viselésére

képesebbek. (Élénk helyeslés. Úgy van! Úgy van!) Többet részletekben alig mondhatok, s az általánosságok köréből nem lépve ki, csak azt az egyet igérem meg önöknek, hogy rajta leszek, amennyiben erőmből kitelik, hogy ez az igazságos elosztás elve törvényhozási rendszabályokban érvényesüljön. (Zajos helyeslés és tetszés.)

Említettem, hogy e helyzetben felhívás van a nemzet erkölcsi erejéhez is, és pedig két irányban. A terheket viselni, az állam irányában súlyos tartozásokat teljesíteni, ez polgári kötelesség; de az az erő és készség, amellyel e kötelességet teljesítik, nagyban függ attól, hogy az erőlködést az a tudat kísérje, hogy a czél el is lesz érve, hogy gazdaságosan és józan számítással bánnak az áldozatkészség eredményeivel, és hogy amiben viszont az állampolgárnak van szüksége arra, hogy a hatóságok végezzenek valamit ügyében és érdekében, azt biztosan, gyorsan és jól meg fogja kapni. Nem az adók nagysága keseríti el a polgárokat, hanem az, ha látja, hogy az élet ezer apró ügyében és bajában kellő gondozásra és támogatásra nem talál. (Igaz! Úgy van!)

Reformok. A szabadelvű párt feladata.

Ezért éppen ezekben a súlyos időkben nem mondhatunk le azon gyakorlati reformokról, amelyek arra szolgálnak, hogy az állam a polgárok irányában ezerféle kötelességét minél jobban teljesítse. (Igaz! Úgy van!)

Mindenekelőtt nyiltan meg kell mondanom, hogy az organizatorius művek nem szünetelhetnek. (Élénk helyeslés.) Nem mondhatunk le igazságügyi szervezetünk továbbfejlesztéséről, nem mondhatunk le főleg közgazdaságunk javításáról. Erre pénznek mindig kell lenni, csak gyakorlati érzékkel és skrupulózus takarékossággal történjék a költekezés. (Helyeslés.) De van még egy másik irány is, melyben én az erkölcsi és politikai erő fellendülésétől sokat várok.

Az újabb időben Magyarországnak társadalmában, de politikai intézményeiben is egy neme a reakcziónak állott elő. Értem a reakczió alatt azt, hogy a fejlődésnek az az aranyfonala, mely az 1848-iki reformokból indult ki, félbeszakadt és visszaeséseket mutat fel. (Zajos felkiáltások:

Igaz ! Úgy van !) Eljött az ideje, hogy ebből a tespedésből lassankint bár, mert még sok a lenyügöző erő, kibontakozzunk. Máris jelek mutatkoznak, mintha a közérzület nagyobb előszeretettel és bizalommal fordulna ez irány felé ; és ha a nemzet erejére appellálunk, ennek erélyes fellendülését intézményeink és társadalmunk demokratizálása nélkül én nem várom. (Zajos helyeslés. Igaz ! Úgy van !)

Kormánypolitikával és törvényhozásival mindent tenni nem lehet. (Úgy van !)

Nagy függőségben van az és marad mindig a társadalmi elemek irányától és érzületétől. De ahol kedvező lendítést lehet tenni az intézményekkel ily irányban, és hajlam is mutatkozik reá, nem szabad talán a küzdelemtől való félelemben azt elmulasztani.

A szabadelvűpárt ma roppant többségben van ; ne sablonokhoz térjen vissza, de legyen hű hivatásához és legnemesebb tradiczióihoz, a nagy néposztályok érdekeinek erőteljes felkarolása mellett, és biztos vagyok benne, akkor felkelt és kifejt új erőket, mik már-már elszunnyadtak az utóbbi évek alatt. (Helyeslés.)

Ha önök megnézik az új korszak politikai történetét, azt fogják találni, hogy a polgárság befolyása abban az arányban fogyott, amint a szabadelvű eszmék uralmukat az államban és a kedélyek fölött elvesztették, és abban az arányban emelkedett, amely arányban ezen eszmék hatalmukat és befolyásukat újra visszanyerték. (Igaz ! Úgy van !)

Most már nem rend többé, nem is különvált osztály : össze van olvadva — és ne is bontsa fel semmi ezt a köteléket — mindazokkal, akik munkálkodnak a kulturai és gazdasági jólét haladása ügyében. Növekedni fog politikai befolyása, önérzete és hatása, munkája sikereivel arányban, ha felismeri az érdekszolidaritást közte és a nagy néposztályok között, és azok kulturai és gazdasági emelésének feladatát erélyesen felkarolja. (Helyeslés.)

A vidéki városok fejlesztése.

Összefüggésben áll ez azzal, amit politikánk közvetlen és egyik legfontosabb feladatának tartok, a vidéki városok

fejlődésének előmozdításával. (Halljuk! Halljuk!) Nem szorosan vett városi érdek ez, azaz nemcsak a városok lakóinak érdeke. Ez az ország vidékei egyenletes fejlődésének ügye.

A városok természetes központjai a vidék gazdasági, művelődési, társadalmi életének. Minél szorosabb és természetesebb ez összefüggés a vidékével, annál inkább javára válik a vidékeknek is, ami a városokért történik. (Úgy van!)

Én országos érdeket látok abban, ha hatóságok, közintézetek elhelyezésében lehető deczentralizáczióra törekszünk, ha az állam erejéhez mért kedvezmények nyujtásában a városok fellendülésének erélyes támogatást adunk, ha a helyhatósági szervezetük sajátságainak megfelelő rendezést előmozdítjuk.

Ne is gondolja senki, hogy a főváros — melynek emelkedésére mindnyájan szívesen nézünk — ez által csorbát szenvedne. Annak fejlődése, hivatásához mért ereje biztosítva van azon intézmények bírásában, melyek természetüknél fogva az egész országra csak egységesek lehetnek, és abban, hogy társadalmilag is államunk központjául szolgál. (Úgy van!)

Az újabb idők vonása, hogy az állami tevékenység köre folytonosan növekedik, de ezzel nő jelentőségében, hivatása pontosságában a hivatalnoki kar is, és a mai állam legfontosabb fentartó erejéhez tartozik egy nemzeti eszme által vezetett, feladataira gyakorlatilag és elméletileg kiképezett, állásában biztosított és hivatásának becsülése által erkölcsileg emelt magyar hivatalnoki kar. (Élénk helyeslés.)

Ismerek nagy államokat, melyek megszilárdulásában, felvirágzásában a hivatalnoki karnak a legjelentékenyebb része volt. Elég csak Poroszország történetére hivatkoznom. Nagy tanulságokat foglal magában, nemcsak arra nézve, amit e kar tett az államért, de arra nézve is, amit a nemzet őértük tett, sorsuknak biztosításában, hivatásuknak becsülésében és emelésében.

A közigazgatás újjászervezése.

Valami hasonló lebeg előttem, uraim, mikor én a közigazgatási reform kérdésénél ez ügyre oly nagy súlyt helyeztem. Amit e czélra fordítunk, az nem felesleges, de igen eredményes kiadás. (Helyeslés.)

Nem tehetek róla, de minél tovább foglalkozom pénzügyi bajaink és belső politikai megszilárdulásunk feladatával, újra meg újra erősebben gyökeret ver bennem az a meggyőződés, hogy ennek lényeges eleme a közigazgatás fokozatos újjászervezése s a magyar állam organumai állásának biztosítása és emelése. (Élénk helyeslés.)

A védvámos irány.

Engedjenek meg néhány rövid megjegyzést közgazdasági helyzetünkről. (Halljuk ! Halljuk !)

Ma védvámos áramlat közepette élünk. Védelem a jelszó az ipartermékekre, védelem a mezőgazdasági termékekre is. Mi ezen áramlatnak hatása alól nem menekedhetünk. De daczára ennek, daczára a közös vámterületben való lekötöttségünknek : sokat lehet tenni gazdasági megizmosodásunkra. (Halljuk !)

De nem átható, nagy, szenzácziós rendszabályokkal. Ezek tere el van zárva. A jóval szerényebb és jóval nehezebb, de egyszersmind eredményes kisebb intézkedések azok, mik lehetők és kívánatosak.

Megfigyelni és kikutatni helyenkint a gazdasági emelkedés elemeit, elősegíteni, tért nyitni számára, nehéz, folytonos türelmet és működést kíván, de hálás feladat. (Élénk helyeslés.)

Jól tudom, az ipartörvény sem hozta meg azt a hatást, mit az érdekeltek egy része tőle várt. Ez egy kísérlet volt, melyben a jóváhagyást az az őszinte törekvés vezérelte, különösen a kézműiparnak és a szolid munkának lehető védelmet nyujtani. Sikerült-e és mennyiben, ma alig ítélhetni meg. Teljesen jogos kívánság, hogy hajtassék végre a törvény egyenletes módon mindenütt, ne játszassék ki annak czélzata a végrehajtásban.

De mielőtt értéke és netaláni módosításai felett végleg ítélnénk, bővebb és több tapasztalást kell elvárnunk; sokkal biztosabban és sikeresebben hajthatjuk végre a reviziót akkor, míg ma csak tapogatóznánk biztosság nélkül. (Helyes.)

Horvátország.

Belső állapotaink javulásának és megszilárdulásának műve még két irányban éber, soha nem szünetelő és egy eszme által vezetett politikai tevékenységet kíván.

Az egyik Horvátországgal való viszonyunk, a másik belpolitikánk faj- és vallási különbségekkel szemben.

Csak örvendezve látjuk, hogy a testvérországokban az ingerültségnek és bizalmatlanságnak hangulata, mely pár év előtt oly sajnálatos jelenségekben nyilvánult, lassanként eltünedezett. Politikánkban folytonosan oda kell törekednünk, hogy horvát-szlavon honfitársainkban az a rendíthetlen meggyőződés verjen gyökeret, hogy a Szent István koronája alatt fennálló magyar államban politikai nemzetiségük, államjogi autonómiájuk legjobban biztosítva van, és gazdasági és politikai érdekeik erélyes és egyenletes felkarolásban részesülnek.

Az államjogi rend, melyet közösen megállapítottunk, mindaddig hiányos mű marad, míg azt a szolidaritás legszélesebb körökben elterjedt érzelme ki nem egészíti. Ez az éltető eleme minden politikai kapcsolatnak. Ebben az értelemben óhajtom én, hogy százados történetünk legjobb hagyományaihoz visszatérjünk, és csak örvendve tapasztaljuk, hogy a bán és a nemzeti párt politikája ide van irányozva.

A politikai nemzet fogalma.

Egy más alkalommal, uraim, kimerítőleg szóltam a magyar állam posztulatumairól. Nincs miért azokra visszatérnem; ez alkalommal röviden, csak futólag óhajtom megmondani, mit tartok én helyes politikának, szemben azzal a ténnyel, hogy a politikai magyar nemzet különböző fajokból és különböző nemzetiségekből áll.

Megfelel erre a magyar szabadelvű eszmék fejlődése és tradiciója, a jogegyenlőség, melyet beírtunk alkotmányunkba, remélem, soha ki nem törölhető betűkkel, aere perennius.

Ez nemcsak azt jelenti, hogy közös jogintézmények alatt állunk; a gondolat, melyet ez érvényre juttat, sokkal nagyobb jelentőséggel bír. Itt nincs előkelőbb faj vagy vallásfelekezet; itt mindenkinek polgári becsülete, polgári és politikai jogai függetlenek attól, hogy milyen nyelven beszél és mely templomban imádja a Mindenhatót.

Én ebben az elvben — minden időleges visszaesések daczára — a magyar állam politikai erőforrását találom.

Hadd vitatkozzanak a tudósok arról, hogy mi alkot egy nemzetet; a gyakorlati politikusság számára meg van oldva, a mi számunkra is meg van oldva: nem a faj, a leszármazás, még nem is az anyanyelv, nem a vallás egyenlősége, vagy éppen a folyamok elkülönző árjai és a hegylánczolat ormozata teremtik és határolják körül a nemzetet; ennek éltető eleme, ennek valódi lelke a történet, a közös dicsőség és szenvedés eredménye; az az összetartozásnak, jóban-rosszban való egyesülésnek mély és átható érzetében és a közös sors erkölcsi öntudatában van. Ezt előmozdítani, ezt minél szélesebb körökben eltörölhetetlenül beleolvasztani az érzelmekbe és a meggyőződésekbe: ez a fentartó állami politika egyik főfeladata. Erre van egy nagy, gyakorlati eszköze, mit csak türelmes és kötelességhű politikával lehet kezelni.

Lelkiismeret, odaadó munka az állam részéről a nép jólétének és művelődésének emelésére, pártatlan igazságszolgáltatást védő és ápoló közigazgatás, választva az eszmétől áthatott kormányzati szervezet által: ez a leghatályosabb eszköz egy politikai nemzet megteremtésére.

A konkolyhintegetők és bűnös izgatók számára ott van az őrködő közigazgatás, ott van az erélyes represszió; de a szolidaritás megteremtésére a jellemzett út az igazi, a sikeres.

Ha mind e feladatokat összevesszük, ne mondja senki, hogy nincs eszményi elem a magyar politikában; ne mondja senki, hogy nincs meg benne a motivum, mely felkölti ér-

zelmünket, megaczélozza izmainkat, és kívánom a hosszú és türelmes munka közepette, hogy soha ez az eszmény ne legyen fogyatékos erejében.

Helyi érdekek.

Mielőtt beszédemet befejezném, érzem, hogy tartozom önöknek, tisztelt polgártársaim, azzal, hogy e város helyi érdekeiről és személyes politikai állásomról szóljak. (Halljuk ! Halljuk !)

Igaz, a képviselő mindenekelőtt az ország képviselője : ez mindenekelőtt az országos érdekek megóvására kötelezi. De képviselője annak a kerületnek is, melytől országos ügyekben megbízását nyeri. És ezért, ha önök bizalmukkal megtisztelnek, éppen úgy fogom fel hivatásomat, hogy kötelességem lesz a valóban országos érdekek határai közt e város ügyeit és érdekeit legjobb erőm szerint képviselni.

Igyekezni fogok arra is, hogy minél sűrűbb érintkezés által szoros összeköttetésben maradjunk, hogy a kölcsönös egymásra hatás által elérjük a képviselő legnagyobb erejét, a minél teljesebb összhangot az érzelmekben és a meggyőződésekben. (Élénk helyeslés és éljenzés.)

Szabadjon már most, uraim, csak példaszerűleg néhány nagyobb érdeket említenem, anélkül hogy bármi tekintetben kimerítőleg elősorolni akarnám. Ilyen a harmadik egyetem felállítása. (Halljuk ! Halljuk !) Meggyőződésem szerint országos érdek az, hogy Magyarországon egy harmadik egyetem állíttassék fel. Ez nem ma keletkezett, és hozzáteszem azt is, hogy azon városok között, melyek székhelyül komolyan szóba jöhetnek, minden körülményt összevetve, ezen, történetére és kulturára oly régi, de életerejére ifjú város az első helyen áll. (Zajos helyeslés és éljenzés.) És engedjék meg, hogy hozzátegyem, hogy a gyors megvalósítás talán egyetlen komoly akadályát én az ország pénzügyeinek jelen válságos helyzetében látom.

Áttérek a másik példára. (Halljuk ! Halljuk !)

Ma senki sem táplál kételyt aziránt, hogy a magyar igazságszolgáltatás szervezetében, és pedig nemsokára, egy reformnak kell bekövetkeznie : a pesti egységes kir. tábla helyett több főtörvényszék felállításának. Ez országos ér-

dek; a helyes igazságügyi szervezet posztulátuma. (Igaz! Úgy van!)

Pozsonyt az egyik főtörvényszéknek természetes székhelyéül kell tekintenünk. És ezt méltányosan kívánni lehet, nem mint különös kedvezményt a helyi érdekeknek, de mint a helyes igazságügyi szervezet egyik posztulátumát. (Élénk helyeslés.)

Pártállása.

Önök jól tudják, uraim, hogy jelenleg pártokon kívül állok. Ez állásom nem azt jelenti, hogy nincsenek határozott nézeteim politikai kérdésekre nézve. Talán szabad hivatkoznom arra, hogy nemzeti életünknek alig van nagy kérdése, melynek érdemére egy vagy más alkalommal nem nyilatkoztam. Hű maradok Magyarország szabadelvű tradíciójához, mely semmi körülmények közt nem tűri azt, hogy a jogegyenlőség megsértessék, s bármely faj vagy vallásfelekezet a többinek polgári becsületében, polgári és politikai jogaiban hátra tétessék. (Zajos éljenzés.)

Én ezen kérdések érdemében való meggyőződésemre nézve nem változtam, és azon állásban, melyet elfoglalok, e meggyőződésekben függetlenségem nőtt, azaz tekintet nélkül pártkötelezettségre, képviselhetem azokat. (Zajos helyeslés és éljenzés.)

Nem szívesen foglaltam el ezt az állást; elfogadom annak minden hátrányait, ismerem azokat, de élek azzal az egy szabadsággal, amit nyujt és ami abban áll, hogy egyéni meggyőződésemmel, egyéb tekintet nélkül, szabadon és határozottan felléphetek. (Élénk helyeslés és éljenzés.) És igyekezem távol tartani magamat az elvileg minden áron való ellenzéstől s fontos kérdésekben is a meggyőződés feláldozásától. (Zajos helyeslés.) De jól tudom, uraim, hogy egy ilyen állás a képviseleti kormányrendszer természete szerint állandó nem lehet. Jól tudom ennélfogva azt, hogy a természetes fejlődés hozza magával, hogy az ember csatlakozzék ott, ahol a csatlakozásnak két lényeges feltétele megvan. Az egyik a kölcsönös bizalom, amelynek a politikai pártok tagjait össze kell kötnie, a másik a főbb kérdésekben való egyetértés, és énnekem önöket kérnem kell, uraim,

arra, hogy azon elvek határán belül, melyeket kifejtettem és melyekről már más alkalommal is nyilatkoztam, engedjék meg nekem egy ily alapon való csatlakozást. (Zajos helyeslés és éljenzés.)

Kérem, sőt önök irányában érezni fogom azt a kötelességet, amely a teljes őszinteségben áll. Én rajtam nem fog múlni az, hogy minél gyakrabban és minél sűrűbben érintkezésben legyek ezen város tisztelt polgárságával. (Zajos éljenzés.) Én óhajtom elérni az érzelemnek és gondolkodásnak azt a közösségét, amely egyedül adja meg igazi erejét a képviselőnek (Igaz! Úgy van!), de egyedül adja meg az igaz bizalmat a választó testületnek. (Élénk helyeslés.) És, uraim, a képviseleti rendszer természete szerint a képviselő nemcsak egyszerű visszhangja a választóknak, hanem kötelessége választóival együttműködve, tapasztalása, ereje, belátása, legjobb meggyőződése szerint felvilágosítólag hatni és így egyesült erővel azután súlyt adni annak a kerületnek, melynek megbízását kezébe letették. (Hosszantartó zajos éljenzés és taps.)

Ily alapon kérem én az önök bizalmát és támogatását, mellyel járó kötelességeknek hogy megfeleljek, talán erőm nem lesz elegendő, de kötelességérzetemen és igyekezetemen nem fog múlni. (Hosszantartó zajos éljenzés és taps.)

A NAGY VÉDERŐ-VITA.

Szilágyi Dezső, pártköteléken kívül állva, két nagy beszéddel vett részt az 1889 január 10-ikén megindult, majdnem három hónapon át folyt véderő-vitában. Már első beszédében is, az ellenzéki pártok felfogásával egyezően, bőven kifejtette a törvényjavaslat nevezetessé vált 14. §-ának alkotmányjogi szempontból való bírálatát, a részletes tárgyalásnál mondott beszédét pedig kizárólag ennek szentelte.

A 14. §. elleni állásfoglalásnak alapja az volt, hogy az új szövegből hiányzott az 1868-iki törvénynek az a kijelentése, hogy: »A hadseregnek és haditengerészetnek ezen hadilétszáma a legközelebbi tíz évre érvényes«. (A 68-iki törvény a hadilétszámot állapította meg, az új törvény pedig az évi ujonez-

jutalék nagyságáról rendelkezik.) Az ellenzék felfogása szerint az említett kijelentés hiánya esetleg azt a magyarázatot engedhette volna meg, mintha a törvény az ujonczlétszámot nem határozott időre, hanem egyszer mindenkorra lekötné, még pedig azzal, hogy a törvény érvényessége megmaradhatna mindaddig, míg azt újabb törvény meg nem változtatja.

A törvényjavaslat 14. §-a, a véderő-bizottság által már kiegészített szövegében, mely a ház tárgyalásának alapjául szolgált, így szólt: »A közös hadsereg és haditengerészet fentartására szükséges évi ujonczjutalék, az 1867. évi XII. törvényczikk 11., 12., 13. és 14. §-aiban foglalt alkotmányos jogok alapján és azok fentartása mellett, 103,100 főben állapíttatik meg és ezen jutalék a magyar korona országai közt egyfelől, a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok közt másfelől, a népesség számaránya szerint ... osztandó fel ... Jelenleg a magyar korona országaiból 42,711 ujoncz állítandó ki. A magyar korona országai honvédségének fentartására szükséges évenkinti ujonczjutalék 12,500 főben állapíttatik meg. A közös hadsereg megállapított ujonczjutaléka tíz év lefolyása előtt csak akkor lesz kérdésbe vehető, ha Ő felsége az illető felelős kormányok útján az ujonczjutaléknak emelését, vagy leszállítását szükségesnek tartja. A föntebbi határidő eltelte előtt pedig ezen ujonczjutaléknak változatlanul hagyására, vagy megváltoztatására czélzó javaslatok a kormány részéről a törvényhozásnak idejében előterjesztendők. Valamennyi jutaléknak tényleges kiállítása azonban csak akkor történhetik meg, ha a törvényhozás azokat azon évre már meg is szavazta.«

Tisza Kálmán miniszterelnök kifejtette, hogy szerinte a 68-iki törvény és a törvényjavaslatban ajánlott új szabályozás közt lényegbeli különbség nincs. Elég biztosítékot látott az évenkinti újonczmegajánlási jogban, mert az új szöveg határozottan kimondja, hogy »valamennyi jutaléknak tényleges kiállítása csak akkor történhetik meg, ha a törvényhozás azokat azon évre meg is szavazta«. Szerinte különösen a véderőbizottság által a kormány hozzájárulásával ajánlott pótlás világossá tette, hogy a törvény a tíz év utáni időre nem köti le a most megállapított újonczlétszámot, mert nyilvánvaló, hogy amikor a véderőbizottság pótlása szerint a törvény világosan kimondja, hogy a megállapított létszám változatlan megtartá-

sához vagy megváltoztatásához külön törvényhozási tény szükséges, a létszám »megtartása« is csakis külön törvény útján történhetik. Ebben látta Tisza Kálmán a biztosítékot arra, hogy az újonczlétszám megállapításának joga körül az ország nem jut a korábbinál hátrányosabb helyzetbe.

Midőn ezt kifejtette, egyszersmind késznek nyilatkozott Tisza Kálmán a ház jegyzőkönyvébe iktatandó nyilatkozatot tenni, melyben — mint egy közbeszólásra külön is kijelentette, a korona viselőjének hozzájárulásával — elismerné a szóban levő rendelkezésnek azt az értelmét, hogy abban az esetben, ha a tíz év letelte előtt, a kellő időben benyujtott javaslatok alapján, akár hosszabb, akár rövidebb időre szóló törvényhozási megállapítás létre nem jönne, a törvényhozásoktól ismét kérni kell majd azt, hogy a fennálló törvényt, addig, míg megegyezés létre nem jön, egy évre hosszabbítsák meg. »Megvallom, — mondta ekkor — ha azt hittem volna, hogy ezen kifejezéseket annyira aggályosaknak méltóztatnak találni, annak idején talán lehetett volna más kifejezéseket használni. De a lényeget benne találván, különösen azon módosítás által, mely az itt felmerült kívánságok folytán vétetett fel a törvényjavaslatba pótlásképen, . . . részemről így értvén és magyarázván mindig, hogy ez csakugyan semmivel kevesebb jogot nem ad, azt elfogadtam.«

Tisza Kálmán kijelentései — melyekkel szemben az ellenzék főképen azt hangoztatta, hogy ha az új szabályozás a korábbi törvénnyel szemben nem foglal magában érdemi változtatást, akkor miért nem tartották meg a törvény korábbi szövegét — nem szüntették meg az aggodalmakat és az ellentállást, s a miniszterelnök, a szabadelvű pártban nyilvánult aggályok tekintetbe vételével is, előterjesztette azt a minden ellenvetést leszerelő módosíványát, hogy a 14. §. első bekezdése után mondassék ki, hogy a megállapított ujonczlétszám tíz évre érvényes és hogy a honvédség részére szükséges évenkinti ujonczjutalék szintén tíz évi érvényességgel állapíttatik meg. Midőn Szilágyi Dezső a részletes tárgyalás során a 14. §-hoz második nagy beszédét mondta, akkor már a miniszterelnöknek ez a módosító javaslata szolgált a tárgyalás alapjául.

—

Szilágyi Dezső, a Tisza Kálmán miniszterelnök és Fejérváry Géza báró honvédelmi miniszter beszédein kívül, főképen Tisza Istvánnak a törvényjavaslat védelmében mondott beszédeire válaszolt nagy részletességgel.

Ha csakugyan úgy áll a dolog, — mondotta Tisza István — amint az ellenzék vitatja, és a régi törvény alapján beáll az az eset, hogy a törvény meg nem ujíttatván, a hadilétszám megállapítása elmarad, mi lesz ennek a következménye? Felbomlik annak folytán a monarchia hadserege? Bizonyára nem. Mert hisz mindazokra nézve, akik be vannak sorozva, a szolgálati kötelezettség tartamát és egyéb módozatait a véderőtörvénynek időhöz nem kötött többi pontja állapítja meg. A hadsereg kiegészítése és érintetlen fentartása jövőben úgy az egyik, mint a másik módon függeni fog az évi ujonczjutalék megajánlásától, ami a parlamentnek kizárólagos joga. Lényeges különbséget eszerint a régi és az új szöveg közt nem látok, hanem látom azt, hogy abban az esetben a monarchia véderejének nagysága állandó törvényben kimondva nincs; tényleg fentartható ugyan, de mégis némi bizonytalanság áll be, ami talán ártalmára lesz a hadsereg keretén belül annak szervezése, kiképzése és intézményének fejlesztésére vonatkozólag, de mindenesetre ártani fog a hadsereg és ezzel együtt a monarchia súlyának a külföldön. Én tehát ebben fegyvert látok, melyet a joggal bíró tényezők akármelyike használhat a többi törvényes tényezőkkel szemben, hogy reájok pressziót gyakoroljon. E tényezők, kiknek ez a fegyver a kezökben van: a korona, a magyar parlament, az osztrák parlament és az osztrák parlamentnek kisebbsége. Nem képzelhető-e, hogy az osztrák parlamentben oly kisebbség alakul, mely elég erős, hogy a kétharmad többséget meghiusítsa, mely felhasználja ezt az eszközt arra, hogy azon többi tényezőkkel szemben, kik talán jobban szivükön viselik a monarchia súlyát és erejének értékét, konczessziókat csikarjon ki a maga előnyére. Én azt, — mondotta Tisza István — hogy egy osztrák parlamenti minoritásnak fegyver adassék a kezébe, mellyel esetleg a magyar parlament többsége ellen élhet, a magyar alkotmány biztosítékának nem tekinthetem.*) (Élénk helyeslés jobbról.)

---

*) L. Tisza István nyilatkozatát a konzuli bíráskodásról szóló törvény tárgyalásánál, a 258. lapon.

A véderő-bizottság előadója Münnich Aurél volt.

A törvényjavaslatot közjogi vonatkozásai szempontjából az igazságügyi bizottság is tárgyalta. A bizottságnak több részletre kiterjedő jelentése a sokat vitatott 14. §-sal nem foglalkozik.

Első nagy beszédét Szilágyi Dezső ebben a vitában 1889 január 23-ikán mondotta.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Azt hiszem, tisztelt ház, hogy én nem a szokásos bevezetéssel élek akkor, ha azt mondom, hogy a törvényjavaslatban foglalt terhek elvállalására a főindok a külügyi helyzetben rejlik. Ha a külügyi helyzet más volna, ha az állandó béke kilátásaival kecsegtetne, semmi ok sem birhatna a teheremelések elvállalására. Megengedem, hogy ebben a pillanatban semmi sincs e helyzetben olyan, mi a háború közvetlen kitörésével fenyegetne bennünket; pillanatnyi nyomás alatt elhatározásunkban tehát nem állunk. Megengedem azt is, hogy a monarchák békeszeretete és a kabinetek óvatossága, szemben a koczkázat és a felelősség azon rettenetes terhével, melyet a háború előidézése vagy kezdése magában foglal, e pillanatban minden kétségen kívül áll. Sőt megengedek többet is: megengedem azt, hogy a népek, bár minden év terheihez védelmi készültség czéljából hozzáadnak, békén viselik terheiket s nem hajlandók idegességből vagy hogy egy tűrhetetlen helyzetből meneküljenek, koczkáztatott veszélybe belerohanni. Sőt azt is megengedem, hogy minden év, mely a készültséget emeli, rendesen emeli az óvatosságot és a hidegvérűséget is, a biztosság érzetének gyarapodásával.

És mégis, tisztelt ház, van-e, ki abban kétkedik, hogy ez állapot csak időről-időre meghosszított béke, a tartósság minden biztosítéka nélkül szűkölködő békének állapota? Hogy kabinetek és monarchák békeszeretete s a népek félelme a koczkáztatástól, meghiúsulhat a bizonytalanság és kiszámíthatlanság két elemétől: az egyik, amely Nyugaton van, a másik, amely a keleti állapotokban rejlik.

Az a nagy kérdés, mely Nyugaton Európa két legnagyobb

nemzetét egymással szembe állította és mely évről-évre mindegyiket eldöntésre taszítja, nem változott az utóbbi időben; Keleten pedig, hol érdekeink közvetlenül érintve vannak, és pedig első sorban a magyar állam érdekei: azok a forrongó állapotok megnyugvási pontra még nem találtak. Nem mondom, hogy a keleti érdekek terén azt, amit fő érdekünknek ismerünk, hogy t. i. békés és nyugodt szomszédságot biztosítsunk magunknak és távol tartsunk minden átalakulást, mely érdekeinkre, biztosságunkra veszélyes volna — nem mondom, hogy ezt okvetetlenül háborúval kell védenünk. De azt állítom, hogy a bizonytalanságnak e két nagy elemével szemben, míg más államok aggodalmasan összekeresik erejük végmaradványait, s azokat, védképességük emelése czéljából, szervezetbe öntik, a mi államunk és monarchiánk sem vonhatja ki magát ezen szükség alól. Azok a szövetségek, melyekben állunk, egyrészt határozottan arra utalnak bennünket, — nem jogilag, de politikailag — hogy erőnket mi is az aránylagosság törvénye szerint gyarapítsuk. Ezen szövetségek nem ölelik fel magukban minden érdekeinket; ezek csakis határozott eshetőségekre és határozottan körülírt czélokra szorítkoznak, és így igaz marad ezen korszak legnagyobb hadvezérének az az állítása, hogy szövetségek és diplomáczia mellett, a jelen helyzetben minden államnak legfőbb és legigazibb biztosítéka saját erejében rejlik.

Ezek a tekintetek, tisztelt ház, engem két következtetésre vezetnek. Az egyik abban áll, hogy tiszta tudatában vagyok annak, hogy véderőnknek ezen törvényjavaslatban foglalt gyarapítása pénzbeli eszközöket vesz el tőlünk, melyekre államunk belső szervezetének kiépítéséhez és egyéb állami czéljai előmozdításához nagyon, de nagyon is szükségünk volna, és én készségemet nyilvánítom arra, hogy Magyarország érdekében ezen tehernövekedést elvállalom. Ez az egyik következtetés.

A másik az, tisztelt ház, — s ez talán teljesen egyéni felfogás lesz e házban — hogy én ezt az időpontot nem tartom alkalmasnak arra, hogy a véderőben olyan nagyobbmérvű reformok kezdeményeztessenek, amelyek magukban véve lehetnek helyesek s amelyeknek teljes keresztülvitele

végeredményben erősítheti és gyarapíthatja a véderő képességét, de amelyeknek megszilárdulása és a hadsereg szervezetébe való bevitele a bizonytalanságnak és ingatagságnak talán évekig tartó állapotait idézheti elő. Azért én, ha komolyan veszem az általam vázolt helyzetet, — amint valóban úgy is veszem — ebben az esetben azt tartom a fődolognak, hogy a hadsereg és véderő védképessége, összefüggése és morális ereje, ha lehet neveltessék, de semmiesetre se ingattassék meg a legközelebbi évekre.

De, tisztelt ház, nemcsak ránk, a nemzet képviselőire ró a helyzet kötelességeket, de ró a kormányra is. Mert ha a helyzet arra indít bennünket, hogy az állam védelmi terheinek emelésébe beleegyezzünk: méltán megvárjuk a kormánytól és méltán az általa képviselt másik tényezőjétől a törvényhozásnak, hogy ezzel a törvényjavaslattal ne köttessenek össze oly kérdések, amelyek a monarchiának és államunknak védképességével összeforrva nincsenek (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) és amelyek a legméltóbb aggodalmakat még nagyobb fokban felgerjesztik, mint amiként eddig azoknak hangot adtunk, és ne kövesse el a kormány azt a súlyos hibát, hogy ily kérdések belekeverése által az objektiv és az európai helyzet kívánalmai szerinti megítélését ezen javaslatnak megzavarja, lehetetlenné teszi. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Mondjuk meg egyenesen, tisztelt ház: még egy másik politikai kötelesség alatt is áll a kormány, és ez az, hogy a terheknek gyarapodásával együtt jár az a politikai kötelesség: keresni, hogy mi képes a közös hadsereg iránt, tehát alkotmányunk értelmében a mi hadseregünk iránt is, a nemzetben a szimpátiát, a bizalmat, az erkölcsi összetartozás érzését megerősíteni, és e részben érteni kell az újabb idők kívánalmait. Nem csak a fegyverzések és a létszám szaporítása iránt kell érzékkel birni, (Zajos helyeslés a bal- és a szélsőbalon.) hanem azon kincses tőke és erő-tőke iránt is, melyből a hadsereg is merít, melyből a hadsereg ereje szintén állani fog; ez pedig áll morális, szellemi, érzelmi tényezőkből is. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) És ha lehet a hadsereget e tekintetben erősíteni; ha lehet a nemzet szimpátiáját szorosabban hozzája fűzni: akkor a talán

elavuló, talán szűkkeblű és talán bizalmatlanságot ápoló álláspont helyett egy egészen elfogadhatónak, egészen helyesnek, a hadsereg egységét, szervezetét és az 1867-iki alapot semmi tekintetben nem zavaró, a nemzeti érzést mégis inkább kielégítő reform irányában kell haladni, nem pedig a nemzeti érzést, felfogást nem értő álláspontot kell elfoglalni. (Zajos helyeslés és tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Nem fejtegetem : mily nagy a terheknek emelése, részint az újonczlétszám emelése, részint a póttartalék tetemes és nagy megnövekedése által, részint azon szolgálatok által, melyek különböző elemeire a hadseregnek rárakatnak nagyobb mértékben, és az egyéves önkéntesi intézménynek reformálása által is.

És a pénzbeli terhek ! (Halljuk ! Halljuk !) Én nem vádolom a pénzügyi bizottságot azzal, hogy nem tudta szabatosan kimutatni, hogy ezen pénzbeli terhek emelkedése mennyit fog kitenni ; nem vádolom pedig azért, mert, igaz, lehetett volna jelentésében körülményesebb, egy pontját jelentésének, mely az újonczlétszám szaporítását érinti, jobban kifejthette volna ; de mégis egészben a pénzbeli terhek kiszámításában a bizonytalanság lényeges elemei ki nem irthatók a törvényjavaslatból. És miért ? Nemcsak a hadmentességi adó szabatosan ki nem számítható csökkenéséről szólok ; nem is a póttartalék szaporítása és fegyvergyakorlatokra behívása által folytonosan növekedő teheremelésről szólok ; hanem a leglényegesebbről, a 7520, vagy nem tudom hány újoncz szaporításából eredő többletről. A tisztelt honvédelmi miniszter — én nem kételkedem rajta, hogy a hadügyminiszternek beleegyezésével, tudtával, sőt mondhatni, megbízásával — kijelentette, hogy a békelétszám ezen újonczszaporulat után sem lesz több, mint amennyi volt eddig ; hogy ennélfogva ezen törvényjavaslat alapján, amely, mint tudjuk, az újonczlétszám szaporítását foglalja magában, a hadseregnek a békelétszámra szolgáló költségei nagyobbak nem lesznek. Ezt oly határozottan ismételte itt, annyira hangsúlyozta a bizottságban, hogy én — megvallom — döntő súlyt helyeznék rá, ha egy és tán igen lényeges kétely nem zavarna meg.

Mert hogyan lehessen azt elérni, hogy évenkint hétezer

és néhány száz főre menő újonczlétszámszaporítás mellett a békelétszám költségei ugyanazok legyenek?

Ezt úgy magyarázta meg, hogy el lehet érni adminisztrativ rendszabályok által, melyek közt legfontosabb a szabadságolás megfelelő mérve.

Már most, itt akadtam fel egy dilemma előtt: vagy eddig nem teljesítette a hadügyi kormány azt, amit megígért, hogy tudniillik a békelétszám költségeit a lehető legszükségesebbre szorítja, (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) vagy ha teljesítette, akkor azt, hogy évenkint 7400 főnyi létszámemelés mellett a békelétszám költsége több nem lesz, csak úgy válthatja be, ha a kiképzés és a hadsereg védképessége az ő nézete szerint is csökkenést szenved. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Egészen elfogadnám a megnyugtatást, és el fogom fogadni, ha erre nézve lesz szíves felvilágosítani.

Ami a törvényjavaslat számos jó oldalát illeti, ezeket szívesen elismerem. Ilyen pl. az, mely a honvédség kiegészítésének biztosítására nagyobb és rendesebb újonczjutalékot határoz, ezenfelül az egyéves önkénteseknek az eddigivel szemben nagyobb arányát biztosítja a honvédség részére. Hanem ezek beszédem főtárgyául nem szolgálnak; csak egyszerűen és röviden az egyéves önkéntesi intézmény reformjáról akarok pár szót szólani. (Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Nem tehetek róla, én azon véleményben vagyok, hogy e különben méltán nagy érdeklődést keltő és a műveltebb ifjúságra nagy fontossággal bíró kérdést mégis némi túlzott színben tüntetik fel. Én részemről azt, hogy az egyéves önkéntesek az esetben, ha a vizsgát le nem tették, a hadsereg érdekében kétévi szolgálatra szoríttassanak és az első év után egy második évet szolgáljanak, melynek czélja az, hogy, mint kilátásba helyezett hátrány, az első évnek eredményét sikeresebbé tegye, eléggé igazoltnak nem tartom. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Még pedig azért nem, mert a vizsga letehetésének biztosítására és arra, hogy egyáltalában ezen első év a kiképzésre felhasználható legyen, elegendő biztosítékot látok abban, hogy az egész év a katonai kormányzatnak kizárólag rendelkezésére ada-

tik ; másrészt pedig azért, mert azt a hátrányt, mely esetleg a második év végéig való szolgálat kötelezettségében áll, és amelyet nem is arra használnak, hogy tisztté képeztessenek, én túlságosnak, olyannak tartom, melynél a hadügyi kormányzat, kétségkívül egy helyes czéltól vezettetve, az állampolgároknak polgári életét és polgári czéljait túlságos mértékben rendelte alá a katonai czélnak. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ami a másikat illeti, a magyar nyelv kérdését a tiszti elméleti vizsgáknál, — mert, gondolom, csak erről van szó — erre nézve röviden megmondom nézetemet. (Halljuk ! Halljuk !)

Én részemről ebben nem látom — talán nem is állíttatott — a magyar kulturai elemnek érvényesítését. Mert, uraim, hogy felsőbb iskolákat végzett és magyar nyelven kiképzett ifjak három hónapi tanulás által akár egyik, akár másik irányban kulturájokban változást szenvedhessenek, attól, gondolom, senki sem tart. (Tetszés.) Nem is látom abszolute a hadsereg intézményének, a hadsereg egységének és hivatalos nyelvének érintését, megbontását. Hanem látok benne kettőt. (Halljuk ! Halljuk !) Az egyik az, hogy az határozottan, — és ez iránt, gondolom, semmi kétség nem forog fenn — anélkül, hogy a hadsereg egységét, összefüggését érintené, képes szimpátiákat szerezni a hadsereg számára, képes buzgóságot felkelteni olyan elemekben, amelyeket eddig hidegséggel vádoltak. (Tetszés.) És másrészt látom benne azt, hogy ezzel tetemesen meg van könnyítve a vizsga letétele ; mert aki tanulással vagy tanítással egy kissé foglalkozott, tudja azt, hogy az elméleti vizsgák letétele mily végtelenül meg van könnyítve akkor, ha 20 és 21 éves fiatalemberek némely új tárgyat azon a nyelven tanulhatnak meg, amelyen eddig összes kiképeztetésüket nyerték (Igaz ! Úgy van ! a bal- és a szélsőbaloldalon.) s amelyet tudományos kiművelésükben mint egyedül alkalmazottat megszoktak. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A dolognak ehhez az oldalához ez alkalommal többet nem szólok. Én a második évnek rárovását, miután az elsőt korlátlanul rendelkezésére bocsátjuk a hadügyi kor-

mányzatnak, túlságosnak, (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) a magyar nyelven való permissziv elméleti vizsgát pedig, ha azt megfosztjuk azon túlzott, a hadügyi kormányzat által neki tulajdonított politikai fontosságtól, méltányosnak és végeredményében a hadseregre nézve üdvösnek tartom. (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De hát, tisztelt ház, az én egyéni felfogásom lehet talán az oka, hogy én a törvényjavaslatban még egy másik kérdést is látok, amelynek én mindezeknél sokkal nagyobb fontosságot tulajdonítok és melyre döntő súlyt helyezek. (Halljuk ! Halljuk !)

Ez a törvényjavaslat 14. §-ának kérdése. (Halljuk !)

Nem kevesebbről van itt szó, tisztelt ház, mint arról, (Halljuk !) hogy az országnak újonczállítási joga, az a jog, mely az 1867. évi XII. törvényczikkben fentartatott s ezzel kapcsolatban az 1868-iki véderőtörvényben és annak megújításában, de mindig határozott időre leköttetett, egyszer mindenkorra leköttessék. (Igaz ! Úgy van ! balfelől.) És nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy a 67-iki alaptörvényben benne foglalt azon két elv, mely annak előkészítésénél és megalkotásánál oly nyomatékosan kiemeltetett : hogy a közös védelem kötelezettségének teljesítésére szolgáló eszközök mértéke határozott időre és időszakról időszakra megújuló szabad egyezkedés által szabassék meg, és az ország ujonczállítási joga — ha már annak időről-időre való lekötése a véderő állandósága érdekében szükséges — lekötöttségéből periodice felszabaduljon és csak újabb szabad egyezkedés által legyen ismét leköthető : hogy ezen két elv megváltoztassék és helyébe az egyszer mindenkorra való lekötés határoztassék meg. (Úgy van ! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Meg lőn kisértve, tisztelt ház, kimutatni, hogy a törvényjavaslat 14. §-ának szövege semmi lényegesben nem különbözik az 1868-ik évi XL. törvényczikk illető szakaszának szövegétől. A legutóbbi képviselője e felfogásnak, a honvédelmi miniszter úr, azt mondta, hogy e szakaszra nézve az összes különbség az eddig törvényesen fennállott és a helyébe javasolt intézkedés közt csak abban áll, hogy

a törvény fentartására vagy módosítására irányzott kormányjavaslatok egy pár hónappal később fognak beterjesztetni.

Részemről, tisztelt ház, az értelmezési vitát e házban befejezettnek tekintem, befejezettnek egy okból, (Halljuk! Halljuk!) abból, hogy nem adatott felelet arra az egyszerű kérdésre, hogy ha a két szöveg közt lényeges különbség nincsen, és nem is akarnak ma mást javasolni, mint ami meg volt állapítva az 1868-iki és 1879-iki törvényekben, akkor miért nem egyez bele a tisztelt kormány abba, hogy ha csakugyan egyenlő értelmet akarnak, ennek kifejezésére az 1868-iki törvénynek az a záradéka, mely azt tartja, hogy a létszám és az ez által közvetve megállapított újonczjutalék, illetőleg a jelen javaslatban az újonczjutalék megállapítása, csak tíz évre érvényes és érvényessége tíz évvel véget ér — miért ellenzi, hogy ezen eddig soha kétségbe nem vont, mindenki által értett, világos kifejezés itt is alkalmaztassék. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Míg erre a kérdésre megnyugtató feleletet nem adnak és nem adhatnak a dolgok logikai kényszerűsége miatt, (Úgy van! balfelől.) addig én nem tartom kétesnek a törvényjavaslat 14. §-ának értelmét; én azt nagyon világosnak tartom. (Helyeslés balfelől.) Én nem a két lehető értelmezésből indulok ki; én veszem azt azon értelmében, amelyben mindennemű logikai és grammatikai magyarázat szerint venni kell: hogy itt az újonczlétszám meghatározását nem határozott időre, hanem egyszer mindenkorra szándékolják lekötni. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Már most, tisztelt ház, kísérlet történt arra, hogy e változás jelentősége elhomályosíttassék. Felálltak és bizonyítani akarták azt, hogy ez semmi súllyal és alkotmányos jelentőséggel nem bír; hogy ebben semmi sem foglaltatik, ami az 1867. évi XII. törvényczikkben meghatározott elvekbe ütköznék, és azt is mondották, hogy ami alkotmányi értéke és súlya van, arra, hogy a nemzetnek mint egyenrangú és egyensúlyú tényezőnek befolyását a védelmi teher meghatározásában biztosítja; hogy ami súlya lehetett az 1868. évi törvényben benfoglalt záradéknak, azt sokkal biztosabban, sokkal egyszerűbben, sokkal hatályo-

sabban birja a nemzet abban a záradékban, amely a jelen törvényjavaslatban is benne van, hogy t. i. az ily módon törvényben megállapított újonczlétszám kiállítása csak az országgyűlés évi megszavazása után történhetik.

Talán meggyőzöm a tisztelt házat arról, hogy nem túlzok, ha, szemben ezzel a felfogással, állítom, hogy az újonczlétszámnak egyszer mindenkorra való lekötése ellentétben van az 1867. évi XII. törvényczikkben kifejezett nagy elvvel és azt megsérti; (Helyeslés a baloldalon.) ha ezzel szemben állítom, hogy az 1867. évi XII. törvényczikk ellenére egy új közös ügyet teremt, egy lépést tesz a monarchia czentralizációja felé, (Élénk helyeslés a baloldalon.) csorbításával az 1867. évi XII. törvényczikkben meghatározott állapotnak; (Élénk helyeslés a baloldalon.) és állítom azt, hogy abban lényeges csökkentése foglaltatik a nemzet azon jogának, hogy a védelmi teher meghatározásába időről-időre, mint a koronával egyenrangú és egyensúlyú tényező, törvény által nem korlátolt szabadsággal befolyhasson. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Állítom ezzel szemben azt is, hogy dualisztikus szervezetünknél fogva különös súlyt kell helyeznünk arra, hogy a törvényjavaslat ezen intézkedése, úgy amint eddig volt, világosan felvétessék, és súlyt kell helyeznünk erre azon nagy érdekek szempontjából, amelyekért és amelyek védelmére az 1867. évi XII. törvényczikk megalkottatott; és végre természetesen állítom azt, hogy ezt az újonczjutalék évi megszavazásának fentartása nem pótolhatja, hogy arra a czélra, amelyre a feladni szándékolt jog szolgál, az évi megszavazás vagy nem szolgál, vagy kétes törvényességű és válságos helyzetekbe sodorja a nemzetet. (Helyeslés balfelől.)

Ami az elsőt illeti, én nem szeretem a nagyhangú állításokat, és ha mégis azt mertem állítani a tisztelt ház előtt, hogy az újonczállítás jogának egyszer mindenkorra való lekötésében az 1867. évi XII. törvényczikkben lefektetett alkotmányos elvek megsértése rejlik, ez bizonyítást igényel. (Halljuk! Halljuk!)

Az 1867. évi XII. törvényczikk kimondja a védelem közösségét, de arra nézve, hogy az a védelem mi módon, mily intézmények és tényezők által gyakoroltassék, három

intézkedést tesz. Első intézkedésében elismeri a koronának eddig is létezett, ezentúl is fentartandó jogait a hadsereg vezérletére, vezényletére és belszervezetére. A második czikkben fentartja a nemzetnek az újonczállítás jogát teljes terjedelemben, meghatározván ezt az újonczállítási jogot eddigi alkotmányunk alapján, úgy hogy az : a magyar hadsereg időnkénti kiegészítésében, a megajánlás feltételeinek, a szolgálati időnek és módozatoknak meghatározásában áll. Harmadik czikkében pedig azt mondja, hogy miután a védrendszer nem közös ügy, hanem azon ügyek közé tartozik, amelyek szabad egyezkedés útján egyenlő elvek szerint megállapítandók, megszabja, hogy erre nézve a koronkénti egyezkedés és a két törvényhozásnak egymással való érintkezése miként történjék.

Mikor, tisztelt ház, a hatvanhetes bizottságnak munkálatát, amely szóról-szóra a törvénybe iktattatott, tárgyalták, erre nézve az országgyűlésen az akkori ellenzék részéről a legkomolyabb aggodalmak nyilváníttattak. Nevezetesen az ellenzék vezérei úgy nyilatkoztak, hogy miután az általános védkötelezettségen alapuló védrendszer kilátásba van helyezve, félni lehet attól, hogy ezen védrendszer behozatala és megállapítása által az országnak fenntartott szabad újonczállítási joga is hatálytalanná tétetik ; kifogás nyilvánult, hogy Magyarország rendelkezési joga a véderő felett megcsorbul. Ezen nyilvánult aggodalmat és kifogásokat az 1867. évi XII. törvényczikk alkotói kivétel nélkül azzal akarták megnyugtatni, hogy lehetséges az, hogy az általános védkötelezettségen alapuló rendszer szükségessé fogja tenni a rendszer stabilitása és teljes keresztülvitele érdekében az újonczállítási jog lényeges alkatrészének lekötését. De ez a lekötés nem annyit jelent, hogy hatálytalanná tétetik a magyar országgyűlésnek újonczállítási joga. Azon világos okból, mert a lekötés mindig csak határozott időre történik, és mert ennélfogva szükségkép elő kell állania időszakról-időszakra egy oly időpontnak, midőn az országgyűlés az újonczállítási jog lekötött alkatrészeinek teljes gyakorlásába lép, s midőn ennélfogva ismét szabadon és törvény által nem kötve gyakorolhatja befolyását arra, mi legyen jövőben a védelmi teher és minő védrendszer

szerint gyakoroltassék a közös védelmi kötelezettség, melyet az 1867. évi XII. törvényczikk elismer. Kiemelték megnyugtatásul még azt is, hogy a védrendszer megállapítása nem tartozik a közös ügyek közé, nevezetesen hogy annak meghatározása, mi legyen az egész védelmi teher az egész monarchiában és aránylagosan annak egyik és másik államában, nem egyszer mindenkorra történik, hanem az, éppen úgy, mint azon aránynak megállapítása, amellyel a közös költségekhez járulni tartozunk, időről-időre megújuló szabad egyezkedésnek van fentartva.

Midőn 1868-ban az általános védelmi kötelezettségre alapított véderőtörvényjavaslat előterjesztetett, akkor ismét megújultak ezek az aggodalmak a magyar törvényhozásban. Jelesen két fő kifogást emeltek, és miután általánosságban a törvényjavaslatot a balközép is elfogadta, megújultak az aggodalmak éppen ezekre a kérdésekre nézve. Az egyik kifogás az volt, hogy miért történik a lekötés tíz évre, és proponáltatott helyette az, hogy ez csak öt évre tétessék. Indokolták ezt azzal, hogy az évről-évre való megszavazás joga nem alkalmas arra, hogy a nemzetnek törvényes lekötöttsége mellett biztosítsa a védelmi teherre és annak mértékére a befolyást, hogy ennélfogva erre a czélra az évenkénti megszavazás jelentéktelen jog. Ezért javaslatba hozták, hogy a lekötöttség ne tartson tíz, hanem csak öt évig.

Másodszor kifogást emeltek az ellen, hogy miért utasíttatik a törvényben a kormány arra, hogy a tíz év leteltével a védrendszer további megállapítása, különösen pedig a létszám vagy az újonczok évi számának további meghatározása iránt ismét egyezkedjék a monarchia másik államával. Már ebben aggályos kifogás alá eső, az 1867 : XII. törvényczikk elvébe ütköző határozatot láttak a balközép vezérei. Mert azt hitték, ez alterálja Magyarországnak ama törvényben fentartott azt a jogát, hogy az újonczjutalék és ennélfogva a véderő nagysága felett szabadon határoz, valahányszor szükségszerűleg a lekötöttség időszaka letelt. Ennélfogva még annak a záradéknak, mint az 1867 : XII. törvényczikkely elvével ellenkező határozatnak, t. i. hogy újabb egyezkedés megkíséreltessék, az elhagyását is indítványozták.

Ennek ellenében ismételve kiemeltetett a tíz évre való lekötés szüksége a védrendszer keresztülvitele és a hadsereg stabilitása érdekében. De enyhíti ezen szükségszerű lekötöttséget az, hogy időszakról-időszakra teljes bizonyossággal előáll egy időpont, midőn a lekötöttség megszűnik, és az országgyűlés az újonczmegajánlási jog teljes gyakorlatába lép ; midőn a védelmi teher további nagysága felett, valamint az újonczállítás feltételéül a védrendszer egyéb alkatelemei felett is, törvény által meg nem kötött szabadsággal alkudozhatik úgy a koronával, mint az ausztriai állammal, és egyszersmind a nemzet befolyását egyenrangú tényezőként érvényesítheti. Egyszersmind kifejtetett az is, — ami különben az 1867 : XII. törvényczikkben is benfoglaltatik — hogy annak meghatározása, mily nagy legyen a védelmi erő, mely a közös védelem teljesítésére szolgál, s ennélfogva mily nagy legyen az az alkatrész, melyet abból Magyarországnak, s mily nagy legyen az az alkatrész, amelyet abból Ausztriának kell viselnie, nem egyszer mindenkorra történik, hanem időről-időre megújuló szabad egyezkedéshez van kötve, amint hogy mindakét alkotmány ugyanazt világosan tartalmazza.

Az évi újonczállítás megszavazási jogáról az mondatott, hogy nem jelentéktelen, de rendkívüli alkalmakkor nagyon is praktikus jog, ezért nem lehet mondani, hogy még a tíz évre is az újonczmegszavazás jogáról, annak minden alkatelemeiről az országgyűlés lemondott volna.

Már most megfelelhetek arra a kérdésre, tisztelt ház, hogy mennyiben ütközik az, hogy az újonczállítás jogának legtöbb lényeges alkatelemét egyszer mindenkorra lekötik, az 1867 : XII. törvényczikkbe.

Beleütközik annyiban, hogy nem határozott időre történik, ami az idézett alaptörvény elve szerint, úgy amint annak következményei az 1868-ban behozott általános védrendszerrel kiegyeztettek, az 1867-iki törvénynek lényeges következménye.

T. ház ! Az 1868-iki védtörvényt ugyanazok hozták, akik az 1867-iki alaptörvényt megalkották. A kettőnek összefüggő határozatai egy elvnek, az alaptörvényben elfogadott elvnek kifolyásai. Nem is volt arra nézve, hogy az

alaptörvény elvei szerint a lekötés csak határozott időre történhetik, egyetlen egy eltérő nézet sem. Hogy egyszer mindenkorra történjék a lekötés, azt e törvénnyel összeférhetlennek találták. Az eltérés a nézetekben a lekötés idejére nézve volt ; végleges lekötést mindenki az 1867 : XII. törvényczikk 12. §-a lényeges megcsorbításának tartott volna. Most miért nem az ?

Miként állíthatják most azt, hogy ezen alaptörvény 12. és 13. §-a nem szükségkép követeli, hogy időszakról-időszakra teljes bizonyossággal álljon elő egy időpont, midőn a magyar országgyűlés törvény által nem kötött szabadsággal egyenrangú befolyást gyakoroljon a védelemteher meghatározására ? (Helyeslés balfelől.)

Másodszor — és erre kérem a tisztelt ház figyelmét (Halljuk ! Halljuk !) — az újonczilletéknek ezen törvényjavaslatban foglalt egyszer mindenkorra történő lekötése nem pusztán a magyar országgyűlés és a korona közti megegyezés, hanem ebben meg van határozva az egész monarchia véderejének létszáma is ; meg van határozva egyszersmind az, hogy mennyivel tartozik Magyarország évenkint a közös védelmi kötelezettség teljesítéséhez járulni.

Az 1867 : XII. alaptörvény szerint ez csak a monarchia két állama közti kiegyezés eredménye lehet. E megegyezésnek, ha létrejő, tartalmaznia kell, hogy mekkora legyen az a véderő, mellyel a közös és kölcsönös védelem teljesítetik, és hogy mi legyen az az arány, mellyel Magyarország s Ausztria abban részt vesz. De ily egyezmény az említett alaptörvény szerint csak időről-időre köthető, különben a balközépnek kifejezett, a Deákpárt által megczáfolt aggodalmai alaposak volnának.

Az ily megkötöttségben soha sem állana elő az alkalom arra, ami amaz alaptörvénynek egyik lényege : hogy Magyarország úgy a koronával, mint a monarchia másik államával a közös véderő mértékére és a hozzájárulási arányra nézve törvény által meg nem kötött szabadsággal egyezkedhessék.

Ezekben a pontokban ellenkezik a mostani törvényjavaslat az 1867-iki alaptörvény elveivel.

De azt mondják : tekintsünk el az alaptörvénytől és

vizsgáljuk a kérdés politikai fontosságát. És azt mondják: e változtatásnak nincs nagy politikai fontossága. Hogy miben áll annak a fontossága, hogy az újonczállítási jog nem egyszer mindenkorra, hanem csak határozott időre köttetik meg, erre nézve legyen szabad a következőket felhoznom. (Halljuk!)

Ha csak határozott időre köttetik meg, ha a törvény abban az időpontban magától véget ér, biztosítva van az, ami megfelel az 1867 : XII. t.-cz. 12. §-ának. Időről-időre jönnie kell egy időpontnak, midőn minden tényező, melynek befolyása van a védelmi teher megállapítására, törvény által nem kötött szabadsággal, amennyiben általán véve törvénytől függ, mint egyenjogú és egyensúlyú, befolyást gyakorló tényező érvényesül. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Míg ellenben, ha egyszer mindenkorra meg van állapítva az újonczlétszám s ezáltal közvetve a hadsereg béke- s hadi létszáma, akkor az a tényező, mely a jelenlegit fenn akarja tartani, mely érdekeiben és felfogásában a meglevőhöz közel áll, túlságos előnyben van, túlságos biztosítottságban van (Úgy van! balfelől.) s vele szemben a másik fél a kérelmező szerepére van kárhoztatva.

Mert egyensúlyú és egyenlő hatályú befolyás biztosítására szükséges, hogy mindegyik egyezkedő tényező egyaránt érezze a megegyezés politikai szükségességét, egyaránt álljon — legalább amennyire törvényektől függ — a helyzet azon követelményeinek hatása alatt, hogy a közös érdekben az eltérő álláspontokat ki kell egyeztetni, a különböző kívánalmakat kölcsönösen, méltányosan figyelembe kell venni, és a közös érdekben elvállalandó teher iránt egyetértésre, méltányos kompromisszumra kell jutni. Ha egyike ezen tényezőknek a helyzet e követelményének hatása alatt nem áll — pedig nem áll, ha tudja azt, hogy felfogásának törvényes érvényesítése egy fennálló és az egyezkedés sikerétől független törvényben biztosítva van: az nem áll a megegyezés politikai szüksége alatt olyan mérvben, mint aki a fennálló törvényen változtatni akar; az az eltérő nézeteket és méltányos kívánságokat nem kénytelen bizonyos pontig figyelembe venni; annak a maga álláspontja egyoldalú érvényesítéséhez a legerősebb helyzet, és

pedig törvénnyel erősített helyzet, készen van adva. A másik egyezkedő fél vele szemben gyenge és elvégre hajlandó lesz a felfogásának tett minden kis konczessziót méltányos kiegyenlítés és tekintetbe vétel helyett elfogadni, mert tudja, hogy az egyezkedés nem sikerülte esetében a tehernek törvényesen megállapított mértéke megmarad, bármily túlságosnak és a nemzetre bármennyire sujtónak tartja is.

De ha ez a helyzet biztosítva nincs, nincs különösen a nemzet számára, akkor, tisztelt ház, könnyen előállhat az az állapot, hogy a nemzeten egy oly védelmi és katonai teher marad, melyet elhatározásának törvény által meg nem kötött helyzetében érett megfontolás után sohsem vállalt volna.

És igaz, tisztelt ház, hogy intézmények kezelése az emberektől függ; igaz, hogy az 1867-et tapasztalásokban, szenvedésekben megedzett férfias korszak alkotta meg s nézetem szerint csakis ilyen férfias korszak tarthatja fenn; (Helyeslés balfelől.), de az intézményekben az embereknek önön gyengesége ellen is van bizonyos fokig védelem. Nagyon nagy lehet a hajlandóság arra, hogy, midőn a monarchia másik államával fennálló közös érdekekben vagy közös ügyekben alkudozás folytattatik, a kényszerhelyzetre történik hivatkozás, és e hivatkozás indokul vagy ürügyül használtatik fel, még a nemzet méltányos és szükséges kívánságaival szemben is.

Ezek a tekintetek kettős súlyt nyernek ezen törvényjavaslattal szemben. E törvény a legmegfeszítettebb fegyverkezési időszakban hozatik; a védelmi teher terjedelme és súlya ezen idők kívánalmaihoz van mérve. Lehet, tíz év múlva más idők és más viszonyok lesznek; ki biztosítja azt, hogy a tényezők lényegében a helyzetet egyenlően fogják fel; avagy nem lesz-e nemcsak a létszámra, de más feltételekre is eltérő nézet, és kívánatos-e, szabad-e a nemzetet ezen jövővel szemben megkötött állapotba juttatni?

Ezért helyesen rendelkezett az 1867 : XII. alaptörvény, hogy oly ügyekben, melyek időről-időre egyezkedés által intézendők el, az országgyűlésnek a törvény által nem kötött szabadságát megóvta. S a mi alkotmányunk, tisztelt ház, nem oly alkotmány, mint azok az alkotmányok, me-

lyek teóriájában itt némely oldalról garancziákról beszélni szoktak; a mi alkotmányunk történetünk, szenvedéseink, tapasztalatunk, okulásaink eredménye. (Zajos helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Minden lényeges tételnek, mely alkotmányunkban, különösen a 67-iki alaptörvényekben foglaltatik, megvan a maga története; azok gyakran súlyos tapasztalásoknak, aggodalmas előrelátásoknak, megfigyelésnek eredményei. (Zajos helyeslés balról és a szélsőbalon.) Szabad-e ezzel az alkotmánnyal — nem rosszakaratból, de könnyelműen — úgy bánni, hogy amit oda bizonyos eshetőségekre előrelátással és óvatossággal biztosítékul letettek, hogy azok onnan könnyelműen és pazar kezekkel eldobassanak, azért, mert egy adott pillanatban ezen rendelkezés fontosságát kellőkép felfogni tán képesek nem voltunk? (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.)

De van még az időről-időre való meghatározásnak egy másik politikai előnye is. Ez természetes alkalom — nem egyedüli ugyan — a védtörvény időhöz nem kötött feltételei revíziójára. Ha az ország újonczmegajánlási joga lekötöttségéből minden alkatelemre nézve felszabadul: az új létszám feltételéül a védtörvény egyéb részei módosítását kikötheti és ennek természetes nyomatékot adhat.

Már kiemeltem, tisztelt ház, hogy az újonczilleték és ez által a létszám megállapítása, ha nem is forma szerint, de lényegében egyezség a monarchia másik államával. És mi ez? Az 1867: XII. t.-cz. kimondotta azt, hogy a védelem közös; kimondotta azt, hogy a hadsereg közös; de azt, hogy a közös védelem mily nagyságú és erejű hadsereggel történjék, mi legyen a hozzájárulás aránya az egyik állam és a másik állam részéről, ezt időről-időre meghatározandó szabad egyezkedésnek tartotta fenn. (Halljuk! Halljuk!)

Már most, tisztelt ház, az 1867-iki törvény elvének megváltoztatása: nem mondom, megsértése . . .

Közbeszólások a szélsőbalról: De bizony megsértése!

. . . de megcsonkítása . . .

Thaly Kálmán: Hisz az annyi, mint megsértés!

. . . a 67-iki törvénynek, ha ez egyszer mindenkorra állapíttatik meg, mert ezáltal oly lekötöttségbe megyünk bele, melyet alaptörvényünk csak a közös ügyekre fogadott el, semmiesetre azokra, melyeket egyenlő elvek alapján időről-időre, meg nem kötött szabadsággal elintézendőknek tartott. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.)

Az ily alkudozásoknál méltányosan egyenlő helyzetet csak az időről-időre való megkötés biztosít; ha egyszer mindenkorra törvény által van megszabva az újonczilleték és ez által a létszám, ezzel az alkudozásban rendkívüli előny van biztosítva annak a félnek, amelyik a törvény által megállapított létszámhoz ragaszkodik. Míg ha időről-időre megszűnik a létszám és új egyezkedésben kell megállapítani: a monarchia mindkét állama szabadon megfontolja a külügyi és belügyi helyzetet, véleményt formál arra nézve, mit kíván a monarchia érdeke, mily módon szervezett, mily nagyságú erővel lehet elérni a czélt és teljesíteni a közös védelmi kötelezettséget, (Helyeslés balfelől.) és mint törvény által nem korlátolt, egyenlő súlyú, egyenlő befolyású tényezők, egyenlő körülmények között alkudoznak és méltányos kompromisszumra jutnak. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De ha ez nincs; ha az egyik álláspontja érvényesülve van már egy, az egyezkedés sikerétől nem függő törvényben, akkor az nem áll a helyzet kívánalmainak súlya alatt, akkor az a meglevő törvényhez ragaszkodva, az egyezkedésben méltánytalan, a 67-iki alaptörvény által kizárni kívánt túlsúllyal szerepel. (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)

Ne is tegye senki azt az ellenvetést, hogy hiszen az előnyös helyzet a mi számunkra is fenforoghat, ha a megállapított törvény a mi álláspontunkkal egyezik. Igen, ez lehető. De magunknak sem kívánunk törvény által illetéktelen előnyt biztosítani; nem fogadjuk el más számára sem.

De hát szinte hallom azt az ellenvetést, (Halljuk! Halljuk!) amelyet erre mondanak: hogy ott van az országgyűlésnek az a joga, hogy az újonczkiállítás csak akkor történhetik, ha az újonczilletéket évről-évre megszavazzuk; benne van az 1868-iki törvényben, benne van a jelen szö-

vegezésben is, és az mondatott : ebben van a leglényegesebb biztosíték. (Halljuk !)

Jóllehet az idő előrehaladt, (Halljuk ! Halljuk !) mégis kérnem kell erre a tisztelt ház becses figyelmét. (Halljuk !) Kétségkívül van ebben valami, tisztelt ház. Hanem én azt hiszem, bizonyos zavar uralkodik abban a felfogásban, hogy milyen tartalommal bír az országgyűlésnek ez az évről-évre való megszavazási joga, midőn egy ily tartalmú védtörvény áll fenn, és hogy mi ennek a jognak a fórendeltetése. (Halljuk !)

Én magam is állítom és ki fogom fejteni, hogy ez biztosíték. De azt kérdem, hogy mire biztosíték? Arra nem hatályos és biztos, hogy ily védtörvény fennállása mellett az országgyűlés a védelmi teher nagyságát, mértékét befolyásolja. Nem pótolhatja azt, hogy az újonczlétszám időről-időre önmagától megszűnik és szabad egyezkedés által meghatározandó ; pótolni ezt csak akkor volna hivatva, ha az évi megszavazás joga az országgyűlésnek hatályos módot biztosítana arra, hogy ez a védelmi tehernek, a véradónak megszabásánál mint lényeges alkatelemeiben le nem kötött újonczmegszavazási jog szerepelhet. (Igaz ! Úgy van ! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Akkor igaza volna Tisza István tisztelt képviselőtársamnak, (Halljuk !) aki azt mondta, hogy az évi megszavazási jog a véderőtörvény fennállása mellett annyit jelent, hogy a számon nem változtathat az országgyűlés, mert az a véderőtörvényben van meghatározva, de egyébként afelett, hogy egyáltalán adjon-e újonczot vagy ne, — amint ő fejezte ki magát — a parlament tökéletes szabadsággal határozott és határozhat. Az, hogy tökéletes szabadsággal, annyit jelent, hogy a törvény által nem korlátolt szabadsággal — így értjük mindaketten ; mert annyit nem jelenthet, hogy az opportunitási tekintetek, (Derültség balról és szélsőbalon.) a politikai helyzet, a nemzet kívánságai által sem korlátolt tökéletes szabadsággal.

Azt kérdem tehát tisztelt képviselőtársamtól, (Halljuk !) igazán hiszi-e ezt ? Azt tartja-e, hogy ha meghozatik e törvény a 14. §-sal együtt, és e törvényben le van kötve az újonczállítási jog leglényegesebb alkatelemeiben — mert

meg van szabva az, mennyi újonczot tartoznak a magyar korona országai kiállítani, így szólván: »jelenleg a magyar korona országaiból 42.711 újoncz állítandó ki«; le vannak kötve az újonczállítási jog többi alkatelemei is, mert meg van határozva, mely körökből veendők ezek az újonczok, meg van határozva, mennyi a szolgálati évük, mik a szolgálati módozatok: hiszi-e t. képviselőtársam, hogy midőn évről évre ezen újonczjutalék megszavazását kérik a parlamenttől, ez tökéletes, a törvény által nem korlátolt szabadsággal megtagadhat minden egyes újonczot? (Tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ha ez igaz volna, akkor a parlament évenkint bírna egy móddal, egy biztos, egyszerű, könnyű, törvényes móddal, hogy befolyásolja a védelmi teher megállapítását. Azt mondhatná a koronának: nem szavazok meg 42.000 újonczot! Igaz, benne van a törvényben, hogy kevesebbet nem szavazhat meg, de az egészet megtagadhatja, a törvény által nem korlátolt szabadsággal. Egyet sem szavaz meg addig, míg a korona például a védtörvény módosításába bele nem egyezik, vagy például bele nem egyezik egy kisebb létszámba, és pedig azért, mert békés időben nincs szükség újonczra, pénzügyeink rosszul állanak, a pénzt egyébre kell fordítani. Járhatna-e el így az országgyűlés? Ha azt mondják reá: igen, én azt felelem: erről ma könnyű így beszélni, de egy kérdést intézek: a tisztelt kormánynak is ez-e a nézete? (Derültség balfelől.)

A tisztelt kormány minden tagjától kérdem ezt, az igazságügyminisztert sem véve ki.*) (Élénk derültség balfelől. Halljuk! Halljuk!) Érdekes volna tudni: törvényesnek tartanák-e, hogy abból a czélból, hogy például a netalán fennálló véderőtörvény módosítását keresztülvigyék, vagy mert a helyzetet úgy ítélik meg, hogy nincs szükség újonczra, pénz pedig más czélra szükséges és tartós békés állapotok forognak fenn — törvényesnek ítélnék-e, ha egy évben semmi újonczot nem szavaz meg az országgyűlés?

Mondják meg: ha ezt a nemzet tenné arra a czélra, hogy az ország a védelmi teher nagyságát évről-évre be-

*) Fabiny Teofil.

folyásolja, hogy szabaddá tegye magát azon állandó tehertől, melyet a törvény megszab, e határozatot törvényes votumnak tekintenék-e? Ha pedig nem tekintenék, akkor mit jelent Tisza István tisztelt képviselőtársam »tökéletes szabadsága?« (Derültség balfelől.)

Nézzük példának okáért, ha az évi újonczmegszavazási joggal akarnók pótolni azt az alkalmat, midőn időszakról-időszakra a törvény nem köt sem újonczlétszámban, sem feltételekben, tehát amikor szabadon egyezkedhetünk; ha azt mondanók, — és bocsánatot kérek a tisztelt háztól, hogy ezt fejtegetem, de jőjjünk tisztába a dologgal (Halljuk! Halljuk!) hogy igaz, le van kötve a törvényben, hogy évről-évre annyi újonczot tartozunk adni; igaz, hogy a törvény érvényes; de mi tökéletes szabadsággal határozhatunk és nem látjuk szükségesnek azt sem, hogy újonczot adjunk; vagy azt mondaná az országgyűlés: mi feltételesen adunk újonczot, ha beleegyezik a korona abba, hogy leszállíthassuk a létszámot: ha ezt törvényesen lehetne tenni, akkor az évi megszavazás a védelmi teher megszabására hatályosabb jog volna, sokkal hatályosabb, mint a tíz évről tíz évre megújuló egyezkedés.

De nézzük meg, hogy valójában milyen helyzetet teremtene ez, és minő súlyos, nagyon is súlyos ellenvetésekre adna alapot.

Azt mondanák, hogy ez a fennálló törvénybe ütközik; azt abból a czélból hoztuk, hogy a hadseregnek évről-évre történő kiegészítése teljesen biztosítva legyen; mi értelme volna annak, ha az illeték törvény által nem korlátolt szabadsággal évről-évre megtagadható? (Helyeslés balról és a szélsőbalon.) Azt is felhozhatnák, hogy a törvény köt mindenkit, koronát, országgyűlést egyaránt; egyik sem vonhatja ki magát egyoldalúlag, anélkül hogy a megbontás vádját meg ne érdemelje. Ha a korona szegné meg, joggal mondhatnák: megtörte a hitlevelet és esküjét. (Élénk helyeslés balfelől.) De a nemzet, az országgyűlés is kötve van hozzá. Mit lehetne erre felelni?

Azután jön egy másik szempont és egy másik ellenvetés. Az újonczilleték megszabása ezen törvényjavaslat szerint egyezmény természetével bír a monarchia két állama

közt; meg van benne szabva, hogy egyik és másik állam mennyivel járul a közös véderőhöz.

Már most, ha tökéletes szabadság áll, amit tisztelt képviselőtársam felállított, tudniillik a törvény által nem kötött szabadság, akkor mit felelnénk a lajtántúli államnak, mely ebben az egyezményszerű kölcsönös kötelezettség megszegését látja, melyet a magyar törvényhozás, tehát király és országgyűlés, egyoldalúlag meg nem változtathat.

Én, tisztelt ház, a dolog tisztába hozatala végett nagyon szükségesnek tartom ismerni a következőket. (Halljuk! Halljuk!) Ez-e a kormány felfogása az évi megszavazási jog jelentősége iránt? Ezt ismerni szükséges volna. Mert ha nem tartja, hogy az évi megszavazás törvény által nem korlátolt szabadsággal történik, hanem a törvény korlátai közt kell hogy történjék, akkor legalább is kivánatos, hogy e részben pártját, hol ellenkező nézetek fejeztettek ki, felvilágosítsa.

De ha azt tartja a király és a tisztelt ház, hogy az évi megszavazás a törvény korlátai közt történik, akkor hogyan lehet azzal a védelmi teher nagyságát befolyásolni? Miként pótolhatja az a jelenleg feladni szándékolt jogba foglalt, erre a czélra szolgáló biztosítékot?

Azt az ellenvetést is hallottam, hogy ha igaz az, amire az én okoskodásom vezet, akkor ezen évenkint való megszavazásnak igazi értelme nincsen. Hát ez nem úgy van. Az újonczmegajánlási jog alkatelemei közé, méltóztatnak tudni, nemcsak a szám meghatározása tartozik, hanem a feltétel meghatározása is, amely alatt a megajánlás történik, a szolgálati idő meghatározása, a szolgálat módozatának meghatározása, stb. Ennyit a fogalomra nézve. De ennek az újonczállítási jognak, mely essentiális joga minden alkotmánynak, van kétnemű rendeltetése.

Egyik abban áll, hogy a nemzet befolyást gyakorol a katonai teher meghatározására, annak minden alkatelemeire. Ez a normális rendeltetése. De az újonczállítási jognak van még egy más, ritkán előkerülő, hogy úgy mondjam, abnormis esetekben alkalmazható rendeltetése, mely abban áll, hogy biztosítékul szolgál arra, hogy egy olyan kormány, mely az országot alkotmányának nem megfele-

lőleg kormányozza, eltávolíttassék. Erre az utóbbi czélra az évről-évre való megszavazás fentartása igenis való és használható ; de arra a czélra, hogy az ujonczmegszavazási joggal évről-évre a katonai teher nagyságát is befolyásolhassa, arra nem. (Úgy van ! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Bátor vagyok, tisztelt ház, még kiemelni azt, hogy arra, hogy egy törvénytelen téren álló kormány eltávolítására az újonczmegtagadás használtassék, ezen törvény semmi korlátul nem szolgálhat. Mert abban ugyan le van kötve az újonczmegszavazási jognak igen sok lényeges alkateleme, de ez a lekötés általánosan azon alkotmányos feltétel alatt történik, hogy törvényes eszközök csak törvényes kormányt illethetnek meg ; ha egy kormány törvénytelen térre lépett, törvényes eszközöket nem vehet igénybe, és a törvény megsértése nélkül az újonczok az országgyűlés által tőle teljes jogosan megtagadhatók. (Helyeslés balfelől.)

De már most engedjük meg egy perczre, hogy azon felfogás helyes, amely az ujonczmegszavazási jogot alkalmasnak tartja arra, hogy kieszközölje a katonai teher nagyságának befolyásolását a többi tényezőktől. Ha valaki azt mondaná, hogy ezen felfogáshoz most már senki sem csatlakozik, akkor én e felfogás ellen csak azért beszélek, mert ezen egész vitában nem egy hangot hallottam, mely azt mondja, hogy ami biztosíték van a nemzetnek jövőre nézve az újonczjutaléknak időszakonkint való megkötésében, azt mind bőven pótolja az újonczjutalék évi megszavazása.

De, tisztelt ház, nézzük a dolgot ebből a szempontból. Megengedem, hogy az újonczjutalék évi megszavazási jogát lehetne úgy is gyakorolni, hogy a megtagadás kényszereszköz volna, bizonyos engedményeket a másik alkotmányos tényezőtől kinyerni, és ezen kényszer évről-évre gyakoroltatnék.

Hová jutnánk akkor, tisztelt ház ? (Halljuk ! Halljuk !) Egy összeütközés elé, ahol, ha talán nem is egyenlő joggal, de mindkét fél a törvényre hivatkoznék, az egyik arra, hogy a megtagadás nem törvényes, a másik arra, hogy a törvény betűje biztosítja.

Ily állapotokból szoktak kinőni az alkotmányi összeütközések ; ezek következtében fejlődik ki a makacs harcz

oly tényezők közt, akiknek az alkotmány terén békében és egyetértésben kellene működniök. Hát, tisztelt ház, az ily állapot és az ily módon való kényszerítés alkalmazását akarják nevezni biztosítéknak arra, hogy a nemzet a védelmi teher mértékére hatályos befolyást gyakoroljon. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ebben áll a jelentősége annak, hogy az újonczállítási jog lekötöttségét nem szabad egyszer mindenkorra feladni, hanem úgy az 1867-iki alaptörvény elvei szerint, mint általános alkotmánypolitikai szempontokból, határozott, időről-időre való megajánláshoz kell ragaszkodni.

Van ez ellen még egy utolsó ellenvetés, t. i. hogy pozitive káros a monarchia véderejének nem egy törvényben való állandósítása, hanem az 1867. évi törvényczikknek megfelelő, időről-időre való szükségszerű egyezkedéstől függő meghatározása. Ez okot szintén Tisza István t. képviselő úr hozta fel. Azáltal, úgymond, hogy az időről-időre való egyezkedéstől tételeztetik fel a létszám megállapítása és a véderőtörvény módosításának befolyásolása, könnyen az a helyzet állhat elő, hogy miután annyi tényezőnek van erre befolyása, melyeket ő így számlált el: az itteni országgyűlés többsége, a korona, a lajtántúli országgyűlés többsége s a lajtántúli országgyűlés egy harmadánál nagyobb kisebbsége — azt mondja, könnyen megtörténhetik az, hogy azok, kik a monarchia javát nem viselik szívükön, azokkal szemben, akik jobban viselik azt szívükön, konczessziókat csikarjanak ki a maguk előnyére, t. i. ez az egy harmadnál nagyobb kisebbség a maga álláspontja mellett, és ő azt, hogy egy osztrák parlamenti minoritásnak fegyver adassék a kezébe, mellyel esetleg a magyar parlament többsége ellen élhet, a magyar alkotmány biztosítékának nem tekintheti.

Az okoskodások közt, amelyeket eddig hallottam, ez az egyetlen okoskodás, mely nem azt akarja bebizonyítani, hogy nincs veszély ebben a változtatásban, hanem azt akarja bebizonyítani, hogy ez a változtatás kívánatos, mert ez üdvösebb s mert ezen változtatás által Magyarország többsége irányában egy osztrák minoritás nem jöhet abba a helyzetbe, hogy konczessziókat csikarjon ki.

Én nem hiszem, hogy tisztelt képviselőtársam, ha az 1867-iki törvények alapját és czélzatát tanulmányozza, ehhez a véleményéhez ragaszkodjék. Mert lényegében — ezt mellékesen mondom, a fősúlyt arra helyezem, amit később fogok elmondani — mit ér el vele ? Abszolute semmit. Miért nem ? Tegyük fel, hogy ez a véderőről szóló törvényjavaslat Magyarországra nézve mindenkorra állandósítva lesz, úgy azonban, hogy tíz év lefolyása után akármelyik parlament s a korona is kezdeményezheti megváltoztatását. Hát mi történik akkor ? Akkor is előállhat az a helyzet, amit tisztelt képviselőtársam mond, ha ebből a feltételezésből indul ki. Miért ? Mert ennek minden módosításához ugyanazon tényezők beleegyezése szükséges. Akkor is épp úgy megtörténhetik, amit ő feltételez, hogy egy-egy harmadrész kisebbség meggátolja, vagy csak konczessziók árán, melyeket a magyar parlament többsége ellen érvényesít, engedi megtörténni azt a módosítást, amit a többi tényezők elfogadnak. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Amivel képviselőtársam meg akarta menteni Magyarországot attól a rettenetes egyharmad minoritástól, azzal még jobban kiszolgáltatja neki ; mert sokkal könnyebb annak a helyzete, ha egy meglevő törvény módosítását ellenzi, tehát abban támaszt talál, mintha egy egész új megállapodás meggátlását tűzi ki czélul.

De, tisztelt ház, én nem erre helyezem a fősúlyt. Mit jelent tulajdonképen ez az okoskodás, lényegében és következményeiben ? (Halljuk ! Halljuk !) Előre megmondom, hogy azt, amit jelent lényegében és következményeiben, képviselőtársamnak nem tulajdonítom ; tulajdonítani fognám csak akkor, ha ezen okoskodás lényegét, amint én felfogom, tőlem meghallja és akkor ezen lényeget elfogadja. (Halljuk !) Mit jelent ez ? Azt, hogy az 1867-iki alkotmányon módosítás kell ; a 67-iki alkotmány t. i. nemcsak közös ügyeket ismer, hanem ismer ügyeket, amelyek nem közösek, de közös elvek szerint intézendők, és ezeknek a karakterisztikuma abban áll, hogy időről időre szabad egyezkedés útján állapíttatnak meg. (Igaz ! Úgy van ! Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ilyenek a vám- és kereskedelmi szövetség, a quota kérdése és a véderőnek oly értelemben való meg-

határozása: milyen nagy legyen a monarchia védereje, milyen arányban tartozzék ahhoz hozzájárulni az egyik és a másik állam. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ha tisztelt képviselőtársam úgy okoskodik, hogy ezen időről-időre való megegyezéstől függő ne legyen, s hogy azok egyikét, a legfontosabbat, a véderő meghatározását, ki kell venni az időről-időre való megegyezés alól, állandósítani kell, állandósítani azért, hogy egy osztrák minoritás makacssága a monarchia többi összes tényezőit önző engedményekre ne kényszeríthesse: akkor tisztelt képviselőtársam nem arra a konkluzióra jut, hogy az az alkotmány beteg, amely az ily kényes és a monarchiára fontos ügyeket egy minoritás daczolásának veti alá; nem erre jut tisztelt képviselőtársam, hanem jut oda, — mondom, nem vádolom vele — ahol állanak az osztrák centralisták: hogy a birodalom, a monarchia kapcsait szorosabbra kell fűzni az által, hogy ezen ügyeket, melyek időről időre való megegyezéshez vannak kötve, attól függetleníteni kell. (Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A dolgok logikai kényszerűségénél fogva ezt bátran mondom tisztelt képviselőtársamnak; nem azt mondom, hogy ő akarja, ezt előrebocsátottam: egész igazságokat akarok gyakorolni; de a dolgok logikai kényszerűsége szerint ugyanez az eset, amelyre czélzott, előfordulhat éppen úgy minden ügynél, amely közös elvek alapján, időről-időre egyezkedés által határozandó meg, és ha az ilynemű orvoslás, hogy a monarchia érdekében állandósítani kell, helyes az egyikre, logikailag áll a többire is. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

E pillanatban figyelmeztetve lettem egy körülményre — és én óhajtanék úgy okoskodni, hogy a ház egyetlen tagjának lelkében, amennyire tőlem telik, kétely ne legyen. A quota meghatározására, a közösügyi költségekre nézve van egy biztosíték, t. i. az, hogy ha a két parlament meg nem egyezik, akkor a fejedelem egy évre dönt. De hát akkor kérdem, úgy tekinti-e e biztosítékot, hogy ebből rendszert akar csinálni, vagy csak úgy, hogy ez csak egy évre szól, mint rendkívüli kisegítő eszköz? Mert mit jelent az, ha a két parlament állandóan nem tud megegyezni? Akkor állan-

dóan a fejedelem határozza meg? Vajjon ez volt-e czélja az 1867-iki alkotmánynak? (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A különbség tehát csak az, hogy itt egy ideiglenes expediensről, de csak mint ilyenről van gondoskodva, míg a többinél nincs.

De, tisztelt ház, hogyan állunk ily felfogás mellett az 1867. évi XII. törvényczikkben kifejtett elvekkel szemben? Oda jutottunk-e, hogy kezdjük a mi parlamentünkben az 1867-iki alkotmány módosításának szükségét emlegetni, (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Mozgás jobbfelől.) tekintettel a másik állam alkotmányának bajaira, és nem is abban az irányban, melyet a Magyarország függetlenségét jobban megőrizni kívánó balközép követett, hanem abban az irányban, melyet az osztrák czentralisták, eleinte nyiltan, azután titkon kívántak? (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ismerjük azt a jelszót, hogy: Armee auf Kündigung. Ez a jelszó szülötte annak a nagyobb jelszónak, hogy: Monarchie auf Kündigung. (Élénk tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

És vajjon mit értenek ez alatt ott, ahonnan ez a jelszó eredt? (Halljuk!) Értik azt, hogy az 1867-iki alkotmány szerint a monarchia nem bír elegendő egységgel; (Mozgás.) ezt az egységet szorosabbra kell fűzni, és különösen azokat az ügyeket, amelyek időről-időre való megegyezéstől függnek, amelyek tehát nem közösek, de közös elvek alapján intézendők, s amelyekre nézve az alkotmány elve szerint, ha megegyezés nem jön létre, mindenik államnak szabad elhatározása fönnmarad: (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) ezeket az ügyeket el kell törölni, (Mozgás jobbfelől.) állandósítani, közös ügyekké tenni, mert az időről-időre való megegyezést úgy nevezik, hogy: Kündigung. (Zajos helyeslés és tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon. Mozgás jobbfelől.)

Hiszen kérem, ha a tisztelt képviselőház tagjainak nem ez a nézete, méltóztassék megengedni, (Halljuk!) én a czáfolatot szívesen és őszinte lélekkel elfogadom. De viszont kimondom, (Halljuk!) hogy az az 1867-iki alkotmány tel-

jesen megfelelőnek bizonyult be arra, hogy a monarchia érdekei amellett sérelmet ne szenvedjenek, és mi, akik hozzá ragaszkodunk, képesek vagyunk az abban lefektetett kötelességeket abban a szellemben és azzal a szövetségi hajlammal teljesíteni, amint az kigondolva és megállapítva van. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) De arra, hogy az ott megállapított közösséget szorosabbra fűzzük, vagy annak biztosítékaitól eltérjünk, arra nem hiszem, hogy e házban, de sőt ebben az országban legyen aki reáálljon. (Zajos helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ezt, tisztelt ház, nem azért emelem ki, mintha egy magától érthető igazságot ismételni akarnék, hanem azért, hogy ezen házban tett nyilatkozatokkal ismételve konstatálva legyen az, hogy mi mindig hajlandók vagyunk a monarchia érdekét szem előtt tartani, hajlandók vagyunk védképességét minden fentartás nélkül, a helyzet méltányossága szerint, megszavazni, (Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.) de az alkalmat arra, hogy az 1867-iki alkotmányon módosítás történjék, felhasználni nem engedjük. (Hosszantartó zajos helyeslés és tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Már most, tisztelt ház, az mondatik, hogy ha ebben egyetértünk, akkor változtassuk meg egyetértéssel azt a szöveget, amely e módosítást magában foglalja; (Zajos helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) mert amott az egyetértésnek kell hogy legalább is oly világos kifejezése legyen, amilyen húsz év óta volt és amelyet húsz évig senki még kétségbe vonni nem mert, (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) amelyet homokra épített magyarázgatással megdönteni nem lehet. (Zajos helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Magyarázatokról szóltam, tisztelt ház, és miután az igen tisztelt miniszterelnök úr által a házban erre vonatkozólag nyilatkozat tétetett, azt gondolom, hogy tökéletesen parlamentáris, különösen az én helyzetemből, aki, megvallom, ezen szakasz miatt nem fogom általánosságban sem elfogadni a törvényjavaslatot (Hosszas élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) — az én helyzetemből teljesen indokolt lesz az, ha az általa kínált magyarázatról szólok

(Halljuk !) és szólok annak közjogi értékéről, amely magyarázatot a törvény világos szövege, tehát a régi törvény, az 1868. és 1879. évi törvény szövegének visszaállítása helyett javaslatba hoz. (Halljuk !)

Kétségkívül ennek a módnak, amelyet a tisztelt miniszterelnök úr felhozott, czélja volna : kizárni a lehetőségét annak, hogy a törvény nem világos szövegéből — mert ennyit csak méltóztatnak konczedálni — az ország jogaira és az 1867-iki alkotmányelvek felforgatására következtetés vonassék. Ez volna a czél.

Tisztelt ház ! Előzetes kérdésekkel nem akarok foglalkozni ; nem utalok arra, hogy talán ezen elv fontossága és jelentősége, amelyet én, jó lélekkel mondhatom, nem akartam túlozni, megérdemelné azt, hogy magában a törvényben világosan kifejeztessék ; nem utalok arra, mily csodálatos eljárás az, hogy akkor, midőn egy törvényjavaslat szövege van tárgyalás alatt, abból a czélból, hogy annak kétes értelme elháríttassék, nem a törvényjavaslat szövege igazíttatik ki, hanem megkisérlik gondoskodni módokról, melyek annak hiteles magyarázatát biztosítanák. (Élénk helyeslés balfelől.)

Alkotmányunk szerint a törvények hiteles magyarázatához szükséges egy másik törvény is. Az 1791-iki törvény világosan felemlíti azt az elvet, amelyre királyaink koronázási hitlevelökben egyenesen hivatkoznak : hogy ő Felsége tartozik ezen országot az eddig hozott és jövőben meghozandó törvények szerint kormányozni, úgy amint annak értelme iránt az országgyűlés és a király megegyezik. Ez az egyetlen módja a hiteles törvénymagyarázásnak, az egyetlen, amely minden kétséget kizár és amely alkotmányi fontossággal biró törvények értelmének megállapítására méltó és megnyugtató. (Igaz ! Úgy van ! a baloldalon.). Nagyon jól tudom, — értettem a tisztelt miniszterelnök úr nyilatkozatát — ő nem azt mondta, hogy ez pótolja a törvény általi magyarázatot, hanem azt mondta, hogy az az eljárás, melyet ő javaslatba hoz, mégis megnyugtató lesz s kizárja azt, hogy ezen törvény oly értelemben magyaráztassék, amit itt tökéletesen kizárni óhajtanak.

Sajnálom, hogy teljesen eltérő nézetben vagyok, de

elmondom okaimat, hogy ez a törvény értelmét nem biztosítja és könnyen még nagyobb kétely forrása lesz. Méltóztassanak meghallgatni. (Halljuk ! Halljuk !)

Tegyük fel, hogy abban a nyilatkozatban, melyet a tisztelt miniszterelnök úr itt adna, nem az foglaltatnék, amit eddig mondott, mert az nem kielégítő, t. i. hogy mily eljárás követtetnék tíz év mulva; hanem az vétetnék bele, hogy e törvénynek értelme az, hogy az újonczjutalék megállapítása tíz év leteltével önmagától érvényét veszti ; tegyük fel azt, hogy kellő formában egyenesen konstatáltatnék az, hogy a nyilatkozat a korona megbízásából és tudtával adatik a felelős kormány által, hogy ehhez a jegyzőkönyvbe vett nyilatkozatban felállított értelmezéshez a ház hozzájárul, és — erre én nagy súlyt nem helyezek, akár a naplóba, akár a jegyzőkönyvbe foglaltassék is — e határozat felküldetnék a főrendekhez és azok szintén konstatálják határozatukban, hogy ők is így értelmezik ezt a homályos szavakban meghozandó törvényt. Ez még mind nem volna s nem lehetne kielégítő. Miért ? (Halljuk !) Azért, amit már elmondottam s amit bátor vagyok ismételve a tisztelt ház figyelmébe ajánlani, hogy az újonczlétszámra vonatkozó határozata ezen törvényjavaslatnak nem pusztán a köztünk és a korona közti megegyezés, hanem, bár nem formailag, de lényegében a monarchia két állama közti egyezmény természetével bir. Ez is, minthogy egyenlő szövegben van proponálva, azon egyenlő elvek közé tartozik, amire az 1867. évi XII. törvényczikknek 13. §-a hivatkozik. (Igaz ! Úgy van ! balfelől.)

Ha tehát mi azt akarjuk, hogy az ott is és itt is egyenlő szavakkal hozott törvénynek egyenlően biztosított értelme legyen, akkor ugyanazon biztosításnak, ami itt történik, ott is teljes ünnepélyességgel ismételtetni kell, ha ugyan az ausztriai állam alkotmánya és gyakorlata ilyen eljárást megenged, melyben ők az illetékes döntők, és akkor micsoda czerimónia volna az, hogy egy homályos szövegű, szándékosan homályosan meghozott törvény a korona bevonásával itt ünnepélyesen magyaráztatnék, (Igaz ! Úgy van ! balfelől.) és ugyanaz a proczesszus ismételtetnék odaát is, mert ha nem ismételtetnék, akkor nincs biztosítva az, hogy

ebben a részben a két törvény egyenlő elvre van alapítva, és akkor nincs kizárva az, hogy ott a törvény más értelemben hozatik meg, mint az itt megalkottatik, (Helyeslés balfelől.) és akkor az itteni eljárás összes értéke elveszett. Mert hiába hivatkoznánk arra, hogy a magyar törvényhozás minden tényezője ezen értelmezéssel egyetért; ez nem kötné meg az ausztriai törvény értelmét, miután az egyezmény természetével bíró megállapodásokat egyik állam mint egyezkedő fél egyoldalúlag nem magyarázhatja. Nem sokkal czélszerűbb volna-e tehát magát a szöveget megváltoztatni és kétségtelen értelművé tenni? (Élénk helyeslés balfelől.)

De hát, tisztelt ház, — és ezzel befejezem beszédemet — (Halljuk! Halljuk!) azt mondják: a szövegnek kiigazítása nem azért nem lehetséges, mintha azzal más értelmet akarnának összekötni, hanem azért nem, mert a szövegben való kiigazítás nem ugyan a honvédelmi miniszter úrban találna akadályt, aki makacsul ragaszkodik ahhoz, hogy a két szövegnek ugyanaz az értelme, (Derültség.) mert hiszen talán ő mégis engedne a magyar országgyűlés egyértelmű felfogásának, (Tetszés balfelől.) hanem akadályt találna a lajtántúli parlamentben. (Halljuk! Halljuk!)

Én nem ismerem az ottani állapotot; én nem is vagyok hivatva afelett illetékesen nyilatkozni; hanem egy okoskodást hozok fel, mely, azt hiszem, e kérdést teljesen megmagyarázza. E törvényjavaslat ugyanis jelenleg az osztrák Reichsrat urakházának bizottságában van, tehát még az urakházában magában végleges határozat tárgyává nem tétetett. Már most, tisztelt ház, vagy úgy érti a lajtántúli parlament e szakasz szövegét, mint ahogy mi akarjuk érteni és ahogy mi akarjuk magyarázni, t. i. hogy a lekötöttség tíz évig tart s annak leteltével eo ipso véget ér. Ha úgy érti a lajtántúli parlament, akkor én józan ésszel semminemű okot nem képzelhetek arra, hogy miután nekünk e részben aggodalmunk van, bennünket az általa is így értelmezett törvény helyesebb szövegezésével megnyugtatni vonakodjék; (Tetszés balfelől.) különben nem is képzelhetek parlamentet, mely helyesen szerkesztett olyan szöveget visszautasítana, amely önön jogkörének is biztosítá-

sára szolgál. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Vagy pedig nem úgy értelmezi az osztrák parlament, és azon esetben azután nincs meg az egyenlő elv és egyetértés, s ennek akkor ki kell derülnie, akkor az egyezség létrehozására a kísérletnek meg kell történnie Bécsben.

Mi tíz évre készek vagyunk a jelenlegi helyzet fokozott igényei szerint országunk szellemi és anyagi erejét monarchiánk és államunk fentartására, a hadsereg erősítésére bocsátani; de arra semmi körülmények közt sem állunk reá, hogy, mert az ausztriai parlamentben e részben változtatást szándékolnak tenni, mivel talán a monarchia kapcsolatát erősebbre akarják fűzni, (Igaz! Úgy van! balfelől.) ily törvényjavaslatot megszavazzunk. (Hosszas élénk helyeslés a baloldalon.) És a felelősséget azért, hogy ha ezalatt netalán monarchiánk tekintélye, védképessége szenved, nem mi viseljük. (Helyeslés balfelől.) Meghoztunk mi ennek minden áldozatot, de idegen kérdésekkel összevegyíteni nem engedjük, s aki ezt idegen kérdéssel vegyíti össze és arra ürügyül használja, a felelősséget az viselje. (Hosszas élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ezekben van indokolása, tisztelt ház, annak, hogy én oly nagy súlyt helyezek arra, hogy ezen kérdés teljesen megnyugtató tisztázása nélkül a törvényjavaslatot nem fogadom el, azt a törvényjavaslatot, amelynek ezen szakasz változhatlan alkatrészévé van nyilvánítva, azon készségem kijelentésével, hogy ennek kijavítása esetében én a törvényjavaslatot általánosságban elfogadom, s apró, részleteiben való módosításról nem emlékezve, az abban foglalt terhek megszavazására, monarchiánk állapotára való tekintettel, kész vagyok. De így ezt a törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el. (Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

*

A törvényjavaslat részletes tárgyalása folyamán a 14. §-nál 1889 február 21-ikén mondta Szilágyi Dezső második beszédét. Ekkor a szakasz eredeti szövegéhez Tisza Kálmán miniszterelnök már előterjesztette volt előbb ismertetett módosítványát.

Tisztelt ház! A napirenden levő 14. §-hoz a miniszterelnök úr által beadott módosítványt elfogadom. (Helyeslés.) Elfogadom úgy, mint visszaállítását azon záradéknak, (Élénk helyeslés a baloldalon.) mely az 1867 : XII. törvényczikkben elismert azon alkotmányos jogát a nemzetnek, hogy a védteher meghatározásába időről-időre törvény által nem kötött szabadsággal, mint a koronával egyrangú tényező, befolyjon, biztosítja, és visszaállítását oly jognak, mely a kormány által e házban eredetileg benyujtott törvényjavaslatból teljesen hiányzott, (Úgy van balfelől.) melyet azon módosítvány, melyet a véderő-bizottság e szakasz szövegébe bevett, megóvni képes nem volt és melyet a tisztelt kormány által ajánlott jegyzőkönyvi nyilatkozat pótolni semmi tekintetben alkalmas nem volt. (Úgy van! balfelől.)

És midőn ezt elfogadom; midőn már most arra nézve, hogy a 14. §-nak minő szerkezete legyen, egyetértünk: egyet nem fogadhatok el. (Halljuk!) És ez a tisztelt miniszterelnök úr beszédében foglalt azon indokolás, melyben ő e módosítvány benyujtásakor úgy nyilatkozott, hogy azok az aggodalmak, melyek szerinte is bent a házban és a házon kívül a legkomolyabb körökben keletkeztek; hogy az az izgalom, mely a legkomolyabb és a leghiggadtabb férfiakat megszállta, a kormány által eredetileg benyujtott törvényjavaslatnak a véderő-bizottságból kikerült módosított szövege ellenében — hogy ezen aggodalom, vagy az én részemről, ki nem aggodalmakat éreztem, de a leghatározottabb ellenzést tanusítottam, ez ellenzés alaptalan volt.

Nos, tisztelt ház, ha a tisztelt kormány ezen aggodalmakat alaptalanoknak nyilvánítja, kénytelen vagyok beereszkedni abba, miként állottunk e kérdés tekintetében a kormány javaslatával szemben. (Halljuk! Halljuk!) Tőlem ne várja senki azt, hogy e már szerencsésen eltemetendő szerkezet bővebb kritikájába ereszkedjem. Azt elég helyesen, kitünően teljesítették — még felelettel meg nem czáfolva — igen számosan. Hanem a tisztelt ház figyelmét egy körülményre kérem fel. (Halljuk!) E törvényjavaslatnak, midőn eredetileg a tisztelt honvédelmi miniszter úr benyuj-

totta, 14-ik szakasza szerkezetében az a záradék, mely belemódosíttatott a véderő-bizottság részéről és a melyre a tisztelt miniszterelnök úr és a túloldal minden tagja, ki e szakasszal foglalkozott, úgy hivatkozott, hogy ebben a záradékban van biztosítva az, hogy az országnak a haderőkiegészítéshez való joga nem egyszer mindenkorra, hanem tíz évre van lekötve, e záradék az első törvényjavaslatból teljesen hiányzik. (Úgy van! balfelől.) És miután a honvédelmi miniszter úr azt mondta, hogy e törvényjavaslat szövegének megállapítása, különösen azon pontokban, melyekre nézve egyenlő elvek alapján a lajtántúli kormánnyal egyezkedtek, az ország közgazdasági, katonai és alkotmányjogi érdekeinek lelkiismeretes megfontolása után történt, akkor nézzük meg, mit jelent a 14. §., melyet a honvédelmi miniszter úr benyujtott és amely teljesen elejtetett. (Halljuk! Halljuk!)

Multkori beszédemben, melynek tartalmát én ismételni nem akarom, kifejtettem azt, hogy egy ily, egyszer mindenkorra való lekötés megzavarja az egyensúlyt a nemzet és a korona közt a nemzet hátrányára, abban a tekintetben, hogy a nemzet a védteher meghatározásánál mint egyenrangú és egyensúlyú tényező befolyjon; multkori beszédemben kifejtettem azt, hogy egyszer mindenkorra lekötés van abban, ha e szöveg elfogadtatik, hogy az ország hadseregkiegészítési önálló joga elenyészik, melyet az 1867 : XII. törvényczikk 11. §-a fentartott az országnak, és egy közös ügy állapíttatik meg abban az értelemben, hogy Magyarország törvényes függetlenségének csorbításával az újonczlétszám és ezzel a hadsereg létszámának megállapítása, melyet a 67-es kiegyezés az ország jogainak nyilván rezervált, megszüntettetik, és többé Magyarország és a magyar törvényhozás a fölött önmaga hatalmából nem határozhat, hanem kötelezve van azt mindenkor mint közösen gyakorlandó jogot, a lajtántúli állammal együtt gyakorolni. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ez volt jelentősége az eredetileg javasolt szövegnek.

Kétségkívül alkudozásnak tárgya volt a nemzetnek ezen joga; kétségkívül megállapodás tárgya volt, oly megállapodás tárgya, melyről a miniszter úr azt mondja, hogy

az az alkotmányjogi érdekek megfontolásával történt. Nem is vitatom ezt ; de amit én magamnak megmagyarázni nem tudok, az abban áll, hogy midőn ily jelentőségű és ily fontosságú változás történik a nemzet sarkalatos alkotmányos jogain, akkor a véderőről szóló törvényjavaslat benyujtásánál, hol minden indokolva van, a sorozóbizottságok hatáskörében történő legkisebb változás, az egyes kihágások tényálladékában történő legkisebb módosulás is : csak ez az egy van teljes hallgatással mellőzve, hogy ezen alkotmányos jogunkon és az 1867-iki törvényben körülírt függetlenségünkön ily lényeges csorba történt. (Igaz ! Úgy van a bal- és a szélsőbaloldalon.) Én azt gondolom, tisztelt ház, arra nézve, hogy minő módosítás szükséges és minő nem, teljes kötelességünk mindenkinek meggyőződését tisztelni ; de úgy tudom, hogy a miniszternek politikai és jogi kötelessége egyaránt, ha ily nagyfontosságú változásokat javaslatba hoz, azokat világosan felemlíteni és indokolni, s azon szempontokat kifejteni, melyek ezen változás előterjesztésére vezették. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Jött azután a véderő-bizottság tárgyalása s a bizottságban belemódosított azon záradék, amelyről a honvédelmi miniszter úr, kétségkívül emlékezetének hiánya miatt, (Derültség a baloldalon.) amint multkor szerencsém volt reámutatni, azt állította, hogy előttem ismeretlen volt. Mondom, belejött az a záradék, amely sem többet, sem kevesebbet nem mond, mint egyszerűen azt, hogy tíz év lefolyta előtt a kormány ezen létszám fentartására vagy megváltoztatására javaslatot terjesszen elő. De ami aggodalmat keltett minden alkotmányos érzésű és Magyarország alkotmányos függetlenségét szívén viselő állampolgárnál, az tudniillik, hogy nincs benne az, hogy ezen lekötése a nemzet véderőkiegészítési jogának csak tíz évre történik, hogy ezen idő lefolytával önmagától véget ér — erre nézve a véderő-bizottságban történt módosítás semmit sem tartalmaz.

Én nem akarok többet itt ebben a házban, melynek türelme már annyiszor igénybe volt véve, azon aprólékos, de fontos fejtegetésekkel foglalkozni, melyek a törvénymagyarázat körül forognak ; csak egyre vagyok bátor a tisz-

telt ház minden tagját tisztelettel figyelmeztetni: hogy abban a záradékban, mely a véderő-bizottság által belemódosíttatott, van egy törvényes parancs, egy törvényes imperativum és semmi egyéb, tudniillik az a parancs, hogy a kormánynak előterjesztést kell tennie; ezen törvényes parancsnak a kormány tökéletesen eleget tesz, ha előterjesztést tesz; de annak meghatározása, hogy a törvényben való lekötöttség tíz évvel véget ér, bármi legyen azon előterjesztés sorsa, teljesen hiányzik. (Helyeslés a baloldalon.)

És tisztelt képviselőtársam az előadó úr, midőn felvilágosítani akarja ezen módosítvány indokát a maga jelentésében, tudniillik ahol felvilágosítani és meghatározni akarja a módosítvány fontosságát, ezt egy igen sajátszerű módon teszi. (Halljuk! Halljuk!) Azt mondja tudniillik, hogy: »Minthogy pedig a törvényhozásnak az újonczlétszám évenkénti megajánlásában rejlő eddig is fennállott alkotmányos joga teljesen épségben fentartatik, a bizottság ezen intézkedést, mint olyant, mely a többi európai államokban is fennáll, szintén elfogadja.« Talán nem azért fogadja el, mert fennáll más monarchiákban, mert ez nem áll fenn például Németországban, sem számos államban, de mert jogunk van hozzá. Ez azonban mellékes. A második bekezdés azt mondja: »Azon körülmény pedig, hogy a törvényjavaslat 14. §-a a törvény hatályát időhöz nem köti ugyan, de a törvényhozás ebbeli kezdeményezési jogát szükség esetén nemcsak biztosítja, de azáltal, hogy ezen törvénynek a katonai szervezésre olyannyira fontos kihatását újabbi előterjesztés beadására irányuló rendelkezéssel bizonyos időhöz köti és nem korlátolja, annak folytonosságát biztosítja, mely a védrendszer zavartalan fejlődését lényegesen elősegítendi.« Tehát ezen bekezdésben a véderő-bizottság helyesli, hogy az határozott időhöz nem köttetik, hanem hogy határozatlan időre, egyszer mindenkorra szól.

Miután pedig a bizottság ezt helyesli, akkor jön: »Mindazonáltal kívánatosnak tartja a bizottság, hogy a kormány feladatának ismerje, azon tíz évre való tekintettel, melyre jelen törvényjavaslat intézkedései szerint az újonczjutalék

meg van állapítva, annak változatlanul hagyására, vagy megváltoztatására irányuló előterjesztéseit idejekorán megtenni.« Végül azt mondja : »... miután ezáltal a törvényhozásnak az 1879 : LI. törvényczikkben kifejezett alkotmányos jogai minden kétséget kizáró módon épségben tartatnak.«

Ebben akar megnyugtatni és ebben látja a három biztosítékot.

Az elsőről nem akarok szólani, az mellékes, az nem szolgál vita tárgyául ; hanem azt helyesli, hogy a kormány egyszer mindenkorra lekötötten hozza ide a javaslatot. Aztán azt mondja, hogy szükséges az, hogy a kormány köttessék meg, hogy tíz év lefolyta előtt okvetetlenül törvényjavaslatot terjesszen elő. Végül azt mondja, hogy mindezzel meg van óva a nemzetnek eddigi alkotmányos joga.

Ebből csak egy hiányzik, (Halljuk !) az, amit minden alkotmányos ember keres, tudniillik a világos biztosítás, világos kifejezése annak, hogy ez a létszámlekötés, ez a létszámmegállapítás, amely minden alkotmánynak, nemcsak összetett államokban, de egyes államokban is essentiális alkatrésze, határozott időhöz köttetik és magától véget ér.

Már most, ilyen körülmények között, tisztelt ház, kérdezem én, hogy az az aggodalom, amely ott, és az a határozott ellenzés, amely itt keletkezett az ellen a szerkezet ellen ; az a határozott ellenzés, mely a legmagasabb körökből a legalsóbbakig (Úgy van ! Úgy van ! balfelől.) az országban mindinkább növekedő arányokat ölt ; az a határozott követelés, hogy az országnak törvényben megírt függetlenségénél fogva a nemzet időről-időre a védelmi teher felett alkotmányos jogához képest teljes szabadsággal határozzon, hogy az az ellenzés és az az aggodalom alaptalan volt-e ?

Alaptalan lett volna egyetlen egy esetben, azok számára, akik úgy vélekednek, mint Tisza István tisztelt képviselőtársam, aki kifejezte első beszédében, ismételte második beszédében, hogy ezen egyszer mindenkorra való lekötöttséget ő helyesebbnek, jobbnak tartja a monarchia és a magyar állam érdekében.

De már most, tisztelt ház, (Halljuk ! Halljuk !) a tisz-

telt kormány ennek ellenében beadta a módosítványt, és én abban, hogy a módosítványt beadta, eljárását helyeslem. (Helyeslés.) Helyeslem, hogy visszaállította azt a szöveget, amelyet az ország közvéleménye, merem mondani, túlnyomó nagy közvéleménye, még pedig a tisztelt kormány saját beismerése szerint a leghiggadtabb és legnyugodtabb emberek is, követeltek. (Úgy van! balfelől.)

Aziránt, hogy ez az eljárás történt, s annak a miniszter úr részéről való indokolása iránt, miután azt már más oldalról bővebben fejtegették, én vitába ereszkedni nem akarok. De midőn Tisza István tisztelt képviselőtársam úgy nyilatkozik legutóbbi beszédében, hogy a kormány igen helyesen cselekedett, midőn a »makacsságig menő szívóssággal ragaszkodott« ahhoz, amit a tisztelt kormány csak a formulában levő különbségnek nevezett, ragaszkodott pedig azért, mert ez egy kiegyezésnek, quasi nemzetközi kiegyezésnek tárgya volt a lajtántúli állam kormányával; és midőn tisztelt képviselőtársam azt állítja, hogy ez a tisztelt kormánynak, sőt a nemzetnek is tekintélyét és súlyát emelte: akkor meg kell mondanom, hogy én ebben tisztelt képviselőtársammal egyet nem értek és nem hiszem, hogy a háznak nagy része egyetértene. (Helyeslés balfelől.)

Nem is szólanék erről, ha tisztelt képviselőtársamnak e nyilatkozatát némelyek részéről a túlsó oldalon — mint a gyorsírói feljegyzés mutatja — »élénk helyeslés« nem kísérte volna, (Derültség balfelől.) azt is, hogy a kormány a makacsságig menő szívóssággal ragaszkodott; azt is, hogy azután elejtette, de ezt már nem élénk helyeslés, csak helyeslés kísérte.

Mert, tisztelt ház, mihez ragaszkodott a tisztelt kormány, és saját nyilatkozatai szerint minő körülmények között? A lényeghez saját magyarázata szerint nem; mert a lényeg, tudniillik az, hogy kiegészítési joga Magyarországnak egyszer mindenkorra leköttessék, a tisztelt kormány beismerése szerint már a véderő-bizottságban történt módosítás alkalmával elejtetett. Ragaszkodott tehát a kormány csak egy formulához, és pedig — mondjuk meg nyiltan (Halljuk!) — egy rossz és helytelen formulához. Ez okozta a kormány nyilatkozata szerint azt, hogy az ország

legszélesebb köreiben a leghatározottabb ellenszegülés, a leghatározottabb aggodalom folyton növekedő mértékben terjed.

És t. képviselőtársam azt mondja, hogy a kormánynak e szívós, makacs ragaszkodása egy formulához, midőn a lényegben nincs különbség, a kormány súlyát és tekintélyét emelte. (Derültség a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ha ez igaz, akkor soha ennek a kormánynak súlya és tekintélye oly hihetetlen mértékben nem lett volna fokozva, mint a jelen állapotban. (Élénk derültség a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ha ez igaz, akkor az ő tekintélye benn az országban és az országon kívül soha nagyobb nem lett volna, mint most. (Igaz ! Úgy van ! a bal- és a szélsőbaloldalon.) És tisztelt képviselőtársam még hozzá azt is állítja, hogy a nemzet tekintélye és súlya is emelkedett. Mi által ? Nem azáltal, hogy alkotmányos jogainak megóvásához ragaszkodik és azokat egy kétes formulával elhomályosítani és bizonytalanokká tenni nem akarja ; hanem emelte a nemzet súlyát és tekintélyét az, hogy kardinális alkotmányos jogai ellenében egy homályos és kétes formulát a makacsságig menő szívóssággal akartak ráerőszakolni. (Élénk éljenzés és helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Úgy hiszem, egy nemzetnek a súlyát az emeli, ha alkotmányos jogaihoz oly erősen ragaszkodik, ha alkotmánya oly szilárdul áll, hogy meg se kísérli egy kormány sem egyik sarkalatos jogát idegen kormánnyal szemben elalkuvás tárgyává tenni. (Úgy van a bal- és a szélsőbaloldalon.) Én azt gondoltam, hogy egy nemzetnek súlyát és tekintélyét az emeli, ha alkotmányos jogainak minél tisztább és minél világosabb elismerését törhetlenül követeli. (Úgy van ! Tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De tisztelt képviselőtársam szerint egy kormánynak, egy nemzetnek súlyát és tekintélyét az emeli, ha a nemzet ellenében egy homályos és kétes formulát a szívósságig menő makacssággal erőltetni szabad, és ha egy kormány nem tartózkodik és nem fél, kardinális alkotmányos jogokat elalkuvás és homályos formulák tárgyává tenni. (Tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ha nem tudnám, hogy milyen oldalról jön a tisztelt miniszterelnök úr-

nak ez a tanács, mely egy oly helyzetre vonatkozik, melyből még a következetesség kétes előnyét sem lehetett megmenteni, (Halljuk !) akkor azt kellene hinnem, — de mondom, ez ki van zárva, mert tudom, hogy nem így van — hogy egy ily tanács és egy ily helyeslés csak oly oldalról jöhet, amely őt kikerülhetetlen politikai ruinálás felé akarja vinni. (Úgy van ! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

És mily körülmények közt dícséri meg és kívánja meg tisztelt képviselőtársam egy puszta formulához való ragaszkodást ? Oly körülmények közt, melyekre elég helyesen a tisztelt miniszterelnök úr czélzott ; olyan körülmények közt, midőn Európa nyugalmat nem biztosító állapotában arról van szó, hogy Magyarországnak és ennek a monarchiának védereje fokoztassék és megállapíttassék, (Helyeslés balfelől.) és egy olyan házban, amelyről bátran merem mondani, hogy Európának egyetlen egy parlamentje sem múlja fölül ebben a tekintetben, (Úgy van ! Úgy van ! balfelől.) mely ismételve tanusította, hogy midőn az első kis fenyegető felleg jelent meg a politikai láthatáron, akármilyen élesek voltak is a pártellentétek, midőn arról volt szó, hogy az önmagunk érdekeit és a monarchia védképességét és hatalmát és igazi tekintélyét biztosítsuk, milyen egyértelműséggel, mily készséggel járultunk hozzá mindnyájan, (Úgy van ! Úgy van ! tetszés balfelől.) és oly parlamentben, melyben még a jelenlegi vita alatt is a véderőnek, tehát magának a monarchia és a magyar állam katonai erejének fokozása és emelése ellen egyetlen egy tiltakozó szó sem emeltetett. (Úgy van ! Úgy van ! balfelől.) Ha tisztelt képviselőtársam azt tartja államférfiúi, azt tartja helyes politikus eljárásnak, hogy egy ilyen törvény feletti vita az ingerültség legmagasabb fokára emeltessék, pusztán homályos és kétes formulához a szívósságig menő makacs ragaszkodással, akkor, amikor a lényegben egyetértés van : oly eljárást ajánl a tisztelt miniszterelnök úrnak és a kormánynak, amely minden államférfiúi és minden politikai tekintet és kívánalom alatt kellene hogy álljon. (Élénk helyeslés és tetszés balfelől.) Igazságos megjegyeznem, hogy a tisztelt miniszterelnök úr nem ezzel és nem így indokolta eljárását, s amit tisztelt képviselőtársam és

azok, akik őt helyeselték, mondtak, azon indokolásért én őt felelőssé nem teszem. (Tetszés balfelől.)

Most, tisztelt ház, legyen szabad a tisztelt miniszterelnök úrnak egy másik nyilatkozatáról szólnom, azon nyilatkozatáról, melyben azt mondja, hogy senki sem kételkedik benne, hogy itt az alsóházban az eredeti formulát is keresztülvihette volna. Megengedem, nem is tagadom, hogy a tisztelt miniszterelnök úr jobban ismeri pártját mint én, jobban tudja, mit lehet vele tenni és mit nem, és nem azért, hogy vele ebben a tekintetben egyenlő tekintélyt igényeljek, hanem tisztán egyéni hitemet mondom ki, hogy én azt, amit ő biztosnak állított, ha az általam bővebben semmi körülmények közt nem érintendő magánnyilatkozatokra alapíthatok, amelyeket hallottam: én azt igen kétesnek tartom. És még kétesebbnek tartom azt a másikat, hogy az az egész törvényhozásban keresztülvihető lett volna. (Úgy van! balfelől.)

De megengedem, t. ház, hogy én csalódom. Ez nem von le semmit abból a politikai kötelességéből a t. miniszterelnök úrnak, hogy ezt a módosítást megtegye, vagy még sokkal helyesebben tette volna, ha mindjárt a vita elején elfogadja. Mert én azt hiszem, van egy magasabb tekintet, — de ez már nem hitem, hanem egészen szilárd meggyőződésem — hogy ha keresztülment volna az a törvényjavaslat, akár abban az eredeti formulában, melyben a honvédelmi miniszter úr benyujtotta, akár abban a formulában, melyben a véderő-bizottság beadta — egy fatális baj támadt volna: megrendült volna a bizalom a törvényhozás és annak ezen háza iránt; megrendült volna az egész országban, a legmagasabb osztályoktól a legalsóbbig; megrendült volna oly elemeknél is, — és ebben sem akarok túlzást elkövetni — kik a tisztelt miniszterelnök úr pártjához tartoznak és akik annak igen becses alkatelemei voltak. És, tisztelt ház, megrendült volna Magyarország összes közvéleményében, vagy legalább annak túlnyomó, óriási többségében az a hit, hogy a ház — eltekintve a pártkülönbségektől — bír azon kardinális előnnyel, melyről egy angol konzervativ nagy státusférfiú azt mondta, hogy tüzes betűkkel kellene felírni minden parlament ajtajára, hogy

soha egy pillanatig a ház tagjainak elméjéből el ne tűnjék: hogy e házban a nemzet jogainak és érdekeinek féltékeny őrét bírja a nemzet. (Zajos helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ezek után, t. ház, be is fejezhetném beszédemet, (Halljuk! Halljuk!) de nem teszem, azért, mert részint a miniszterelnök úr, részint Tisza István tisztelt képviselőtársam újabb beszédjében, amelynek teljes parlamenti, urbánus formáját szívesen elismerem, és amely, ha ugyan arra szükség volna, egy újabb bizonyítékát adja tisztelt képviselőtársam talentumának és hivatottságának, részint azon ellenvetéseket nem czáfolta volna, melyeket ellenében tettem, részint pedig — ami még sokkal fontosabb, mert megvallom, ez az igazi ok — a miniszterelnök úr is a közös ügyekre nézve oly elveket és tanokat nem állított volna fel, amelyeket, tekintve azt, hogy azon részei alkotmányunknak mennyi nyilt és alattomos megtámadás tárgyai, tekintve azt, hogy minő féltékenyen kell annak nemcsak csorbítatlan fentartását őrizni, de igyekeznünk kell arra, hogy azok a nemzetnek éber öntudatába beszivárogjanak és ott megmaradjanak (Úgy van! balfelől.) — ebben a parlamentben czáfolatlanul hagyni nem lehet. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Engedje meg a tisztelt ház, hogy mindenekelőtt bizonyos aprólékos dolgokkal végezzek. (Halljuk! Halljuk!) Ezek abban állanak, amiket Tisza István tisztelt képviselőtársam abból a tekintetből hozott fel ellenem, hogy én részint azt, ami az 1867. és 1868-iki országgyűléseken történt, tévesen adtam elő, részint pedig hogy én beszédemben a közös ügyek magyarázatánál nem a törvényre, hanem a tárgyalásokra hivatkoztam. Meg fogja engedni a tisztelt képviselő úr erre a másodikra nézve, hogy egyszerűen csak kérjem: méltóztassék fejtegetéseimet újra elolvasni — én úgy a törvényre, mint másodsorban, de csak másodsorban, a tárgyalásokra hivatkoztam. Ezt különben lényegesnek nem tartom.

De tisztelt képviselőtársam vádol engem azzal, hogy midőn én az 1868-iki véderőtörvény tárgyalásáról beszélek, az akkori balközépnek és különösen egyik vezérének — ő

vezérének mondta, én egyik vezérének mondtam — ajkaira oly nyilatkozatokat adtam, miket sem a balközép, sem pedig Ghyczy Kálmán nem mondott, és ez a nyilatkozat az lett volna, hogy szerintem Ghyczy Kálmán és a balközép úgy nyilatkozott, hogy a tíz évről tíz évre megújuló, tehát az akkori törvény szerint tíz év után megújuló ujonczlétszám-megállapítás egyszersmind a véderőtörvény többi, időhöz nem kötött alkatrészeinek, tehát a szolgálati időnek és egyéb alkatrészeinek revíziójára is alkalmas.

Megengedem, hogy a határozati javaslatban nem foglaltatik az, valamint az 1868. évi XL. törvényben sem foglaltatik az, hogy a véderőtörvénynek a revíziója összekötendő az ujonczlétszám megállapításával; de a kettő közt természetes és szükségszerű összefüggés van. Ezt a természetes és szükségszerű összefüggést később majd ki fogom fejteni; itt csak arra figyelmeztetem tisztelt képviselőtársamat, hogy a napló IX. kötetének 456. lapján Ghyczy Kálmán szóról-szóra ezeket mondja. (Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Beszél arról, hogy az 1868-iki törvényczikk 11. §-ának végén utasíttatik a kormány arra, hogy a véderő létszámának megállapítása iránt mint egyenjogú fél a Lajtán-túli államokkal alkudozásba lépjen, és ezt az alkudozás iránti utasítást ő már kifogásolja. Ez alkalommal így szól: »Én a 11. §. ezen végbekezdésének elfogadását hazánkra nézve különösen károsnak tartom, mert az ujonczajánlási jognak azon teljes erőben és tisztaságában való megtartása, amely szerint az eddig az országgyűlés által gyakoroltatott, oly nagy horderejű, hogy bármely hiányok legyenek ezen most megállapítandó védrendszerben, mindezen hiányok az ország ezen alkotmányos jogának fentartása mellett időjártával, tehát tíz év mulva, megorvosolhatók lesznek. Ezen alkotmányos jognak birtoka nélkül pedig, nézetem szerint, ezen hiányok megorvosolhatásának reménye aligha megszűntnek nem tekinthető«.

Tehát maga Ghyczy Kálmán is úgy tekintette, hogy midőn lejárt az a tíz év, már akár jőjjön létre a kiegyezés a további lekötés iránt, akár nem: az természetes alkalom a véderőnek időhöz nem kötött alkatrészei revíziójára. Miért? Mert a tíz év leteltével az ország az 1867. évi XII.

törvényczikk 12. §-ában foglalt azon jogának és azon joga minden alkatrészének teljes birtokába lép, hogy a magyar hadsereg időnkénti kiegészítését, az ujonczok megajánlásának jogát, a megajánlás feltételeit és a szolgálati idő meghatározását szabadon eszközölheti. És ha arról van szó, hogy újra meg kellene kötni az ujonczok megajánlásának jogát és annak feltételeit : ezt természetesen megszabhatja, a szolgálati időre s a módozatokra vonatkozó feltételek korlátlan szabadsággal való kikötésével. (Úgy van ! Úgy van ! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Itt legyen szabad rátérnem tisztelt képviselőtársamnak egy megjegyzésére, mely igen kellemetlenül érintett — nem én reám vonatkozik, de észrevételt kell reá tennem azért, mert azt mondja beszédében, úgy hetykén odavetve, hogy Ghyczy Kálmán bizonyára tiltakozott volna az ellen, hogy az 1867. évi XII. törvényczikkben foglalt kiegyezés alkotói közé soroztassék.

Hát, tisztelt képviselőtársam, én is azt hiszem, hogy tiltakozott volna, de nem abból az okból, amit a képviselő úr mond. Mert ne felejtse el azt, hogy Ghyczy Kálmán megtért az 1867. évi XII. törvényczikk alapjára. (Úgy van ! Úgy van ! a baloldalon.) Én nem teszek neki, sem emlékének, ezért szemrehányást ; sőt helyeslem azt, hogy meggyőződése tapasztalása alapján változott ; tette ezt férfiasan, nyiltan, és akárhányszor nyilatkozott magánkörben és nyilvánosan is, — mit, ha kell, be is bizonyíthatok — hogy tévedett, midőn az 1867. évi XII. törvényczikket ellenezte. Én is azt mondom, hogy tiltakozott volna az ellen, de ezt azon okból tette volna, hogy azon halhatatlan érdemből, mely azok véleménye szerint, akik ezen az alapon állanak vagy később azt elfogadták, ezen alap alkotó elemeit megilleti, magának igazságtalanul részt nem kért volna. (Úgy van ! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A második, amit tisztelt képviselőtársam állított, hogy én összeköttetésbe hozom az ujonczmegajánlás, vagy helyesebben a hadsereg kiegészítési jogával, mely az 1867-iki törvényczikkben a nemzetnek fenn van tartva, a védtörvény revizióját, mint természetest, és beszédében úgy nyilatkozik, hogy az a felfogás, melyet én az 1867. évi XII. törvényczikk

alkotóinak ajkaira adok, tulajdonképen csak az én felfogásom.

Hát, tisztelt képviselőtársam, nem én hozom ezt a kettőt összeköttetésbe, hanem Magyarország alaptörvényei. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Soha Magyarország az ujonczozási jogot nem gyakorolta másként, mint hogy egyszersmind azzal a feltételeket, a szolgálati időt is megkötötte és meghatározta. Az 1867. évi XII. törvényczikk pedig azt mondja, hogy a hadsereg időnkénti kiegészítésének jogát, melynek alkatelemeit aztán elősorolja, t. i. az ujonczmegajánlás feltételeit, a szolgálati idő meghatározását az eddigi törvények alapján az ország magának tartja fenn. Ennek ellenében képviselőtársam láthatja, hogy én ezt méltán adom az 1867. évi XII. törvényczikk alkotóinak ajkára, mert hiszen ezt magában a törvényben kifejezték, és én nem úntatom a tisztelt házat, hogy most a nyilatkozatoknak sorozatát akarjam felolvasni. (Halljuk! Halljuk!)

Hanem egyre figyelmeztetem a tisztelt képviselő urat. (Halljuk! Halljuk!) Ő ugyan azt mondja, hogy az 1868-iki védtörvény ezeket külön választotta, s hogy a szolgálati idő meghatározása és módozatai a törvényben időhöz nem köttettek, ellenben csak a létszám az, amit a törvény időhöz kötött. Ez, tisztelt ház, (Halljuk! Halljuk!) így van, de ebből nem következik az, amit tisztelt képviselőtársam következtetni akar: hogy akkor, midőn az az idő, amelyre a létszám megállapíttatott, elmúlik, a magyar törvényhozás nem lép a 11. §-ban körülírt ujonczállítási jog minden alkotó elemeinek teljes gyakorlatába. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) És miért nem következik ez? Azért, mert annak az egész 1868. évi XL. törvényczikknek nincs egyéb értelme, mint az, hogy annak értelmében szolgálni csak azok kötelesek, akik azon törvény értelmében ajánltatnak fel. De annak sarkkövéül szolgál a létszámnak megállapítása. Midőn az országgyűlés a létszám felett, törvény által nem korlátolt teljes szabadsággal határoz, akkor új szolgálati módozatokat és bárminemű feltételeket teljes szabadsággal köthet ki. És nem egyszerre, de néhány év alatt teljesen tárgytalanná teheti a védtörvény azon határozatait,

melyek a szolgálati időre és módozatokra vonatkoznak, és amelyek értelmében ujonczokat nem ajánl fel. Ha ez nem így volna, akkor — hogy egy kemény kifejezést mondjak (Halljuk !) — valótlan lett volna a hatvanhetes bizottság minden tagja részéről — élén Deák Ferenczczel — adott ama nyilatkozat, hogy Magyarországnak ezen ujonczállítási joga ebben a terjedelemben és ezen alkatelemekkel az országgyűlésnek fentartatik. Ha ez nem úgy volna, akkor az 1868-iki védtörvény által eltöröltetett volna az 1867-iki XII. törvényczikknek 12. §-ában foglalt és az ország részére egy kardinális jogot fentartó határozata. És én, tisztelt ház, (Halljuk ! Halljuk !) ragaszkodom ahhoz, hogy ez a sarkkő, amely abban foglaltatik, hogy az ujonczlétszámot és ezáltal a hadsereg létszámát az országgyűlés időről-időre teljes szabadsággal határozza meg, a törvény rendelése szerint annyit jelent, hogy a kiegészítési jog minden alkateleméről a magyar törvényhozás teljes szabadsággal rendelkezik. (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Tisztelt képviselőtársam végre, ha jól emlékezem, még arra is hivatkozott, hogy az 1868-iki tárgyalásokban egyáltalában nem találja annak ismételt kiemelését, hogy az ország ujonczmegajánlási joga csak tíz évre van lekötve. Én felolvasom (Halljuk ! Halljuk !) a tisztelt képviselő úr beszédének illető passzusát. (Halljuk ! Halljuk !) »Tisztelt képviselőtársam szerint ismételve kiemeltetett a vitánál, hogy időszakról-időszakra előáll egy időpont, midőn az országgyűlés a védelmi teher további nagysága felett, valamint az ujonczállítás feltételei és a védrendszer egyéb alkatelemei felett törvény által nem kötött szabadsággal alkudozik« ; azután azt mondja, hogy a többség soraiban a felfogás egyetlenegy nyilatkozatban sem talál kifejezést, és hogy csak Ghyczy Kálmánnak volt egy nyilatkozata, mely figyelmetlenül hangzott el, melyre azonban mégis Somssich Pál felelt általánosságban.

Tisztelt képviselőtársamat — sajnálom, hogy (Halljuk ! Halljuk !) ezekkel untatom a tisztelt házat — arra figyelmeztetem, hogy erre utalás történt úgy az általános, mint a részletes vitánál. A balközép akkori vezére erről kétszer nyilatkozott ; Ghyczy Kálmán az általános vitánál a napló

348., a részletes tárgyalásnál a napló 456. lapján. És nézzük meg, tisztelt ház, hogy az általános vitánál mikép nyilatkozott a 348. lapon. (Halljuk ! Halljuk !)

»Az mondatott továbbá egy tisztelt szónok által, hogy legrosszabb esetben is csak tíz évig lehetne a nemzet jogainak korlátozásáról szó, tíz év mulva az országnak az ujonczállítást illető jogai ismét teljes épségökben fel fognak ébredni. Nem akarom azt e helyen taglalni, vajjon üdvös-e, czélszerű-e, hogy az ország alkotmányos jogai egyik legfontosabbikának gyakorlatáról ily hosszú időre lemondjon. Andrássy Gyula gróf miniszterelnök : Nem mond le ! Ghyczy Kálmán : De azt, hogy ezen törvényjavaslat elfogadása után tíz év elteltével az országgyűlésnek ujonczmegajánlási joga azon egész kiterjedésében ismét feléledjen, mert azt az 1867. évi XII. törvényczikk fentartotta, részemről nem merném állítani.«

Méltóztatnak tehát látni, hogy az általános tárgyalásnál és a részletesnél is megemlíttetett ez. Amott Simonyi Lajos a 356. lapon, itt újra Ghyczy Kálmán a 456. lapon.

De nem ez a lényeg. Hiszen az, hogy időről-időre előáll és hogy a lekötöttség csak tíz esztendeig tart, magában a törvényben és az akkori törvényjavaslatban a legnagyobb világossággal meg van mondva. Ez vita tárgya sem volt, és így elég volt, ha minden oldalról egyszer-kétszer felhozták. Sőt a baloldal részéről Simonyi Lajos is felhozta ezt a napló 365. lapján, midőn a vita nagy része a körül forgott, hogy az évi megszavazási jognak értéke micsoda.

Mindezt azért hozom fel, tisztelt ház, hogy amit én felemlítettem, az részint magában az 1867-iki törvényben, részint az 1868-iki törvényt kisérő tárgyalásokban is meg van említve.

Ez azonban csak mellékes dolog, és a fődolog az, hogy tisztelt képviselőtársam és a miniszterelnök úr is arra nézve, hogy mik tartoznak a közös ügyek körébe, a jelen vitánál szoros összefüggésben álló és nézetem szerint oly nyilatkozatot tettek, amely sem alkotmányunkkal, sem pedig azok fejtegetéseivel, akik az 1867-iki alkotmánytörvény létrehozatalába befolytak, meg nem egyezik. (Halljuk ! Halljuk !)

Tisztelt képviselőtársam és a tisztelt miniszterelnök úr azt mondja, hogy a hadügy közös, és ennek bebizonyítására hivatkozik Horvát Boldizsárnak nem 1867-ben, hanem az 1868-iki védtörvény tárgyalásánál elmondott beszédjére.

Én ebbe nem bocsátkoznám bővebben, ha tekintélyét és valóban nagy tekintélyét ugyanezen állítás mellett a miniszterelnök úr is latba nem vetette volna. Hát hogyan állunk e tekintetben? (Halljuk!) Magyarország alkotmánya egyetlen szóval sem mondja, hogy a hadügy közös, hanem csak azt mondja, hogy a védelem közös, és ez következik a pragmatika szankcióból. (Úgy van! balfelől.) És azt mondja, hogy a közös védelem eszköze a hadsereg és az erre vonatkozó intézkedések: a hadügy. De arra nézve aztán, hogy a hadügy fogalma alá tartozó intézkedések közül melyek közösek és melyek nem közösek, a törvény világosan rendelkezik, és a hadügy fogalma alá tartozó intézkedéseknek jóval nagyobb részét egyenesen kiveszi a közös ügyekből.

Nevezetesen semmi egyéb közös ügyet nem ismer, a hadügy körébe tartozót, mint elismeri a hadsereg közösségét, elismeri azt, hogy a magyar hadsereg a közös hadsereg kiegészítő alkateleme, másodszor elismeri a 15. szakaszban azt, hogy a hadügy összes költségei közösek. Ennélfogva egy hajszálnyival sem ismer el a hadügy körében több közösséget; nemcsak nem ismer el, de azt, ami nem közös, részletesen körülírja; azt mondja a 10. §-ban: »... a hadügy közösségére nézve a következő elvek állanak«, a 11. §-ban pedig azt rendeli, hogy a fejedelem alkotmányos jogai közé tartozik a vezérlet, vezénylet és belszervezet; ezekre nézve elismeri, hogy a fejedelem azokat az egész hadseregre nézve egységesen gyakorolhassa. Tehát az egységes gyakorolhatást elismeri.

De, tisztelt ház, még ezek a jogok sem közösek. Régi törvényeink és törvényes szokásunk alapján illetik a magyar királyt, illetik csak a magyar hadseregre nézve. Elismeri a 11. §., hogy e jogokat egységesen gyakorolhassa, azon jogaival együtt, melyek őt mint osztrák császárt az ausztriai hadseregre nézve megilletik. Ez nem közös ügy, még ez

sem az. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) E jogokat megszorítani és tágítani a magyar törvényhozás souverain jogaihoz tartozik. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ezek módosításához az ausztriai államnak semmi köze. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) A 11. §. világosan mondja, hogy: megilletik eddigi törvényeink alapján a fejedelmet; e jogot nem az 1867-iki törvény adta neki és az nem úgy adatott neki, mint a monarchia két állama közös fejének, hanem eddigi törvényeink adták neki, mint magyar királynak. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Amit a 11. §. rendelt, az csak abban áll, hogy a magyar király az őt mint magyar királyt a magyar hadseregre és csak a magyar hadseregre nézve megillető ezen jogokat egységesen gyakorolja, azon jogokkal, melyek őt mint osztrák császárt csak az osztrák hadseregre nézve megilletik. Ennyi az, mi a 11. §-ban van.

A törvény 12. §-a pedig fentartja kizárólag az ország törvényhozása és kormányzata körének a magyar hadsereg időnkénti kiegészítését, mely alatt érti: az ujonczmegajánlási jogot, a megajánlás feltételeinek és a szolgálati időnek meghatározását. Ezenkívül fentartja a katonaság elhelyezését és élelmezését illető intézkedéseket az eddigi törvények alapján. Ez is a hadügyhöz tartozik; ez sem közös. A 13. §. a védrendszert is kiveszi a közös ügyek közül, valamint kiveszi a magyar hadsereghez tartozó magyarországi polgároknak polgári viszonyai fölötti törvényhozást és kormányzati intézkedéseket is.

Áttérek most arra, miután a tisztelt miniszterelnök úr a védrendszert is közös ügynek jelentette ki . . .

(A miniszterelnök tagadólag int.)

Kérem, felolvashatom. (Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Kérjük felolvasni! Még letagadja!) Egyenesen azt mondja a miniszterelnök úr, hogy a hadügy közös, és hogy én tévedek, midőn azt állítom, hogy a védrendszer — mert ez az, amit állítottam — nem közös. A törvény 13. §-a egyenesen azt mondja, hogy a védrendszer megállapítása és átalakítása Magyarországra nézve mindenkor a magyar törvényhozás beleegyezésével történik. Ezután azt mondja: (Halljuk! Halljuk!) czélszerű, — de nem szükséges,

nem rendeli imperative — czélszerű, hogy ez a megállapítás és átalakítás egyenlő elvek szerint eszközöltessék, és azután előírja, hogy az előleges egyezkedések ezen egyenlő elvek iránt miként történjenek.

Már most, tisztelt ház, sem a magyar alkotmány, sem — amint kimutatni szerencsém lesz — az osztrák alkotmány nem sorozza a védrendszert a közös ügyek közé. Ezek közül egyenesen kiveszi, hanem csak azon ügyek közé sorozza, melyek szabad egyezkedés útján állapíttatnak meg és amelyek az osztrák alkotmányban úgy vannak megjelölve, hogy időről-időre megállapíttatnak. Ennek, tisztelt ház, megvan a maga következése, az t. i., hogy ha egyenlő elvek iránt nem tudnak megegyezni, akkor teljes hatályba lép Magyarországnak azon joga, hogy a védrendszert egészen önállóan megállapíthassa. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) És hogy az osztrák alkotmánynak ez az értelme, — pedig ha a két alkotmány egyet nem értene abban, hogy közös ügy, nem is lehetne közös ügy, mert ehhez konformis törvények kellenek — ez iránt méltóztassanak röviden meghallgatni. (Halljuk! Halljuk!)

Az 1867 deczember 21-iki törvény, amely az osztrák-magyar monarchia — most már így mondjuk — közös ügyeinek elintézési módjairól szól, 1. §-ában ezt mondja: »Nachfolgende Angelegenheiten werden als den im Reichsrate vertretenen Königreichen und Ländern und den Ländern der ungarischen Krone gemeinsam erklärt: *b)* das Kriegswesen, mit Inbegriff der Kriegsmarine, jedoch mit Ausschluss der Recrutenbewilligung und der Gesetzgebung über die Art und Weise der Erfüllung der Wehrpflicht, der Verfügungen hinsichtlich der Dislocirung und Verpflegung des Heeres, ferner der Regelung der bürgerlichen Verhältnisse und der sich nicht auf den Militärdienst beziehenden Rechte und Verpflichtungen der Mitglieder des Heeres«.

A 2. §-ban pedig, amely erre következik, ezt mondja: »§ 2. Ausserdem sollen nachfolgende Angelegenheiten zwar nicht gemeinsam verwaltet, jedoch nach gleichen, von Zeit zu Zeit zu vereinbarenden Grundsätzen behandelt werden: . . . 5. die Feststellung des Wehrsystems.«

Hogy értik ők ezt? Hát, tisztelt ház, erre szabadjon magának a birodalmi tanácsnak tárgyalásain ezen törvény hozatalánál tett nyilatkozatokat felolvasni. (Halljuk! Halljuk! Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Szégyen ilyet magyarázni! Legalább német szót is hallanak!) Az 1867 november 14-iki ülésben tárgyalta a birodalmi tanács a kiegyezési törvényt; az előadó, később miniszter, Brestl, kijelentette és a bizottsági jelentésben is benne foglaltatik, hogy a bizottsági javaslat szorosan konformis azon magyar törvénnyel, melyet a XII. törvényczikk alatt ismerünk; csak azt jelenti ki közös ügynek, amit ez a törvényczikk, és egyéb ügyekre nézve szorosan ahhoz akar alkalmazkodni.

Dr. Brestl ezeket mondja: »Der Ausschuss hat sich daher in dem von ihm verfassten Gesetzentwurfe, dessen Annahme er Einem hohen Hause empfiehlt, sachlich genau an die Bestimmungen des ungarischen Gesetzartikels XII., in soweit es sich um die Festsetzung der gemeinsamen Angelegenheiten handelt, gehalten, und glaubte nur, was die Form betrifft, von der an vielen Stellen historische Anführungen und Motive enthaltenden Fassung des ungarischen Gesetzes abweichen zu sollen.«

Midőn a 2. §-nak — ahol a Wehrsystem-ről szóló törvény időről-időre egyenlő elvek alapján megállapítandónak van kijelölve — tárgyalásáról volt szó, három indítvány történt a házban.

Az első indítvány arra történt, hogy ez az egész 2. §. hagyassék ki, mert — mondták — ez nem lényeges: ha két állam egymással, bárminemű ügyre nézve, közös elvek alapján, különben független törvényhozással, megegyezni akar, azt ilyen, törvényben levő utasítás nélkül is megteheti, (Helyeslés balfelől.) és azt mondták, ennek a kihagyása a kiegyezést abszolute nem érinti.

A második indítvány az volt, hogy ez ügyek még másokkal, főleg közgazdasági természetűekkel szaporíttassanak, szemben a bizottsági indítvánnyal, mely azt javaslá, hogy mégis, a magyar törvényhozásra tekintettel, amely itt azt a kívánságot fejezi ki, hogy ezekre az ügyekre nézve közös elvek szerint egyezkedjünk, kísértsük meg a megegyezést, e tekintetből ne utasítsuk vissza, hanem vegyük fel.

A harmadik indítvány az volt, hogy az időről-időre való kiegyezés alól egyet vegyenek ki, a Wehrpflicht-et tárgyazó törvényt.

Mind a három indítvány visszautasíttatott, és elfogadtatott az eredeti javaslat ; mind a három indítványozó elismerte, hogy abszolute semmi kötelezettség nem áll fenn arra, hogy a két állam törvényhozásai megegyezzenek közös elvek iránt ; csak arra van a törvényben kötelezettség, hogy a megegyezésre vonatkozó érintkezések megtörténjenek, és ha megegyezni nem sikerül, teljesen szabad intézkedési joga megmarad mindkét félnek. És maga az előadó aztán, midőn a vitát befejezték, így nyilatkozott : (Halljuk ! Halljuk !) »Nun ist es allerdings richtig, dass diese Bestimmungen wegbleiben können ; diese Bestimmungen enthalten eigentlich blos die Zusage, über gewisse Gegenstände Vereinbarung zu treffen, ohne aber natürlich irgend eine Bestimmung darüber zu treffen, was zu geschehen habe, wenn eine solche Vereinbarung als solche nicht erzielt wurde. Es ist aber jedenfalls nach der Ansicht des Ausschusses die Aufnahme doch desswegen schon wünschenswerth, damit man nicht dadurch, dass man diese Bestimmungen weglässt, in Ungarn die Meinung entstehen lasse, man wolle auf die Vereinbarungen nicht eingehen, was durchaus nicht im Interesse der Sache selbst gelegen wäre. Deshalb hat der Ausschuss beschlossen, die betreffenden Bestimmungen aufzunehmen. Es würde übrigens, wie gesagt, durch die Weglassung desselben noch keine Störung des Ausgleiches eintreten«.

Már most, tisztelt ház, ezek után szabad-e azt mondani, hogy a hadügy közös, minden alkatelemében ; szabad-e azt mondani, hogy a véderőről szóló, afelett rendelkező védelmi rendszer közös ügy ? Én azt gondolom, hogy ez világosan ellenkezik törvényeink helyes értelmével, még az osztrák alkotmánnyal is. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De tisztelt képviselőtársam Tisza István tovább megy és ő úgy nyilatkozik, hogy közös ügy az, hogy tartozik a magyar állam megegyezni az osztrák állammal az iránt, milyen legyen a közös véderőnek nagysága, és az iránt,

hogy mennyivel tartozik az egyik, mennyivel tartozik a másik a közös véderőhöz járulni; tartozik megegyezni iránta, mert közös ügy. És azt is mondja tisztelt képviselőtársam, hogy hiányosak a közös ügyekre vonatkozó törvények, mert ha megegyezni nem tudnak, akkor a magyar parlament tökéletesen tehetetlenül áll az eseményekkel szemben. (Derültség balfelől.) Fel fogom olvasni: (Halljuk! Halljuk!) »Én a lényeges momentumot a közös ügyek és nem közös ügyek közt abban látom, hogy míg a voltaképeni közös ügyeknél, mint a hadilétszám vagy a quota megállapítása, mely időről-időre megújítandó, a megegyezés minden körülmények között feltétlenül szükséges, addig a nem voltaképeni közös ügyekre az ország törvényhozásának önálló intézkedési joga, ha a megegyezés nem sikerülne, fennmarad.« Azután azt mondja: »A quotára egy ideiglenes expedienst tartalmaz a törvény, ha megegyezés nincs, mert a fejedelem határoz egy további évre. Csakis a hadilétszám tehát azon egyedüli ügy, ahol, ha a magyar parlament az osztrák parlamenttel megegyezni nem tud, egészen tehetetlenül áll az eseményekkel szemben.«

Hát t. képviselőtársam, mindenek előtt azt az egy kérdést intézem hozzá: melyik törvényre alapítja azt, hogy a magyar állam és az osztrák állam a hadilétszám iránt minden körülmények közt tartozik megegyezni és hogy ez imperativ törvényben van meghatározva? Melyik törvényből következteti, hogy a létszám megállapítása egy olyan jog, melyet Magyarországra nézve a magyar törvényhozás soha függetlenül nem gyakorolhat? Melyik törvényben találja t. képviselőtársam azt, hogy a hadilétszám megállapítása, valamint az ujonczjutalék megállapítása közös ügynek van deklarálva; melyik törvényben találja azt a rendelkezést, amely eltörölte az 1867: XII. törvényczikknek 12. §-át, amely (Igaz! Úgy van!) a magyar hadseregnek időnkénti kiegészítését, az ujonczok megajánlási jogát, a megajánlás feltételeit, a szolgálati időnek meghatározását, mind a törvényhozás, mind a kormányzat körében, az országnak magának tartja fenn? (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Méltóztassék ezt megmondani. Mert abból, t. képviselőtársam, hogy a véderőről szóló 1868-iki törvény

arra nézve, hogy milyen legyen a hadilétszám, illetőleg az ujonczlétszám, egyezkedésre utasítja a kormányokat és parlamenteket: abból még azt, hogy a megegyezés okvetetlenül törvényes kötelessége mind a két államnak, következtetni csak nem szabad? (Helyeslés balfelől.) Mert hiszen ez benne volt a XII. törvényczikk 13. §-ában is, nem ugyan az ujonczlétszámokra, de a védelmi rendszer elveire nézve általában. És tökéletesen hamis t. képviselőtársamnak az az állítása, hogy ha czélszerűségi szempontokból, ha a politikai helyzetre való tekintetből, ha abból a szempontból, mert látjuk, hogy Európa nagy államai mind nagy, egységes hadsereget állítanak fel, mi is időről-időre egyezkedünk afelett, hogy milyen nagy leszen a monarchiának védereje, milyen arányban járuljunk mi hozzá; ha, mondom, ezt czélszerűségi szempontból megtesszük és ha netán egyik vagy másik esetben ez nem sikerülne — egészen téves és hamis az az állítása, hogy akkor a magyar parlament tehetetlenül áll az eseményekkel szemben. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) Mert ha ezen pusztán czélszerűségi szempontokból való egyezkedési kisérlet nem sikerül, akkor előáll az országnak az 1867-iki törvény 11. §-ában megírt ama joga, hogy saját védrendszerét, (Helyes! Ugy van! balfelől.) saját véderejének nagyságát, szolgálati feltételeit királyával önállólag állapítja meg, (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon) és az ily módon megállapított haderővel azt a kötelezettséget, mely a pragmatika szankczióból folyik, (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) a közös és kölcsönös védelmet teljesíti. (Zajos helyeslés és tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Midőn tehát t. képviselőtársam ennek ellenében azokat a tanokat állítja fel, (Halljuk! Egy hang balfelől: Ez a reakczió!) midőn ezen tanok felállítása által (Halljuk! Halljuk!) t. képviselőtársam — szándékosan vagy nem szándékosan, nem tudom — igazolni akarja a kormány eredeti törvényjavaslatának azt az intézkedését, hogy a létszámnak egyszer mindenkorra lekötése határoztatik meg, úgy a birodalomra, mint a monarchia két államára nézve, miáltal megfosztották volna Magyarországot attól a jogától, hogy bármely időpontban önállólag rendelkezzék, (Élénk

helyeslés és tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.) s eltörölték volna az 1867-iki törvényczikk 12. §-ában foglalt fentartását a jognak: midőn ezt igazolni akarja, akkor — állítottam és most is állítom — nem akarva bár, de az osztrák czentralistákkal közös alapon áll, (Zajos tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.) és a végeredményben találkozik velük. (Hosszantartó helyeslés és éljenzés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Tisztelt ház! Én az 1867. évi XII. törvényczikk határozatait, melyek annyi eshetőségre gondoltak, melyek oly aggodalmasan írták körül a magyar államnak szabad jogkörét és függetlenségi jogkörét, olyanoknak tartom, hogy nem léphetünk fel elég erélyesen, ha — történjék bár ez teljes jóhiszeműséggel és meggyőződéssel — olyan tanokat hallunk fejtegetni, a melyek sem a mi alkotmányunkban nincsenek, de még az osztrák alkotmányban sincsenek megállapítva, (Úgy van! Igaz! a bal- és a szélsőbaloldalon.) amelyek azonban itt-ott a tudományos politikai irodalomban gyakran hirdettetnek, (Igaz! Ugy van! balfelől.) s amely részint nyilt, részint nem nyilt, alattomos kisérletek törvényeinknek és a közös ügyek rendezésének világos értelmét elhomályositani és ezt lassankint a közvéleménybe belecsepegtetni iparkodnak, s amelyek ellenében minden alkalommal határozottan fel kell lépni. (Hosszantartó élénk helyeslés és éljenzés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

T. képviselőtársam — és ez a nyilatkozata is többek részéről a túlsó oldalon helyeslésre talált — visszautasítja azt a vádat, a melyet én nem ő ellene, hanem az okoskodásából való következmények ellen emeltem: hogy midőn ő az ujonczlétszámnak egyszer mindenkorra való lekötését helyesnek és jobb megoldásnak találta, mint az időről-időre való egyezkedést és lekötést, hogy akkor nem szándékosan, de egyenesen egy úton halad az osztrák czentralistákkal és egyenlő motivumokból indul ki. (Igaz! Úgy van! szélső balfelől.)

Tisztelt képviselőtársam arra figyelmeztetett engem, hogy az a baj, melyről t. képviselőtársam ezen pontra vonatkozólog szól, t. i. a két harmadrész szavazat szüksége, az ausztriai alkotmány szerint csakis a véderőtörvényre áll fenn, nem pedig azokra a többi ügyekre is, melyeket az 1867-iki XII. törvényczikk úgy jelöl ki, hogy időről-időre

kötendő egyezségek által kisérlendő meg a szabályozásuk, s ha ez nem sikerül, fenn van tartva az ország önrendelkezési joga.

Én sohasem állítottam, hogy ezekhez az ügyekhez is szükséges a kétharmad többség az ausztriai alkotmány szerint; ő maga is azt mondja beszédében, hogy az én beszédem szövegéből ezt csak következtetni lehet. Hát talán én is ismerem az osztrák alaptörvényeknek, (Derültség a bal- és a szélsőbaloldalon.) t. i. az 1867 deczember 21-iki Grundgesetze über die Reichsvertretung 15. §-át, mely megszabja, hogy mely ügyek azok, amelyekben a kétharmad többség szükséges. De én nem ebből következtettem, hogy t. képviselőtársam egy motivumból indul ki s ennélfogva kell hogy egyenlő eredményre jusson az osztrák czentralistákkal — nem ebből következtettem.

Tisztelt képviselőtársam (Halljuk ! Halljuk !) két állítást tesz multkori beszédében. Az egyik az, hogy alkotmányos szempontból bátran meg lehet nyugodni abban, ha az országnak hadkiegészítési joga minden alkatelemében egyszer mindenkorra le lesz kötve; bátran meg lehet nyugodni, sőt azt mondja, hogy ez a lekötés helyesebb és jobb is. Ezt két okkal támogatja. Az egyik az, hogy Magyarországot az egyszer mindenkorra való lekötés nem teszi ki annak a veszélynek, amelynek kiteszi az időről-időre való lekötés : hogy egy makacs osztrák minoritás, mely a monarchia érdekeit és hatalmi súlyát nem viseli szivén, engedményeket csikarjon ki magának, még pedig a magyar törvényhozás többsége ellenében, Magyarország érdeke rovására.

Ebben, t. képviselőtársam, két állítás van. Az egyik állítás az, hogy minden olyan ügyekben, melyeknél kétharmad többség szükséges, ki lennénk téve annak, hogy egy makacskodó osztrák minoritásnak a mi érdekünkből kell áldozatot hozni; a másik állítás pedig az, hogy egyáltalán a monarchia érdeke, súlya és tekintélye is veszélyeztetve volna.

Ez a második motivum, t. ház, fenforog, nem a képviselő ur szerint, hanem az osztrák czentralisták szerint minden ügynél, mely időről-időre szabályozandó. (Úgy van ! Úgy van ! balfelől.) És ha t. képviselőtársam nem veszi figye-

lembe Tisza Kálmánnak 1867-ben a kiegyezési tárgyalásoknál tett azon nyilatkozatát, hogy a közös ügyeknek és a közös ügyek elintézési módjának megállapításánál az első, amiből ki kell indulni, az ország függetlensége és az, hogy azt kell kérdezni, mennyiben szükséges az ország ezen függetlenségéből a monarchia érdekei és hatalmi állása szempontjából korlátozásokat elfogadni; ha ezt nem veszi figyelembe, hanem úgy okoskodik, hogy a fődolog a monarchia álláspontja és az a kérdés, hogy mi mindent kell a függetlenségből áldozatul hozni a monarchia érdekének; (Élénk tetszés balfelől.) ha, mondom, ez választja el őket, amint ez választja el Tisza Kálmántól és mindenkitől, aki befolyt az 1867-iki törvények alkotásába: akkor megengedem, hogy t. barátom következetesen okoskodik, de az osztrák czentralistákkal egy hajóban evez. (Úgy van! Úgy van! Élénk tetszés balfelől.)

Ez a felfogás ebben a parlamentben így felállítva még nem volt, amint t. képviselőtársam teszi: hogy Magyarország érdekeit teszi compensationale objectumnak, akkor, midőn egy osztrák minoritás makacskodásai miatt különben a monarchia érdeke szenvedne, (Úgy van! Úgy van! balfelől.) és nem úgy tekinti az osztrák kisebbség és többség közt a viszonyt, hogy ha meg kell nyerni valamely politikának az osztrák kisebbséget, akkor tessék az ő jogkörükbe eső dolgokból kompenzácziót adni, mert ez semmiesetre sem Magyarország érdeke. (Zajos helyeslés és tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Tisztelt képviselőtársam felfogása annyira elüt az 1867-iki törvény alapjául szolgáló felfogástól, — nemcsak azok ellenzőinek, de azok alkotóinak felfogásától — hogy ebben a felfogásban találkozni, azt hiszem, senkivel nem fog. (Helyeslés balfelől.)

Mit hallunk a monarchia másik államában némely körökben emlegetni? Azt, hogy a monarchia súlya és érdeke szenved akkor, ha fontos ügyek időről-időre való alkudozás tárgyává tétetnek, és hogy jó volna egy szorosabb egység, mely ezeket az időről-időre való alkudozás köréből kiveszi. Ez egyike azon motivumoknak, amelyből t. képviselőtársam indul ki, (Úgy van! balfelől.) nemcsak a kétharmad többség

motivuma — s ebben találkozik a czentralistákkal és logikai kényszerűségnél fogva kénytelen volna még egy más pontban is találkozni.

Minél jobban szaporodnának azon ügyek, melyek nem politikai, czélszerűségi tekintetekből, mikor jónak látjuk, hanem szükségkép állandó törvénnyel megkötendők volnának: annál inkább előáll a kivánság arra, hogy ezen, ily állandóan közös érdekűeknek elismert ügyekre nézve egységes organum is alkottassék, mely azokat elintézze. (Úgy van! balfelől.) Tudom, hogy ő ezen következtetésre nem akar jutni, de ha nem akar is, jogom volt arra rámutatni, és azok, amiket a hadügy közösségére nézve t. képviselőtársam hirdetett, ezen jogomban még inkább megerősítettek, mert ezzel oly irányt követ, mely következetesen kifejtve, ide vezethet. (Úgy van! balfelől.)

Ezek után, t. ház, megfelelhetek egy kérdésre, melyet t. képviselőtársam fölvetett. (Halljuk! Halljuk!) Ő, multkori beszédemre czélozva, azt mondta, hogy egész beszédem arra volt építve, hogy a 14. §-nak a véderőbizottság által javaslatba hozott záradéka mily értelemmel bir; szóval, egész beszédem a 14. §-nak azon szerkezetére volt építve, amelyből hiányzott a t. miniszterelnök úr által benyujtott módosítvány. Ha kivánja t. képviselőtársam, felolvasom: (Halljuk! Halljuk!) »Most, t. ház, áttérek a kérdés voltaképeni lényegére, arra t. i., hogy mi is volt tehát azon eredeti 14. §-nak az értelme? Erre nézve t. képviselőtársam beszéde elején kijelentette, hogy ő az értelmezési vitát eldöntöttnek tartja, amint egyszer a kormány az 1868. évi XL. törvényczikkben foglalt záradék visszaállításába bele nem egyezik; ez volt az egyedüli argumentum, amit t. képviselőtársam a 14. §. értelmére vonatkozólag felhozott, erre építette fel az alkotmánysértés nagy épületét. De miután a kormány a záradék visszaállításába beleegyezett, azon alap, amelyre a nagy épületet felépítette, kiesett a t. képviselő úr lábai alól, és így nagyon természetesen — összeomlott az egész épület.«

Hát, t. képviselőház, mi omlott össze azon módosítvány benyujtásával, amelyet a tisztelt miniszterelnök úr tett? (Helyeslés balfelől.) Nem az én és mások érvelése omlott

össze, t. ház; nem is azok az érvelések és kifogások, amelyek a törvényjavaslatnak eredeti, a véderő-bizottságban módosított és jegyzőkönyvi magyarázatokkal tatarozni kivánt szerkezete ellen felhozattak; (Úgy van! Úgy van! balfelől.) hanem összeomlott az a kísérlet, amely az eredeti szövegben az országnak ezen jogát megváltoztatni kivánta, (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) később egy homályos formulával bizonytalanná tenni akarta. Ez omlott össze, a protokolláris magyarázat embrio-eszméjével együtt. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) És talán még valami más is, (Halljuk! Halljuk!) ha nem is omlott össze, nagyon megrendült és nagyon megcsorbult, s erről a másról, ha kiváncsi t. képviselőtársam, az eddig lefolyt vitákból bő felvilágosítást szerezhet. (Zajos helyeslés és éljenzés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

És midőn én azt a módosítványt, melyet a t. miniszterelnök úr benyujtott, elfogadom, teszem ezt abban a meggyőződésben és azzal az óhajtással, hogy az a kísérlet, melyet ezen 14. §-nál tapasztaltunk és mely összeomlott, soha romjaiból, bármennyire kivánja t. képviselőtársam, fel ne épüljön. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De talán, t. ház, — és ezzel végzem beszédemet — (Halljuk! Halljuk! a bal- és a szélsőbaloldalon.) hiba volt az, hogy t. képviselőtársamnak — ez nem talentumát illeti — érvelésével hosszasabban bajlódtam, mert képviselőtársam beszédében nem ugyan meggyőződését változtatja meg, de politikai álláspontját tökéletesen feladja, azt mondván: »Mindezek után, t. ház, megvallom, hogy ami saját meggyőződésemet illeti, szivesen fogadtam volna az ügynek oly szabályozását, amely ha kell, még a hadilétszám vagy az ujonczlétszám megállapításának feláldozásával is, ezen a bajon segítsen; de azt hiszem, ez annyira különálló álláspont, amelynek megvalósításáról szó nem lehet, és hozzáteszem azt is, hogy mert oly nagy ellenszenvet láttam, melyet ezen kérdés minden oldalról felszínre hozott, azt is belátom, hogy ily ügynek rendezése az óhajtandó lehetőségek közé nem tartozik.« (Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

T. képviselőtársamnak ezen itt feladott álláspontja igen merész volt; csorbításával járt Magyarország függet-

lenségének és az alkotmányban a nemzet számára biztosított jogoknak. Megtérése az ellenkező politikai álláspontra, midőn azt mondja, hogy ezt a változtatást még az »óhajtandó lehetőségek« közé sem sorozza ezután — ez a megtérés elég gyors.

Én ebben a konkluziójában vele teljesen egyetértek. De nem abból az okból értek egyet, amivel t. képviselőtársam indokolta, hogy t. i. látta azt a nagy ellenszenvet, amellyel minden oldalról találkozik. Mert ha neki az a meggyőződése, hogy a monarchia és Magyarország érdekében ez üdvösebb: az a nagy ellenszenv, amivel találkozik, csak arra birhatta, hogy ezen nagy ellenszenvet felvilágosítással eloszlatni iparkodjék, de nem arra, hogy az óhajtandó lehetőségek közé ne tartozzék annak kielégítése. De egyetértek vele a konklucióban azért, mert én azt, amit javasolt, az igazi alkotmányosság lényegével ellenkezőnek látom és sem Magyarország, sem a monarchia érdekében állónak nem találom. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De minthogy t. képviselőtársam nyilatkozatának egy részét még a tisztelt miniszterelnök úr is magáévá tette és a háznak némely elemei helyesléssel kísérték, azért tartottam azt szükségesnek, hogy nem háborgatva t. képviselőtársam elméleti és önmaga által örök meddőségre ítélt meggyőződését, (Élénk derültség a bal- és a szélsőbaloldalon.) fellépjünk félremagyarázása ellen a 67-iki törvénynek, melynek értelmét nekünk mindig tisztán kell tartanunk, (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) s amelyre irányzott törekvésünk kifejezése az, hogy elfogadjuk a módosítványt, mely önnön kifejtett álláspontunknak elismerése. (Hosszantartó élénk helyeslés, tetszés és éljenzés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

*

Ugyanabban az ülésben, 1889 február 21-ikén, Tisza István rövid nyilatkozata után, újra felszólalt Szilágyi Dezső.

Szilágyi Dezső

Ami t. képviselőtársamnak azt a nyilatkozatát illeti, hogy ő helyesebbnek tartja, meggyőződését, különösen a nemzet jogaira nézve, ha az eltér az általános meggyőződéstől,

csak akkor érvényesiteni, midőn ezzel nem ingerültségre, hanem legalább egy részében a közvéleménynek egyetértésre számíthat: ezzel egyetértek, és nem is hibáztatom, hogy nem forszirozza tovább önálló álláspontját, bár bátorságát elismerem, hogy ezen meggyőződését ama külön álláspontot kifejtette. De legyen szabad abbeli reményemet kifejeznem, hogy ezen álláspont el fog tűnni, és ő együtt fog lenni azokkal, — amint azok együtt vannak a 67-iki törvények értelmezésében — kik ezek létrejöttét ellenezték és akik ezt előmozdították, mert abból a függetlenségből feláldozni egy hajszálat sem szabad. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Másik észrevételem az, hogy a t. képviselő urat arra figyelmeztetem, hogy a kormány szívós kitartását álláspontján azzal indokolja, hogy az egy quasi nemzetközi egyezmény volt, és egy kormánynak csak emelheti tekintélyét az, ha elvállalt kötelezettségei megtartásához és azoknak megfelelőleg érvényesítéséhez ragaszkodik. Ebben t. képviselőtársamnak teljes igaza van; de egyet méltóztatott figyelmen kívül hagyni: hogy a megegyezés csak a lényegre és a 67-iki XII. t.-cz. 13-ik §-a szerint csak az elvekre, de soha a formulára nem vonatkozhatik. (Helyeslés a bal- és szélsőbalfelől.) És ha a t. miniszter úr azt mondta, hogy a Lajtán-túli kormánnyal az elvre, a lényegre nézve egyetértett, és a lényeg az volt, amit az ellenzék kívánt, akkor engedjen meg, helyeselni pusztán a formulához való makacs ragaszkodást — ez nem igazolható álláspont. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.)

A harmadik, — és ez a leglényegesebb, amit t. képviselőtársam mondott — bár nem mondta nyiltan, de beszédének értelme kétségtelenül arra irányult, hogy én a magyar törvény ellenében az osztrák törvényre hivatkoztam. (Halljuk! Halljuk!) Erre akarok egy pár szót megjegyezni. (Halljuk!)

Már ismételve volt szerencsém e házban kijelenteni, hogy az 1867 : XII. t.-cz.-et csak a magyar törvényhozás magyarázhatja. Ha már most arra, hogy mi közös ügy és mi nem, még felderítésül, és pedig nem a magyar törvény ellen, nem is a magyar törvény értelmének erősítésére, hanem hogy kimutassam, hogy még az osztrák törvénynek is ugyanaz az értelme: még az osztrák törvényt is felemlítettem, (Igaz!

Úgy van! balfelől.) — ami semmi körülmények között nem a magyar törvény ellenében való hivatkozás — tettem ezt egy körülménynél fogva, amiről t. képviselőtársam méltóztatott megfeledkezni. Mert ahhoz, hogy valami közös ügynek tekintessék, nem elegendő az, hogy t. képviselőtársam úgy magyarázza — remélem, egyedül ebben az országban — a magyar törvényt, hogy abban van egy olyan közös ügy, amely az osztrákban nincs, mert akkor az még nem volna közös ügy, mert közös üggyé csak akkor válhatik, ha e pontra nézve is az osztrák törvényben konformis határozat volna. Már most t. képviselőtársamat csak arra figyelmeztem, hogy én nem a magyar törvény értelmének felvilágosítására, nem a magyar törvényből következő értelmezés ellenében, hanem azért és pusztán azért hivatkoztam az osztrák törvényre, hogy azok, akik a birodalom egységét mindig szorosabban akarták és kik kétségkívül oly magyarázatot adnának a közös ügyekről szóló törvénynek, ha található volna — még azok sem állanak a magyarázat azon álláspontján, amelyet Tisza István t. képviselőtársam is elfogadott. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

BELÉPÉSE A SZABADELVŰPÁRTBA. KINEVEZÉSE IGAZSÁGÜGYMINISZTERRÉ.

A POZSONYI LEVÉL.

Tisztelt polgártársaim!

Másfél éve mult el annak, hogy Pozsony városa I. kerületének polgárai bizalmukkal megtiszteltek. Akkor pártokon kívül állottam, de nyiltan elmondám Önök előtt, hogy a képviseleti kormányforma természete szerint fentartom magamnak a csatlakozást, ha a politikai együttműködés főfeltételei meglesznek.

Ez időpont óta történteket Önök jól ismerik. Számos és örvendetes jeleit vettem annak az éber figyelemnek és helyeslésnek, melylyel működésemet kisérték.

Néhány nap előtt az alkotmányos tényezők felhívása folytán az igazságügyminiszteriumot vettem át és ennek meg-

felelőleg a szabadelvűpártba beléptem, s csak örömmel említem fel azon bizalmat és előzékenységet, melylyel úgy a kabinet tagjai, mint a szabadelvűpárt belépésemet fogadták, és azon helyeslést és számos üdvözletet, melylyel az ország minden részéről, az Önök köréből is, sokan megtiszteltek.

Kinevezésem alkotmányszerű következése, hogy képviselői megbízásomról lemondtam, és midőn ezt Önöknek hivatalosan bejelentik, egyszersmind fogadják hálámat és köszönetemet mindazon bizalomért, melylyel irányomban viseltettek, és mindazon kitüntetésért és szivességért, melylyel e másfél év alatt érdememen felül elhalmoztak.

De e köszöneten kívül én politikailag többel is tartozom Önöknek. Tartozom azzal, hogy kifejtsem Önök előtt, hogy én, ki a reám nézve döntő napokban az Önök megbízásából foglaltam helyet a parlamentben, minő irányt szándékozom jövőre követni.

Előttem hazánk nehéz helyzete világosan áll. E helyzet két követelménye alól senki, aki gyakorlati politikát akar követni, nem menekülhet. Az egyik az, hogy nem a biztosított béke az, melynek napjait éljük. A körülöttünk alakult helyzet, az Európa nyugatán és keletén mutatkozó bizonytalan állapot a fokozott hadikészültség szükségének vet alá bennünket.

Ebben rejlik akaratunktól független oka azon nagy erőfeszítésnek, melyet véderőnk fokozására kikerülhetetlenül tennünk kellett ; e szükségnek Európa jelentős államai ép úgy hódolnak, mint önmagunk.

A másik követelmény abban áll, hogy párhuzamosan e kényszerüséggel : államháztartásunk rendezése a gyakorlatilag valósítandó feladat. A magyar állam elé föltétetett e kérdés : akarja-e fejlődését és legbecsesebb érdekeit súlyos terhek árán is biztosítani ; vagy inkább a politikai és gazdasági visszaesés oly fokára akar visszavonulni, mely messze visszavet a mívelt nemzetek közösségében, és viszonylagos erőnk csökkenése által állásunkat a monarchia dualisztikus szerkezetében megingatja és ezzel nemzeti politikánk nagy czélpontjait koczkára teszi ?

Én nem haboztam másfél év előtt kimondani, hogy nekünk az áldozatokra készen kell lennünk.

De hogy ez áldozatok ellenértéköket az általános állapotok javulásában biztosan meghozzák : reformmunkálataink nem szünetelhetnek.

Még a gazdasági erősödésnek is egyik lényeges föltétele, belső szervezetünk ereje és alkalmatos volta igazságügyi és közigazgatási feladatok teljesítésére.

Ha szorgos gonddal összekeressük és felhasználjuk mindazon tényezőket, miktől gazdasági megizmosodásunk függ ; ha még állami beavatkozás útján is igyekszünk lendületet adni a kínálkozó vagy szunnyadó erőknek : mindennek biztosított sikere nem lesz, mert a jognak minden téren való hatályos védelme nélkül, a közigazgatási szervezet rendező és támogató tevékenysége hiányában, sem a kitartó vállalkozási szellem erélyes működése, sem a bizalom, sem az eredmények biztosított állandósága nem várható.

Mindig azon nézetben voltam, hogy kivált kisebb nemzeteknél, midőn feladataik súlyos és folytonos áldozatokat igényelnek, a tartós erőfeszítés egyenesen megkívánja, hogy a nemzet erkölcsi és politikai ereje teljes mérvben felkeltessék és ébren tartassék.

Rend és tisztaság az állami szervezet minden ágában, a visszaélések kiirtása és meggátlása, pártatlan előzékenység és egyenletes részesítés az állami működés jótéteményeiben, az alkalmas erők felkeresése és a kellő pontra állítása : egyszerű, de csalhatatlan maximák az erkölcsi erő ébrentartására. A politikai erő fentartását egy hagyományos elvekre épített nemzeti politika követésében látom, melyet a váltakozó kormányok és pártok egyiránt szem előtt tartanak.

Állandó vezéreszménye volt politikai törekvéseinknek, mely különösen a negyvenes évek óta határozottabban érvényesült és az 1848-iki reformok fő czélpontját képezte : egységes politikai nemzetet és egységes Magyarországot teremteni. Ezt a jogegyenlőségnek intézményekben való megtestesítése nélkül elérni nem lehet. E századbeli történetünk tele van e részben tapasztalásra épített komoly tanulságokkal. Vallás, nemzetiség, társadalmi élet-állás, gazdasági érdekek : különbségeket teremtenek és tartanak fenn.

Ennyi megoszlási tényezővel szemben az összetartó kapocs a kulturának nemzeti jellegében és egyöntetűségében,

a jogintézményeknek és az állami belső szervezetnek egységében és e szervezetnek egységes vezéreszmék szerinti működésében található. A jog egysége hatalmas kapocs és fentartó erő az államra nézve ; de csak akkor, ha az állampolgári egyenlőség eszméjének megfelel, ha nem a különbségeknek ad jogi szentesítést, ha nem tart fenn jogi válaszfalakat az állampolgárok közt, de a különbségek fölé emeli és érvényre juttatja az állampolgári egyenlőség tudatát, az egybeforrottság érzetét, és ha ez az elv érvényesül a törvények végrehajtásában és érvényesül az állami működés jótékonyságában való részeltetésben is.

Valahányszor válságos időket élt a nemzet, valahányszor nagy nemzeti erőfeszítésekre kellett hivatkoznia, a jogegyenlőség és a törvényesen biztosított szabadság eszméi voltak azok, melyekre támaszkodtunk, ez volt az erőnek az a forrása, melyből merítettünk. Marad ez ezentúl is, de csak úgy, ha összeegyeztetjük államunk erős szerkezetével. Mert a nemzet nemcsak válságos időket él, és ami erejének forrása ilyenkor : legyen az intézményekben megtestesítve, hogy annak légkörében növekedjék a jelen és a születendő nemzedék.

Nincs nemzet, mely jobban szeretné a politikai szabadságot, mint a magyar ; nincs nemzet, mely kényesebb volna arra, hogy fölötte csak törvényes uralom gyakoroltassék. A politikai szabadságnak és az uralomnak egyaránt törvényesen meghatározottnak kell lennie.

A hatalom, amit az állam fentartásának és biztonságának, sőt jóllétének érdeke megkíván, melyet megadni a nemzet sohasem vonakodott, legyen törvényes, gyakoroltassék törvényesen.

Századokkal kell történelmünkben visszamennünk, hogy a koronának összeforrottságára a nemzettel és nemzetünknek törekvéseivel, a maihoz hasonló korszakára találjunk.

A szent korona, mint a magyar államnak és alkotmányának jelképe, századok óta nem volt kifejezőbb, mint amióta felséges uralkodónk fején ragyog. A zavartalan egyetértés a nemzet és királya közt — ki ne érezné és tudná ezt ! — a magyar állam megszilárdításának egyik fő tényezője. Nemzeti politikánk hagyományos elvének kell lennie :

az egyetértés aranykapcsát sértetlenül fentartani. Midőn most Európában annyi államot válságok fenyegetnek, Szent István birodalma maradjon hazája egy, alkotmányában biztosított, királya iránt az odaadásig hű és loyalis nemzetnek.

A monarchia másik államával való viszonyunk törvényeinkben van meghatározva. Azokban meghatározott törvényes önállóságunkhoz ragaszkodom egészében és minden alkatelemében. E törvényekben úgy a magyar államra, mint az egész monarchiára fentartó erő van lefektetve; húsz év óta alkalmasnak bizonyult ez be arra, hogy közös ügyeink és közös érdekeink biztosíttassanak. Az marad a jövőben is, ha e törvények szellemének megfelelő politikát követünk.

Sohasem szabad elfelejtenünk, hogy a közös ügyek és a közös érdekek megóvása kötelesség; s erre a törvényes korlátokon belül mindkét oldalról oly politika követendő, hogy külfelé a monarchia nagyhatalmi állásának és külügyi érdekeinknek biztosítására mindenkor erőink imponáló egységében hatályosan léphessünk fel; egymás közt pedig a kölcsönös érintkezés ezer elágazásában a méltányos kiegyenlítésre eljussunk és egyik fél se törekedjék a másikat méltányos gazdasági és politikai érdekeiben megcsorbítani, vagy a másik megkárosításával jogosítlan előnyt fentartani.

Ezen nézeteknek megfelelőleg feladatomul tűztem ki igazságügyi reformjainkat a magok egészében felkarolni. Mi mindent értek e feladat alatt, arra nézve e levél szűk keretében csak néhány fővonást emelek ki, fentartva, hogy a törvényhozás előtt kimerítőleg nyilatkozhassam.

Az egyik főalkatrész a bírói szervezet kiépítése és konszolidálása. A királyi táblák szétosztása nélkül sem kellő felügyelet, sem biztos igazságügyi igazgatás, sem a közvetlenség elvére épített büntető és polgári eljárás nem lehető.

Ezzel összefügg, legalább lényeges részeiben, magának az igazságügyi miniszteriumnak, valamint az igazságügyi szervezet többi alkatelemeinek reformja is.

A második, párhuzamosan munkába veendő feladat, a jog egységének megalkotása, rendszeres törvénykönyvek szerkesztése által. Évtizedekre nyúlik vissza a törekvés ezek létesítésére. Már az 1848-iki nagy átalakulás előtérbe állítá e reformok szükségét.

Az abszolut rendszer alkotásait nagyrészt elsöpörte a hatvanas évek ideiglenes rendezése. A maradandó alkotásra a kezdet megtörtént az anyagi büntetőjog terén ; az országgyűlési tárgyalás küszöbén áll az öröklési jogot tárgyaló törvényjavaslat ; de a feladat többi alkatelemei többékevésbbé megérlelt tervezgetés stádiumában állanak.

Szándékom e nagy reformokat minden alkatelemökben munkába venni ; felkarolni a feladatot a maga összefüggésében ; úgy az alaki, mint az anyagi jog terén megtartani a sorrendet az életbeléptetésben, úgy, amint az egyik feltétele a másiknak és amint azt az igazságügyi szervezet megbirja ; de munkába venni együttesen és összefüggőleg. Tudom, éveket igényel ezek megérlelése. Lehet, sőt valószínű, hogy nem én fogom befejezni, de a nemzet csak elismeréssel veheti, ha a halogatást mellőzni akarom, és ha evégből, hogy az összhangot biztosítsam, az elhamarkodást elkerülöm.

Mi a mívelt nemzetek közösségében élünk és fejlődésükben velük lépést kivánunk tartani. Jogéletünk szükségei ennélfogva analógok a nyugati nemzetekéhez, de nem azonosak.

Alkotásainkban mindig szem előtt kell tartanunk, hogy jogintézményeinknek a mi szükségeinkhez, viszonyainkhoz és erőinkhöz kell alkalmazva lenniök, és nemzeti fejlődésünk támaszául kell szolgálniok.

Míg e nagy reformok megérlelődnek, azokat az ügyészi és bírói kar kiképzésének fokozása és rendszeressége által kell előkészíteni. Ez összefügg a jogi oktatás reformjával is, melyet tisztelt kollégám a közoktatásügyi miniszter szoros megfontolás tárgyává tett.

A bíráknak törvényünkben megírt függetlensége közérdek, de csak addig van igazolva, míg a közérdekkel megegyez. Ez mindenütt gyümölcse volt a bírák szigorú kötelességérzetének, az államhoz és magas hivatásukhoz való hűségöknek és azon képességnek, hogy önmaguk akarnak és tudnak karukban szigorú fegyelmet gyakorolni. Nem szándékom a bírói függetlenség megszorítását javaslatba hozni, de mellőzhetlennek tartom, hogy a fegyelmi törvény gyakorlatibb és hatályosabb legyen.

A reformok, melyekre itt is ez alkalommal csak röviden utaltam, minden nemzet életében nagy átalakulást idéznek elő. Nem készíthetők elő, nem valósíthatók a nemzet legjobb értelmi erejének fölhasználása nélkül. Én bízom Magyarország jogászaiban, a jogi körök önkéntes és erélyes támogatásában, s törekedni fogok a legjobb erőket, bárhol találom azokat, összekeresni.

E reformok nagy politikai hordereje abban a hatásban is áll, melyet azok a nemzet alakítására gyakorolnak.

Levelem elején utaltam ama vezéreszmére, mely politikai törekvésünk sarkcsillaga volt. Jogintézményeink reformját ez eszmének megfelelőleg fogom javaslatba hozni.

A bűnvádi eljárás reformja az egyéni szabadságjogok törvényes biztosítékát is magában fogja foglalni. Ezenfelül még az országgyűlésen megalkotandó lesz az egyesülési és gyülekezési jogot szabályozó törvény, a szabadság elvén épülve, az állami érdeknek s a törvényes rendnek biztosítékaival.

Évek óta politikai törekvésem egyik czélpontja közigazgatási szervezetünk átalakítása volt, oly értelemben, hogy az állami közigazgatás vitelét egy elméletileg s gyakorlatilag kiképzett kinevezett hivatali szervezet vegye át.

Talán nem csalódom, ha azt állítom, hogy jelen közigazgatási szervezetünk ki nem elégítő volta az ország többsége előtt ma már világos. Megszaporodtak a feladatok, magasabbakká váltak az igények a közigazgatási szervezetben, átalakult maga a hivatal természete. Megváltoztak a társadalmi elemek életviszonyai is, melyekre a történeti közigazgatási rendszer építve volt. Belső erősödésünk szüksége egy erősebb és összefüggőbb közigazgatási organizmust kiván.

E nézetet, melyet ismételten terjedelmesen kifejtettem az országgyűlésen, vallom ma is. Annak megvalósítása törekvéseim állandó czélpontja marad. Igyekezni fogok e reformnak megnyerni azokat is, kik azt most még ellenzik. Belépésem a kormányba e törekvésemben semmi akadályt nem képez. Annyival inkább nem, mert a miniszterelnök már 1881-ben Debreczenben tartott beszédében kimondotta, hogy ». . . itt tehát a czél az, melyre tekinteni kell, és erre

nézve magam is azt mondom, hogy a mai modern államokra nézve a jó közigazgatás oly fontos tényező, hogy ha azt a történeti alapokon fejlett közigazgatási rendszer mellett elérni nem lehet: el kell érni úgy is, ha azzal szakítunk«. Beszéde további folyamán, reáutalva az azóta meg is valósított törvényhozási intézkedésekre, melyek által a jó közigazgatást a fennálló rendszer mellett elérhetővé tenni óhajtotta, azzal végezte idevonatkozó nyilatkozatát, hogy a maga részéről is fájó szívvel bár, de elhatározná magát arra, hogy a régi közigazgatási rendszerrel szakítson, ha azon meggyőződésre jutna, hogy nincs meg többé az országban az elem, melylyel ezen az úton a közigazgatást jóvá tenni lehetne.

1881 óta több mint hét év telt el. E hét év alatt mindinkább nagyobb és nagyobb körök nyerettek meg a reform eszméjének, olyanok, kik akkor még azt ellenezték. Ma alapos reményt táplálok annak diadala iránt.

Abban pedig biztos vagyok, hogy addig is, míg e reform a közvetlen megoldandó feladatok közé lenne iktatva: az időközben bekövetkező törvényhozási rendszabályok nem olyanok lesznek, melyek ezt hátráltatják, de olyanok, melyek e reform helyes keresztülvitelét elősegítik és előkészítik. E rendszabályok közül, melyek még ez országgyűlés tartama alatt elő fognak terjesztetni, csak kettőt emelek ki.

Az egyik egy törvényjavaslat a közigazgatási tisztviselők gyakorlati kiképzéséről. A másik a közigazgatási bíráskodás megalkotása, az alsó hatóságoknál az önkormányzati elemek részvételével, a végső fórumban a függetlenség biztosítékaival felruházott bíróság felállításával.

Ezzel megvalósul a közigazgatás vitelének jogi ellenőrzése. Remélem, úgy fog ez megalkottatni, hogy az ország polgárai a közjogi viszonyok terén hatályos jogvédelmet nyerjenek, és — ami azzal egyenrangú szempont — a kormányzás azon a téren, ahol a közérdek megóvása és ápolása szabad mozgást kíván, ennek kifejtésében egyáltalában gátolva ne legyen.

Úgy gazdasági, mint művelődési fejlődésünk iránya, valamint a magyar állam megszilárdulására irányzott politika a városokat állami életünkben hova-tovább fontosabb

tényezőkké emeli. Ezért természetes feladata nemzeti politikánknak a városok szabad fejlődését és azoknak a fejlődés jelen fokának megfelelő érvényesülését, úgy a törvényhozás, mint a kormányzás terén, folytonos gondozás tárgyává tenni. Ma a városok jobban, mint valaha, központjai a vidék összes életének. Még helyi érdekeik sem kizárólagosak, össze vannak azok forrva összes vidékök érdekeivel.

E meggyőződés vezetett másfél év előtt, midőn e város helyi érdekeire nézve nyilatkoztam. Megfontoltan tettem e nyilatkozatokat, abban a tudatban, hogy amiket mondtam, az országos érdekekkel teljesen összhangban vannak. Új állásom bizonyára nem képez akadályt, hogy e nyilatkozatoknak megfelelőleg működhessem. A képviseleti kormányforma pártokat föltételez és az ezekre épített éber ellenőrzést, valamint versenyzést, az ország szükségletei és érdekei szempontjából kivánatos politika érvényesítésében. De ez még nem minden, amitől ezen kormányforma sikere lényegesen függ. Ehhez az is megkivántatik, hogy a pártok egyes jelentékeny kérdéseknél felismerjék a közös tért, melyen való együttes működés az ország érdekében kivánatos, sőt szükséges.

Ezt megkeresni, arra, ha más oldalról is készség mutatkozik, reálépni, bizonyára sem a szabadelvű párt, sem a kormány készségén nem fog múlni.

Ezek azok, tisztelt polgártársaim, miket ez alkalommal elmondani óhajtottam.

Az államéletnek tárczám körén kívül eső irányzataiban tisztelt kollégáim sokkal illetékesebbek nyilatkozni, kik azt kellő alkalommal megtették vagy meg fogják tenni.

Én tárczám körén kívül eső, vagy azzal csak távolabbról összefüggő ügyekre azon általános politikai szempontokat és czélokat óhajtám megjelölni, melyek felé törhetlenül haladni fogok.

Előttem mint czél egy Magyarország képe lebeg, melynek váltakozó pártjait és kormányait hagyományos elvekre épített nemzeti politika vezeti, mely erős jogintézményeinek és közigazgatási szervezetének egységében, mely biztosított széles alapokon nyugvó szabadelvű intézményeiben és közszabadságaiban, melyben a kultura és gazdasági élet

számára gazdag és szabad fejlődés van megnyitva és ahol él a nemzetben az összeforrottság érzete és tudata, nemcsak a mult emlékeiben, de a jövőre való törekvésekben is.

Erre vezető úton járok-e, midőn a fentebbi elveket követem, ítélje meg a nemzet, ítéljék meg Önök:

»Alacsony az ember, de magas az érdem.«

A valódi érdemből egy szerény részt elérni marad folytonos törekvésem, ki maradok hálás polgártársuk,

Budapest, 1889. április 20-ikán. Szilágyi Dezső.

A KONZULI BÍRÁSKODÁSRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY TÁRGYALÁSA.

Az ellenzék igen erős támadást intézett a konzuli bíráskodásról szóló törvényjavaslat ellen, melyet Szilágyi Dezső mint igazságügyminiszter képviselt a házban.

Gróf Apponyi Albert a nemzeti párt nevében határozati javaslatot nyujtott be. E szerint: Minthogy a törvényjavaslat az ország közjogi állásának, különösen igazságszolgáltatási fenségjogának nem felel meg: (a főbb alapelveknek pontokba foglalt megjelölésével) új törvényjavaslat előterjesztésére utasíttassék a kormány.

Polónyi Gézának a függetlenségi párt nevében előterjesztett határozati javaslata a törvényjavaslatot mint alkotmányunknak és nemzeti önállóságunknak csorbítására és a külföld előtt való megaláztatására czélzó kísérletet visszautasítja, és utasítani kívánja a kormányt, hogy a magyar állam önállóságának megfelelő konzuli bíróságok szervezése iránt terjesszen elő törvényjavaslatot.

Első nagy beszédét a törvényjavaslat védelmében Szilágyi Dezső 1891 február 19-ikén mondta.

Szilágyi Dezső

A vita két napi folyamata alatt arról győződtem meg, tisztelt ház, hogy e törvényjavaslatot főleg egy szempontból támadták meg. Az mondatott, — és ez tisztán közjogi szempont — hogy e törvényjavaslat új közös ügyeket teremt s hogy e törvényjavaslatban kiindulási pontul az van véve, hogy a konzuli bíráskodás közös ügy. Ezután még mellé-

kesen észrevételek tétettek e törvényjavaslat czélszerűségére bírói-szervezeti és egyéb szempontokból.

Ez alkalommal, tisztelt ház, tisztán és egyedül a kérdés közjogi oldalának felderítését tűztem ki beszédem tárgyául, de kijelentem, hogy azon ellenvetésekre, amelyek e törvényjavaslat ellen pusztán czélszerűségi szempontból hozattak fel, vissza fogok térni, jelesen azokra, melyek a bírói szervezet czélszerűségét vitatják, és azokra is, melyek e törvényjavaslat ellen a konzuli területeken megállapítandó érvényes jog tekintetében és ezen megállapítás ellen felhozattak. (Halljuk ! Halljuk !)

De ma, tisztelt ház, midőn azt látom, hogy e javaslat megtámadói a közjogi szempontot állították előtérbe, azt hiszem, a ház iránti kötelességem, hogy főleg ennél a tárgynál maradjak. (Halljuk ! Halljuk !)

Mi az, tisztelt ház, amit e javaslat ellen közjogi szempontból felhoztak ? Megkísérlem formulázni. (Halljuk ! Halljuk !)

Felhozták, hogy ezen törvényjavaslat abból a feltevésből indul ki, hogy a konzuli bíráskodás a monarchia két állama közt közös ügy. Felhozták, hogy miután ez törvényeink szerint nincs így, ennélfogva a törvényjavaslat közjogilag hamis alapból indult ki. (Igaz ! Úgy van ! a szélsőbalon.) Egyetlen egy képviselő úr volt, aki nem abból az állításból indult ki, mint a többiek : hogy ez a javaslat már feltételezte, hogy a konzuláris bíráskodás közös ügy ; hanem egyenesen azt akarta bebizonyítani, hogy ez a javaslat teremti meg az új közös ügyet s hogy eddigi alkotmányunknak sérelmével és módosításával egy új közös ügyet akar megalkotni. (Igaz ! Úgy van ! a szélsőbalon.)

Ennek ellenében, tisztelt ház, röviden el kell mondanom, hogy mi e törvényjavaslat czélja. (Halljuk ! Halljuk !)

A törvényjavaslatnak czélja : főbb elveire nézve törvényhozásilag rendezni a konzuli bíráskodást s meghatározni és körülírni tíz évre azt a jogi befolyást, mely a konzuli bíráskodás tekintetében Magyarországot megilleti. Ez a javaslat czélja. Már itt is ki akarom emelni, hogy azon jogokat, melyek e törvényjavaslatban a magyar államnak tulajdoníttatnak, nem ezen törvény alkotná meg. Azok egyszerű

következményei a magyar állam igazságügyi teljes önállóságának.

E javaslat a monarchia másik államával való egyezkedés, és pedig három okból. Először azért, mert maga a törvényjavaslat eddigi törvényeinknek azt a határozatát, — ismétlem: eddigi törvényeinknek azt a határozatát — hogy a konzuli bíráskodást, a bírói funkcziót külföldön, idegen államokban honosaink felett a közös konzulátusok gyakorolják, érintetlenül hagyja, ez pedig a jóváhagyott nemzetközi szerződésekben foglaltatik. Másodszor, mert nemcsak a magyar honosoknak egymásközti jogviszonyaiban akarta a konzuli bíráskodást rendezni, — mert ez félmunka és tökéletesen helytelen lett volna — hanem a bíráskodást a vegyes perekre, tehát azon ügyekre nézve is szabályozni akarta, amelyekben a monarchia két államának honosai egymással állanak vitás jogviszonyban. Harmadszor, mert nem ignorálhatta, sőt egyenesen kiindulási pontul vette azt, hogy az 1867 : XII. törvényczikknek 8. §-a szerint a konzuli szervezet közös organizmus.

Nagy tévedésben vannak tehát azon előttem szólt tisztelt ellenzéki képviselő urak, akik azt állították, hogy a törvényjavaslat szerint a konzuli bíráskodás funkcziója közös. Ilyesmi a javaslatban nem foglaltatik, s elvárom annak bebizonyítását, hogy a javaslat bármely határozatából ez következnék, vagy bármely határozatának ez lehetett volna alapja. Igenis, a konzuli szervezet közös, mivel más konzulaink, mint közösek, hacsak az 1867 : XII. törvényczikk nem módosíttatik, nincsenek.

Már most, hozzá kell tennem, tisztelt ház, hogy ezen egyezmény tíz évre van kötve; ennélfogva mindazok a határozatok, melyek e javaslatban a monarchia másik államára és ránk kötöttséget rónak, tíz év lefolytával önmaguktól elenyésznek, és a magyar állam tíz év mulva ugyanazzal a kötetlen szabadsággal fog intézkedni a konzuli bíráskodás terén, amely szabadsággal ma bír, (Élénk ellenmondás a szélsőbalon.) és nem marad egyéb jogi kötöttség, mint amely törvényeinkben jelenleg érvényes. (Ellenmondások balfelől.)

Mi az, ami e törvényjavaslat megalkotásánál alapul

vétetett és ami a konzuli bíróságra nézve jelenleg fennálló törvényeinkben benfoglaltatik? (Halljuk! Halljuk!) Kétnemű határozat, és nem több.

Az egyik határozat abban áll, amit már említettem is, hogy alaptörvényeink és szerződésünk a monarchia másik államával a konzuli szervezetet közössé tette. De ez nem annyit jelent, hogy minden funkcziót közössé tett, amely a konzuli szervezet hatáskörébe van utalva. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Igy magyarázni ezt nem is szabad, legkevésbbé magyaráztatik pedig az így a törvényjavaslatban.

Második fennálló kötöttségünk az, hogy 1868 óta, ha megnézzük a magyar állam törvényeit, egész sorozatát találjuk azoknak a törvényeknek, melyek törvényesen rendelkeznek arról, hogy a konzuli területeken, ahol minket a bíráskodási felségjog gyakorlása megillet, melyik közeg az, mely a konzuli bíráskodás gyakorlásával meg van bízva. Ezen, a törvénnyel megerősített vagy külön beczikkelyezett szerződésekben foglalt, tehát törvényerejű rendelkezés kettős megállapodás eredménye; kettős megállapodásé azért, mert idegen államokkal kötött nemzetközi kereskedelmi, hajózási és konzuli szerződésekben foglaltatik, melyek az 1867-iki és az 1868-iki törvényben vagy általánosan el vannak ismerve kötelezőknek, vagy egyenkint és külön mind be vannak czikkelyezve. (Úgy van! jobbfelől.)

Mi az a kettős valami, tisztelt ház, ami ezekben foglaltatik? E szerződések egytől-egyig, kezdve a passaroviczi békekötésen és végezve a Marokkóval, Sziámmal és Kínával kötött és beczikkelyezett szerződéseken, kettős megegyezést foglalnak magukban. Egyrészt megegyeztünk a monarchia másik államával arra nézve, hogy ki legyen az a közeg, melyet az idegen hatalommal szemben megjelölünk mint olyat, mely a konzuli bíráskodás felségjogát azon területen gyakorolja. Ez megegyezés köztünk és a monarchia másik állama közt. Megegyezés azért, mert abban előbb egymás közt állapodtunk meg és aztán e közös megállapodás alapján állapodtunk meg az idegen hatalommal, és az egymásközti megállapodást, valamint az idegen hatalommal szemben való megállapodásunkat ünnepélyesen törvénybe iktattuk. (Úgy van! jobbfelől.) Mind e szerződések-

ben kivétel nélkül a császári és királyi közös konzulok, — mások nem is léteznek — a császári és királyi közös hatóságok állapíttattak meg köztünk és a monarchia másik állama között és jelöltettek meg az idegen hatalmakkal szemben oly közegekül, amelyek a konzuli bíráskodást a monarchia mindkét államának nevében fogják gyakorolni, mert mindkét állam jelölte meg azokat annak közegeiül. (Igaz! Úgy van! jobbfelől. Mozgás balfelől.)

Ezt a megegyezést nem ez a törvényjavaslat teremti, ez már létezik, és valahány szerződést mi törvénnyel megerősítettünk, valahány szerződést beczikkelyeztünk, ugyanannyiszor — a jogászok érteni fognak engem — ugyanannyi lex specialist is hoztunk. (Úgy van! jobbfelől.) Ami ezen törvényjavaslat 1. §-ában foglaltatik, az nem egyéb, mint a monarchia másik államával fennálló törvényes kötöttségünk általános összefoglalása, amaz egyes törvények ilynemű rendelkezéseit összefoglaló lex generalis. Ha tehát abban, hogy a közös közegekre bízatik a konzuli bíráskodás, az 1867:XII. törvényczikknek megsértése és egy új közös ügynek megteremtése foglaltatik, akkor ne vegyék rossz néven ott a tisztelt túloldalon, a függetlenségi párton ülő tisztelt képviselő urak, ha azt állítom, hogy ennek az új közös ügynek a megteremtésében önök is bűnösök. (Derültség jobbfelől. Mozgás a szélsőbaloldalon.) Előre kértem önöket, hogy ne méltóztassék rossz néven venni. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Dehogy vesszük rossz néven! Mosolygunk!) Bűnösök pedig azért, mert ezen nemzetközi szerződések beczikkelyezésébe, a magyar törvény ünnepélyes szentesítésének ráadásába — utána néztem s amennyi esetet csak megtekinthettem, úgy találtam — önök ellenmondás nélkül egyhangulag beleegyeztek. (Derültség a jobboldalon.)

Kétségkívül természetesnek fogják tehát tartani, hogy ez a törvényjavaslat ezen kétnemű, már eddig létező törvények épségben tartásának alapján jött létre. Hiszen nem mondom én, tisztelt képviselőház, hogy nem lehetett volna kiindulni abból, hogy ne rendezzük a konzuli bíráskodást addig, amíg a konzuli bírói szervezetnek az 1867 : XII. törvényczikk 8. §-ában megállapított kizárólagos közösségét fel nem bontjuk.

Ugron Gábor: A bírói szervezet nincs benne! (Mozgás jobbfelől.)

Nem a bírói szervezetnek, hanem a konzuli szervezetnek közössége van benne. (Mozgás a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) Engedelmet kérek, de ha tiszta érvelés ellenében türelmetlenek, ha az érvelést meghallgatni nem akarják, ennek csak egy alapja lehet, (Halljuk! Halljuk!) és ez nem más, mint az, hogy félnek az érvelés igazságától. (Derültség és felkiáltások a szélsőbalon: Dehogy félünk! Mozgás jobbfelől.)

Ugron Gábor: Ezt 15 évvel ezelőtt Tisza Kálmán már elmondta. (Nagy derültség a szélsőbalon. Mozgás jobbfelől.)

De önök nem félnek s így nincs okuk azt meg nem hallgatni. (Mozgás a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Ennek a törvényjavaslatnak a megalkotásánál, azon felül, hogy alapul vettük az eddigi, különösen pedig azon törvényeket, amelyek a monarchia két államával való megegyezést foglalják magukban, alapul vettünk még egy mást is, és ez abban áll, hogy Magyarországot az igazságügynek egész teljességben való önállósága illeti meg, és ugyanaz illeti meg a monarchia másik államát is: hogy az igazságügynek semmi része, sem törvényhozásilag, de még adminisztrativ tekintetben sem közös; kivéve, ha talán ez utóbbi tekintetben a közös miniszterek felett a delegáczió által alkotott bíróság bíráskodását vesszük egyedüli kivételes fórumnak.

Ebből indultunk ki. És miért? Nagyon egyszerű okból. Mert alkalmazva azt a konzuli bíráskodásra: a konzuli bíráskodás mint funkczió, mint alkatrésze az igazságügynek, nem tartozik a közös ügyek közé; egyszerűen azért, mert nincs ott elősorolva. De még azon ügyek közé sem tartozik, uraim, melyekre nézve a XII. törvényczikk azt mondja, hogy nem közösek ugyan, de politikai okokból vagy az érdekek találkozásánál fogva időről-időre egyezség kötendő fölöttük, ha pedig nem köttetik, fennmarad a két állam rendelkezési joga. Még ezek közé sem tartozik. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Ezen szempontokat vettük tekintetbe.

Már most, tisztelt ház, eltekintve a bírói szervezettől, melyre különben még rájövök, amennyiben abban új közös

ügy megalkotását látták a túloldalon, nézzük, miként írja körül ezen törvényjavaslat Magyarország jogát?

Először úgy, hogy konzuli bíróságokat a magyar honosoknak egymás között való, vagy vegyes pereiben felállítani csak Magyarország beleegyezésével és hozzájáruló aktusával lehet; ezen bíróság hatáskörét, az abban való minden változtatást a magyar honosokra kötelezőleg Magyarország állapítja meg; új konzuli bíráskodást kreálni, meglevőt megszüntetni, éppen úgy mint hatáskörén változtatni, a magyar honosokra csak Magyarország teheti. A konzuli bíráskodásra irányadó anyagi és alaki jogszabályokat honosaira kötelezőleg Magyarország állapít meg; ha valahol átruháztatik a földkerekségének valamely barbár területén idegen barátságos hatalomra, ideiglenesen vagy időhöz nem kötve a konzuli bíráskodás: ez magyar állampolgárokra kötelezőleg csak Magyarország beleegyezésével, csak Magyarország akarata alapján történhetik, olykép, hogy ezen akarat végrehajtása a közös külügyminiszternek mint a monarchia kifelé való képviselőjének van fentartva. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Sőt annyira megy ez a törvényjavaslat, hogy bírói küldetés vagy illetékességi összeütközés tekintetében, mely a konzuli bíróság és egy másik hatóság között felmerülhet, magyar honosokra kötelezőleg Magyarország dönt. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Ellenmondások a baloldalon. Közbeszólások: Hát Ausztria!) Kétségkívül Ausztria is, az ausztriai állampolgárokra nézve; a monarchiának mindkét állama, egyik is és másik is dönt; még pedig azért, mert a konzuli bíróság — a mint kimutattam — vegyes természetű hatáskörrel bír és külön nyer hatalmat ítélni magyar alattvaló felett a magyar államtól és külön kap hatalmat ítélni osztrák alattvaló fölött az osztrák államtól. (Helyeslés a jobboldalon.)

Már most, ha ezen bíróság fölött illetékességi összeütközés esetében egyik állam sem rendelkezhetnék, hanem mindkettőnek egyetértőleg kell rendelkeznie, ez nem közös ügy. (Úgy van! jobbfelől.) Tisztelt ház, a limine — erre még rájövök — figyelmeztetem a tisztelt házat, hogy itt közös ügy csak akkor volna, ha mindezek feletti rendelkezés azon alaporganumok hatáskörébe tartoznék, melyek, mint legfőbb kormányorganumok, a monarchia közös ügyeinek intézésére

hivatva vannak. (Helyeslés a jobboldalon.) De mihelyt azok hatáskörébe egy hajszál sincs utalva, hanem csakis a két állam külön és független szabad akaratából keletkezhetnek még ezen adminisztrativ intézkedések is, kérdem, vajjon nem volt-e igaza a tisztelt előadó úrnak, mikor azt mondta, hogy még soha törvényben a dualizmus így kidomborítva nem volt, mint ebben a javaslatban? (Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj és ellenmondások a szélsőbalon.)

Ez csak a rendezés, tisztelt ház, amit e törvényjavaslat szabályai magukban foglalnak. (Helyeslés a jobboldalon.)

De kétségbe vonatott ezen törvényjavaslat egyezményi természete is. Erre röviden felelek. (Halljuk!)

Igaz, a törvényjavaslat azon szokásos ünnepélyes szerződési formát, mely a nemzetközi szerződésekben alkalmaztatik, nem használja. De nem is ebben a formában rejlik e törvényjavaslat egyezményi természete; hanem rejlik a következő három határozatban. Először abban, hogy e törvény joghatálya függővé van téve attól, hogy azon határozatokra nézve, melyek tekintetében a monarchia másik állama is kell hogy kötelezve legyen, egy ausztriai, ennek megfelelő törvény létrejőjjön. (Helyeslés jobbfelől.) Másodszor pedig rejlik abban, hogy ezen törvény érvénye ugyanannyi időre van szabva, mint a Lajtán-túli törvényé. (Helyeslés jobbfelől. Felkiáltások szélsőbal felől: Osztrák törvényé!) Igen, osztrák törvényé. Harmadszor abban, hogy tíz év tartama alatt minden módosítás a közös egyetértéssel megállapított, de külön törvényben foglalt egyezményen csak a két egyezkedő félnek kölcsönös beleegyezésével lehetséges. (Helyeslés a jobboldalon.)

Én különben — mellékesen mondva — összes törvénykönyvünkben nem ismerek egyetlen egy egyezkedést sem Ausztriával, a monarchia másik államával, mely a nemzetközi szerződés ünnepélyes formájával bírna, (Közbeszólás a szélsőbaloldalon: Hát a kereskedelmi szerződés!) — még a kereskedelmi szerződés sem. Mert a nemzetközi egyezkedésnek ünnepélyes formájához az tartoznék, hogy a két monarcha a szerződés bevezetésében fel legyen említve, hogy a két monarcha felhatalmazottat nevezzen meg, hogy a felhatalmazottak kicseréljék felhatalmazásaikat, és az így létrejött

megállapodás törvényhozásilag mint ilyen, mint a két monarcha nevében kötött megállapodás hagyassék jóvá. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.) Ilyen pedig nincs. Mert mindig kerülte a magyar törvényhozás azt, hogy a magyar királyt és osztrák császárt a szerződésbe mint az egyik és a másik állam reprezentánsát és mint forma szerint egyezkedő feleket egymással szembeállítsa és belefoglalja. (Helyeslés jobbfelől.)

De hogy ennek az ünnepélyes formának a hiánya bármi jogi fontossággal bírna, ezt semmivel ki nem mutatták. Csak arra hívom még fel a ház figyelmét, hogy az 1867 : XII. törvényczikk, amely sokkal fontosabb, hasonlíthatatlanul nagyobb kérdések felett rendelkezik, egyenesen ugyanebben a formában jött létre; pedig nem volt még eddig a monarchiában ember, aki annak egyezményi jellegét bármikor tagadta volna.

Ugron Gábor: Én is tagadom, mert Ausztriával mi nem szerződtünk, hanem mi törvényt hoztunk. Ez nem egyesség, mert a kiegyezés szövege sem egyezik meg. (Mozgás jobbfelől.)

Talán megengedi a tisztelt képviselő úr, hogy ha majd ez a külön kérdés napirenden lesz és a képviselő úr elmondja a maga nézeteit, majd akkor mondjam el én is nézeteimet, most azonban tovább menjek. (Halljuk! Halljuk!)

Ez az, tisztelt ház, ami ennek a törvényjavaslatnak közjogi jellemét, tartalmát és czélját illeti. Ezért, őszintén megvallom, midőn ezen törvényjavaslat ellen a túlsó oldal részéről, itt-ott szerencsével, itt-ott nem éppen szerencsével, hosszasan bizonyíttatott, hogy a konzuli bíráskodás funkcziója nem közös ügy, nem értettem ennek a hosszas bizonyításnak szükségét; mert hiszen azt senki nem is állította, sőt maga az előadó úr bevezető beszédében félreértés elkerülése végett — mert a sajtóban hallatszott ilyesmi — kimondotta, hogy a konzuli szervezet közös organizmus ugyan, de annak nem minden funkcziója közös, és hogy a konzuli bíráskodás egyáltalán nem közös ügy.

De hiszen nem is erre helyezték a súlyt, hanem annak a bizonyítására, hogy nem is eddigi törvényeink szerint közös, hanem ez a törvényjavaslat az, amely azt közössé teszi. Legpregnánsabban ezt Helfy képviselőtársam mondta ki és

meg is kisérlette bizonyítani. (Derültség a szélsőbalon.) Megkisérlette, valamint én megkisérlem az ellenkezőnek bizonyítását; ki-ki azt hiszi, sikerül neki. (Derültség és tetszés jobbfelől.)

Legyen szabad, tisztelt ház, röviden összegeznem azokat az okokat, melyekkel megkisérlették ezen törvényjavaslat határozmányaiból kimutatni, hogy miért teremt ez közös ügyet, miért csorbítja a magyar igazságügy önállóságát. kiválasztván annak köréből az ügyek egy részét, elvevén azt Magyarország önállóságából és a monarchia közös hatalomkörébe ültetve át.

Az okok a következők. (Halljuk! Halljuk!)

Először is abban látták ezt, hogy a konzuli bíráskodást az első fokban kétségtelenül ezen javaslat szerint is közös közegek gyakorolják, még pedig olyan közös közegek, amelyeknek gr. Apponyi Albert képviselő úr, ha nem értettem félre beszédét, elvileg nincs ellene. Abban, hogy első fokban közös közeg gyakorolja a bíráskodást, közjogi sérelmet csak Helfy Ignácz képviselőtársam lát. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon. Elvileg!) Bocsánatot kérek, de ha elv, akkor nem lehet egyszer fontos, egyszer pedig semmiség. (Élénk tetszés jobbfelől.)

Mondom, ha jól értettem, a képviselő úr elvileg nincs annak ellene, hogy közös közegek gyakorolják a bírói funkcziót, vagyis a magyar állam konzuli bíráskodását. Ez azonban még nem teszi közös üggyé, ez még nem ejt csorbát Magyarország igazságszolgáltatásán; hanem gróf Apponyi szerint akkor a magyar királytól kell ennek a bírói hatalomnak származnia, (Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Természetes!) még pedig a magyar igazságügyminiszter ellenjegyzése mellett.

A második ok az volt, hogy már az teszi közös üggyé a konzuli bíráskodást, hogy azt nem tisztán és egyedül magyar konzuli bíráskodást gyakorló és közös jelleggel nem bíró magyar bírói közegek gyakorolják. Ezt arról az oldalról állították fel. (A baloldalra mutat.)

Harmadszor azt mondják, hogy Magyarország igazságügyét megcsorbítja, az igazságügy egy részét közös bírói hatalommá teszi az, hogy a konzuli bíróságok a császár és apostoli király nevében mondanak ítéletet.

A negyedik ok az, hogy az eljárási szabályokban, a váltó-, a kereskedelmi és a kötelmi jogra nézve osztrák törvényeknek vannak alávetve a magyar alattvalók. És ezzel kapcsolatban azt is mondják, hogy világosan mutatja a közös ügyet az, hogy maga a törvényjavaslat 1. §-a már nemcsak magyar honosokról, de osztrák honosokról is rendelkezik. Végre az ötödik ok abban áll, hogy az új konzuli főtörvényszék — mert ez új intézmény — felállítása által történik a közös ügy megállapítása.

Azt gondolom, tisztelt ház, semmit sem hagytam el és mindent reasszumáltam, amit ezen törvényjavaslat ellen felhoztak.

Polónyi Géza: Hát a nyelvkérdés?

Arra majd később fogok rátérni. (Halljuk! Halljuk!)

Egyet előrebocsátok. Arra nézve, vajjon közös üggyé van-e téve a konzuli bíráskodás azáltal, hogy e törvényjavaslat 1. §-ában, amely diszpozitiv, rendelkező, s némely más szakaszában is magyar honosok és osztrák honosok is említtetnek, és ezekre nézve az mondatik, hogy felettük, valamint a védenczek felett a bíráskodást külföldi konzuli bíróságok gyakorolják: kijelentem, hogy ez a törvényjavaslatnak egyezményi természetéből következik. Méltóztassék megnézni az 1867: XII. törvényczikket; méltóztassék megnézni az 1880. évi törvényt, amely Bosznia és Herczegovina közigazgatására vonatkozik; sőt többet mondok, méltóztassanak megnézni minden nemzetközi egyezményt, amely beczikkelyeztetett: amikor két állam egyezkedik, a rendelkezések úgy vannak formulázva, hogy némelyikük egy formulában mindakét állam alattvalóira vonatkozik; de hogy az ezzel már közös üggyé van téve, ebből még nem következik; mert a törvénynek kötelező ereje, törvényes parancsa, melynek irányában az alattvalónak engedelmességi kötelessége áll fenn, csak az állam saját alattvalói irányában van. (Helyeslés jobbfelől.) Ha ez a törvény így meghozatik, ennek parancsai csak a magyar honosokra terjednek ki; engedelmességi kötelezettséggel ennek alapján, de csakis ennek alapján csak a magyar honosok tartoznak, mert ők csak saját törvényüknek engedelmeskednek. Megfordítva: ha a nemzetközi szerződéseknek ily általános kifejezései

beczikkelyeztetnek, mindegyik állam alattvalói és polgárai abból a törvényből, melyet önnön állama czikkelyezett be, származtatják le az engedelmességi kötelezettséget és alávetettséget a közösen megállapított szerződéssel szemben. (Úgy van! jobbfelől.) Ez az, amit erre a pontra mondani akartam. (Helyeslés jobbfelől.)

Vizsgáljuk meg már most egyenkint ezeket a pontokat, hogy valóban van-e bennük a konzuli bíráskodásnak közös üggyé tétele.

És itt legyen szabad előrebocsátanom egy általános konszideráczió t. (Halljuk! Halljuk!)

Mikép keletkeznek a közös ügyek? mi ennek államjogunk szerint, sőt minden foederativ állam alkotmánya szerint szükséges és kikerülhetetlen módja?

Az ismételgették minduntalan, hogy Magyarország igazságszolgáltatása törvény szerint teljes, egész volt és csak akkor lesz csonka, ha ez a törvény meghozatik. Oly ügyeket, melyek az alkotmány szerint az egyik és a másik államnak teljes önnállósági körébe tartoznak, onnan kivenni és a két állam egyesüléséből alakult monarchia közös hatalmi körébe áthelyezni, csakis két feltétel alatt lehet: ha világosan kimondatik, hogy az igazságügynek ez és ez a része kivétetik az egyik és a másik állam hatalmi köréből és áttétetik a monarchiát illető közös hatalmi körbe, és megteremtetik az a legfőbb kormányorganum, vagy felruháztatik egy már létező közös kormányorganum, amely a két államtól elvett és a közösségre átruházott közös hatalmi kört a monarchia nevében kezelni, adminisztrálni, kormányozni fogja. Igy formuláztattak a közös ügyek, megha ároztattak a közös kormányorganumok az 1867 : XII. törvényczikkben. Van-e a jelen javaslatban valami hasonló rendelkezés? Nem minden igazságügyi fenségjog a monarchia két államának van-e fentartva — még azok is, mik az igazságügyi adminisztrácziő körébe tartoznak? Nem minden redelkezés a két állam disztinkt akaratának van-e fentartva? Mi az, amit újolag ruházunk a monarchiára és a közösség körébe viszünk át? Én ennek kimutatását elvárom; egyelőre azonban azt mondom, — talán tudnom kellene róla, ha volna — hogy ebben ilynemű rendelkezés nem foglaltatik.

Horánszky Nándor: Betű szerint kimondva!

De azt mondja Helfy Ignácz tisztelt képviselőtársam, hogy mihelyt oly ügy és funkczió, amely az egyik állam önálló intézkedési körébe tartozik, gyakorlás végett, törvénnyel egy közös, habár alárendelt közegre van ruházva, azon funkczió ezzel közös üggyé tétetett. És ezt variálták minden árnyalatban.

Én ezt tévedésnek tartom, tisztelt ház. Ha ez így volna, akkor húsz év óta a magyar törvényhozás minden évben egy sereg közös ügyet alkotott meg, és pedig éppen a konzulátusi intézmény terén. Mert méltóztassanak megnézni összes konzulátusi egyezményeinket, összes törvénybe beczikkelyezett nemzetközi szerződéseinket, ezekben mily hatáskör van adva a konzuloknak? A konzulok hatáskörébe utasított ügyek, amelyeket nekik külföldön ellátniok kell, nagyon különfélék. Tartoznak oda oly funkcziók, melyek a monarchia közös ügyei adminisztrálására vonatkoznak; de egész sorozata van a teendőknek, melyek nem közös ügyek, melyek a monarchia mindkét államának önálló intézkedési körébe tartoznak, melyekre nézve az anyagi és alaki jogszabályokat azok alkotják meg; a peren kívüli eljárás, a rendőri hatalom, a belügy fontos funkcziói, amelyek pedig különben éppen nem közös ügyek, a konzulokra vannak ruházva és ezek vannak megjelölve a külföldi állammal szemben mint ezen hatósági cselekvényekre hívatott közegek. Midőn az a konzul anyakönyveket vezet — még pedig magában a honossági törvényben foglaltatik az a törvényes rendelkezés, hogy anyakönyveket vezet; midőn az a konzul útlevelet szolgáltat ki; midőn egy matrózt elfogat; midőn hajókönyveket vizsgál; midőn a hajós és emberei közti vitákat eldönti; ha az előtt a konzul előtt végrendeletet lehet tenni és ő azt hitelesen tanusítja; ha szerződéseket hitelesít; midőn a konzul jogosítva van magyar honostól félbeszakító joghatállyal bíró nyilatkozatot elfogadni és az elfogatási aktus ennek hitelességét tanusítja, és midőn sok más teendő van reá ruházva, és mindez meg van határozva egyezményekben és külön törvényeinkben is: mi egyéb volna ez, uraim, — ha az ellenzéken felállított tan jogilag helyes, mint belügyünk fontos részeinek közös üggyé tétele? (Élénk tetszés jobbfelől.) Hisz akkor már nemcsak közös külügy, pénzügy

és hadügy van; nemcsak én viszem végbe ezt a rettenetes merényletet, hogy az igazságügy egy részét közössé teszem; hanem a rendőri hatalomnak, a belügynek igen fontos funkcziói régen közössé vannak téve. (Élénk tetszés jobbfelől. Ellenmondás és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Még örülnek neki!) Pedig, tisztelt ház, — ismét távolról sem akarom tisztelt képviselőtársaim érzékenységét érinteni — ha megvizsgálnók azokat a tárgyalásokat, mikor e rendelkezéseket törvénybe iktatták, mikor az egyezményeket, melyek ezt kikötik, beczikkelyezték: tartok tőle, megint arra jutnánk, hogy ezen közös ügyek állítólagos megalkotásának önök szintén egyhangulag részesei. (Élénk tetszés jobbfelől. Ellenmondás a szélsőbaloldalon.)

De magában véve abból, — senki sem fogja szavaimat kétségbevonni, aki tárgyilagosan és szigorúan vizsgálja alkotmányunkat — hogy egy oly ügy és funkczió, amely alkotmányunk szerint Magyarország és viszont Ausztria teljes önállósági körébe tartozik, külföldön levő honosaink irányában való gyakorlás végett a közös konzulokra bízatott, még soha annak a funkcziónak közössé tétele nem keletkezett. (Ugy van! Ugy van! jobbfelől.) Ha nem hiszik — és nem hihetik — a tisztelt képviselő urak, hogy a rendőri hatalom fontos részei közössé váltak az által, hogy bár Magyarország kizárólagos intézkedési jogkörébe tartoznak, de külföldön a mi honosainkra nézve egy bizonyos funkczió a közös konzulra bízatott: ugyan miért mondják, hogy a konzuli bíráskodásnak ily alakban és ily alapon a konzuli hatóságok hatáskörébe való utasítása ezt az igazságügyet közössé teszi? (Élénk tetszés és helyeslés jobbfelől.)

Ha az európai alkotmányokat, az európai államalakulásokat és azokban a hatalom megoszlását végig tekintjük, ismerek szövetségeseket, például Svédországot és Norvégiát, ahol épúgy mint Magyarország és Ausztria, mindegyik állam bírlalója a szuverénitásnak, és ezek is közös konzulátusokat tartanak, közös konzulokra ruházták a külföldön a bíráskodást és egyéb funkcziókat. De azért soha sem jutott ott eszébe senkinek az, hogy ezáltal közös igazságügy teremtetett volna. Sőt tovább megyek: ismerek föderativ államokat, minő például Svájcz és az észak-amerikai unio, ahol a szuverénitás

a szövetségnél van, nem pedig az egyes tag-államoknál, és ott is azt az alakulást találjuk, hogy az igazságügy tekintetében az egyes államok relativ önállósággal bírnak, például a büntetőtörvény és a büntető juriszdikczió s a polgári törvény és a polgári juriszdikczió tekintetében, de külföldön levő alattvalóik felett a bíráskodást a közös konzulátusokra ruházzák. Hiszi-e azt valaki, hogy midőn az a svéd-norvég konzul az ottomán területen adóssági perekben dönt vagy kihágásokban ítél, akkor ezen adóssági perben döntése vagy kihágási ügyben folytatott eljárása által az igazságügy egy része a föderáczió közösügyévé tétetett? Ezt senki sem hiszi. (Élénk helyeslés. Úgy van! jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De hiszen ez az elmélet világos lehetetlenségre vezet. Az eddigi alkotmány- és államjogok alapelvei szerint az átruházás a föderált államok önállóságából a közösség hatalomkörébe mindig úgy történt, hogy ezen átruházás a föderált államok állami akaratának világos kifejezésével és ezen új közös hatalomkör gyakorlására hívatott legfőbb közös organum megjelölésével köttetett össze. Most mi a közös ügyek megalkotásának egy csodálatos módját követnők, mely arra van alapítva, hogy a monarchia hatalomköre nem a két állam akarata által gyarapíttatik; a monarchia két államának jogköre és önállósága nem a saját akaratukkal csökkentetik; hanem egy alárendelt közeg vegyes kompetencziájáról száll felfelé és az növeli a monarchia hatalomkörét. (Derültség és tetszés jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.) Nem gondolom, tisztelt ház, hogy helyesen, következetesen, államjogunknak megfelelőleg lehetne így okoskodni. (Helyeslés jobbfelől.)

Megvallom, nem tartom szerencsésnek gr. Apponyi Albert tisztelt képviselő úrnak azon okoskodását sem, — nem tudom, hogy formulázhatom-e így — amely szerint egyik legfőbb közjogi kifogása a konzuli bíróságok ellen, hogy a bíráskodási hatalmat ezeknek az elsőfokú konzulátusoknak — mert gondolom, csak ezekre nézve szól különösen a tisztelt képviselő úr ellenvetése — nem a király adja, pedig a bírói hatalmat ennek a kétségtelenül bírói funkcziót is teljesítő organumnak a magyar királynak kellene adnia;

és nem adván ezt a magyar király külön, ennek következése az, hogy a monarchia két államának bírói hatalma összeolvad, s mert egybeolvad, közössé tétetik az elsőfolyamodású konzuli bíróságoknál.

Nem gondolom, hogy ez szerencsés és alapos ellenvetés volna. Mert a képviselő úr elfelejti, hogy nem az a döntő, vajjon a bírói funkcziót honosaink felett még idegen területen is a király külön aktussal ruházza-e át valakire ; azt a törvény is átruházhatja. Hiszen a király átruházása nem egyéb, mint törvény alapján való egyes aktus. Ha törvényben van az kimondva, hogy ezen konzulátusok a magyar állam akaratából magyar alattvalók fölött bírói hatalmat nyernek, ez éppen úgy a magyar állam akarata, mint ha a fennálló törvények szerint a király ruházná át rájok a bírói hatalmat. (Úgy van ! Igaz ! Élénk helyeslés jobbfelől. Élénk felkiáltások a szélsőbaloldalon : Az osztrák császár ruházta át !)

Afölött, hogy megfelel-e alkotmányunknak a bírói hatalom ily átruházása ; vajjon alkotmányunk értelmében az elsőfolyamodású fokon bírnak-e a konzuli hatóságok magyar bírói hatalommal, nem egyik vagy másik forma dönt, hanem az átruházásnak úgy kell történnie, hogy kétségtelen legyen, hogy az a magyar állam akaratából történik. (Úgy van ! a szélsőbaloldalon.) Már most, tisztelt ház, ha a magyar törvény kimondja, hogy a konzulátusok egyéb ügykörébe, a magyar törvény erejénél fogva, a magyar honosok fölötti bírói hatóság is tartozik . . . (Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon : Az osztrák császár ! Nagy zaj. Halljuk ! Halljuk !) Olyan nagy súlyt helyeznek a tisztelt képviselő urak arra a »császár és király«-ra ; (Úgy van ! a bal- és a szélsőbaloldalon.) de erről majd később szólok. Mondom, tisztelt ház, ha ezt magyar törvény mondja ki, akkor senki sem tagadhatja, hogy az a konzuli hatóság ott magyar bírói hatalmát a magyar törvény erejénél fogva és a magyar állam akaratából birja, és hogy ezért vannak a magyar honosok a külföldön az ő bírói hatalmának alávetve. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Különben, tisztelt ház, hiszen ha türelmük van, éppen arra vagyok bátor szíves figyelmüket felhívni, hogy a magyar törvények szerint a bírói hatalom átruházásának két

módja van. Vagy az, hogy a bírói funkczió egy más közigazgatási funkczióval bíró hivatalnak mellékfunkcziójává, alkotóelemévé nyilváníttatik, s akkor az, aki a hivatalt megnyeri, az adminisztrativ funkczió mellett megnyeri még ezen bírói funkcziót is, és itt a bírói hatalom elnyerése soha sem erre különösen irányzott királyi kinevezéssel, hanem mindig a törvény erejénél fogva történik. Ha pedig individualiter egy organumnak adományoztatik a bírói hatalom, s ha nem egy más adminisztrativ hatáskörrel is bíró hivatal hatásköréhez kapcsoltatik, akkor igenis a királyi kinevezés az átruházás alakja. P. o. semmi kétely, mindenki tudja azt, hogy Magyarországon a közigazgatási hatóságok, mondjuk a szolgabíró vagy az alispán, apróbb bűnesetekben valóságos bírói hatalommal, valóságos büntető juriszdikczióval bírnak, s bír a belügyminiszter is, s ehhez ők nem a bírói hatalom adományozására irányzott különös királyi kinevezés útján jutnak, hanem törvényczikkben meg van határozva, hogy azon adminisztrativ hivatal hatáskörébe még a bírói funkcziónak ez a része is tartozik. (Úgy van! Úgy van! Helyeslés jobbfelől.) És aki megkapja ezt az adminisztrativ hivatalt, már akár választás, akár kinevezés útján: az egyszersmind bíró is, mert a törvény ezt hivatalával egybekapcsolja. (Tetszés jobbfelől.)

Ugyanez történik, tisztelt ház, az elsőfokú konzuli hatóságokkal is. Nem lehet tehát azt mondani, hogy az elsőfokú konzuli hatóságok a bírói hatalmat nem a magyar állam akarata erejénél fogva bírják. Nem lehet azt mondani, hogy azért, mert az osztrák állam is rájuk ruház bírói hatalmat, a magyar államnak bírói hatalma összeolvad az osztrák állam bírói hatalmával (Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon.) s ezáltal egy közös bírói hatalom támad.

Miért nem lehet ezt mondani, tisztelt ház? Azért, mert ha a bírói hatalomnak valamely része a közös hatalomkörbe tartoznék, akkor ezeknek az alárendelt közegeknek a maguk bírói hatalmát azon közös hatalomkör közös adminisztrácziójával megbízott kormányközegtől kellene leszármaztatniok. De ha ők a maguk bírói hatalmát az osztrák honosok felett az osztrák államnak — a magyar honosok felett a magyar államnak külön disztinkt akaratából, külön

disztinkt törvényéből származtatják le, akkor hol van itt a bírói hatalom összeolvadása s hol van a bírói hatalom közössé tétele? Hol van a magyar bírói hatalomnak, hol van az osztrák bírói hatalomnak a monarchia bírói hatalmába való vitele — a monarchia bírói hatalmába, amely nem létezik? (Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon.) Már pedig annak, tisztelt ház, hogy vajjon közössé tétetett-e valamely hatalomkör vagy nem, megbizatott-e valamely közös kormányközeg bírói hatalom adományozásával, törvényben kellene lenni. Kérdem: van-e legmagasabb kormányzati közös közeg, mely e közössé tett monarchiai igazságügyi hatalomkört az egész monarchia nevében adminisztrálni hivatva van? Ezt csak úgy könnyedén oda dobni s állítani, nézetem szerint annyi, mint ezen állításokat és kifejezéseket minden államjogi értelmüktől megfosztani. (Tetszés jobbfelől.)

De van egy nagy érv, s ez az, hogy midőn a konzuli hatóság a bíráskodás hatáskörét gyakorolja a magyar alattvalóknak vagy osztrák alattvalóknak, vagy ezeknek egymásközti jogügyeiben; midőn a főtörvényszék is, ha létrejön, bíráskodnék, akkor már abban, hogy a császár és apostoli király nevében mondatnak ki az ítéletek, van nyilvános megjelölése annak, hogy itt egy összeolvadt, nem különvált bírói hatalmat gyakorolnak.

Polónyi Géza: A császár és cseh király nevében! (Mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk! Zaj a szélsőbaloldalon.)

Magánúton igen szívesen fogok eszmét cserélni efelett tisztelt képviselőtársaim mindegyikével, hanem most engedjék meg, hogy beszédemet folytathassam. (Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon.)

Tehát abban, hogy a magyar alattvalók pereiben a császár és a király nevében mondják ki az ítéletet . . . (Egy hang a szélsőbaloldalon: A cseh király!) A cseh királyt ne méltóztassék belevinni, mert gondolom, méltóztatnak tudni, hogy Ő felségének ez a kis czíme egyenesen arra van szánva, hogy Ő felségének két disztinkt minőségét mutassa. Egyébiránt én semmi kifogást nem teszek az ellen, hogy a »király« elé az »apostoli« szó is felvétessék.

Nézzük már most, vajjon áll-e az, hogy ha egy közös

közeg — a vegyesről később fogok szólani — hivatalos hatalmának gyakorlásában a maga czímét használja, vagy rámutat azon két államnak, melyektől hatalma ered, disztinkt minőségére, hogy ezáltal összeolvad az a hatalom, melyet gyakorol.

Hisz éppen így mondhatnák az urak, hogy van közös rendőri hatalom. Mert mikor a konzul mint rendőri hatóság elfogat egy matrózt, úgy írja magát alá mint császári és királyi konzul.

Ugyanezt teszi, ha útlevelet állít ki; közös közeg, ha magyar honos deklarácziójáť elfogadja, ha hitelesen valamit tanusít.

Hiszen hogy mi kell ahhoz, hogy valami alkotmányunk szerint közös ügyet alkosson, azt elmondtam. Sem abban, hogy az egyik állam önálló hatáskörébe tartozó funkczió közös közegre mint ennek egyik teendője rábízatik; sem abban, hogy ő a hatalom gyakorlásánál hivatkozik e hatalomnak államjogi eredetére, még nincs a funkcziónak közössé tétele. Hiszen ha a közös ügyeket ily könnyen, mellékesen lehetne szaporítani, közös ügyek keletkeznének a legalsó fokon és onnan csodás módon átszállanának fölfelé és a monarchia hatalmi körét kitágítanák. (Úgy van! Tetszés jobbfelől.) Ez volna a legveszedelmesebb valami, mert akkor törvényes önállóságunk tetemes részét már a tisztelt urak beleegyezésével elvesztettük volna. (Tetszés és helyeslés jobbfelől. Élénk ellenmondás a szélsőbaloldalon.) Az a »császár és király« nem egyéb, mint ünnepélyes hivatkozás ama hatalomnak két, államjogilag disztinkt eredetére. És ha erre határozottan és nyilvánosan rámutatás történik, ki látja ebben Magyarország függetlenségének vagy igazságügyi szuverenitásának csorbítását? (Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Tehát a királyi táblánál és Curiánál is be lehet hozni? Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)

Polónyi Géza: Császári királyi miniszter úr! (Hosszantartó zaj. Halljuk! Halljuk!)

Péchy Tamás elnök: Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak észrevételeiket elhallgatni. (Helyeslés jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)

Tisztelt képviselőház, ismétlem, abban, hogy egy közös közeg Ő felsége két külön uralkodói minőségének felemlítésével bíráskodik, semmiféle ügynek, amely a monarchia egyik vagy másik állama önálló hatáskörébe van utalva, közössé tétele nincs.

Kaas Ivor báró: De a funkcziót megváltoztatja!

A funkczió természetét nem változtatja meg az, hogy milyen czímet visel valamely organum. Az az organum viseli a maga közös czímét, de mégis az egyik vagy másik állam által ráruházott funkcziót végzi. (Helyeslés jobbfelől. Zajos felkiáltások balfelől: Helyre! Helyre! Hosszantartó zaj és mozgás. Az elnök csenget.)

Péchy Tamás elnök: Kérek csendet, tisztelt ház. A nagy zajban nem hallok egyebet, mint Hock János képviselő úr közbeszólásait. (Nagy zaj és mozgás jobbfelől. Zajos felkiáltások balfelől: Helyre! Helyre!) Tisztelt ház! A tanácskozási rend érdekében kérem a képviselő urakat, méltóztassanak a helyükre menni. (Élénk helyeslés balfelől.)

Tisztelt ház, megtámadtatott ezen törvényjavaslat közjogi szempontból avval is, — ha nem csalódom, ezt gróf Apponyi Albert képviselő úr mondta — hogy az abban felállított bírói szervezet nem kiegészítő alkatrésze a hazai bíróságnak; pedig a konzuli bíráskodásnak természete az, hogy az a külföld, ahol a konzuláris bíróság gyakoroltatik, a hazai talajnak kitolt része; hogy az ott levő konzuli bíró a hazai bírói szervezetnek integrális része, s hogy az ott levő bíró nem a külügyi szervezethez tartozik. És itt hivatkozott tisztelt képviselőtársam Francziaországra; Helfy Ignácz tisztelt képviselőtársam pedig Olaszországra, — szerintem lehetett volna hivatkozni részben Angliára is — hogy ott vannak oly bírák, akik konzuli czím alatt tisztán bírói funkcziót teljesítenek.

Ez így van; ilyen bírák vannak. És elvileg semmi sem áll ellent annak, hogy a konzulátusi hatáskörbe tartozó funkcziók egy konzulátuson belül megosztassanak; egyik konzulátusi közegre például pusztán csak bírói funkcziók ruháztassanak. Elvileg ezt ellenezni nem is lehet. (Helyeslés

jobbfelől.) Azonban én azt tartom, hogy az egész törvényjavaslat megítélésére nézve a tisztelt képviselő úr állításában hármas tévedés foglaltatik, amely a törvényjavaslatnak hamis megítélésére vezet.

Az első az, hogy abból a fikcióból indul ki, hogy a konzuláris bíró azért a hazai bíróságnak integrális része, a bírói szervezet kiegészítő alkatrésze, mert azon terület, ahol működik, a hazai talaj folytatásának tekintetik. Ez jogi fikczió, tisztelt ház, mely már elavult, melyet mindenütt elejtettek, éppen azért, mivel hamis következtetésekre vezet, mely tulajdonképen csak képes kifejezés, de semmi világot nem vethet a konzuláris bíráskodás természetére, sőt ellenkezőleg, zavart okoz. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Ennek ellenében én azt állítom, hogy a konzuláris bíráskodást mindenütt és minden államban csak olyan közegek gyakorolják, akik a konzuláris szervezetbe be vannak illesztve. Állítom, hogy a konzuláris bírák, még akkor is, ha tisztán bírói funkcziót gyakorolnak és egyebet nem, a külügyi képviselet szervezetébe vannak befoglalva, a külügyminiszternek alávetve, és a hazai bírói szervezet kiegészítő részéül nem szolgálnak és sehol sem tekintetnek, még a fegyelem tekintetében sem, olyanoknak, mint akik a hazai bíráskodás alkatrészei. (Helyeslés jobbfelől.)

E tekintetben hivatkozom úgy Angliára, melynek Konstantinápolyban főtörvényszékénél van konzuli bíró, tisztán bírói funkczióval, mint Franczia- és Olaszországra.

Hiszen Franczia országban az 1882-iki reform után annyira mentek, hogy a konzuláris ügyek összes kontencziózus része a külügyminiszterium egy külön département-jában van összevonva; hogy kinevezés, fegyelem, költségvetés tekintetében ezen tisztán konzuláris bírák a külügyi képviseleti szervezet alkatrészei és a külügyminiszteriumhoz tartoznak.

Nem szabad tehát azon fikcióból indulni ki, hogy ezek a hazai bírói szervezet integrális alkatelemei; mert az a kétségtelen való, hogy ezen közegek idegen országokban, idegen területen saját államuk felségjogát gyakorolják, és gyakorolják úgy, hogy önnön államuk külügyi képviseleti organizmusába be vannak illesztve; habár azon funkczió,

amit gyakorolnak, uralmi jog az alattvalóval szemben. És nézetem szerint még az is tévedés, hogy ezeket a konzuli czím csak diszíti; mert ellenkezőleg, éppen a konzuli czím internaczionális jogi jelleget ad nekik; ezeknek a konzuláris kötelékbe kell tartozniok, s azon államtól, amelynek területén önnön államuk felségjogát gyakorolják, exequaturt kell nyerniök; ők azon állam által elfogadott reprezentánsai a másik állam bírói hatalmának a külföldi területen. És azon nemzetközi-jogi jelleg, amely a konzuli czím és az exequatur megadásában van, annyira fontos, hogy az ő funkcziójuk közjogi minősége ezzel szemben háttérbe szorul.

Ha félreismerjük a konzuláris bíróságok nemzetközi állását, akkor jöhetünk arra a hamis következtetésre, hogy csak az a helyes bírói szervezet, amely úgy szabályozza a konzuláris bíróságot, mint hazai szervezet organikus alkatelemét; hogy az a hazai bírói szervezet integrális alkatrésze. (Helyeslés a jobboldalon.)

Áttérek a további ellenvetésre, amely abban áll: azért is közös ügyet teremt e javaslat, mert — nem ugyan a családjogra, örökösödési és büntetőjogra, de a többire nézve — az osztrák törvények alá veti a magyar állampolgárt. Megvallom, semmiben sem látom a felhozott ellenvetéseket kevesebb nyomatékuaknak, mint ezt, pedig ez ma is felemlíttetett, mert ez tökéletes tévedésen alapul.

Hol van az ebben a törvényjavaslatban, hogy a konzuláris területeken levő magyar állampolgárok az osztrák törvénynek vettetnek alá? Sehol sincs. A törvényjavaslat 10. §-a mit rendel? Megállapítja azt, hogy a forgalmi jog tekintetében, tehát a váltó-, kereskedelmi, csőd- és kötelmi jog tekintetében, valamint a polgári peres eljárásra nézve a konzuláris területen eddig érvényben levő jogszabályok megmaradnak. Tehát a meglevő jogszabályokat a konzuláris területeken a magyar alattvalókra kötelezővé teszi.

Hát az osztrák jognak veti ezzel alá? Hivatkozás történt tegnap arra, hogy Magyarországon így jártunk el Erdéllyel; de nemcsak Erdéllyel, hanem így jártunk el Fiuméval, így jártunk el a Határőrvidékkel; tudniillik ott hosszú időn át érvényben volt idegen eredetű törvényeket és jogszabályokat találtunk, s mit csináltunk? A tényleges állapotot a

magyar törvényhozás a maga szuverén akaratánál fogva jogállapottá nyilvánította, és jogállapottá nyilvánította azért, mert ilyen kényes állapotokból való kibontakozás csak lassan és fokozatosan eszközölhető. (Helyeslés a jobboldalon.)

Hiszen Erdélyben, a Határőrvidéken, Fiumében nem az osztrák törvénynek vettettek alá a magyar állampolgárok, hanem a tényleg érvényben talált jog most már a hazai törvény erejénél fogva területi jognak nyilváníttatott, és ezen jog szabályozta ezentúl a magyar alattvalók ügyeit, nem azért, mert osztrák eredetű, hanem mert a magyar törvényhozás azt mint területi jogot megállapította. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Hiszen, tisztelt uraim, ha mi a franczia code-ot behoznók és azt mondanók, hogy Magyarország három vármegyéjében azt léptetjük életbe mint magánjogot: franczia törvénynek vetjük alá az illetőket? Nem, csak területi jogot kreálunk, melynek minden érvényessége a magyar állam törvényhozói akaratán alapul. És ha a viszonyok kímélése szempontjából helyesnek mutatkozott Erdélyben, ahol csak tíz évig sem volt érvényben az osztrák jog, azt nem bolygatni, hanem meghagyni érvényben a magyar állam akaratával; ha ez helyes volt a Határőrvidéken, helyes volt Fiumében: vajjon ott, hol ezen jogok és szokások századon át összehalmozódtak, olyan alattvalóink életviszonyaira nézve, akik a hazai jogot, oly távol élvén, nem is ismerik, csupán ezen jogszabályokat — helyes, okos lett volna-e másképen eljárni, más igazságügyi politikát követni? (Helyeslés jobbfelől.)

De talán abban volna közös üggyé téve a konzuli bíráskodás, hogy az van mondva: ez alatt a tíz év alatt ezen a jogon nem változtatunk máskép, mint a monarchia másik államával való kölcsönös megegyezés alapján? Hiszen, tisztelt ház, nem az van ebben mondva, hogy amely törvényeket jövőben Ausztria hozni fog, azok azért, mert osztrák törvények, kiterjednek a konzuláris területekre. Nem ez van mondva, hanem az, hogy a két állam megegyezik aziránt, hogy az itt fentartott jogon mikor és milyen változtatást eszközöljön. Lehet-e tehát az igazságnak legtávolabbi látszatával is azt mondani, hogy magyar honosok itt osztrák

jognak vettetnek alá és hogy ezáltal — nem tudom miféle logikai lánczolatban — új közös ügy teremtetik? (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Az utolsó argumentum abban áll, hogy a konzuli főtörvényszék szervezete az, melyben egy új közös ügy kreálása foglaltatik, és itt annak vegyes és annak közös természete fölött kételyek nyilvánultak. Bizonyos jókedvvel, elmés-kedve mondták, hogy itten a »vegyes« szóval csak játék űzetik, mert ez tulajdonkép közös főtörvényszék, ez tulajdonkép közös intézmény, és ebben a közös intézmény alkotásában rejlik a közjogi sérelem, Magyarország igazságügyének a megcsorbítása. (Halljuk! Halljuk!)

Én azt hiszem, tisztelt ház, hogy éppen ebben a pontban talán legvilágosabban tűnik fel a jelen törvényjavaslat karaktere. Miként alakul az a főtörvényszék? Közös volna ez akkor, ha bírói hatalmukat e főtörvényszék tagjai e monarchiának bizonyos közös közegétől, és pedig ama közös közegnek azon kormányzati hatalmából származtatnák, mely az igazságügyre, a bírói hivatal betöltésére vonatkozik. Ilyen közege, közössé tett bírói hivatala a monarchiának nincs.

Miként támad tehát ez a főtörvényszék? Egyenlő számban támad e két külön állam bíráiból; a magyar állam nevez oda magyar bírákat, az osztrák állam osztrák bírákat, és ebből aztán összevéve származik ez a vegyes főtörvényszék. Hogyan lehet ezt közös hatóságnak mondani? Hiszen a közös hatóságnak — már sajnálom, hogy unalmas, (Halljuk! Halljuk!) de mégis ki kell reá terjeszkednem — (Halljuk! Halljuk!) megvannak a maga eltörölhetetlen jogi ismérvei; ahol ezek a jogi ismérvek megvannak, ott van »közös« hivatal, ott van »közös« hatóság, vagy »közös« organum; ahol pedig ezek a jogi ismérvek nincsenek meg, ott nincs közös organum, és még akkor sem volna, ha közös hatáskörbe tartozó ügyeket intézne. (Helyeslés jobbfelől. Ellenmondások balfelől.)

Ilyen ugyan nem létezik. Hanem hát nézzük meg, mi a közös hatóság kriteriuma, a mi közjogunk szerint?

Az 1867 : XII. t.-cz. alapján ebben a monarchiában három kormányzati organizmus létezik: Magyarország önálló kormányzati organizmusa, Ausztria önálló kormányzati organiz-

musa, és van egy kormányzati organizmus a közös ügyekre. Már most, ezen kormányzati organizmusnak, t. i. a közös külügyminiszternek, a közös hadügyminiszternek, a közös pénzügyminiszternek a közös ügyekre van kinevezési joga, vannak alárendelt organumai.

A monarcha is nevez ki közös hivatalnokokat; de csak azon szervezeti hatalmánál fogva, melyet a közös ügyekre, a közös hatóságok kezelésére az alkotmány ad. Ezek az ő kinevezési jogánál fogva kirendelt közegek; ezek azok a közös hatóságok, közös közegek, mert ezek a közös organizmusba beletartoznak. Akit Magyarország királya vagy kormánya önnön törvényadta hatalmából, önnön államának hatalmával rendel ki mint hivatalnokot, bírót: az alkotmányunk szerint semmi tekintetben közös nem lehet. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Már most kérdem: lehet-e a legnagyobb félreismerése nélkül ennek a bíróságnak ráfogni, hogy ez tulajdonképen közös bíróság? (Felkiáltások balfelől: Rá lehet! Derültség balfelől.) Azt mondják, a hatásköréből ennek a bíróságnak ítélve, hogy annak közös jellege van. Minő hatásköréből? Abból, hogy nemcsak magyar és osztrák polgárok közti peres ügyekben, hanem tisztán magyar honosok közti peres ügyekben, vagy tisztán osztrák honosok közti peres ügyekben szintén ítél.

No, tisztelt ház, hogy egyik vagy másik állam önálló intézkedési körébe tartozó és ott maradó ügynek egy vegyes hatósághoz való utasítása hogyan teheti azt a hatóságot közös hatósággá: ezt nem értem. Ha közös ügyet utasítanának elébe, akkor némi ürügye volna ennek az állításnak, hogy az ügykör közös hatóságot teremt; de mikor oly ügyet utasítanak hozzá, amelyről senki sem tagadja, hogy elintézése a magyar állam saját hatáskörének fentartott hatalomból történik: hogy akkor ezen ügynek odautasítása megváltoztatja ennek a hatóságnak jellegét, ez a következtetés valódi fonáksága. (Mozgás balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Egyébiránt mellékesen legyen szabad felemlítenem, hogy arról az oldalról, ahonnan ezen ellenvetés felhozatott, lehet, hogy nyelvbotlásból, lehet, hogy szándékosan, — de

én inkább az elsőt hiszem — ezzel a »vegyes« és »közös« fogalommal tévedés történt. (Halljuk! Halljuk!) Az mondatik t. i., hogy czélszerű volna Konstantinápolyban egy külön magyar felebbezési bíróságot a magyar alattvalók közti ügyekre felállítani; a vegyes perekre nézve pedig — ezek közös pereknek vannak ott nevezve, én úgy gondolom, hogy nyelvbotlásból — a vegyes perekre közös főtörvényszék állíttatnék fel, a kettőnek a delegálásából.

Horánszky Nándor: Az lenne vegyes!

De akkor, engedelmet kérek, nem közös! (Derültség jobbfelől.) Engedelmet kérek, mi az a vegyes hatóság? (Zaj. Derültség balfelől.) Én nem láttam a fogalmaknak oly nagy tisztaságát, tisztelt ház, hogy legalább a magam megnyugtatására — nem hogy másokat felvilágosítsak — ne ismételjem. (Derültség jobbfelől. Halljuk! Halljuk! balfelől.) A vegyes bíróság az, amely két állam külön hatalmából nyeri elkülönített tagjaival hivatali hatalmát. Nem a kompetenczia teszi tehát a hatóság közösségét vagy vegyességét, hanem az eredet; igaz, főleg a vegyes perek miatt, melyekben két külön állam honosai állanak egymással szemben, van erre szükség; de állítom, hogy az, hogy ily vegyes hatósághoz utasíttassanak-e nem-vegyes perek, az tisztán czélszerűségi kérdés.

Az a hivatkozás, amelyet gróf Apponyi Albert tisztelt képviselő úr helyesen Martensre tett, aki egy helyen azt mondja: Abszurdum arra gondolni, hogy az állam az önnön alattvalói közti ügyeket is ennek a nemzetközi vegyes bíróságnak vesse alá — nem találó. Igen, úgy emlékszem, ilyesformát említ; de méltóztassék elolvasni, hogy miért mondja ezt. Nem mintha ezáltal annak a bíróságnak vegyes jellege megváltoznék, hanem mert oly nehézségekbe ütközik egy vegyes bíróságnak az alkotása, még a vegyes perekre is, — hiszen elvégre több hatalmat összehozni, akármily czélszerű dologra, nem könnyű — mert erre az impulzust éppen a vegyes perek adták: hogy impraktikusnak mondja azt a törekvést, mely a vegyes bíróság hatáskörét egészen idegen hatalmak közt a vegyes pereken túlterjeszteni akarja, és, ha jól emlékszem, azt is mondja, hogy ezek számára közös kodexek alkottassanak.

De jogi abszurdum ebben nincs. Maga az egész konzuli bíráskodás egy nagy anomália, amelynél elvégre is igen döntő szempont a gyakorlati lehetőség és czélszerűség, ennek határai pedig nem elvek, hanem sokkal inkább más tényezők által szabatnak meg. Tanulságos erre az egyptomi bíróság. Az egyiptomi bíróság, amelynek törvénnyel megerősítését ezen javaslat szintén czélozza, az a khedive bírósága; de csak névleg, mert a khedive azt tartozik kinevezni, akit az egyik vagy másik hatalom neki javaslatba hoz. A khedivének semmi más hatalma nincs azon bíróság tagjai felett, mint az, hogy őket fizeti. Ha a bíróságot a khedive nem fizeti, a bíróság önnön követelését megállapítja és exequálja az egyiptomi kincstárt. Ez az egyiptomi bíróság lényegében tisztán nemzetközi bíróság és mégis gyakorol bűnügyekben oly juriszdikcziót, amely nem vegyes természetű; mert akármely állam alattvalója, aki a fennálló kapitulácziók szerint Egyiptomban csak saját konzuli bírósága alatt áll, követ el bűncselekvényt, például a bíróság tagjai ellen, például saját honos bírája ellen: ezen bíróság hatalma alá tartozik; efelett, ámbár ez nem vegyes per, a vegyes bíróság ítél.

Tehát ez a példa is mutatja, hogy a vegyes bíróság jellege nem változik meg, ha tisztán egy állam polgárainak ügyei utaltatnak is hatáskörébe. Ez az, amit az argumentum kedvéért felhozni akartam. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Közbevetőleg itt egy ténykérdést kell tisztába hoznom, melyet Polónyi Géza képviselő úr felhozott. A képviselő úr azt mondja, hogy 1867 óta az igazságügyminiszteriumban tárgyaltatott a konzuláris bíráskodás reformja és hogy a magyar kormány és a külügyi kormány közt, gondolom, 1871-ben megállapodás is jött létre, amelyben az foglaltatnék, hogy minden konzuli bírósághoz az igazságügyminiszter egy külön közeget, kanczellárt nevezzen ki, aki a magyar honosoknak egymásközti ügyeiben gyakorolná a konzuli bíráskodást.

Polónyi Géza: Magyar törvények szerint!

Magyar törvények szerint. És aztán rögtön megmagyarázza, hogy mégis egyelőre miért nem magyar törvények szerint.

Utána néztem, tisztelt ház, az igazságügyminiszteriumban, és miután ily megállapodásról ott semmit sem találtam, kutattattam a minisztertanács aktáiban; (Halljuk! Halljuk!) mert ha a külügyminiszter és a magyar kormány közt megállapodás jött létre, ennek tárgyalva és elfogadva kellett volna lenni a minisztertanácsban. Nem magam néztem ugyan át a minisztertanácsi jegyzőkönyveket, de hivatalos megbízás alapján átnézettem, és azt a hivatalos értesítést vettem, hogy 1868-tól 1874-ig a minisztertanács a konzuli bíráskodás ügyével soha nem foglalkozott. Én tehát ily megállapodásról semmit sem tudok, és azt hiszem, hogy a képviselő úr információja téves volt.

Polónyi Géza: Aki csinálta, az mondta nekem!

Ki csinálta e megállapodást, nem tudom; de ha történt, annak a magyar miniszterium és a külügyi kormány között kellett történni, és én hivatalos nyomát ennek a megállapodásnak nem találtam.

Áttérek azokra, miket beszédem végén felemlíteni volt szándékom. (Élénk derültség. Felkiáltások balfelől: Hát a nyelvkérdés?!) A túlsó oldalon a nyelvkérdést is felemlítették, melyre a jelen javaslatban semmi rendelkezés nem foglaltatik.

Miért nem? Azért, mert nyelvkérdés tekintetében államjogilag a monarchia két állama nincs egyenlő viszonyok közt. Magyarországon két hivatalos nyelv van: t. i. a horvát Horvátországban és a magyar Magyarországon. Hogy Ausztriában miként van megállapítva a hivatalos nyelv, annak fejtegetésébe nem bocsátkozom, mert preczize nem vagyok értesülve. Annyit azonban kijelentek a tisztelt háznak, hogy a magyar kormány akkor, amikor a szervezeti szabályok megállapíttatnak és a javaslat tartalma szerint a ház erről úgy is tudomást fog nyerni, azt az álláspontot fogja érvényesíteni, hogy annak a két nyelvnek, mely a magyar birodalmon belül hivatalos nyelv — bár különböző körben, t. i. egyik általánosságban, a másik Horvátországban — nem elvi, de gyakorlati, hosszabb vagy rövidebb idő alatt valószínűleg legyőzhető akadályoktól eltekintve, elvben is és gyakorlatban is érvény szereztessék. Gyakorlati akadályokat említettem, mert ezekkel a végre-

hajtásban számolni kell minden képzelhető kormánynak. (Helyeslés jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Ennyit mondhatok általánosságban ; tovább e tekintetben nem mehetek. (Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon : Hát a czímer és pecsét ?)

Ezek, tisztelt ház, azok az ellenvetések, amelyek ezen javaslat ellen abból a szempontból hozattak fel, hogy alkotmányunk sérelmére szolgál, hogy új közös ügyet alkot, hogy Magyarország igazságügyi függetlenségének egy részét csorbítja. Én a tisztelt ház megítélésére bízom : van-e ezekben a vádakban csak egy hajszálnyi alaposság. (Tetszés jobbfelől. Derültség balfelől.) Én a tisztelt ház megítélésére bízom azt, hogy ha szigorúan tartjuk magunkat a közjogi fogalmakhoz és még inkább a törvényeinkben letett alapelvekhez : lehet-e, helyes-e, szabad-e így következtetni. (Felkiálátsok a bal- és a szélsőbaloldalon : Hát a pecsét ?)

Most végül két álláspontról igen röviden és politikai szempontból akarok szólni. (Halljuk ! Halljuk ! jobbról.) Az egyik álláspont gróf Apponyi Albert határozati javaslata, melyben rövid vonásokban kifejti, megállapítja, miként óhajtaná a konzuli bíráskodás szervezését eszközölni, s ezt azután beszédében — nem mondom terjedelmes, de elegendő indokolással kisérte. A másik a függetlenségi párt álláspontja. Ha a függetlenségi párt . . .

Csanády Sándor : És 48-as ! (Derültség jobbfelől.)

Ha a függetlenségi párt arra az álláspontra helyezkedik . . .

Csanády Sándor : És 48-as ! (Helyeslés. Úgy van ! a szélsőbaloldalon. Mozgás jobbfelől.)

Péchy Tamás elnök : A képviselő úrnak nincs joga félbeszakítani a szónokot ; ehhez csak nekem van jogom, és én nem teszem. (Helyeslés jobbfelől.)

Ha álláspontjuk az, hogy a konzuli szervezet közösségét fel kell bontani, hogy háromféle konzult kell behozni, egyiket a magyar állam számára, másikat az osztrák állam számára, harmadikát arra az ügykörre, ami a közös ügykörnek van az alkotmány szerint fentartva, vagy ha a közös ügykört is eltörölni óhajtják, tehát két konzul legyen : ez elvi álláspont, de erre építeni egy konzuli bíráskodási

szervezetet ebben a században nem lehet, ha meg akarjuk alkotni ezt a törvényt. Mert politikailag is, aki ezt az ügyet rendezni akarja, — pedig minden oldalról elismertetett a rendezés szükségessége — ezt csak nem kötheti ahhoz a feltételhez, hogy azon nagy alaptörvény, mely a két állam közti viszonyt szabályozza, módosíttassék, annak revíziója felvétessék. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Miért nem?) Azért nem volna ez politikailag eszélyes, mert — ez egyéni ítéletem — oly irányú revizióra, aminőt önök óhajtanak, úgy sem volna semmi kilátás. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Miért nem?) És én úgy revideálni nem is óhajtanám és nem is akarnám. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ez már más!)

De attól eltekintve, ki minő irányban óhajtaná revideálni, a revizionális kérdések egész sorozatának felvetését idézné elő a másik oldalról; s akkor azután a meddő tárgyalások hosszú ideig nem a konzuli bíráskodás rendezése felett, hanem afelett folynának, hogy milyen legyen a viszony a monarchia két állama között, amire nézve pedig azt hisszük, hogy azt huzamos, hosszas időre, mint alapját a további fejlődésnek, elintéztük. (Úgy van! jobbfelől.)

Ami az ellenzék másik részéről beadott határozati javaslatot illeti, már szerencsém volt mondani, hogy közjogilag én abban, hogy a konzuli hivatal körébe bevétessék egy szintén közös közeg, olyan mint a többi, de az tisztán magyar bírói funkcióval ruháztassék fel — elvi nehézséget nem látok. Sőt abban sem volna nagy elvi nehézség, hogy a konzuli hivatalok királyi kinevezéssel ruháztassanak fel bírói hatóságokká. De ezzel elvileg nyerve semmi sem volna; (Élénk ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.) mert a törvény által való felruházás a bírói hatósággal, ér annyit, mint a királyi kinevezés. Elvileg és közjogilag tehát ezzel semmit sem nyerünk, mert elvileg megengedi, hogy közös közegek gyakorolják a bíráskodás funkcióját . . .

Horánszky Nándor: Dehogy engedi! Ebben a minőségben nem közös! (Úgy van! a szélsőbaloldalon.)

Azt mondja a határozati javaslat, hogy ott, ahol a körülmények indokolják, külön konzuli bírák alkalmaztat-

nak; máshol pedig, ahol azt a körülmények szükségessé nem teszik, maguk a konzulok neveztetnek ki magyar konzuli bírákká. Nohát, tisztelt ház, ez a konzul közös közeg marad mindaddig, míg az a külön kinevezett magyar közeg is közös közeggé lesz, amíg konzuláris jelleget nyer, mert enélkül nem bíráskodhatik.

De, tisztelt ház, van itt egy különbség. (Halljuk! Halljuk!) Én úgy értem a határozati javaslatból, hogy szabálynak azt gondolja, hogy szabály volna a külön kinevezett bírói közeg, mert ha nem szabály, akkor egyik sem szabály, hanem csak a körülmények szerint történik.

Elvileg tehát a határozati javaslat nem lát nehézséget abban, hogy közös közeg ruháztassék fel konzuli bírói funkczióval, abban pedig, hogy ez külön királyi kinevezéssel és ne törvény által történjék, én semmi elvet felfedezni képes nem vagyok.

Magát a külön magyar konzuli bírót konzuli jelleggel, tehát közös közegképen beillesztve a szervezetbe, a határozati javaslat ott kívánja, ahol a körülmények indokolják. A beszédben gróf Apponyi Albert a pénzügyi tekinteteket említi fel. Az ügyek száma, gondolom, és pénzügyi tekintetek döntenének afelett: a konzul gyakorolja-e a funkcziót, vagy külön erre a czélra kijelölt és a konzulátushoz tartozó egyén. Ez tisztán opportunitási tekintet.

Hát, tisztelt ház, én végig néztem a konzulátusoknak 1882—1886-ig terjedő ügyforgalmát; végig néztem az 1889-iki ügykimutatásokat. Ezen kimutatásokban el lettek különítve azok az ügyek, peresek és peren kívüliek, melyekben magyar honosok érdekelve voltak, azoktól, melyekben osztrák honosok voltak érdekelve. És az eredmény a következő: Három főtörvényszék területén levő összes konzulátusoknál a magyar honosok peres és nem peres ügyei, összevéve, nem tesznek többet, mint amennyi egy jó közepes, nem is nagy járásbíróság elfoglaltatásának megfelel. Ha tehát a konzulátusok legnagyobb részét, akár mindegyikét vesszük: egyetlenegy konzulátus sincs, melynél a magyar honosok feletti perek — ahol juriszdikcziót kellett gyakorolni, mert az adminisztrativ teendőkről nem szólok — egy embernek egy hónapnál több dolgot adnának.

Elmondom a számokat, tisztelt ház. Vegyünk két főtörvényszéki kerületet, amelyeknek a legtöbb dolguk van. Tudniillik Bécset, ahová tartoznak : Viddin, Braila, Bukarest és Galatz, és a triesztit, ahová tartoznak : Szófia, Alexandria, Konstantinápoly, Jeruzsálem és Kairó. Nézzük meg, tisztelt ház : hány peres ügyük volt ezeknek, amelyekben magyar honosok voltak érdekelve ? Ismétlem, hogy ezek a legelfoglaltabb konzulátusok. Viddinben 1890-ben volt beadvány magyar honosokra vonatkozólag 56 ; tárgyaltatott per magyar honosokra nézve 4, egyezség pedig 21 jött létre. Hagyaték volt egy, de ez természetesen nem számít. Bukarestben, ahol annyi ezer és ezer magyar van, volt polgári per kettő (Derültség.) és hagyaték volt 450 ; de ez nem juriszdikczió, ehhez nem kell bírói hatalom, külön konzuli bíró, mert ez adminisztrativ működés. Szófiában (Halljuk ! Halljuk !) per volt, melyben magyar honosok érdekelve voltak — és ez a legnagyobb szám — 51, hagyaték volt 3 ; Konstantinápolyban egy sem ; Alexandriában 1, hagyaték 6. Ezek a legjobban elfoglalt konzulátusok.

Kérdhetném már most, (Halljuk ! Halljuk ! Felkiáltások a szélsőbaloldalon : Akkor nem kell főtörvényszék ! Akkor fölösleges ! Halljuk ! Halljuk !) miként magyarázzam azt, hogy ott, hol a körülmények indokolják, legyen egy külön konzuláris bíró a magyar honosok közti perekre ; de csak az opportunitás terén állok, amelyen a képviselő úr áll, és csak azt kérdezem : hol van indokolva egy külön, magyar perekre delegált bíró, miután ott, ahol a legtöbb per van, azon bíró elfoglaltsága csak két hónapig, vagy talán csak egy pár hétig tartana, egyébként más dolga nem volna ötven hétig, mint reprezentálni ott a magyar állam szuverenitását, még pedig a konzuláris bíráskodás nemgyakorlása által. (Élénk derültség jobbfelől. Közbeszólás a szélsőbaloldalon : Csak ott, ahol szükséges !)

Megengedem, tisztelt ház, hogy itt a határozati javaslat értelme az, hogy e külön bíró oda állíttassék, ahol az ügyek száma ezt indokolttá teszi ; oda, hol az ügyek száma által szükségessé válik. Én csak azt mondom, hogy ha az opportunitás alapján . . . (Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Péchy Tamás elnök: Kérem báró Kaas Ivor képviselő urat, ne zavarja a szónokot; akkor is beszél, ha a miniszter egészséges, akkor is, ha a miniszter beteg. (Élénk derültség jobbfelől.)

Mondhatom tehát, ma ennek sehol szüksége nem forog fenn. És jövőre még kevesebb kilátás van rá. (Ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.) Megengedem, hogy ez csak gyanítás; érjen annyit, amennyi a belső valószínüsége. Keleten épp azon országokban, ahol honosaink legnagyobb számmal vannak, nevezetesen Romániában és talán Bulgáriában, de különösen az elsőben, a konzuli bíráskodás nem lesz hosszú életű s máris alig gyakoroltatik. A bíráskodás ezen neme rendesen megszűnik, ha a törvénykönyvek és a bírói szervezet olyanok, hogy kellő garanciát nyujtanak. Ily helyeken a bíráskodás gyakorlásának szüksége és belső jogosultsága elenyészik.

Tehát Keleten inkább fogyni fog a bírósági ügyforgalom, mint növekedni. Azon a helyen pedig, ahol konzuli bíróságok felállításának szüksége valószínünek mutatkozik, a távoli Ázsia tartományaiban és talán Afrika egyik-másik területén, ha oda kereskedőink kereskedelem űzése végett el fognak menni, számos ügy úgy sem fog akadni.

Ily kilátások mellett ily nagy hullámokat verő kérdéseket felvetni és nézetem szerint tévesen felvetni és ily nagy közjogi sérelmet csinálni, nézetem szerint még akkor sem volna indokolható, ha azok az érvek több plauzibilitással, vagy több belső valószínüséggel birtak volna. (Helyeslés jobbfelől. Ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

De egyet még megjegyzek. A tisztelt képviselő úr egészen világosan megmagyarázta az ő álláspontját, hogy miért idegenkedik ő ettől az egyességtől. Azt mondja, ha jól emlékszem, — és ez tisztán politikai és nem jogi momentum — hogy ha még ez az egyesség ünnepélyes szerződés formájában történnék, még akkor sem kellene ezt az egyességet Ausztriával megkötni. Talán egy tengerentúli állammal igen; talán olyan állammal lehetne vegyes bíróságot szervezni, amelynek honosaival a mi állampolgáraink sokkal kevesebb gazdasági és forgalmi összeköttetésben állanak; de Ausztriával nem, mellyel politikai és államjogi

viszonyban állunk. És miért nem ? Mert a monarchia másik államában lépten-nyomon oly felfogás és törekvés jut kifejezésre . . .

Hock János : Az osztrák indokolásban van benn ! . . . mely a közös ügyek körének kiszélesítésére vonatkozik, és éppen azért nekünk, még ha érdekünk javasolná is egyik vagy másik ügyben, el kell kerülnünk az egyezkedést, nehogy azt ilynemű törekvésnek támpontul felhasználni megkísérthessék.

Megvallom, tisztelt ház, hogy én ehhez a felfogáshoz nem járulhatok. Megvallom azt is, hogy én az 1867-iki kiegyezés indokára, jellemére és czéljára nézve homlokegyenest ellenkező nézeten vagyok, mint tisztelt képviselőtársam. (Halljuk ! Halljuk !)

Ő azt mondja, (Halljuk ! Halljuk !) hogy az 1867. évi XII. törvényczikkben azért áldoztuk fel országunk függetlenségének egy részét és tettük államügyeink egy részét közössé, hogy a többit, ami önálló rendelkezésünk alatt maradt, annál biztosabban bírhassuk és létezésöket annál szilárdabb alapra fektessük ; állami szuverenitásunk, úgymond, eddig is már lényeges csorbákat szenvedett.

Ezen felfogás ellen Deák a kiegyezési tárgyalások összes folyama alatt és a Deák-párt minden egyes tagja mindig határozottan tiltakozott. Deák mindig pregnánsan visszautasította azt, hogy az ország függetlenségéből feláldoztatott volna valami s hogy a közös ügyek 1867-ben teremtettek ; megvoltak azok azelőtt is, de elintézésük módja változott meg 1867-ben. (Helyeslés jobbfelől.)

Csanády Sándor : 1861-ben nem mondta !

Visszautasította magától azt a vádat, hogy bármit is feláldozott volna az ország jogaiból azért, hogy a többit megmentse, és azt mondta, hogy azon ügyekre, melyeket a közös ügyek körébe utaltunk, soha Magyarországnak oly nagy, oly döntő, oly biztosított befolyása nem volt, mint az 1867. évi XII. törvényczikk által. (Élénk helyeslés jobbfelől. Ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Aki ellenben ebben feláldozást lát, hogy a többit annál biztosabban megtartsa, annak, megvallom, nem azt mondom, hogy ez álláspont a képviselő úré, hanem tény, hogy

ezen okoskodás a függetlenségi párt álláspontja ; ismétlem, aki ezen a meggyőződésen van, annak azt a XII. törvényczikket soha sem meghozni nem lehetett volna, sem pártolnia nem lehetne.

Bolgár Ferencz : Ez már denunczíáczió !

Ez a nézet a függetlenségi párt nézete. És ha Ugron Gábor képviselő urnak erről fogalma nincs . . . (Nagy derültség a szélsőbaloldalon.)

Ugron Gábor : Nem is szóltam egy szót sem ! (Felkiáltások a szélsőbaloldalon : Bolgár mondta !)

Készségesen elismerem, t. képviselő ur, hogy tévedtem ; azt gondoltam, hogy Ugron Gábor képviselő úr szólott közbe.

Bolgár Ferencz : Én voltam ! (Halljuk ! Halljuk !)

Erről majd külön beszélek ! (Zajos derültség.) De tény, hogy ez az akkori függeltenségi és 48-as pártnak, sőt talán a balközépnek is nézete volt. (Egy hang a szélsőbaloldolon : Tiszának is !) De akinek ma is az a meggyőződése, hogy az feláldozta az ország jogait : ez nem áll a kiegyezés alapján ; annak úgy kell vélekednie, hogy nem kellett volna megkötni a kiegyezést. Mert ha azt tartja ma, hogy megfosztottuk magunkat állami szuverenitásunk egyes attributumaitól, és ez az áldozat azért volt hozva, hogy függetlenségünknek többi attributumait annál biztosabban birhassuk és megvédhessük : az nem érezheti magát biztosan ; mert ha szerinte a megmentést akkor annyi áldozattal el lehetett érni, és ma óvakodni kell lappangó vagy nyilt beolvasztási törekvésektől : ugyan kérdem, nem oda vezet-e ez, hogy félni kell, hogy a megmaradt önállóság biztosítása fejében nem foghatnak-e épúgy több áldozatot kivánni és annak gyengék leszünk ellentállani, mint áldozatot kellett hoznunk 67-ben is ? (Élénk helyeslés a jobboldalon.) És akkor, e felfogás szerint, csak a függetlenségi párt álláspontja a helyes, mely minden közösségtől féltette Magyarország önállását, s amely ennélfogva abban, ami közös üggyé tétetett, áldozatokat látott, és abban, hogy ezen áldozat meghozatott, már az ország meggyengítését látta. (Igaz ! Úgy van ! jobbfelől.)

De mi, tisztelt ház, ma is azon 1867-iki törvénynek hatásáról, okáról, becséről, sőt tartalmáról is úgy ítélünk, mint ítéltek akkor, mikor az meghozatott : (Felkiáltások a

szélsőbololdalon: Mi is!) mi igenis úgy tartjuk, hogy nem az teremtette a közös ügyeket és hogy azokra Magyarországnak sokkal hatályosabb befolyása van biztosítva most, mint annak meghozatala előtt. Csak az elintézési módjuk lett ott meghatározva, és pedig a mi előnyünkre. (Helyeslés jobbfelől. Ellenmondások balfelől. Zaj.)

Mi azt tartjuk, hogy azon kiegyezés az erőnek forrása erre a magyar államra is; és mi azt tartjuk, hogy helyes volt megkötni a kiegyezést, helyes azt fentartani; mert van elegendő erőnk úgy fentartani, amint mi akarjuk. (Zajos éljenzés és tetszés jobbfelől. Ellenmondások és zaj a szélsőbaloldalon.) Akaratunk ellenére és meggyőződésünk nélkül annak gránittalapzatán egyetlen egy hajszálnyi repedés sem történhetik. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Nem a gyenge magyar állam áldozatával megvásárolt (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.) tűrése a magyar önállóságnak van törvénykönyvünkbe iktatva; (Zajos helyeslés és tetszés jobbfelől.) hanem az az önállóság, melyet százados alkotmányunk meghatározott, melyet szabatosan körülírni szükségesnek tartottunk; az a közösség, melyet üdvösnek és erőforrásnak véltünk. (Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől.) Ez a szellem diktálta a jelen törvényjavaslatot is, azért ajánlom azt elfogadásra. (Hosszantartó, meg-megujuló zajos éljenzés és taps a jobboldalon.)

Gróf Apponyi Albert: A miniszter úr nekem a 67-iki kiegyezésre nézve azt a felfogást tulajdonította, mely szerint abban az ország jogainak egy része feláldoztatott. Én olyat, ami eféle magyarázatra okot adhatna, beszédemben nem mondottam... Ez a kifejezés: a mi állami szuverenitásunk teljessége némi tekintetben csorbát szenvedett, elismerem, nem egészen precziz. De ha a vitában egymással loyalis fegyverekkel akarunk élni: akkor egyes mondatnak nem egészen precziz formulázása következtében nem szabad, hogy egymásnak oly eszméket tulajdonítsunk, amelyek — legalább magamra nézve állíthatom — tizenöt évi parlamenti működésem nem engedheti meg, hogy nekem tulajdoníttassanak, olyan felfogásokat t. i., mintha állami szuverenitásunk teljessége bármely irányban csorbát szenvedett volna. Igenis, állami szuverenitásunk némi attributumának tel-

jesen önálló gyakorlása, az csorbát szenvedett ... De valamint nem a nemzeti erőtlenségnek takargatására, nem mint gyenge nemzet alkottuk meg ezen kiegyezést, nem mint gyenge nemzet alkottuk meg a pragmatika szankcziót: úgy az én óhajtásom az, hogy ne mint erőtlen és gyenge, hanem mint erős nemzet építsünk tovább ezen az alapon és hogy annak gránitkoczkáin ne engedjünk repedéseket keletkezni, (Élénk helyeslés balfelől.) mert igaz, hogy ezek a repedések csak a mi hozzájárulásunkkal, a mi akaratunkkal, illetőleg a mi akaraterőnk gyengeségéből keletkezhetnek, és ezeknek a repedéseknek egyike ez a törvényjavaslat. (Hosszantartó zajos helyeslés, taps és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Éljen Apponyi! Felkiáltások jobbfelől: Éljen Szilágyi!)

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Úgy vettem ki az előttem szólt tisztelt képviselő úr beszédéből, hogy ő nem loyalis fegyvernek ...

Gróf Apponyi Albert: Tévedésnek!

... tehát tévedésnek tartotta, midőn én szavainak ilynemű értelmét felemlítettem. Ezzel szemben igazolásul tartozom azzal, hogy megmutassam, hogy nemcsak én tulajdoníthattam, hanem mások is, akik a mondottakat összefüggésükben olvasták, tulajdonították szavának azt a természetes értelmet. (Ellenmondás balfelől.) Ehhez jogom van, mert ez igazolása annak, hogy ha tévedtem, a tévedésnek oka nem én vagyok. (Úgy van! jobbfelől.) Afelett, amit a képviselő úr mond, hogy e javaslat a gránitoszlopon való repedés, melyet említettem, majd érvekkel fogunk talán tovább is vitatkozni. Arra, hogy én jóhiszeműleg véltem, hogy a képviselő úr beszédjében az 1867-iki kiegyezés által tett intézkedésekre mondta, hogy áldozat az ország szuverenitásából, mellyel megvásároltuk a megmaradó önállóságnak biztosítását, egyszerűen a szöveget olvasom fel, kihagyás nélkül (olvassa): »Azt hiszem, tisztelt ház, hogy ha a szerződésnek minden külső formasága megvolna; ha a felfogások ellentétében azok a veszélyes momentumok nem is léteznének, melyekre rámutattam: akkor sem tartanám helyesnek az állami szuverenitás egy lényeges attributumának gyakorlására nézve Ausztriával külön egyezményre

lépni. Megmondom miért. Mi már úgy is Ausztriával szemben — amint én állítom: helyesen — a pragmatica sanctióból folyólag az állami szuverenitás több részének gyakorlására nézve a közösséget megállapítottuk: közösnek ismertük el és azzá tettük farmailag a külügyet; közössé tettük nagyrészben a hadügyet.«

Most méltóztassék, tisztelt ház, ezen szavak természetes, összefüggő értelmét megvizsgálni. Nem azt mondja a képviselő úr, hogy a pragmatica santio határozatai tették ezt vagy azt; hanem hogy a pragmatica sanctióból folyólag állami szuverenitásunk többi részének gyakorlására nézve a közösséget megállapítottuk: közösnek ismertük el, azzá tettük formailag a külügyet, közössé tettük nagy részben a hadügyet.

A czélzás tehát itt egyenesen az 1867-diki törvényekre van. (Úgy van! jobbfelől. Nagy mozgás a baloldalon.)

Erre mondja folytatólag a t. képviselő úr: »Hát, tisztelt ház, a mi állami szuverenitásunk teljessége úgyis a körülményekre való tekintettel sok, szerintem el nem kerülhető, de lényeges csorbát szenvedett. Áldozatokat hoztunk, de mivégből? Avégből, hogy a többit meg biztosítsuk, hogy a többinek létezését annál szilárdabb alapra fektessük.«

Konstatálom tehát, tisztelt ház, hogy ez volt a szavak természetes értelme.

Az 1867-es törvényeket, illetőleg annak XII. törvényczikkét érteni jogosítva voltam, hogy annak határozataiban látja a szuverenitás megcsorbítását és azt a nagy áldozatot, amely azért hozatott, hogy a fenmaradó rész biztosíttassék. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ha már most, tisztelt ház, a képviselő úr úgy magyarázza a szavát, hogy nem az 1867-iki törvényt, hanem a pragmatica sanctiót értette; hogy ez az áldozat tulajdonképen nem is áldozat, hanem egy helyes cselekmény: én ebből azt következtetem, hogy szavainak más az értelme, mint amit szövege összefüggése szerint benne találtam; és én tévedtem — lehet, de oka annak én nem vagyok, mert szavainak összefüggésökben az volt a természetes értelme, amit mondtam és a képviselő úr az, — megengedem jogosan — aki más értelmet ad most szavainak, mint

ami azoknak természetes értelme. (Hosszantartó élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj és élénk ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Gróf Apponyi Albert: A miniszter úr most a ház szemeláttára egy hajszálat ketté hasított. Legyen szabad nekem az általa ketté hasított hajszálat negyed-hajszálra hasítanom. (Halljuk! Halljuk! Élénk tetszés a szélsőbaloldalon.) A tisztelt miniszter úr azt mondja, hogy szavaimnak természetes értelme nem lehet más, mint hogy én az 1867. évi XII. törvényczikkben az ország szuverenitásából hozott áldozatot látom. Arról megfeledkezett, hogy én azt mondtam: »a pragmatica sanctióból kifolyólag«. Én tehát azt, ami az 1867. évi XII. törvényczikkben közössé tétetett, mint a pragmatica sanctio folyományát ismertem el, és a pragmatica sanctióra történt ezen hivatkozás következtében szavaimnak természetes értelme nem az, hogy abból, amit a pragmatica sanctio a nemzet számára biztosított, egy rész az 1867-iki kiegyezésben feláldoztatott; mert én az 1867-iki kiegyezést, melyre csak hallgatólag céloztam, egyenesen a pragmatica sanctio folyományának mondottam. (Élénk helyeslés a baloldalon.) Ha a tisztelt miniszter úrnak kedve telik, ő ezt a negyed-hajszálat nyolczad-hajszállá is fogja tovább hasítani, s azután nagyon fogok örülni, hogy neki erre szüksége volt, hogy egész beszédének végén egy kis hatást érhessen el; (Zajos tetszés a baloldalon.) és nagyon fogok örülni annak konstatálásán, hogy az ő javaslatának egész súlya ezen nyolczad-hajszálon függ, melynek hasítgatása mai szereplésének kimagasló momentumaként fog kiemelkedni.

Ugron Gábor: A történelemmel ellenkezik azon állítás, mintha a nemzet nem áldozatot hozott volna akkor, mikor az 1867-iki kiegyezést elfogadta. Maga Deák Ferencz azt mondotta: »Szükségből és kényszerűségből kell elfogadni.«

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! Sajnálom, de még két megjegyzést kell tennem. Az egyiket Ugron Gábor tisztelt képviselő úrnak, aki nyilatkozatot tett elvbarátai nevében — nem tudom, hogy mind a két részt értette-e ez alatt — (Élénk derültség és tetszés jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Elfogadjuk! Mind a kettő nevében! Zaj.) legalább is érdekes

volna tudni, hogy midőn éppen a függetlenségi alap sértetlen fentartása okából váltak ketté : vajjon mindkét rész a maga és a függetlenségi elv hivatott képviselőjének tartja-e Ugron képviselő urat ? (Élénk derültség és tetszés jobbfelől. Hosszantartó zaj a szélsőbaloldalon.)

Másik megjegyzésem gróf Apponyi Albert t. képviselő úrnak szól, a hajszáhasogatásra vonatkozó hasonlatát illetőleg. A hajszálhasogatást, tisztelt ház, nem én kezdtem, (Derültség balfelől. Úgy van! Úgy van! a jobbo dalon.) hanem gróf Apponyi képviselő úr tette azt akkor, midőn beszédében világosan a szuverenitás csorbitásáról szólt, magyarázatában pedig azt mondja, hogy a szuverenitás csorbítása nem történt ; (Derültség jobbfelől.) midőn beszédében a kiegyezési törvényhez köti az »áldozat« szót, magyarázatában pedig az »áldozat« szót először a pragmatica sanctióra, azután a kiegyezésre, a végén pedig sehova vonatkoztatni nem akarja. (Zajos derültség és tetszés a jobboldalon. Zaj balfelől.) Ezzel szemben nem is kutatom, mert nem érdekem kutatni szavainak értelmét és czélzatát.

Ami azt a czélzást illeti, hogy ez volt az egyetlen, ami beszédemben hatást tett, és egész beszédem hatása ezen a nyolczad-hajszálon függött : megjegyzem, hogy sokkal jobban szeretek érveket mondani és emiatt hatásnélküli és unalmas beszédet tartani, mint gyujtó frázisokat, amelyeket utólag el kell magyarázni. (Zajos helyeslés és tetszés jobbfelől.)

*

Az általános tárgyalás utolsó napján, 1891 február 24-ikén, Polónyi Géza és Bokros Elek előadó záróbeszédei után, Szilágyi Dezső mondott beszédet, az általános vitában az utolsót, mire azután a névszerinti szavazás következett.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Arra a tényleges állításra, melyet az előttem szólott képviselő úr felemlített, mely szerint a magyar kormány és a külügyi kormány közt a konzuli bíráskodás szervezetére nézve 1868—1874-ig valamelyik évben megállapodás történt, röviden annyit jegyzek

meg, hogy ilynemű megállapodásnak semmi nyoma sincs, sem a minisztertanács jegyzőkönyveiben, — pedig ott csak kellene lenni — sem a külügyminiszteriumban, hová átírtam és ahonnan tudósítást vettem, sem az igazságügyminiszteriumban. Ha tehát az előttem szólott képviselő úr magát mindezeknél hitelesebbnek tartja (Derültség jobbfelől.) és azokat a dolgokat jobban tudja, akkor kiváló és valóban egyetlen ismeretével bír a magyar és az osztrák kormány közt történt dolgoknak. (Derültség jobbfelől.)

Polónyi Géza: Jegyzékváltást értettem.

Megállapodást méltóztatott mondani; és jegyzékváltás nem megállapodás, mert például ha egyik ellenzéki párt jegyzéket vált a másikkal, az még nem megállapodás; (Derültség jobbfelől.) de ha választásra közös eljárásban megegyeznek, az megállapodás. (Derültség jobbfelől.) A tényt tehát kénytelen vagyok fentartani.

Ami most az előttünk fekvő törvényjavaslatot illeti, ezen egyheti vita meggyőzött engem arról, hogy nem annyira érvekre, mint a hangulat felkeltésére voltak az ellenzéki felszólalások irányozva. (Úgy van! jobbfelől.) Különben megmagyarázhatlan volna az, hogy ezen rendezés indokából a Magyarország és Ausztria közti viszony legfontosabb kérdései felvettettek, és különösen megmagyarázhatlan volna az, hogy a magyar képviselőházban a háznak két ellenzéki oldala oly felfogást tanusít a konzuli bíráskodás és konzuli intézmény iránt, amely sem ezen intézményben, — úgy, amint az törvény szerint fennáll — sem sehol Európa művelt államai hasonló intézményeiben semminemű alapot nem talál; amely felfogás tehát egyedül arra való, — de arra azután, beismerem, tökéletesen alkalmas — hogy abból ezen törvényjavaslatnak jogsértő, az úgynevezett kiegyezési törvény alaphatározatait megcsorbító jellege, természetesen hamisan, következtettessék. (Úgy van! jobbfelől.)

Mert mi az az alaptévedés, tisztelt ház, amely keresztülvonul az összes ellenzéki felfogásokon és amelyeknek, merem mondani, sehol a művelt Európában és Amerikában a konzuli intézmény felfogására nézve párja nincs? Ez a felfogás az, hogy a konzuli intézmény, amennyiben nem

kereskedelmi képviselet, vagy — amint magát gr. Apponyi Albert tisztelt képviselő úr előttem nem egészen érthető módon kifejezte, azt mondván — amennyiben az nem internaczionális képviselet, annyiban az ország belszervezetének kiegészítő része, különösen amennyiben bírói funkcziót gyakorol; hogy ennélfogva, mert kiegészítő része a belszervezetnek, szerves összeköttetésbe hozandó a belföldi bírói szervezettel, — hogy hogyan hozza összeköttetésbe, azt majd szerencsém lesz a tisztelt ház előtt bemutatni — s reá a bírói hatalom gyakorlására vonatkozó, a belső bírói szervezetről alkotott 1869. évi IV. törvényczikk határozatai alkalmazandók.

Megtoldották azután ezt azzal a csodálatos, ma már általánosan mosolyt gerjesztő elmélettel, hogy ahol konzuli bíráskodás gyakoroltatik, ott a hazai talajnak egy kitolt darabja van; azt úgy tekintik, mint belföldet; az a honos, aki ott tartózkodik, az tulajdonképen belföldön volna, s ennélfogva igen természetes, hogy ezen kitolt talajon ugyanazon szabályok szerint, ugyanazon szervezet integráns alkatrészei által gyakorolhatók irányában a hatósági cselekmények.

Ez, tisztelt ház, valóságos kuriózum: sehol Európában, sehol Amerikában nincs ez a felfogás a konzuli szervezetről. Mindenütt úgy tekintik, hogy a konzuli szervezet a külügyi szervezetnek integrális alkatrésze, és nem a belügyi szervezetnek. Mindenütt a külügyi szervezet alkatrészének tekintik, azon fikczió daczára, mely, mint itt hallottam említve, tudom nagyon jól, angol munkákban is előfordul; de amelyet, ha méltóztatnak utána nézni, mint hibás és hamis következtetésekre vezető fikcziót mindenütt elítéltek, és amely nem egyéb, mint egy képies kifejezés, mely arra való, hogy igen szépen hangozván, zavaros felfogást teremtsen, (Derültség. Úgy van! jobbfelől. Mozgás a baloldalon.) és erre nagyon is alkalmas. Mondom, igenis, angol könyvekben ezt felemlítik, de az angol legislatio rendelkezései egyenes ellentétben állnak ezzel az elvvel.

Nem így fogják fel és nem ily elv alapján szervezik Európában a konzulátusokat. A konzul idegen területeken gyakorolván azon funkcziókat, melyekre a törvény felhatal-

mazza és amiket azon külföldi állam megenged: mindenütt a külügyi szervezetnek integráns alkateleme, s úgy fogják fel, mint amely organizmus minden viszonyaira nézve nem a belföldi szervezettel hozatik kapcsolatba, hanem kapcsolatba hozatik, beolvasztatik a külügyi szervezetbe. (Helyeslés. Úgy van! jobbfelől.)

Amit gróf Apponyi Albert tisztelt képviselő úr felhozott s mások is felhoztak arról az oldalról, hogy tudniillik Franciaország, Olaszország, Angolország a konzuli szervezeten belül a funkciókat megosztja; sőt némely helyen, ahol az ügyek sokasága indokolja, a konzuli ügykörhöz csatolt bírói funkciót egy külön, úgynevezett konzuli bíróra bízza, mindig megadva e konzuli bírónak a konzuli internaczionális jelleget: ez igaz. De, tisztelt ház, ha meg méltóztatnak nézni, hogy még e közegek — az úgynevezett konzuli bírák is — minő szabályok és elvek alatt állanak, miként bánnak velük: azt fogják találni, hogy őket a külügyminiszter nevezi ki, annak státusába tartoznak, adminisztrativ hivatalnokoknak tekintetnek, elmozdíthatók, még Angliában sem állanak a bírákra vonatkozó jogelvek alatt; a belföldi bírói szervezettel pedig semmi organikus összeköttetésben nincsenek, bíráknak nem tekintetnek, az igazságügyminiszter hatáskörébe nem tartoznak; hanem bírói funkciót gyakorló, külügyi adminisztrativ hivatalnokoknak tekintetnek. (Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Ezek, tisztelt ház, igen egyszerű dolgok. De ezzel szemben csodálatos konzuli bíráskodási rendezés elvei lettek itt felemlítve. Felállíttatott tudniillik azon tétel, hogy a konzuli bírák és a bíráskodást gyakorló közegek, amennyiben a bíráskodást gyakorolják, essenek alá a belföldi bírói szervezetre nézve fennálló törvényeknek, és az kivántatott, — mindig abból a hamis tételből kiindulva, hogy ott a hazai talajnak kitolt részén állanak — hogy a hazai bírói szervezetbe olvasztassanak be. A bírói szervezetnek, belső igazságügyi szervezetünknek egyik integrális részét látták ezekben a közegekben, és azt mondták: milyen borzasztó dolog, hogy daczára annak, hogy ezek a dolgok természeténél fogva a belső bírói szervezethez tartoznak, még sem alkalmaztatnak rájuk a megfelelő törvények.

Hát, tisztelt ház, elég nekem arra hivatkoznom, hogy ilyen konzuli bíráskodási szervezet sehol sem létezik, s a monarchiában sem létezett azon 180 esztendő alatt, amióta a konzuli bíráskodás gyakorlását megszerezte. A konzulok soha sem tekinttettek a bírói szervezet kiegészítő részének, soha sem állottak a bíróságokra vonatkozó szabályok alatt; hanem mindig a külügyminiszterium szervezetébe voltak beolvasztva, nálunk és a külföldön mindenütt, még az úgynevezett konzuli bírák is. (Úgy van! Úgy van! Helyeslés a jobboldalon.)

Azt hiszem, tisztelt ház, hogy ez az egyszerű konszideráczió arra vezetett volna bennünket, hogy itt nincs semmi alapja a nagy nemzeti sérelmi politikának; (Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés a jobboldalon.) arra vezetett volna bennünket, hogy ezeket az elsőfokú konzulságokat, amelyek a bírói funkcziót gyakorolják, úgy fogjuk fel, mint a külügyi szervezet egyik alkatelemét; úgy fogjuk fel, mint amelyek oly teendők mellett, amelyek a közös adminisztráczió körébe tartoznak, egy egész sereg olyan teendőt gyakorolnak a törvény ercjénél fogva, amelyek egyik vagy másik állam belügyi és igazságügyi körébe tartoznak; de a szervezet maga a külügyi szervezetbe van beillesztve. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.) Ez áll nálunk, és áll mindenütt az ilynemű szervezetekre az egész világon. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Ám, tisztelt ház, ha ilyen hűvös és egyszerű szempontból fogjuk fel a dolgot: akkor hova lesz Magyarország belkormányzati sérelme? (Derültség és tetszés a jobboldalon.) Akkor hová lesznek azon fényes deklamácziók a magyar király által adandó bírói hatalomról? Akkor hová lesznek azon fényes deklamácziók, hogy abban a konzuli szervezet által gyakorolt bírói funkczióban okvetetlenül szükséges — hacsak Magyarország alapjait megrendíteni nem akarjuk — Magyarország szuverenitásának kézzelfogható jeleit adni? Hová lesznek mindezek? (Élénk tetszés és helyeslés jobbfelől.) Ezeket, tisztelt ház, fenn kellett tartani, s hamisan kellett előadni az irányadó szempontokat; mert csak hamis szempontokból lehetett levonni oly következtetéseket, amelyekre jutni kellett, hogy ebből nagy alkotmánysértés legyen. (Élénk tetszés jobbfelől.)

De, tisztelt ház, nézzük higgadtan és szenvedélytelenül a dolgot. (Halljuk ! Halljuk !) Nézzük, hogy az első fórumra nézve, ha így áll mindenütt a külföldön, — és sehol senkinek eszébe nem jutott az a csodálatos idea, hogy az a külföldi konzuli szervezet, mely idegen területen gyakorol felségjogot, a hazai bíróság integráns része legyen — vajjon mi az oka annak, hogy a külföldi államokban a konzuláris bíráskodást a belföldi bírói szervezet alkatrészévé nem tették ? Ennek nagyon egyszerű oka van. Ugyanaz az oka van, amiért a konzuli hatáskörnek rendőri funkcióját nem tették a belügyminiszterium szervezetének alkatrészévé. És mért nem tették ezt ? Mert micsoda ez a konzul ? Az a konzul, aki e házban oly csodálatos minőségben fel és alá sétál, (Derültség és tetszés jobbfelől.) akinek szuverenitást képviselő jelentősége oly óriási mértékben megnőtt, ez a konzul nem egyéb, mint az államnak képviselete, ennek minden teendőire, tehát még bírói teendőire nézve is, mert ő annak az államnak az organuma. (Halljuk ! Halljuk ! jobbfelől.) A konzuli szervezetnek hatásköre, ha azt méltóztatnak tekinteni, egy igen furcsa hatáskör, mert a konzuli szervezet hatáskörének legkisebb része az, mely szorosan kereskedelmi képviselet. A konzul: gyám és gondnok, teljesíti a perenkívüli teendőket, a konzul előtt lehet hitelesíteni, támogatására és segélyezésére van a szegényeknek, előtte végrendeleteket lehet tenni, anyakönyveket visz és tengerészeti hatósági jogokat gyakorol első fokban. Azonfelül hiteles személy és rendőri hatalmat gyakorol, nemcsak a matrózi, hanem egyáltalán a kereskedelmi hajók legénysége és egyéb hajók legénysége felett. Micsoda organum tehát a konzul ezen különböző teendőivel, mert hiszen kivéve a legcsekélyebb részben való kereskedelmi képviseletet, teendői belügyi, igazságügyi, rendőri és perenkívüli adminisztrativ teendők ?

A konzuli teendők $^{8}/_{10}$ része tisztán belügyi funkczió; az a kontenczióz us funkczió, az a bíráskodás, melyre a kapitulácziók feljogosították külföldön a konzulokat, aránylag a legcsekélyebb, amint a statisztikai adatokból volt szerencsém kimutatni. Már most, a konzul gyakorolja, abban a körben, melyet az idegen állam a maga területén megenged, ugyanazokat a teendőket az állam alattvalóival

szemben, melyeket a belföldön a belföldi hatóságok gyakorolnak az alattvalókkal szemben. De senkinek sem jut eszébe ezért a konzulokat mint a belügyi szervezet integrális részét traktálni. Ez annak a felfogásnak lett fentartva, mely a túlsó oldalon nyilvánul és mely a kérdést — nézetem szerint — egészen hamis, és egészen hamis következtetésekre vezető szempontok szerint tárgyalja. (Tetszés jobbfelől.)

Ami már most a felebbezési fórumokat illeti, legyen szabad néhány szót mondani az újabb európai irányról. (Halljuk !)

A tisztelt ellenzék rendkívül nagy súlyt helyez arra, hogy a felebbezés ez elsőfokú bíráskodással megbízott konzuli hatóságoktól belföldi főtörvényszékhez jusson. És ezt egy igen szép mondat védelme alá helyezik. Azt mondják : a hazai bírói szervezettel kell szerves összeköttetésbe lépnie. És mi csábítóbb, mi megvesztegetőbb, mint az : úgy tekinteni őket, mint künt exponált elsőbíróságokat ?

Ott is, hol ez az intézmény legrégebben áll fenn, Franczia országban — méltóztassék utána nézni — fokozatosan eltérnek e rendszertől, mint czélszerűtlentől és rossztól. A belföldi felebbezési fórum egészen más viszonyok közt él, annak fogalma sincs azon életviszonyokról, melyek perek alakjában eléje kerülnek. (Helyeslés jobbról. Ellenmondás balról.) Ezt nem én mondom, hanem mondják a legnagyobb és legtekintélyesebb franczia internaczionális-jogtudósok. Ennélfogva mily újabb irányt látunk ? Anglia, ahol teheti, vagy azon az idegen területen állítja fel a konzuli főtörvényszéket, vagy ahol czélszerűbbnek látszik, a felebbezést az elsőbíróságtól nem az anyaország bíróságához, hanem valamely közellevő, koloniális főtörvényszékhez utasítja, mely a viszonyok analógiája miatt több ismerettel bír ily viszonyok megítélésére. (Zaj a szélsőbaloldalon.)

Csanády Sándor : Hiába iparkodik. (Zaj.)

Kivéve az oly konzulokat, aminők a közbeszóló képviselő úrnak tetszenének, az egész konzuli bíráskodás egy szükségből elővett szurrogátum. Az egész konzuli bíráskodás egy nagy anomália, melyet úgy első fórumában, mint szabályaiban, mint felebbezési fórumaiban tisztán czélszerűségi szempontok szerint rendez minden állam, s melyre a belső

bírói szervezet nagy elveit vagy éppen nem, vagy csak igen korlátolt mértékben alkalmazza. (Élénk helyeslés jobbról.) Mert az államokat a tapasztalás meggyőzte arról, hogy ezeknek a kérdéseknek megoldásánál nem az elvek nagy paripáján kell lovagolni, hogy a magánjogi viszonyokat tönkre tegyük, hanem a czélszerűséget és a helyességet kell keresni. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás a balon.)

Hiszen annyira ment az újabb fejlődés, hogy Franczia-országban, mely leginkább sablon szerint jár el, amely az egyenlőségnek hatása és eszméje alatt leginkább áll, midőn a Pondichéryben levő koloniális főtörvényszékhez utasíttatott a felebbezés bizonyos konzuli bíróságoktól: a franczia írók azt mondták, hogy az igen bölcs rendszabály volt, mert az aixi főtörvényszéknek eljárása a roppant távolság és a viszonyok nem-ismerése miatt számos esetben egészen czéltévesztett volt. A hazai bírói szervezettel való összeköttetés abban az egyetlen országban, hol az elvül volt kitűzve, a tapasztalás folyama alatt folyton meglazult és megvékonyult, és annyira megy ma, hogy Franczia-országban — mert a felebbezési fórumok részben künn vannak a koloniákban — az újabb irány az, hogy csak egy esetben engednek jogorvoslatot a semmítőszékhez, az »excès de pouvoir« esetében; azaz a belföldi legfőbb törvényszéknek még az ügy jogi érdeme felett sincs semmi hatalma.

Ha ezt, tisztelt ház, minden oldalról nem is, de a főbb szempontokban megemlítettem, méltóztassék már most nekem megmondani, hogy helyes-e arról beszélni, hogy a konzuláris bíráskodást úgy kell megítélni, mint a hazai bírói szervezet integrális alkatrészét; hogy a konzulokat ezen bírói minőségükben a király által kell kineveztetni; hogy ki kell tüntetni a konzulok ezen bírói minőségét, meg kell valósítani az 1869. évi IV. törvényczikkben lefektetett elvet, hogy az igazságszolgáltatás a király nevében gyakoroltatik: tehát a királyi külön kinevezés által kell azt a bírói hatalmat adni; az, hogy ezt a törvény adja, mint minden európai államban, nem elég; mert ha nincs a király nevében adva, akkor Magyarország igazságügyi szuverenitása el van homályosítva, be van olvasztva, meg van csorbítva.

Sehol a konzuli bíráskodást így nem fogják fel, és mél-

tóztassanak megengedni, hogy éppen erre a pontra, amelyből oly nagy érvet kovácsoltak, — megengedem, egészen jóhiszeműleg — egy kicsit bővebben kiterjeszkedjem. (Halljuk! Halljuk!)

Az 1869. évi IV. törvényczikk a bírói hatalom gyakorlásáról, tulajdonképen átültetése a külföldi államok hasonló törvényeiben foglalt intézkedéseknek. A bírói hatalomnak az államfő nevében való gyakorlása, azok az elvek, amik ott formulázva vannak, franczia, belga, részben német eredetűek. Ott is, Francziaországban vagy Belgiumban vagy Németországban, ezek alaptörvénybe vannak foglalva. Már most, tisztelt ház, nézzük meg, hogy ahonnan mi az alaptörvény elveit vettük, hogyan alkalmazzák azt a konzulok bírói funkcziójára; nézzük meg, hogy még azon esetben is, midőn konzuli bírókat alkalmaznak, ezen bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvényt ott a külföldön, Belgiumban, Németországban, Francziaországban alkalmazzák-e?

Nem, tisztelt ház! Azokat a konzuli bírókat nem nevezi ki az igazságügyminiszter ellenjegyzése mellett a monarcha; hanem kinevezi a külügyminiszter, úgy Belgiumban, Francziaországban, mint Németországban, sőt Angliában is. Azok a tisztán bírói teendőket gyakorló konzulok, épúgy, mint a külügyi hivatalnokok, visszahívhatók s ugyanazon fegyelmi szabályok alá esnek.

Tisztelt képviselőház! Ezek az államok is kényesek a bírói hatalom gyakorlására; ezeknek is hasonló alaptörvényök van. Mi a magunkét csak azok után másoltuk; de ők soha sem alkalmazzák ezt a konzuli bírákra, nem még azokra sem, akik tisztán csak bírói funkczióval felruházott konzulokká neveztettek ki. Hogy lehet már most azt a nagy érvet kovácsolni a javaslat ellen abból, hogy azt, amit mindenütt, minden államban természetesnek tartottak, miután a bíráskodás a konzulnak csak mellékes funkcziója, amely nem is lesz terjedelmes és a legtöbb helyen ritkán fog előfordulni, hogy mi az erre vonatkozó hatalmat nem külön erre irányzott királyi kinevezés által, hanem a törvény rendelkezésével adományozzuk? Azt mondják, ezt a dualizmus előtüntetése kívánja meg. De ha magyar törvény adományozza ezt a hatalmat, ez legalább is olyan pregnáns nyilatkozata a

magyar állam akaratának, mintha Ő felsége adományozná. Micsoda nagy sértés van ebben az alkotmányos elv ellen? Hiszen akkor meg volna a bírói hatalom gyakorlása sértve Belgiumban s minden más államban! (Felkiáltások a szélső-baloldalon: Másutt nincs dualizmus! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

A dualizmusra mindjárt újra rátérek, s beszélni fogok arról is, hogy milyen szigorú és skrupulózus őrei az ellenzéki képviselő urak a dualizmusnak. (Halljuk! Halljuk!)

Tisztelt ház! Igy lévén a dolog, hamisak voltak azon szempontok, melyek e részben és ez alapon a törvényjavaslat ellen felhozattak. De felhozatott még egy másik szempont is. Gróf Apponyi Albert tisztelt képviselő úr, nem ugyan első beszédében, hanem tegnapi beszédében azt állítja, hogy hamis azon két alaptétel, melyből a törvényjavaslat kiindul, nevezetesen hamis az, hogy az 1867. évi XII. törvényczikk 8. §-a szerint az egész konzulátusi szervezet közös. Azt mondja, — és ezt Horváth Lajos tisztelt képviselő úr is emlegette — hogy a konzulátusi szervezet közös, de semmi egyéb tekintetben nem az. És ebből kivonják a konkluziót, — ha ugyan jól értettem — hogy kivéve a kereskedelmi képviseletet, minden egyéb tekintetben a konzulátusi ügykörbe utasított teendőkre nézve, Magyarországnak és Ausztriának joga van külön konzulokat, tehát nem közös konzulokat felállítani. Ez az egyik állítás. A második állítás a nemzetközi szerződésekre vonatkozik, amelyekre később majd áttérek. (Halljuk! Halljuk!)

Az első állítás, tisztelt ház, érdemes arra, hogy azt nyugodtan és higgadtan megfontoljuk. A konzuli szervezetre nézve a törvényjavaslat is és az igazságügyi kormány is azt az álláspontot foglalta el, hogy a konzuli szervezet közös, tehát közös organum, a közös organum minőségének minden következményével. Közös az 1867. évi XII. törvényczikk 8. §-a szerint; de ügykörébe vannak utasítva, amint már volt szerencsém említeni, igen különféle dolgok.

Tisztelt ház! Én nem tudom, mire alapítják a tisztelt képviselő urak azokat a nézeteket, hogy lehet háromféle konzuli szervezet a monarchiában. Mire alapítják ezt? Mert én ezt, akár a kérdésnek történeti hátterét vizsgálom, amint

majd reá fogok jönni, akár a 67-iki tárgyalásokat, akár pedig a konzuli hivatal természetét nézem, kihozni nem tudom. Midőn 1867-ben a 67-es bizottságnak alválasztmánya előterjesztette munkálatát, akkor Gorove István indítványozta azon passzusok felvételét, melyek a kereskedelmi képviselet, a konzulátusok közösségére vonatkoznak, és motiválásában a konzulátusokat jelöli meg, mint amelyek mint közös közegek, a módosítvány alatt értetnek. Arról, hogy teendők szerint elkülönítve többféle konzuli szervezet lehetséges, az egész vita alatt említés sem tétetett. Nem is valami képzeleti konzulátusokról beszéltek és határoztak, melyek közössége kimondatott; hanem azokról, melyek a monarchiában másfél század alatt fennállottak és akkor is léteztek. Akkor a bizottságban vita keletkezett, de egészen más irányban. Azt mondták: az, hogy a konzulátusok a külügyminiszter alá helyeztessenek, kettőtől függ; függ először attól, hogy lesz-e közös külügyminiszter; függ másodszor attól, hogy a közös külügyminiszternek a kereskedelmi ügyek vitelében, melyek a monarchia két államának külön fenn vannak tartva, valami szerep jut-e? És épp maga Deák Ferencz mondta: előbb döntsünk ez előzetes kérdésekben, akkor azután a konzuli szervezet közössége önkényt következik. Igy lett ez megszavazva 1867-ben.

Ha már most végignézem a 67-iki tárgyalásokat; ha nézem azt, hogy mily szigorú aggodalmassággal igyekezett ellenzék és kormánypárt minden elemet, mely Magyarország önálló organizmusának fenn van tartva, megjelölni s reámutatni; ha nézem azt, hogy mit mondottak akkor az ellenzék férfiai mind, mit mondottak a kormánypártiak, mikor ezen törvény fejtegettetett és megalkottatott: arról, hogy többféle konzuli szervezet, arról, hogy háromféle, közös és nem közös konzulok létezhetnének, mindebben egy szó sem található. (Tetszés a jobboldalon.)

Minthogy én abban a tévhitben vagyok, hogy az 1867. évi XII. törvényczikk mégis csak egyezményi természetű: megvallom, részemről jóhiszemű magyarázatot ama törvény rendelkezése tekintetében csak ezen az úton tudok keresni.

Nézzük meg magának a törvénynek történeti hátterét; először az 1867 előttit s azután a 67-ikit. (Halljuk! Halljuk!)

Ami a 67. előtti hátteret illeti, körülbelül 180 éve annak, hogy a monarchia a Keleten a jogot konzulok küldésére és tartására megszerezte, s azóta találunk Keleten és a Nyugaton egy kiterjedt konzulátusi szervezetet. Ezen időszak alatt egynéhányszor fordult elő, hogy az országgyűléseken Magyarország törvényhozási és belkormányzati önállósága, azaz ami Magyarország önállóságához tartozik, Magyarország részvétele a külügyekben, a külügyi képviselet kérdése is az országgyűléseken tüzetesebben fejtegettetett. Igy 1764., 1797. s ha 1848-at nem említem, 1867-ben. De, tisztelt ház, amig azt tapasztaljuk, hogy ezen és a későbbi országgyűlések hosszú sorozatán Magyarország önállóságának minden sérelmei felemlíttettek: addig azt tapasztaljuk, hogy ezen különböző alkalmakkor, midőn a Magyarország önrendelkezési körébe eső ügyek minden részletükben fejtegetve lettek, az egész hosszú idő alatt senki, még Kossuth Lajos sem, senki soha a konzuli szervezetet mint Magyarország belszervezetéhez bármi részben tartozót, önálló konzulok felállítása iránti jogát, mint bármely irányban Magyarország fennálló jogkörét, soha semmi tekintetben fel nem említette. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Világos jeléül annak, nem mintha előttünk ismeretlen lett volna, vagy az 1867-iki férfiak előtt ismeretlen lett volna, hogy ilyen intézmény ilyen funkcióval létezik, hanem világos és előttem jóhiszemű bizonyságául annak, hogy Magyarország belkormányzatának önállósága, úgy amint az az 1791-iki és az 1867-iki törvényben meg van határozva s amint értették, azáltal, hogy a konzulátus közös közeget képez, érintve és csorbítva semmi tekintetben nincs, azt a belszervezethez, tudtomra, semmi irányzatban nem számították. (Helyeslés a jobboldalon.)

Azt mondják, — mert ez egy nagy tévedésre vezet — hogy ezen konzulátusi intézmény közössége összefügg a vámterület közösségével. Hiszen ez a szempont a 15-ös albizottságban fel lett említve, de nem a vám- és kereskedelmi ügyek szervezetének rendezésével hozatott kapcsolatba, hanem a közös külügyminiszter létezésével, s annak organizmusába illesztetett bele; valamint tudnivaló dolog, hogy másfél századon át közös konzulai voltak a monarchiának, pedig Magyarország és Ausztria külön vámterületet képeztek. És a konzu-

láris szervezet közössége és az 1867-iki alaptörvényben a vámterület időről-időre megújuló közössége más és más törvényben foglaltattak. (Tetszés a jobboldalon.)

Megvallom, hogy erre az okoskodásra jönni nem tudok; de ha megengedem, — mert oly dogmatikus nem vagyok, hogy azt higyjem, hogy csak ez a felfogás jó — ha megengedem s elfogadom egy pillanatra azoknak álláspontját, akik azt mondják, hogy szorosan véve a kereskedelmi képviseleti teendőkön kívül a többi teendőkre közös konzulátusok az 1867-iki törvény szerint nincsenek megállapítva; elfogadva ezt az okoskodást az érvelés kedveért, mi következik ebből? Következik az, hogy minden egyéb teendőre, amelyet a konzul künn gyakorol, a monarchia két államának külön közegei lehetnek; abból a nagy elvből pedig, amit Apponyi Albert képvselő úr kifejtett, következik, hogy mindenütt és minden alkalommal, de különösen a külföldön és különösen ott, ahol osztrákok és magyarok együtt élnek, ki kell fejezni az organizmusban azt, hogy a magyar állampolgár különvált az osztrák állampolgártól; és hogy Magyarországnak közjogi és politikai érdekei ott is, ahol egyéb viszonyok nem indokolják, — értem a teendők sokaságát — ezt a különváltságot megkívánják.

Már, tisztelt ház, ha azt méltóztatik gondolni, hogy ez egy oly nagy elv, hogy külön organizmusnak kell ott lenni, hogy az alattvalókat mindig emlékeztesse arra, hogy melyik államhoz tartoznak: akkor nem értem, hogy ilyen nagy elvekből, amelyek gigászi módon vannak felállítva, olyan pigmeuszi következtetéseket vonnak le. (Tetszés jobbfelől.) Mert avval nem lehet argumentálni, hogy a konzuloknak többi teendői jelentéktelenek. Hiszen kérem, ez nem úgy van. Méltóztassék figyelmen kívül nem hagyni a konzuli teendőket; hiszen nyolcz tizedrésze a konzuli teendőknek olyan, hogy a jurisdikcióval semmi köze, hacsak a perenkívüli eljárást is jurisdikciónak nem tekintjük. Hiszen a konzulátus mint tengerészeti hatóság, fogságbüntetéseket, pénzbüntetéseket szabhat ki; hiszen ami az alattvalót emlékezteti a saját államára, nem az egyszer-máskor, egyik-másik honossal felmerülő per, — mert ez csak a Keleten lehet — hanem azok a teendői a konzulnak emlékeztetik az alattvalót az egész világon a maga államára, melyeket a konzul nem mint jurisdikciót, hanem

mint rendőri, ápolási, közjegyzői és hasonló feladatot gyakorol. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Ha tehát a nagy elvek nemcsak arra valók, hogy ez a javaslat megtámadtassék ; (Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől.) hanem arra is valók, hogy amilyen bátran hirdetjük, épp oly bátran ki is vonjuk a következtetéseket belőlük : (Élénk tetszés és helyeslés jobbfelől.) akkor kérem, nem azt kell mondani, amit gróf Apponyi képviselő úr mondott, hogy óvatosak legyünk ezután ; hanem azt kell mondani, hogy ez egy nagy közjogi szempont, hogy a fennálló állapot igazán egy nagy közjogi sérelem — nem a Keleten, hanem az egész kerek világon ; hogy a konzuli teendők nyolcztizedrésze nem tartozik a közös konzulokhoz : ez egy nagy közjogi szempont, sokkal nagyobb, mint amely most itt érvényesül ; és ennek a nagy közjogi szempontnak érvényesítésére, ezen beolvasztás megszüntetésére a legsürgősebb kötelességünk intézkedni. (Úgy van ! Úgy van ! a szélsőbalon. Zajos tetszés jobbfelől.)

Mert hát aki elvek kérlelhetetlen hirdetésének talaján áll, annak nem lehet ily nagy mérvben opportunistának lenni ; aki elvek talaján áll, annak nem lehet azt mondania : most opportunus a juriszdikcziót kifelé forgatni, (Derültség jobbfelől.) de a többiről opportunus hallgatni és nem intézkedni, majd a konzuláris ügy rendezésével kell összekötni. Hogy mit ért az alatt, nem egészen világos : talán csak nem egy új egyezményt Ausztriával, amit úgy perhorreszkál ? (Élénk tetszés jobbfelől. Mozgás bal- és szélsőbalfelől.) Aki elvek talaján áll, annak, tisztelt ház, tovább kell menni ; annak nemcsak a konzuli szervezetet kell felbontania ; (Úgy van ! Úgy van ! a szélsőbalon. Derültség jobbfelől.) annak, mondom, nemcsak a konzuli szervezetet kell mindenütt — nemcsak Keleten — felbontania ; (Igaz ! Úgy van ! a szélsőbaloldalon.) hanem fel kell bontania a nagykövetségek hatáskörét is ; (Helyeslés a szélsőbaloldalon.) mert a nagykövetségek hatásköre tetemes részében konzuli teendőkből áll, és pedig nem juriszdikczióból, hanem éppen azon teendőkből, amelyek egyik vagy másik állam belügyébe tartozó teendők : rendőri, ápolási, perenkívüli s ilynemű teendők. (Úgy van ! Úgy van ! jobbfelől.)

Tehát vagy csak arra valók a nagy elvek, hogy pillanatnyi

hangulatot csináljanak, (Élénk tetszés jobbfelől) vagy csak arra valók, (Halljuk ! Halljuk !) hogy megpróbáljuk az ilyen borzasztó jogcsonkítással rémítgetni a ház tagjait ; vagy pedig arra valók a nagy elvek, hogy amily komolyan hirdetjük, annyira el is vagyunk tökélve rögtön kívánni megvalósításukat. Mert semmivel sincs nagyobb akadály a konzuli hatáskör egyéb részeinek szétválasztására, mint a bíráskodási rész elkülönítésére. (Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélsőbalon. Halljuk ! Halljuk !)

Ha az az elv áll, hogy Magyarországnak külön konzulokhoz van joga minden teendőre, ami nem szorosan kereskedelmi képviselet ; és ha áll még az a másik elv, amely mint a wagneri zenén a vezérmotivum áthangzott itt az összes vitákon : hogy roppant nagy politikai érdeke Magyarországnak ezt az elválasztást meg is valósítani, legalább a hatalom adományozásában kitüntetni : akkor nincs sürgősebb teendő, mint ezt úgy a konzulátusok, mint az embassade-ok hatásköréből kiválasztani és tisztán csak a magyar államot képviselő organumokra bízni. (Helyeslés a szélsőbalon.)

Hiszen, tisztelt ház, én vártam azt, (Halljuk ! Halljuk !) hogy a függetlenségi és 48-as párt tagjai helyest fognak erre mondani ; hanem bocsánatot kérek, ezt a fényes elvet fényesen nem önök képviselik : (Derültség és tetszés jobbfelől.) ezt az elvet gróf Apponyi képviselő úr képviseli fényesen ; (Élénk derültség jobbfelől. Zajos éljenzés a bal- és a szélsőbaloldalon.) csakhogy az az egy baj van benne, hogy midőn én azon komolyan vett elveknek kikerülhetetlen következéseire rámutattam, (A szélsőbaloldalra mutat.) csak önök helyeseltek és (A baloldalra mutat.) itt nem helyeseltek. (Élénk derültség és tetszés jobbfelől.) Csak az az egy baj van még emellett, hogy midőn ily nagy elvek hirdettetnek, a határozati javaslat olyan rettenetes kétségbeejtőleg soványul üt ki. (Derültség jobbfelől. Mozgás balfelől. Halljuk ! Halljuk !)

Először találkozunk azon kétségkívül őszinte és elismerésre méltó vallomással gróf Apponyi képviselő úr beszédében, hogy a konzuláris ügykörnek ily vegyes volta iránt ott rendezés szüksége forog fenn ; és ez most világosodott fel ezen vita alatt. (Derültség jobbfelől.) Megengedem, tisztelt ház, de akkor, ha állanak azok a nagy elvek, azok a nagy érdekek,

amelyek nevében a javaslatot megtámadták: akkor nem szabad gyakorlatilag avval megelégedni, hogy Keleten — tehát csak Keleten — a konzuláris bíráskodást gyakorló közegek ne a törvény által hatalmaztassanak meg a bíráskodásra, hanem külön királyi kinevezést kapjanak, és az a sokkal nagyobb része a konzuláris organizmusnak, ami nem Keleten van, és azon ötször annyi teendője a konzulátusoknak, ami nem szorosan vett juriszdikczió gyakorlatában áll, abban a kétségbeejtő összeolvadásban maradjon, amely direkt negácziója a magyar állami szuverenitásnak. (Élénk derültség jobbfelől. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Már most, tisztelt ház, térjünk át a második ellenvetésére gróf Apponyi Albert tisztelt képviselőtársamnak, t. i. arra, amit a szerződésekről mond. (Halljuk! Halljuk!)

Ő egész határozottan kijelenti azt, hogy elismeri Khinára, Siamra, Japánra, hogy ott igenis a közös konzulok vannak kikötve bírákul; de nem ismeri el a passaroviczi szerződésre, mert ott pusztán csak konzulokról, alkonzulokról, tolmácsokról van szó; gondolom Marokkóra sem ismeri el, mert 1836-ban a császári és királyi elnevezés még nem létezett; Persiára sem, mert ott is csak ausztriai konzulok vannak említve.

Hát, tisztelt ház, ha egyszer áll az, hogy a szervezet közös és közös volt 1867 előtt is: akkor ez az ellenvetés minden súly nélküli.

Az elnevezés irányadó volta csak akkor merülhet fel, ha háromféle konzuli szervezet léteznék.

Mert az kétségtelen, hogy midőn azok a szerződések megköttettek, azok és mások az 1867-iki törvény rendeletének megfelelően 1868-ban megerősíttettek: nem tehettek bele egyebet, nem erősíthettek meg mást, mint az akkor és azóta fennálló közegeket.

1867 óta a konzulságok ügye sokszor forgott fenn a delegácziókban; nem oly gyakran — ha emlékem nem csal — de többször a házban is.

Egész sorozata a hajózási, kereskedelmi szerződéseknek, a konzulátusi egyezményeknek beczikkelyeztetett; ezekben a konzulátusok hatásköre több-kevesebb részletességgel elő van számlálva; némelyikben, mint — ha jól emlékszem — a szerb és a németalföldi szerződésekben, egyszerűen csak

konzul van említve: ugyan miféle konzulokra bízták ezen teendőket? Lehet-e állítani, hogy itt nem egyedül a közös konzult tartották szem előtt?

Nem tudom, mi alapon lehetne állítani, hogy ahol csak konzul említtetik, az nem a létező közös organum, hanem a konzuloknak nem közös, külön fajai; vagy ezek is fel vannak a juriszdikcióval és a konzuli jogokkal ruházva? (Tetszés a jobboldalon.)

A tisztelt képviselő úr beszédében azután áttért ezen törvényjavaslatra, és nemcsak a konzuláris juriszdikció és általában a konzuli szervezet természetét félreismerte, hanem ezen javaslat irányadó szemponjtait is teljesen hamisan ismerte fel, midőn a képviselő úr azt mondta: Téves az igazságügyminiszter állítása, e javaslatban valóságos közös ügyek vannak, és hivatkozik azon szakaszokra, melyekben ki van kötve, hogy a két állam kormánya a külügyminiszterrel egyetértőleg intézkedik.

Gróf Apponyi Albert: Sőt rendelkezik!

Arról a három szakaszról külön fogok szólani. (Derültség jobbfelől.)

Azon szakaszokra, melyekben az értekezés van kikötve, gondolom, ma már senki sem hivatkozik; gondolom mindenki átlátja, hogy ezekben jogi részvétel és befolyás engedve nincs. (Egy hang balfelől: Majd engedünk!)

Ebből tehát, tisztelt ház, semminemű fegyvert kovácsolni nem lehet. De van három szakasz, különösen a 8. §., amelyből a képviselő úr azt következteti, hogy itt közös ügyekről van szó.

Veszem tehát azt, melyet a képviselő úr mint legbizonyítóbbat előtérbe állított. (Halljuk! Halljuk!)

Azt mondja: A 8. §. szerint ez az egész felebbezési fórum világosan közös testület, mert kinevezi ugyan ezen bírákat a monarcha a magyar kormány vagy az osztrák kormány előterjesztésére, de mindig a közös külügyminiszter beleegyezésével.

Világos tehát, hogy itt a közös külügyminiszternek beleegyezés lévén biztosítva, azok már nem magyareredetű bírák és nem Magyarország bírói hatalmát gyakorolják, hanem közösek.

Megragadom az alkalmat, hogy felvilágosítást adjak aziránt, hogy mi az oka annak, hogy itt a külügyminiszternek beleegyezése van kikötve. Az ok a következő. (Halljuk! Halljuk!) Ezen főtörvényszék tagjai Konstantinápolyban fognak működni; fel kell tehát őket konzuli jelleggel ruházni, azért, hogy Keleten a konzulok számára biztosított immunitással és előjogokkal bírjanak. Ezen immunitás és előjogok pedig valamicskével nagyobbak, mint Beőthy Ákos tisztelt képviselő úr állította, aki azt mondta, hogy akármelyik állam alattvalójának éppen annyi immunitása van, mint a diplomacziai jelleggel felruházott konzuloknak.

Beőthy Ákos: Ezt mondottam és fenn is tartom!

Sajnálom, hogy meg kell mondanom, hogy a konzuloknak és így ezen főtörvényszék tagjainak is oly mentességük van, hogy a maguk hatalmát szabadon és függetlenül gyakorolhassák, aminő az egyszerű osztrák vagy magyar honpolgárnak nincs.

Ez az oka, hogy a külügyminiszternek beleegyezése kell, mert ő az organum arra, hogy megadassék a konzuli karakter és hogy a kinevezésnél a konzuli karakter megadása a főtörvényszéki tagok számára előre biztosítva legyen. Nem ez a döntő arra nézve, hogy a kinevezett bírák a magyar vagy osztrák államnak delegált közegei, és midőn Ő felsége ezeket kinevezi, vajjon mint magyar király, vagy pedig mint a monarchia másik államának fejedelme jár el. Erre nézve a döntő körülmény abban áll, hogy melyik kormány az, amely az előterjesztést s ellenjegyzést eszközli, mert ha az ellenjegyzést a magyar kormány eszközli, akkor a kinevezés csak a magyar királynak államjogi aktusa; ha pedig az ellenjegyzést az osztrák kormány eszközli, akkor a másik állam fejedelmének aktusa. Ezért, tisztelt ház, nem a külügyminiszter beleegyezése dönt a cselekvény államjogi karaktere felett, hanem az ellenjegyzés dönt. (Úgy van! jobbfelől.)

Egyébiránt nem úgy vélekedett gr. Apponyi Albert tisztelt képviselő úr, mert első beszédében, február 18-án, a következőket mondja (Olvassa): »Én elismerem, hogy a tervezett bíróság összeállításában megvan a vegyes intézménynek egyik kelléke, hogy tudniillik olyan elemekből van összealkotva, melyek küldetésüket két egymástól független fen-

hatóság önálló fenhatósági jogának gyakorlásából nyerik: a bírák egy részét a magyar király mint olyan, a bírák más részét az osztrák császár mint olyan nevezi ki. De hiszen, tisztelt ház, ha ez az eredet, ha ez a két különböző, egymástól független forrásból való származás elegendő volna arra, hogy valamely intézmény ne legyen közös, hanem csak vegyes: akkor nekünk egyáltalán közös ügyeink nincsenek, hanem csak vegyes ügyeink vannak.«

Itt a tisztelt képviselő úr elismeri, hogy két külön, független forrásból erednek; hogy az egyik csak magyar bíró, a másik csak osztrák bíró; de már tegnapi beszédében ezt megváltoztatja és azt mondja, hogy miután a külügyminiszter is ott van: nem tisztán magyar bíró, nem tisztán osztrák bíró, hanem közös bíró. Ez az a bizonyos remete, aki február 18-án még künn volt (Élénk derültség jobbfelől.) és aki február 24-én, mert nagyon alkalmatlan volt, beküldetett. (Élénk derültség jobbfelől. Mozgás balfelől.)

De miért küldte be a tisztelt képviselő úr? Azért, mert 18-án minden áron be kellett bizonyítani, — mert ez volt a téma — hogy ez a közös főtörvényszék nem vegyes jellegű. (Úgy van jobbfelől.) Ekkor azt mondá: Igaz, szerkezetére nézve vegyes; de miután hatáskörébe oly perek is vannak utalva, melyek ugyanazon állam honosai közt folynak: ki lehet mutatni, hogy nem vegyes, hanem közös a főtörvényszék.

Időközben azonban történtek egyes felszólalások, például Bokros Elek előadó úr részéről, aki az Apponyi Albert tisztelt képviselő úr által kétségtelenül vegyesnek elismert egyiptomi internaczionális bíróságról bebizonyította, hogy ingatlanokra vonatkozó perekben ugyanazon állam honosai közt is dönt; és hogy amiatt, mert a vegyes pereken kívül ugyanazon állam honosai közti perek is vannak utasítva e bírósághoz: ha az eredetére nézve vegyes, még közössé nem vált. Ekkor be kellett küldeni azt a bizonyos remetét, hogy az többé ne alkalmatlankodjék. (Élénk derültség jobbfelől. Mozgás balfelől.)

Vissza kell térnem, tisztelt ház, a 8. §-ra. (Halljuk! Halljuk!) Azt mondja a tisztelt képviselő úr: már hogyne volnának ezek közös intézmények, midőn először a felmentő határo-

zathoz a közös külügyminiszter előterjesztése is szükséges; és midőn másodszor a konzuli főtörvényszék elnökeire és főbíráira vonatkozó alaki és anyagi fegyelmi szabályokat a monarchia két államának miniszteriumai a közös külügyminiszterrel egyetértőleg állapítják meg.

Ezt a szerkezetet, tisztelt ház, az igazságügyi bizottság ajánlja. Legyen szabad itt felvilágosításul egyet elmondanom. Úgy a monarchia két államának kormányai, mint az igazságügyi bizottság is azt a nézetet osztották, hogy a bírák, magaviseletüknek fegyelmi következményeire nézve, a hazai törvények és a hazai fórumok joghatósága alatt állnak. Ez van kifejezve a 8. §. utolsó alineájában; a szövegben foglalt felhatalmazás csak ezen elv épségben tartásával gyakorolható. Ami a felmentést illeti, aminek magában véve abszolute semmi fegyelmi következménye nincs, a külügyminisztert ignorálni nem lehetett, mert nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a bíró konzuli karakterrel bír; nem lehet helyesen azt sem kizárni, hogy a felmentésnél a külügyminiszter meghallgattassék. Ő felsége szabadon határoz, de meghallgatja azt, akinek organumai a közelben vannak, és meghallgatja azt a kormányt, amely az illetőt a kinevezésre javaslatba hozta. Ez a szakaszban foglaltaknak értelme, és amennyiben ez megnyugtatásra szolgál, szabatosítás tekintetében itt valóban semmi nehézség sem lesz. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Ami, tisztelt ház, a képviselő úrnak a javaslat ellen felhozott főargumentumát illeti, az abban állott, hogy gúnyolódva összeszámlálgatta azokat a jogokat, amelyeket én felemlítettem és amelyekben a magyar állam jogát a konzuli bíráskodásra körülírva találtam, és így kiáltott fel: No, ha ez mind igaz, akkor a miniszter úr nagy dicséretet érdemel; de egyetlen egy jog sincs ezek között olyan, amelyet a magyar állam önállóan gyakorol, hanem mindez olyan, melyet az osztrák kormánnyal egyetértőleg gyakorolhat.

De, tisztelt ház, így aztán tulajdonképen megtévesztjük a vitának valódi alapját! (Halljuk! Halljuk!) Ez egyezményes törvény — de mi fölött? Afölött, kit illetnek és miként gyakoroltassanak az igazságügyi fenségjogok a konzuli bíráskodás körében. Mint adott alap szerepelt az az elv, hogy a monarchia mindkét államának törvényei szerint az első fórum

egy közös közeg; a másik, hogy annak bírói hatósága, mert vegyes és nem vegyes perekre egyiránt kiterjed, vegyes természetű.

A felebbezési fórum szervezete ismeretes.

Már most, az első kérdés az volt: kit illessenek az igazságügyi fenségjogok a bíráskodásra nézve? A törvényjavaslat a monarchia két államának igazságügyi fenhatósága alá helyezi. Igaz, az első fórumok feletti fegyelmi hatalom maradt a közös külügyminiszternél. Mert ezek közös közegek és így törvény szerint ő alá tartoznak; mert az ellenkező képtelenségre vezetett volna. (Úgy van! a jobboldalon.) Mi történnék akkor, ha az első fórumot bírói funkciójára nézve, amennyiben magyar bíráskodást gyakorol, alávetnők a magyar igazságügyminiszternek, vagy fegyelmi bíróságnak; amennyiben ausztriai honosok felett gyakorol bíráskodást, az osztrák fegyelmi bíróságoknak és törvényeknek; amennyiben pedig vegyes bíráskodást gyakorolna — nem tudom ugyan, hogy kinek, de valószínüleg a külügyminiszternek vetnők alá. (Derültség és tetszés a jobboldalon.) Miféle hivatali organum lehetne az, amely funkcióira nézve ennyi különböző fegyelmi szabály és bíróság alatt áll? Elvégre is ez mellék-funkczió, amely egy sokkal terjedelmesebb adminisztrativ hatáskörrel van összekötve.

Nem mintha irányadó lehetne, de felvilágosításul felemlítem, hogy a hazai közigazgatási tisztviselők, amennyiben kisebb bűnesetekben bíráskodnak, szintén nem tartoznak az igazságügyi miniszter vagy a fegyelmi bíróságok alá.

Lehet-e tagadni, hogy e javaslat szerint bírói hatalmat a magyar honosok felett csak a törvény ad; új bíróság felállításához, megszüntetéséhez a magyar kormány aktusa szükséges; az anyagi és alaki jogszabályokat ugyanez állapítja meg felhatalmazás alapján? Hát megszűnik-e ez a jog azért, mert tíz évre megegyezünk ennek egyetértő gyakorlása iránt? Ezt a mult alkalommal elég bőven kifejtettem.

Különösen fennakad a képviselő úr azon, hogy a konzuli bíróság és a monarchia egyik vagy másik államának hatóságai közt való illetőségi összeütközés esetében a két állam kormánya dönt.

Hát ki döntsön más, mint akit a konzuli bíróság felett a fenhatóság illet ?

Hát kire kellett volna bízni ? Hiszen ha Angliával szerveznénk ily bíróságokat, akkor is a két állam kormányának kellene rendelkezni. Én tehát ebben azt látom, hogy a leghatározottabban el van ismerve a magyar állam igazságügyi fenhatósága. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Nem is hittem, hogy ezeket s ilyeneket kell nékem itt bővebben fejtegetnem. (Halljuk ! Halljuk !)

Mielőtt tisztelt képviselőtársam beszédének politikai méltatására térnék át, (Halljuk ! Halljuk !) még két dolgot kell felemlítenem. (Halljuk ! Halljuk !)

Az egyik az, hogy méltóztatnak a túlsó oldalról konczedálni, hogy a magyar honosokat a konzuláris bíráskodás területén nem vetjük alá az osztrák jognak. Ez az egyheti vitának elég sovány eredménye.

De ez elismerést most egy igen szép szólammal akarják meggyengíteni. Azt mondják : a magyar honosokat az ottomán birodalom területén is a magyar jogfejlődés alatt kellene tartani ; hadd érezzék ebben is, hogy a hazának polgárai.

Ez szépen és csábítóan hangzik. Hanem nézzük meg, tisztelt ház, hogy mi rejlik ez alatt ? (Felkiáltások balfelől : A nemzeti jog !) Az a nemzeti jog egy terminus technicus, és ezt talán el méltóztatnak felejteni e pillanatban. (Derültség a jobboldalon.) Minden magánjogi rendszerben vannak elemek, melyekben valamely államnak vagy nép fejlődésének és szükségeinek sajátossága jelentkezik. Az örökösödési jog, a család- és házassági jog és az ezzel összefüggő jogok. Ide tartozik természetesen a cselekvési képesség is, azok a törvények, amelyeket perszonál statutumoknak neveznek.

E jogszabályok alkalmaztatni fognak a magyar honpolgárokra is, de nem változatlanul ; és hogy miért, egy más felszólalásomban kifejtettem.

De mi az, amire itt a konzuláris területen érvényben levő jog fennmarad és mire nézve időről-időre a szükséges módosítások tétetnek és amit a tisztelt ellenzék a hazai jogfejlődéssel teljes összeköttetésbe akar hozni ? Ez az obligácziók joga, a váltó- és kereskedelmi jog és a perrendtartás ; szóval, a magánjogi fogalmat és eljárást szabályozó jogok.

Már most, mit gondol a tisztelt ház, ha mitőlünk távol élő oly egyéneket, akik soha életükben nem éltek e különben is csak részben kodifikált magyar jogszabályok alatt s azokat nem ismerik, alá akarnók vetni a magyar jognak és például azt mondanók: a mi kötelmi jogaink összes bizonytalanságai és kontroverziái most jótéteménykép beplántáltatnak a konzuláris területbe, azt mondván, hogy ez erősíti majd az ott lakó magyarokban a magyar állam eszméjét, ez emlékezteti őket majd arra, hogy magyarok; (Élénk derültség jobbról.) ha mi azt mondanók, hogy nem járhatnak el jogügyletekben a külföldön az ott kifejlett és általuk ismert jog szerint, hanem járjanak el eszerint, azon pompozus czím alatt, hogy összeköttetésben legyenek a hazai fejlődéssel: mit gondol a tisztelt ház, vajjon igazságügyi politikai szempontból okosan cselekednénk-e? (Élénk tetszés jobbról.)

Meglehet, hogy rendkívül nagy hazafiak lettünk volna, (Derültség jobbfelől.) de még mily nagy hazafiak lennénk, ha azt mondanók: annyira összeköttetésbe hozzuk őket a hazai joggal, hogy eljárás tekintetében is hazai jogszabályok szerint éljenek.

Hát a mi perrendtartásunkat abszolute lehetetlen a konzuláris bíróságok előtt alkalmazni; ha pedig a szóbeliséget hozzuk be, még inkább lehetetlenné válik. Ez hát az a nagy jótétemény, mely őket a hazai jog alá vonva, velük megszeretteti Magyarországot, hogy valahányszor ebből mindenféle bajuk származik, mindig emlékezzenek arra, hogy ők magyarok. (Hosszantartó élénk tetszés jobbfelől.)

Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Én azt gondolom, hogy ami már, hogy úgy mondjam, a kérdésnek az érdemleges fejtegetését illeti, azt abba hagyhatom. Hiszen ha méltóztatnak fejtegetés alá venni a javaslatnak egyes határozatait, én arra a pontra szorítkozva, igen szivesen adok felvilágosítást és igyekszem megfelelni.

Tisztelt képviselőház! (Halljuk!) Apponyi Albert képviselő úr már első beszédében, sokkal nyomatékosabban tegnapi beszédében, ezen egész törvényjavaslatnál nemcsak hamis irányadó szempontból indult ki, nemcsak oly kellékeket állított fel a konzuli bíráskodásra, melyek sehol Euró-

pában nincsenek; nézetem szerint nemcsak félremagyarázta a kiegyezést; hanem adott egy oly politikai hátteret, mely kijelentéseit ezzel az üggyel is kapcsolatban, különös súllyal is ruházza fel. (Halljuk! Halljuk!) Összeköti ezen politikai enunciációit azzal a kijelentésével, hogy csak kibúvó az, hogy ez a törvényjavaslat tíz évre van kötve, mert ami jogot itt feladunk, ami közösségbe itt bebonyolódunk, abból a legnagyobb erőfeszítéssel, a legelkeseredettebb küzdelmek nélkül kibontakoznunk többet alig lesz lehetséges; sőt a képviselő úr annyira megy, hogy határozottan és nyiltan megjelöli azt, hogy ő politikájának alaptételéül tekinti, hogy politikailag nem helyes, nem jó Ausztriával egy állami szuverenitási jog gyakorlására nézve szerződést kötni és egyezkedni. Hozzáteszi még másutt azt, hogy mindennemű ügynek egyetértő rendezése Ausztriával, folytonos veszély Magyarországra nézve.

Folytonos veszély két okból. (Mozgás balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) Egyrészt azért, mert a Lajtán túl oly tendenciák vannak, melyek a monarchia két állama közti kapcsokat szorosabbra fűzik, az állami közösséget kiterjeszteni akarják. És másodszor azért, mert ő azt tartja, hogy sem a magyar államférfiakban nincs meg az a kötelességérzet és nem is volt meg 1867 óta, sem a magyar nemzetben nincs meg az erő, hogy a törvényekben biztosított jogát, akkor, amikor azzal élnie kellene, önnön érdeke és önnön felfogása szerint érvényesíthesse.

A legcsodálatosabb felfogást hirdeti a tisztelt képviselő úr az Ausztriával való viszonyra nézve.

Neki minden szerződés Ausztriával — nem az alaptörvényt érti — egy láncz, melyet szét kell törnünk... (Élénk ellenmondás a baloldalon és folytonosan tartó zaj a szélsőbaloldalon.)

Péchy Tamás elnök: Ha a tisztelt képviselő urak folytonosan közbeszólnak, lehetetlen a tanácskozást folytatni. (Helyeslés jobbfelől.)

... vagy melyből ki kell bontakoznunk. Azt mondja továbbá a tisztelt képviselő úr, hogy úgy a fogyasztási adók terén, a vám- és kereskedelmi szerződéssel kapcsolatban, mint más egyéb időleges egyezkedés terén tudunk-e

abból kibontakozni? Azután egy más helyen azt mondja: Hogyha ezen idő letelt — alkalmazva ezt arra, hogyha a tíz év letelik — van-e naiv lélek, aki azt hiszi, hogy sikerül önállóságunkat visszahódítani elkeseredett küzdelem nélkül? És végül azt is említi, hogy a közjogi alap romlik, 1867 óta folytonosan romlott, számos lépést tettünk hátra, egy lépést sem előre.

Ez tudtommal az első eset, tisztelt ház, a képviselő úr felszólalásaiban, hogy ő Ausztriával való viszonyunkat ily határozottan így állítja oda. Első eset, melyben elismeri ugyan, hogy úgy a forgalomnak sűrűsége, mint a közjogi kapcsolatnak maradandósága, valamint mindazon elvek alapján, melyek az 1867. évi XII. törvényczikkben meg vannak írva, mi utalva volnánk Ausztriára, az érdekek találkozása és a mindkettőre háramló előny elérése szempontjából; de állítja, hogy a föld kerekségének nincs állama, amelytől úgy kellene mégis óvakodni . . .

Báró Kaas Ivor: Vigyázni!

Ugron Gábor: A kinai császár nevében nálunk még senkit sem végeztek ki! (Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)

. . . úgy kellene óvakodni, mint Ausztriától; mert ő határozottan kijelenti, hogy veszedelemnek tartja Ausztriával egy szuverenitási jog gyakorlására nézve megegyezni. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)

Én, tisztelt képviselőház, (Halljuk!) nem ismerek nemzetközi egyezményt, aminek tárgya az állami fenhatósági jognak nem egyik vagy másik jelentkezése és egy-egy alkatrésze volna.

Ha például kölcsönös jogsegély nyujtása iránt egyezkedünk; ha Magyarország megköti a fogyasztási adókra nézve törvényhozási függetlenségét; ha Magyarország a bankra nézve megegyezik: ezáltal állami szuverenitási jogának igenis egyik jelentkezése, egyik alkatrésze meg van kötve. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Aki tehát megfontolja, hogy mit mond, az tulajdonképen ezzel azt mondja, hogy az Ausztriával való egyezkedést — mert az nem lehet más, mint az államjog terén — határozottan veszedelmesnek tartja. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.) Hát, tisztelt ház, én

megengedem azt is, hogy lehet így vélekedni ; de azt hiszem, hogy lehet így vélekedni még azon törekvésekre való hivatkozással is, melyeket tizenkét év előtt én is felemlítettem ; bár én nyiltan megvallom, hogy ma sem kormányt, sem pártot nem ismerek a Lajtán túl, mely a közjogi viszonynak változtatását és szorosabbra fűzését programmjába, törekvésébe felvette volna. (Helyeslés a jobboldalon.) De hát én erre súlyt nem helyezek, csak azt mondom : aki komolyan veszi e politikát és ezen meggyőződésre jut, mint hosszas tapasztalása eredményére, és ezen elveket tartja politikája vezérfonalának : az elszakadt az 1867. évi XII. törvényczikktől, annak jellemétől, az azzal megegyező politikától. (Élénk helyeslés és tetszés a szélsőjobboldalon.) Mert ne játsszunk, tisztelt ház, az elvekkel és politikai jelszavakkal. (Úgy van ! Úgy van ! a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk ! Halljuk ! jobbfelől.) Vagy áll az, hogy nekünk Ausztriával államszuverénitási jog felett — és itt nincs is másról szó — veszedelmes egyezkedni, vagy nem áll. Ha áll, és ha ez a veszedelem azért van, mert ha egyszer valamiben megegyeztünk, Magyarországnak nincs ereje akaratát többé érvényesíteni, és Magyarországnak ez a lekötöttsége csak formailag tart határozott ideig, tulajdonképen pedig addig tart, ameddig a másik fél akarja ; ha valakinek ez a politikája, ez a sarkalatos meggyőződése : akkor, tisztelt ház, a legnagyobb veszedelmet azon kapcsolatban kell látnia, mely állandóan Ausztriához fűz bennünket ; (Igaz ! Úgy van ! a jobboldalon.) s akkor határozottan és nyiltan el kell vetni az 1867. évi XII. törvényczikknek azt az elvét, amely azt mondja, hogy vannak ügyek, melyek a helyzetnél, mindkét fél érdekeinek találkozásánál fogva czélszerűbben intéztethetnek el közös egyetértéssel, mint szorosan elkülönözve ; akkor mindenütt, ahol csak lehetséges, szoros elzárkózási politikát kell folytatnunk, sőt határozottan azt kell kitűzni irányul, hogy a meglevő ideiglenes lekötöttségekből szabaduljunk, a közjogi kapcsot pedig, kedvező alkalom adván elő magát, tágítsuk ; akkor a XII. törvényczikknek ezt a konczepczióját és rendelkezését végzetes tévedésnek kell tartania ; akkor az, aki ezen az álláspontón komolyan áll s azt akarja, hogy a magyar parlament ehhez irányítsa magatartását és befolyását, az

lényegében határozottan a függetlenségi párt álláspontját foglalja el. (Zajos helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől. Halljuk! Halljuk!)

Ily vélekedésre mindenkinek joga van, és én senkinek emiatt szemrehányást nem teszek. De ami ellen a leghatározottabban kifogásom van és ami ellen tiltakozom, az az, hogy míg egyrészt valaki a közjogi alap hivatott fenntartójának és védőjének gerálja magát: (Zajos helyeslés. Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Élénk mozgás balfelől.) addig mindent megtesz azon közjogi alapnak hitelétől való megfosztására és kompromittálására. (Hosszantartó élénk helyeslés. Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Nyugtalanság a baloldalon.)

Bolgár Ferencz: Az pedig Szilágyi Dezső!

Az a tan, melyet a képviselő úr hirdet: a gyengeségnek, az Ausztriától való félelemnek, minden ilynemű egyezkedés perhorreszkálásának tana — nem egyéb, mint homlokegyenest ellenkező állásfoglalás a kiegyezési törvény szellemében fekvő politika ellen. (Zajos felkiáltások jobbfelől. Igaz! Úgy van! Mozgás balfelől.)

De a tisztelt képviselő úr ezzel kapcsolatban áttér a kormányképességre. (Zaj a bal- és a szélsőbalon. Élénk felkiáltások jobbról. Halljuk! Halljuk! Helyre!) És kétféle kormányképességet említ. (Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) Azt mondja: van ennek a szónak egy természetes, helyes, legitim értelme; de van egy csúnya értelme is. A legitim értelme ez: »amennyiben azokat az egyéni tulajdonságokat és felfogásokat tételezi fel, amelyek számolnak az államnak összes létérdekeivel, az állam összes viszonyaival«. Ennek a legitim értelemnek, mert az tulajdonkép nézetem szerint semmi lényegest sem mond, bátran békét hagyhatunk; (Derültség jobbfelől.) mert hiszen nem az, hogy valaki számol a létérdekekkel és létviszonyokkal, hanem helyesen számol-e: az a lényeg. Ennek pedig bírája elvégre a nemzet, próbaköve a tapasztalás. (Zajos derültség jobbfelől. Nyugtalanság balfelől.) Hanem hiszen nem erre helyezi a tisztelt képviselő úr okoskodása súlyát. Hát legyen helyes.

De van annak a kormányképességnek — úgymond — egy csúnya értelme is, amely szerint: »a kormányképes-

ségnek fogalma jelent főleg meghátrálást, (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) vagy legalább is megalkuvást az előbb említett tendenciákkal« (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) s aztán hozzáteszi, hogy afficziálja a kormányképességet, valahányszor egy nemzeti aspirácziót, valahányszor egy nemzeti jogot akarnak érvényesíteni; (Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!) és szinte látja itt az elégtételnek azt a kárörvendő mosolyát, hogy ilyen nyilatkozatokkal — amelyek beszédének előbbi részében is vannak — az ellenzéken bemártja magát. Ilyen kormányképességi kérdés lesz, úgymond, a konzuli bíráskodás is.

Hát én vizsgálni akarom, tisztelt ház, hogy mit akar jelenteni az, ha egyik pártnak a vezére az alsóházban azt mondja, hogy Magyarországon a kormányképesség fogalma meghátrálást és megalkuvást jelent az osztrák czentralizálási hajlamokkal és tendenciákkal szemben. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Úgy is van! Igaz! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Ha a parlamenti kormányképességet mint államjogi és mint politikai fogalmat analizálom, az függ azon két tényezőtől, akiknek összetalálkozása a kormányt átruházta: a parlamenttől és a fejedelemtől.

Nem akarom, nem tudom, nem is tartom megengedettnek a képviselő úrnak ezen nyilatkozatát ily értelemben venni, s abból a következtetést levonni.

Gr. Apponyi Albert: Csak tessék!

Horánszky Nándor: Ki fogom mutatni, hogy a miniszter úr is ebben a nézetben volt! (Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Azt csak nem akarják mondani, hogy a képviselőház meghátrálást, megalkuvást kíván a czentralizáló tendenciák elől? Hát ki az, aki ezt kívánja? Vagy egy harmadik, alkotmányon kívül álló tényezőről van szó? Hát nekünk ál-alkotmányunk van? (Egy hang balfelől: Ez aztán a denunciálás! Zaj. Halljuk! Halljuk!) Aki azt állítja, hogy 1867 óta folyton romlott a közjogi alap; aki azt állítja, hogy a kormányképességhez megalkuvás és meghátrálás kell a czentralizáló tendenciákkal szemben, és hogy a kormányok sorban, a kor-

mányképesség megtartása miatt, az ország jogai kárára megalkudtak ezen tendenciákkal — ha ebben denunciáczió van: akkor önmaga denunciálja magát. (Élénk helyeslés. Úgy van! jobbfelől. Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk!)

De ha nem ez az értelme, sem az egyik, sem a másik: hát mi lehet ily nyilatkozatnak a czélja és mi lehet ily nyilatkozatnak a hatása? Mert ilyen helyről ez a nyilatkozat nem olyan ártatlan és nem olyan jelentőség nélküli. (Úgy van! Úgy van! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) Ennek a hatása az lehet, hogy ha elhiszik, meggyűlölteti a nemzettel intézményeit. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Ellenmondás és felkiáltások balfelől: A kormányt! A többséget!) Éppen azon közjogi kapocs, amelynek a képviselő úr eddig egyedül hivatott védőjeül lépett fel, fog szenvedni legjobban ezen tan hirdetése által. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Mozgás és zaj balfelől.) És ha egyrészt Magyarország gyengeségét prédikálják, mely a czentralizáló tendenciáknak nem tud ellentállni; másrészt a kormányképesség fogalmát a politikai romlottsággal azonosítják, amely kész elárulni — politikailag értve — az országnak reábízott érdekeit, csakhogy kormányképes legyen vagy maradjon: mi egyéb következik ebből, mint ellenszenvnek, gyűlöletnek gerjesztése a nemzetben a közjogi alap iránt, összes alkotmányos intézményeink iránt? (Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Zaj és ellenmondás balfelől.) És ha mindezen dolgoknak, például fogyasztási adók önnállóvá tételének, vagy egyebeknek, amit a tisztelt képviselő úr felhozott, a sürgetése afficziálja a kormányképességet — nem akarom vizsgálni és fejtegetni, hogy hol afficziálja . . .

Gr. Apponyi Albert: Csak fejtegesse!

. . . és miben áll az afficziálás — én nem értem, a képviselő úr minő eredményre akar jutni egy nemzettel, mely gyenge egyezkedni, gyenge érdekeit érvényesíteni? Hisz az ily nemzet nem szövetségre van rendelve, de folytonosan a beolvasztás veszélye fenyegeti.

Ez, tisztelt képviselő úr, nem az erély, nem az óvatosság: ez az elkeseredés, ez a rezignáczió politikája.

Nem gondolom, tisztelt ház, hogy ily enunciácziókkal játszania lehet és szabad annak, aki politikájának sarkalatos pontjául tette ezen intézmények fenntartását. (Élénk helyes-

lés. Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Nagy mozgás és nyugtalanság balról és a szélsőbalon.) Ha azok a premisszák igazak: akkor ezen intézmények és az ezek alapján kifejlett közösség és az abban a törvényben lefektetett politikai gondolat Magyarországnak egyenes romlására vezet. (Élénk helyeslés. Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Úgy is van! Mozgás a baloldalon.)

A tisztelt képviselő úr meghúzza a vészharangot ezen czentralizáló tendencziák ellen. Igaz, hogy a veszélyeknek igen csekély szimptomáit tudja előszámlálni; de ez a politikai alapelv, melyet mint politikai vezérelvet proklamálni akar, ez Ausztria irányában a leghatározottabb bizalmatlanság, mely úton máshova nem juthatni, mint a függetlenségi párt politikájára és a lehető teljes elzárkózásra. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)

Már most, ha valaki ezen az alapon áll, akkor természetes, hogy ezen törvényjavaslatot elfogadnia nem lehet. De nemcsak ezt nem lehet elfogadni. Ha jogsegély iránt kötnénk Ausztriával szerződést: ebben is le volnának kötve a magyza államnak és osztrák államnak önálló jogai, s ezt is vissze kellene utasítani azért, mert ez is a lekötöttségnek egy nemét állapítja meg.

A képviselő úr (Halljuk! Halljuk!) azt mondá, hogy megszűnt irántam bizalommal lenni. (Derültség a jobboldalon.) Ehhez teljes joga van; csak azt a motiválást tartom furcsának, hogy midőn a hadsereg czímében azon »és« szócska beiktatásáról volt szó: azt is közjogi sérelemnek tartotta és nekem tulajdonította, (Derültség a jobboldalon. Ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.) és mégis bízott bennem.

Tisztelt ház! Erre egyszerűen ki kell jelentenem, hogy ha azon »és« szócskában van is valami politikai érdem, nem az én érdemem. A felelősségben határozottan osztozom; de az érdem kizárólagosságát, mert ez nem volna igazságos, semmi körülmények közt nem fogadhatom el. (Helyeslés jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A képviselő úr ezen törvényjavaslat némely helyeit egy képhez hasonlította, melyen korábban egy alak volt, mely azután átfestetett.

Én viszont a képviselő úr politikáját hasonlítom ezer

képhez, mert — hogy a hasonlatnál maradjak — az is sokszor át volt festve. Majd ez az alak, majd amaz jelent meg rajta, idők és körülmények szerint.

Midőn a tisztelt képviselő úr egyrészt az ideges félelemnek a politikáját hirdeti Magyarország és Ausztria közt; midőn a tisztelt képviselő úr az 1867 : XII. törvényczikknek minden alapgondolatát eldobja lábai alól . . . (Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)

Gr. Apponyi Albert: Egyet sem!

. . . midőn minden eddigi kormány készségét hirdeti, Magyarország törvényes önállóságát megcsorbítani és a központosítással megalkudni: ez a kép, ha nem is ugyanaz, de nagyon hasonlít a függetlenségi párt politikájához. De én egyáltalában nem hiszem, hogy a képviselő úr átmenjen a függetlenségi párt soraiba; (Derültség a jobboldalon. Mozgás bal- és szélsőbalfelől.) a szólamokban és az elvek hirdetésében közelít hozzájuk: ez mai politikájának alakja azon a képen. (Élénk mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Derültség. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Midőn azt nézem: sok nagyon emlékeztet a függetlenségi párt nézeteire, érzelmeire s felfogására; megengedem, vervvel és tűzzel tolmácsolja azt. De azt is látom, hogy a képviselő úr nagy elveket proklamál a konzuli szervezet alkalmával, és nyilatkozatával átlépi a határt, amely a függetlenségi pártot a közjogi alapon álló pártoktól elválasztja; de a másik lépéssel, határozati javaslatával, rögtön visszajönni kiván a közjogi alapra (Derültség jobbfelől.) és a hangzatos elvek mellett azokkal arányban nem álló kényelmes opportunitást biztosít magának; (Élénk tetszés jobbfelől. Nyugtalanság a balon.) a proklamált nagy elvek következményeit éppen nem vonja le: (Élénk tetszés jobbfelől.) akkor arról a politikáról azt hiszem, (Halljuk! Halljuk!) hogy az az alak azon a képen nem fog rajta maradni. Az az alak azon a képen talán jó volt, megengedem, arra, hogy . . .

Báró Kaas Ivor: Gyanusítás! (Zaj jobbfelől. Felkiáltások: Rendre!)

Péchy Tamás elnök (csönget): Kérem a képviselő urat, a miniszter úr nem Kaas Ivor képviselő úrnak felel, legyen erről meggyőződve. (Derült-

ség jobbfelől. Zaj és nyugtalanság a bal- és a szélsőbalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

... hogy a legfényesebb időleges sikert biztosítsa és a tapsok áradatát idézze fel; az a kép a jövőre talán jó lehet arra is, hogy hangulatot csináljon a függetlenségi párton és a közelgő választásokon a függetlenségi párti választók kikölcsönöztessenek ... (Hosszantartó zajos derültség és tetszés jobbfelől. Nagy zaj és nyugtalanság a bal- és a szélsőbalon.)

Polónyi Géza: Azok nem miniszterek! (Zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)

Péchy Tamás elnök: Ne méltóztassék a képviselő úrnak folyton közbeszólni; így nem lehet tanácskozni. (Halljuk!)

... jó lehet arra is, hogy azon bizonytalan, többé-kevésbbé határozatlan politikai aspirációkat táplálja (Derültség jobbfelől, zaj balfelől.) és ezáltal a nemzeti jogok bajnokának nimbuszát biztosítsa a képviselő úr számára; (Nagy zaj balfelől. Élénk tetszés jobbfelől.) minderre jó lehet. Hanem az a kép nem marad ott, az felül lesz majd valószínüleg festve, és hogy mi jő majd helyébe, azt megmondani én nem tudom, kiszámítani senki sem tudja, úgy gondolom, a tisztelt képviselő úr sem. (Élénk derültség és tetszés a jobboldalon.)

Mi pedig, akik bízunk intézményeink szilárdságában; bízunk abban, hogy alkalmasak nemzeti érdekeink fentartására és megvédésére; kik a nemzetet erősnek és eltökéltnek tartjuk arra, hogy tudjon jogával élni és érdekeit érvényesíteni: (Zajos tetszés jobbfelől.) az ily ijesztgetésnek, ily nagy romlás jövendölésének, kivált ha ily libegő politika kíséretében jelenik meg, nem hiszünk. Ajánlom a törvényjavaslatot elfogadásra. (Hosszantartó zajos tetszés és éljenzés jobbfelől. A szónokot számosan üdvözlik. Nagy mozgás balról és a szélsőbalon.)

*

A részletes tárgyalás során, 1891 február 25-ikén, a törvényjavaslat 5. §-ánál Zoltán János a függetlenségi pártról azt a módosítást ajánlotta, hogy az 5. §-ban előforduló »Ő császári és apostoli királyi felsége«, továbbá a 9. §-ban előforduló: »a

császár és a király« szavak helyett tétessék: »Ő felsége Ausztria császárja és Magyarország apostoli királya«.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! Az 5. §-nak az a kifejezése: »Ő császári és apostoli királyi felsége« ugyanazt jelenti, amit az előterjesztett módosítvány.

Csanády Sándor: Hangosabban kérjük!

Nem fogok hangosabban beszélni!

Csanády Sándor: De kötelessége, hadd hallja mindenki! (Nagy zaj a jobboldalon.)

Perczel Miklós: A miniszternek nem szabad ily hangon beszélni!

Péchy Tamás elnök (csenget): Senkire sem lehet ráoktroyálni, hogy minő hangon beszéljen. A miniszter úr olyan határozottan beszélt, hogy én szavait hallottam, s azt hiszem, hogy más is meghallhatta. (Helyeslés jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)

Ugyanazt jelenti, ami benn van az eredeti szövegben, mert ez a kifejezés: »Ő császári és apostoli királyi felsége« az 1868-ban megjelent kéziraton alapszik, amely közzététetett és az akkori országgyűlésen helyesléssel fogadtatott, és egyenesen és világosan azt jelenti, hogy Magyarország és Ausztria, azaz hogy a fejedelem minőségének két disztinkt közjogi jellege van ebben kifejezve. Méltóztassék azt a királyi kéziratot végignézni, abból kitűnik, hogy az a kifejezés ugyanazt jelenti és a legkisebb különbség sincs közte és azon kifejezés között, melyet a tisztelt képviselő úr ajánl a szövegbe fölvétetni.

Igy állván a dolog, ha a tisztelt háznak megnyugtatására szolgál, a magam részéről a módosítást elfogadom. (Általános helyeslés.)

A ház a módosítványt elfogadta.

*

A 7. §-nál Polónyi Géza a következő új bekezdést indítványozta: »Ezen ügyviteli szabályokba azonban kötelezőleg felveendő, hogy a magyar állam polgárai, akár felperesi, akár

alperesi minőségben érdekeltek, a tárgyalások során és beadványaikban a magyar államnak hivatalos nyelvét, a magyar nyelvet használhassák, és számukra a kiadványok és hivatalos okiratok magyar nyelven adassanak ki«.

Szilágyi Dezső

Tisztelt ház! A nyelvkérdésben volt szerencsém nyilatkozatot tenni, és abból a nyilatkozatból kitűnik az, hogy elvileg az ellen, hogy a magyar államnyelv a konzuláris bíróságoknál használtassék, nemcsak hogy a kormánynak semmi kifogása nincsen, (Halljuk! Halljuk! Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Egy szót sem lehet hallani! Az elnök csenget.) nemcsak hogy a kormánynak semmi kifogása nincs, hanem ezt a kormány érvényesíteni is akarja; de másrészt ezt törvényben kimondani ily abszolut formában, egyáltalában nem lehet.

Miért? Mert ez a törvény hatálytalan és végrehajthatlan törvény lenne, egyszerűen azért, mert gyakorlati akadályokba ütköznék.

Méltóztassék meggondolni, hogy — ha jól emlékszem — körülbelül 150—153 konzulátusnál gyakoroltatik ez a bíráskodás, és én nem tudom ugyan, de nem hiszem, hogy ott mindenütt oly személyek volnának, akik a magyar állam nyelvét bírják. Lassanként ez a helyzet jobbá lehet, mert most már ezt a nyelvet is kell tanulniok nekik. És idővel, ha olyan konzulaink lesznek, akik a magyar nyelvben teljesen jártasak, akkor ez az egyetlen gyakorlati akadály is, mely ennek érvényesítését gátolja, tökéletesen el lesz hárítva.

Épp azért nagyon kérem a tisztelt házat, hogy korábbi nyilatkozatom értelmében méltóztassék ezt a kormányra hagyni. Hiszen azok az ügyviteli szabályok úgyis a ház elé fognak terjesztetni, és a ház meg fogja látni, hogy minő elvi álláspont foglaltatott el és hogy a gyakorlati, tehát nem elvi, hanem tisztán gyakorlati akadályokra való tekintettel hosszabb idő lett-e számítva, mint amennyi elkerülhetlenül szükséges.

Azért kérem, ezt a módosítványt ne méltóztassék elfogadni. (Helyeslés a jobboldalon.)

*

Kaas Ivor bárónak a czímert illető kérdésére:

Szilágyi Dezső Igen egyszerűen felelhetek a tisztelt képviselő úrnak. Amennyiben nem a bíráskodásnál alkalmazandó czímer az, ami a képviselő úr felszólalása szerint megoldandó, hanem a monarchia közös közegei által végzendő mindennemű funkcziónál alkalmazandó czímer: azért megvallom, hogy nem tartom a konzuláris bíráskodás integrális részének a czímerkérdésnek megoldását.

Báró Kaas Ivor: Ez nem közös ügy. (Zaj jobbfelől.)

Hiszen figyelmeztettem a képviselő urat, hogy habár a konzul ezer meg ezer teendőt végez is, amely nem közös ügy, azért mégis közös közeg. (Nagy derültség a bal- és a szélső-baloldalon.) Ennélfogva, tisztelt ház, a közös közegek által használandó czímernek kérdése, mely kétségkívül nincs még elintézve, nem ezen szakasz ötletéből oldandó meg, hanem tekintettel minden fajára a közös közegeknek. Én tehát a kérdést a konzuli bíráskodással összekötni nem akarom. (Helyeslés jobbfelől.)

*

A 8. §-nál Polónyi Géza kérdésére:

Szilágyi Dezső Valahányszor megürül az elnöki állás, tehát akár felmentés, akár halálozás, akár leköszönés által ürül meg: új betöltésnek van helye, és akkor — mint meg van határozva — a váltakozás szabálya életbe lép. (Helyeslés.)

*

A 9. §-nál, mely a törvényjavaslat szövegében így szólt: »Mind az elsőfokú konzuli bíróságok, mind a konzuli főtörvényszék Ő felsége a császár és király nevében ítélnek« — 1891. február 25-ikén Ugron Gábor azt a módosítást ajánlotta, hogy mondassék ki, hogy ha az alperes magyar honos, Ő felsége a király nevében szóljon az ítélet.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! Igen röviden óhajtok a tisztelt előttem szólott képviselő úrnak felelni, mert amit érveiben e javas-

lat ellenében felhozott, annak nagyobb része az általános vitában felemlíttetett, úgy hogy ezek csak utána szállingozó csapatok, melyeket már igen jól ismertünk, meg is birkóztunk velük és így nem szükséges velük újabban fáradni. (Élénk tetszés jobbról. Nagy zaj a szélsőbalon.)

A legcsodálatosabb azonban a tisztelt képviselő úrnak legújabban maga elé tűzött feladata, melyet felfogásom zavarosságánál fogva megint nem vagyok képes világosan megérteni. Az egyik az, hogy vállalkozik a magyar király jogkörének megmentésére, valami összeolvasztás ellenében; vállalkozik oly szakasznál, melyben a lehető legpregnánsabbul van kifejezve az, hogy az a bírói hatalom, melyet a főtörvényszék gyakorol, össze van téve — az összeolvasztással nem tudom mit akarnak különösen kifejezni — (Zaj a szélsőbalon.) annak a két államnak bírói hatalmából, amely két államnak személyesítője éppen Ő felsége, kettős, különvált, itt külön felemlített minőségében. (Halljuk! Halljuk!)

Furcsa felfogása van a tisztelt képviselő úrnak a vegyes bíróságok természetéről. Azt mondja: ha az a törvényszék valósággal vegyes bíróság volna, akkor a franczia is odajöhetne perelni, és ha keresetével elutasíttatnék, azt mondhatná — hogyan lehet ez vegyes bíróság.

Ugron Gábor: Nem azt mondtam, hanem hogy oda kell mennie!

Én így értettem. Bátor vagyok figyelmeztetni tisztelt képviselőtársamat, hogy a francziákra kiterjedő, a franczia hatóságok által elismert és végrehajtható ítéletet csak úgy hozhat a vegyes bíróság, ha Franczia országgal valami módon ez iránt megegyezünk; mert az a különössége van a konzuláris juriszdikcziónak a Keleten, hogy minden államnak csak a maga honosai felett van bíráskodási hatalma; vegyes perekre kiterjedőleg az ítélet más állam honosára teljes hatállyal akkor bír, ha eziránt általánosan vagy esetről-esetre valami megállapodás jött létre.

Ugron Gábor: Magyar alperesről beszéltem.

Én világosan úgy hallottam, hogy a képviselő úr franczia állított oda, aki szörnyűlködik, hogy a vegyes bíróság őt elutasítja, és figyelmeztettem, hogy lehet Franczia ország-

gal is vegyes bíróságot felállítani; de akkor annak valami hasonló módon kell létrejönnie, mint létrejön most Ausztria és Magyarország közt.

Említettem azt, hogy a tisztelt képviselő úr nézetem szerint egy irányban félreismeri a vegyes bíróság természetét. Az, amit felhoztam, már elegendő ennek kimutatására, de még valamit teszek hozzá, s ez a következő.

Egy vegyes bíróság vajjon kinek a nevében hozhat ítéletet? Kétségkívül annak a két államnak a nevében, amelytől hatalmát nyeri. Ha például mi Angliával együtt állítanánk fel egy vegyes bíróságot, akkor vagy az angol királynőre és a mi fejedelmünkre is történnék hivatkozás az ítélethozatalnál, vagy ha erre nem történnék, akkor történnék azon törvényekre, amelyeknek alapján a bírói hatalmat bírják. De a vegyes bíróság természete hozza magával, hogy soha sem az egyiket, sem a másikat, hanem mindkét államot fel kell említeni, annak a jeléül, hogy hatalma ezen két külön forrásból ered.

És midőn mi, tisztelt ház, ennek eleget teszünk, eleget teszünk a czímnek, úgy, hogy Ő felségének azon két külön közjogi minősége, mint a mi felséges urunk és királyunk és mint a másik állam császárja pregnánsan ki van emelve; ha valaki emellett éppen gyönyörűségét találja, hogy hazafiúi aggodalmakat támasszon magában: nincs kifogásom ellene, de én aggodalmaiban részt venni nem tudok. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Tisztelt képviselőtársam megtámadta az én állításaim valóságát, nagy tűzzel, nagy hevességgel és azt merem mondani, hogy nagy diadalérzettel is. Nézzük meg, hogy ennek a diadalérzetnek van-e valami alapja? (Halljuk! Halljuk!)

Először azt mondja, hogy hamis volt az az állításom, midőn azt mondtam, hogy amióta a monarchiának konzuli bíráskodása van, az mindig a külügyminiszterium szervezetével hozatott kapcsolatba és nem volt a bírói szervezet integráns alkatrésze, és még hozzátettem, hogy ezeket a konzulokat mindig csak adminisztrativ hivatalnokoknak tekintették és sohasem bíráknak s a bírákra fennálló különös szabályok reájuk soha sem alkalmaztattak.

Ez tehát a téma, tisztelt ház, s nézzük meg, hogy a tisztelt képviselő úr mit bizonyított ? (Halljuk ! Halljuk !)

Mindenekelőtt egy alapos kifogást kell tennem, (Halljuk ! Halljuk !) és ez az, hogy 180 év alatt hosszú időkig a monarchiának nem is volt külügyminisztere ezen elnevezéssel, e szó mai értelmében ; hanem voltak különböző főhatóságok, melyek a külügyi teendőket végezték.

Hát kérem, nagy buzgóságában, tomboló örömében, hogy nem találja a külügyminiszter nevét, (Élénk tetszés jobbfelől.) mit hozott fel a tisztelt képviselő úr? (Halljuk! Halljuk!) Azt, hogy a monarchiában régebben a kereskedelmi képviselet vezetésére vonatkozó funkciók legfőbb fokon egy külön császári-királyi legfőbb kommercziális hatóságban voltak egyesítve, amint ezt ugyanabban a Malfattiban, melyből olyan nagy diadalérzettel idézett, bőven fel is találja. (Zaj a szélsőbaloldalon.) De hiszen az a külügyminiszterium nem is létezett.

Ugron Gábor : Voltak kanczellárok !

Hiszen minden ember, aki a monarchia történetét csak egy kicsit ismeri, tudja, hogy midőn én a 180 évet összefoglaltam, a külügyminiszteriumot nem mai értelemben vettem ; (Helyeslés jobbfelől. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk ! Halljuk !) hanem mint legfőbb hatóságot, mely az államnak külügyeit vezeti, kereskedelmi-képviseleti vagy diplomacziai-képviseleti tekintetben. Hogy volt ez a dolog ? Méltóztassék : 1749-ben a commercium directoriumnak volt alárendelve ; a Levantén a konzulokat az internuntuis rendelte ki ; 1752-ben a levantei konzulátusok a Geheime Haus-, Hof- und Staats-Kanzleinak, a többiek a kereskedelmi legfőbb hatóságnak rendeltettek alá. Ezek nem voltak közös közegek forma szerint, mert hiszen ez az elnevezés, nagyon jól tudjuk, ilyen technikai értelemben csak 1867-ben keletkezett ; hanem az a monarchia külügyi-kereskedelmi képviseletére a legfőbb hatóság volt. (Úgy van ! jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbalon : Nem volt a miénk !)

Most menjünk tovább, tisztelt ház ! 1752-ben, mikor a Geheime Haus-, Hof- und Staats-Kanzlei-t felállították, — ez nem külügyminiszter, ha úgy vesszük — akkor meg ennek

rendeltettek a konzulátusok alája. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.)

Azután az is hiányos — nem mondom, hamis — idézet, hogy a dalmácziai helytartóság alá rendeltettek, Az csak olyan közbeeső fórum volt, mint a trieszti főtörvényszék. (Igaz! jobbfelől.) Méltóztassék csak ott megnézni, hogy az legfőbb alakban azonban alá volt rendelve a bécsi központi hatóságnak, mely külügyi és kereskedelmi dolgokban is intézkedett, tudniillik a k. k. Allgemeine Hofkammer alá. 1849-ben a kereskedelmi és 1859-ben — erre figyelmeztetem — a konzulátusi ügy a külügyminiszteriumban összpontosult. (Nyugtalanság balfelől.) Mit jelentett tehát az én állításom? Azt jelentette, hogy miután közös külügyminiszter nem létezett, tehát azon legfőbb hatóságok hatáskörében volt, amelyek a monarchiának külügyeit vezették, diplomacziai és kereskedelmi ügyeit szétválasztva. És gondolom, hogy más értelmet senki sem tulajdonított szavaimnak; mert azt csak nem képzelték, hogy én azt hittem volna, hogy a passzaroviczi békekötés óta mindig formaszerinti külügyminiszter létezett és a külügyi funkcziók nem voltak megosztva több legfőbb hatóság között: de magyar hatóság azok közt egy sem volt.

Még furcsább a képviselő úrnak az a második állítása, ahol a különben általa mindig csak szent borzalommal tekintett császári pátensre hivatkozik, annak a jeléül, hogy 1855 óta mint a hazai bírói szervezet tagjai szerepeltek a konzuli hatóságok.

Ugron Gábor: Nem azt mondtam! Mint az osztrák bírói szervezet tagjai!

Igen, az osztrák bírói szervezetről szólott. (Nyugtalanság balfelől. Egy hang: Csak nem azt tekinti a hazainak?) Óh kérem, Isten mentsen! (Derültség jobbfelől. Nyugtalanság balfelől.) Ez is, tisztelt ház, egy nagy tévedés; mert igaz, a mi monarchiánk 1855-ben elfogadta a franczia rendszert. Miben állott a franczia rendszer, amit ott másfél század óta követnek és amitől újabb időben tetemesen eltérnek? Abban, hogy a konzulátusokat úgy tekintették, mint első bíróságokat, amelyektől a felebbezés ment valamelyik egy vagy több hazai főtörvényszékhez.

Az a háromféle perrendtartás pedig, ami itt fel van em-

lítve, el méltóztatott feledni, hogy miért létezik. Azért, mert a különféle főtörvényszékek területén különféle perrendtartások voltak.

Ugron Gábor: A bírói szervezetbe be volt osztva, azt mondtam!

Kérem, de tudtommal sem az, hogy az ítéletet hova felebbezik, (Nyugtalanság balfelől. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!) sem az, hogy milyen perrendtartás szerint jár el, még egy közigazgatási hatóságot a bírói szervezet alkatelemévé nem tesz. A bírói szerkezet alkatelemeivé a közigazgatási hatóságokat az teszi, hogy azokra a közegekre ugyanazon szabályok állanak, melyek a bírói organumokra irányadók; hogy ezen hatóságok minden tekintetben a bírákkal egyenlősítve vannak. (Úgy van! jobbfelől.)

Már most méltóztassék megnézni: Ausztriában egy egész serege van a rendeleteknek, pátenseknek, később törvényeknek, melyek tisztán a bírákról rendelkeznek. Ezek tisztán a bírákra vonatkozó intézkedések, azok viszonyait szabályozó intézkedések, de soha a konzulokra ki nem terjesztettek; (Közbeszólás a szélsőbaloldalon: A szervezetre!) sőt még a szervezetre sem. Méltóztassék azt a sárga könyvecskét elolvasni, ott benne van, hogy amikor a konzulátusok szolgálati és fegyelmi viszonyait rendezték — ez pedig nem egyszer, hanem többször történt: azok mindig mint kizárólag adminisztratív közegek és nem mint bírósági tagok, sohasem mint a bírósági organizmus tagjai tekintettek. Úgy hiszem, ez is világos. (Helyeslés jobbfelől.)

A harmadik nagy állítása az előttem szólott tisztelt képviselő úrnak az, hogy előmutatott egy zöld könyvet és azt mondja: milyen furcsa az igazságügyminiszter állítása; ő nem tudja, hogy Romániában megszűnt a konzuli bíráskodás, ott peres ügyek nem jönnek elő: ez az oka, hogy olyan kevés a per.

Ez éppen olyan érv, mint amilyen a következtetés a hagyatékokról: hogy a magyar emberek négyszáznál több ilyen esetben fordulnak Bukarestben a konzulhoz, ez onnan lenne, hogy az emberek szívesebben adnak dolgot az osztrák konzulnak haláluk után, mint életükben. Ezen luminozus felfogás előtt én meghajlok; (Derültség a jobboldalon.)

hanem ami a tényeket illeti, én is azt tartom, hogy a tények felett csakugyan nem lehet vitatkozni, ha jóhiszeműek vagyunk.

Én kettőt ajánlok a tisztelt képviselő úr figyelmébe. Az az, hogy a berlini szerződésnek 49-ik czikkelye szerint még ezidőszerint is Romániára nézve a kapitulaciók fennállanak, csak az van mondva, hogy ez módosítható; és ha kereskedelmi szerződésünk létrejön, igen nagy valószínüséggel módosíttatni is fog; de hát fennállnak.

A második — megint nagyon sajnálom, hogy ezen lelkesedéstől és igazságszeretettől duzzadó beszéd után kénytelen vagyok a hivatalos kimutatásra hivatkozni, de megkaptam az 1889-iki hivatalos kimutatást a bécsi cs. kir. országos főtörvényszéknek alárendelt konzuláris területen fenforgott ügyekről. Ide tartoznak pedig a következők: Bukarest, Galatz, Braila, Ruszcsuk, Tulcsa, Widdin. (Derültség jobbfelől.) Bukarestről és Galatzról csak elismeri, hogy Romániában van. (Derültség jobbfelől.) Azt is el fogja ismerni a tisztelt képviselő úr, hogy ennek a hivatalos kimutatásnak hinnem kell, addig, míg a képviselő úr abban valami osztrák ármányt fel nem fedez, (Derültség és tetszés a jobboldalon.) ami engem arra rávinne, hogy magam elhigyjek valamit és a házat félrevezessem. Ebben a kimutatásban az van mondva, hogy Bukarestben volt 13 per és mind be is fejeztetett; Brailában volt hat per s mind a hat be is fejeztetett; egyezségek is köttettek, még pedig Bukarestben egy, Brailában 16. Tényleg tehát mégis valami bíráskodás történt.

Ugron Gábor: Az választott bíróság!

Ennek a kimutatásnak a czíme, a neve: konzuli bíráskodás! A képviselő úr most szorultságában ehhez folyamodik. (Derültség jobbfelől.) Én részemről kénytelen vagyok a hivatalos kimutatást úgy akczeptálni, amint van, és bátor vagyok állítani, hogy kis mérvben ugyan, de igenis, Románia területén mégis van valami konzuli bíráskodás. Tehát nem vezettem félre a házat, még a képviselő urat sem: és így a nagy szörnyűlködés kárba veszett. Különben az, hogy tényleg gyakoroltatik-e Romániában konzuli bíráskodás, vagy csak igen korlátolt körben mint választott bíróság, és miért — az közömbös.

Mire hoztam én fel az adatokat? Annak kimutatására, hogy a magyar honosok peres ügyei, amik konzuli bíráskodás alá esnek, igen csekélyszámuak. Ezzel kapcsolatban, tisztelt ház, legyen szabad most újra felemlítenem azt, hogy ezek a kimutatások, melyekből az 1882—1887-ig terjedő adatok benne vannak az indokolásban, — az 1889-iki adatokat a multkor felemlítettem — mutatják, hogy ott, ahol legnagyobb mérvben fordul elő a konzuli bíráskodás, ahol az semmi tekintetben nem is korlátoltatik, tudniillik Bulgáriában, tehát a legjobban elfoglalt konzuli bíróságoknál, az osztrákok és magyarok közti összes külön és vegyes perek nem adnának egy személynek két hónapnál tovább tartó elfoglaltatást; ha pedig a magyar pereket elválasztanók, három heti elfoglaltatást sem adnának. Más konzuli bíróságoknál még sokkal kevesebb fordul elő oly ügy, hol magyar honos érdekelve van; vannak olyanok, hol három esztendőben egyszer, vagy egyszer sem fordul elő oly per, melyben magyar honos van érdekelve. Ezt mellékesen jegyzem meg.

Ami már most a tárgyalás alatt levő szakaszt illeti, bátor voltam a tisztelt háznak felemlíteni, hogy miért van a czímben »Ausztria császárja és Magyarország apostoli királya« említve, és miért kell mindkettőre hivatkozni, valahányszor egy vegyes bíróság mond ítéletet, melynek hatalma két, államjogilag disztinkt forrásból ered. És azon megnyugvással fogadhatja el a tisztelt ház ezt a szakaszt, hogy a magyar király minősége és jogköre és ezáltal a magyar állam jellege semmiféle javaslatban sem volt pregnánsabban és határozottabban kitüntetve, mint éppen ezen törvényjavaslatban. (Élénk helyeslés jobbfelől. Derültség a szélsőbaloldalon.) Ezért kérem az indítvány elvetését és a szakasz fentartását. (Zajos helyeslés jobbfelől.)

*

Ugyancsak a 9. §-nál 1911. február 26-ikán, Thaly Kálmán annak kimondását indítványozta, hogy a magyar honosokat mint alpereseket érdeklő ítéletek és okiratok a magyar állam czímere alatt adassanak ki.

Zoltán Jánosnak az 5. §-nál már elfogadott módosítása a 9. §-ra is kiterjed.

Szilágyi Dezső Talán megengedi a tisztelt ház, hogy e kérdésben igen röviden már most nyilatkozzam. (Halljuk ! Halljuk !)

Ami a konzulátusokat mint elsőfokú bíróságokat illeti, erre nézve már kijelentettem, hogy itt a czímer-kérdés megoldása nem csupán a bírói funkczióval függ össze ; hanem miután minden oldalról el van ismerve, hogy a konzulátusoknál alkalmazott czímer semmi tekintetben nem egyezik meg a monarchia dualisztikus szerkezetével : úgy kell ennélfogva megoldani a kérdést, hogy az ne csak a bírói funkczió tekintetében, hanem a konzulátusokra nézve egyáltalában is megoldassék.

A második, amit említeni akarok, abban áll, hogy a konstantinápolyi főtörvényszék nem lévén közös közeg, következésképen e főtörvényszéknél olyan czímer alkalmazandó, mely annak összetételét és jellegét pregnánsan kitünteti. Erre nézve a tárgyalások folyamatban vannak s ezek eredménye később rendelet alakjában úgyis a tisztelt ház elé fog kerülni. Ismétlem, tisztelt ház, hogy e czímernek mindenesetre olyannak kell lennie, mely ezen hatóság jellegét és összetételét pregnánsan kitünteti. (Helyeslés a jobboldalon. Mozgás és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon : Összetett czímer !)

Még egy másik kérdésre is óhajtok röviden nyilatkozni, s ez abban áll, hogy arra nézve, hogy a konstantinápolyi főtörvényszéknél a periratokban és beadványokban a magyar államnyelv érvényesüljön, semmi gyakorlati akadály nem fog fenforogni. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Prónay Dezső báró és Apponyi Albert gróf beszédei után :

Szilágyi Dezső Tisztelt ház ! (Halljuk ! Halljuk ! a jobboldalon.) A túlsó oldalról beadott két indítványra nézve tett nyilatkozataimhoz hozzátenni semmit sem szándékozom ; csak kérem a tisztelt házat, hogy az indítványokat, a Zoltán képviselő úrét kivéve, melyet elfogadásra ajánlok, visszautasítani méltóztassék. A vita azon részére, amelyben a multkori nyilatkozatok felemlíttettek, jelesen gróf Apponyi úr felszólalására azonban igen természetesnek fogja találni a tisztelt ház, ha magam is még egyszer visszatérek. (Halljuk !)

A képviselő úr mindenek előtt azt mondta, ha nem is ezen szavakkal, hogy én egy nemét a bűvészetnek gyakoroltam, amennyiben második beszédemben eltüntettem első beszédemben nyilvánult felfogásomat. Hát, tisztelt ház, hogy miért és miben áll első beszédem ellentétben a másodikkal; miben cseréltem ki ezen törvényjavaslat alapelve iránti felfogásomat: annak bebizonyítását tisztelt képviselőtársam megkísérelte, de azt hiszem, hogy ez neki nem sikerült. Első beszédemben nyiltan és világosan megmondtam: foglalkozni akarok túlnyomólag, majdnem kizárólag azon váddal, hogy új közös ügyet alkot-e e törvényjavaslat, vagy sem? És azért jóformán és kizárólag ennek szenteltem fejtegetéseimet. Második beszédemben ugyanezen álláspontot fejtegettem, a dolog természete szerint már kisebb mértékben; de tüzetesen foglalkoztam az ellenzék egy másik hatásos érvelésével: azzal, hogy ők a konzuli bíróságot úgy tüntették fel, mint a hazai bírói szervezet integrális részét, melyre ugyanazon elvek, szabályok és felfogás irányadók, mint a hazai bírói szervezet többi részére.

E felfogás téves voltát, — hogy a »hamis« szót ne merjem többé említeni — elhibázott voltát és példátlan voltát bebizonyítottam. Hogy a két felszólalás nemhogy ellentétben volna, hanem egymást kiegészíti; (Úgy van! jobbról.) hogy én a tisztelt túlsó oldalt kénytelen voltam követni azon különböző vándorlásaiban, (Derültség jobbról.) melyeket e vitában tett: ez csak természetes. (Úgy van! jobbról.)

Mert hogyan állt a dolog? Első felszólalásában a tisztelt képviselő úr sem tagadta, hogy a konzuli szervezet az 1867-iki törvény értelmében közös.

Apponyi Albert gróf: Mindig tagadtam!

Kérem, a konzuli szervezet, az organizmus! Kimutathatom beszédjéből, hogy első felszólalásában a konzuli organizmus közösségét beismeri. (Úgy van! jobbról.) Második beszédében a tisztelt képviselő úr azt mondta, amit Horváth Lajos képviselő úr és a többiek is elismertek, hogy a konzuli szervezet közös, de csak mint kereskedelmi képviselet. Ez egy kis összezsugorodás, de még mindig a 67-iki alaptörvény alapján. Ma azzal a luminózus felfedezéssel állott elő

tisztelt képviselőtársam, hogy a konzuli szervezet közössége nem a 67-iki alaptörvényen, hanem az 1868-iki vám- és kereskedelmi szerződés egyik szakaszán alapul. Már most, midőn ennyire változnak és lebegnek a felfogások a kardinális pontra nézve: vajjon én vagyok-e az, aki változom, vagy követni vagyok kénytelen őket az ő különböző vándorlásaikban? (Derültség jobbfelől.) Ezen folytonos változásokban őket követni reám nézve kötelesség volt. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Legyen szabad már most tisztelt képviselőtársamnak — ha megengedi — felvilágosítására azt mondanom, hogy téved, mikor bizonyos diadalérzettel azt állítja, hogy a konzuli bíróság, Angliát kivéve, mindenütt integrális alkatrészét képezi a hazai bíróságnak, mert a felebbvitel valamelyik hazai felebbviteli törvényszékhez van utalva. Erre már tegnap, de nemcsak tegnap, hanem ezelőtt négy nappal, sőt minden felszólalásomban megfeleltem: hogy az még nem a szervezetnek összeolvasztása, az nem beillesztése a konzuli bíráskodási szervezetnek a hazai bíróságok szervezetébe, ha a felebbvitel egy belföldi főtörvényszékhez megy. Beillesztés csak akkor volna, ha a konzulokra, mint a bírói funkcziót gyakorló közegekre, ugyanazon elvek, szabályok és határozatok állanának, mint amelyek a bírákra állanak. (Derültség balfelől.) A külföldi tudósok, akik ezen kérdésnek alapos fejtegetésével foglalkoznak, ezt ily mulatságosnak nem tartják. (Helyeslés jobbfelől.)

Ugron Gábor: Névtelen tudósok!

Mindjárt meglátjuk, hogy van-e nevük, olyan, hogy még talán Ugron Gábor képviselőtársam is ismeri. (Derültség a jobboldalon.)

Másodszor akkor volna összeolvasztva, ha ezeket a bíráskodást gyakorló konzuli közegeket az igazságügyminiszter nevezné ki; ha a törvények úgy bánnának velük, mint bírákkal. Pedig nemcsak Angliában, de mindenütt, Olaszországban is, többet mondok, a legújabb törvény szerint Németországban is, Franciaországban is, még azokat a konzuli bírákat is, kiknek kell ugyan bírói qualifikáczióval birniok, akik csak bírói funkcziót teljesítenek, nem az igazságügyminiszter nevezi ki; nem is tekintik bírónak,

nem is állanak a bírói fegyelmi szabályok alatt, adminisztrativ hivatalnoknak tekintetnek; kinevezi a külügyminiszter, s ugyanazon szabályok alatt állanak, mint a többi adminisztrativ hivatalnokok.

Ez az, amit én akkor állítottam. Állítottam Franciaországra, állítottam a Reichsgesetz alapján Németországra, ahol a birodalmi törvény alá esnek, mely a hivatalnokokra — nem pedig a bírákra külön — áll fenn, állítottam Angolországra, és ezt, úgy látszik, elismerte tisztelt képviselőtársam.

Azon kívánsággal szemben, hogy a konzuli bíráskodásra az 1869. évi IV. törvényczikkben megállapított elvek alkalmaztassanak, jogosítva voltam arra rámutatni, hogy Európa összes államaiban nem emelt senki ily törvényhozási felfogást és ilyen soha sehol nem szentesíttetett. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Ha mégis azt hiszi tisztelt képviselőtársam, hogy én változtattam meg álláspontomat: ezen fejtegetésekből azt kell következtetnem, hogy tisztelt képviselőtársam szerint, ha egy és ugyanazon dolognak más és más oldalát mutatják fel, az az álláspont megváltoztatása.

A tisztelt képviselő úr igen örül, hogy már most talált oly alakokat, amelyek szerinte az én politikámhoz tartoznak, de amelyekről azt hiszi, hogy vagy én festettem be azokat, vagy a többség, vagy egyikünk sem, hanem hallgatunk róla. Hát nincs okunk arról hallgatni, és egyikünk sem festette be azokat. Teljesen igaz, hogy 1878-ban a vámszerződésnek ellene voltam; meg is mondtam akkor, hogy minő okokból. Olyan okokból, amelyek azóta nagyrészt szanáltattak. Az egyik az volt, hogy túlságos protektiv tarifa volt, különösen azokra az árúkra, amelyek Magyarország belfogyasztásának tetemes részét képezték. A második az volt, hogy óhajtottam volna, hogy a fogyasztási adókra nézve méltányosabb intézkedés vétessék fel, vagy hogy az egyikre-másikra külön fogyasztási vonal állíttassék fel. A harmadik a Lloyd segélyezésének összekötése ezen szerződéssel. Ami ezt az utóbbit illeti, gondolom, a tisztelt ház előtt nem új dolog az, hogy ez a Lloyd-szerződés meg fog szűnni. Ami pedig a másodikat illeti, akkor a fogyasztási adókra nézve úgy a czukor, mint a szesz és a

sör tekintetében úgy állott a dolog, hogy a nálunk történt fogyasztás után az adót a lajtántúli kincstár szedte be. De azóta a körülmények nagyon változtak. (Nagy mozgás a baloldalon.)

Hegedüs Sándor: Ez úgy van! (Zajos derültség balfelől és felkiáltások: De megszavazta!)

Aki ezt a változást nem akarja látni, az fesse be a maga politikáját; (Derültség a jobboldalon.) mert aki a valóságot el akarja tagadni, annak kell kendőzéshez folyamodnia — nekem elég egyszerűen a tényekre hivatkoznom. Különben is csak mosolyogni kellene azon a felfogáson, hogy 1878-iki vámszerződés elvetése a kiegyezési alap megtámadása lett volna. (Helyeslés jobbfelől.)

A tisztelt képviselő úr hivatkozni méltóztatott arra a vitára, mely a véderőről szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával folyt, amidőn én igen tüzetesen nyilatkoztam arra a kérdésre nézve, hogy a hadügy mennyiben közös Magyarország és Ausztria között; és amidőn tüzetesen kiterjeszkedtem a hadügy körébe vonatkozó kérdések legnagyobb részére, akkor, igaz, nagy polémia folyt le. Hanem egyet ajánlok a tisztelt képviselő úr figyelmébe, és ez az, hogy azon fejtegetések közjogi helyessége erről az oldalról (A jobboldalra mutat) soha kétségbe nem vonatott. (Helyeslés jobbfelől. Nyugtalanság a bal- és a szélsőbaloldalon.)*)

Ennélfogva sem nekem, aki ide ültem, sem a szabadelvűpártnak, abban a tekintetben, mintha köztünk elvi különbség lett volna, semmi befesteni valónk nincsen. (Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy derültség a bal- és a szélsőbaloldalon.) Hozzáteszem még azt is, hogy habár a tisztelt képviselő úr igen merészeknek tartja az én akkori fejtegetéseimet, (Halljuk! Halljuk!) — noha nem tudom: helyeseknek vagy helyteleneknek — de még ebből a szempontból senki sem támadta meg azok közjogi helyességét. (Ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Mi ok volna tehát arra, hogy ezen közjogi felfogással szemben valamely különbségeket bárki is befesteni vagy

*) L. e kötet 91—154. lapjain.

eltitkolni akarjon? (Nyugtalanság a bal- és a szélsőbaloldalon.)

A tisztelt képviselő úr harmadik ellenvetése arra vonatkozik, hogy nem az 1867. évi XII. törvényczikk teszi a konzuli szervezetet közössé, hanem az 1868-iki törvény teszi azzá, mert a konzuli szervezetről az 1867-iki törvényben szó sincsen; és megtámad engem, hogy egy hosszú dedukczió alapján a konzuli szervezet közössé tételét belemagyarázom a törvénybe.

Ez több tekintetben érdekes nyilatkozat, azzal ellentétben, amit korábban mondtak. Mert azt állították, hogy a konzuli szervezet mint kereskedelmi képviselet közös, még pedig az alaptörvény erejénél fogva. És midőn én kifejteni törekedtem, hogy a tárgyalásokból kitűnik, hogy »kereskedelmi képviselet« alatt a konzulátusokat értették, akkor azt mondták: ilynemű törvénymagyarázatot alkalmazni itt nem lehet, nem szabad az előkészítő munkálatokból és a tárgyalásokból megállapítani ennek a kifejezésnek: »kereskedelmi képviselet« az értelmét.

Egészen eredeti felfogása van a tisztelt képviselő úrnak a törvénymagyarázatról.

A törvénymagyarázatot a tisztelt képviselő úr úgy képzeli, hogy az e törvényben használt kifejezések értelmének felvilágosítására nem szabad mindazokhoz a módokhoz folyamodni, melyek a törvényhozó akaratának kétségtelen megállapítására vezetnek.

Nem szabad kutatni: miért választották ezt vagy amazt a kifejezést, mit értettek az alatt. Mindezt — a képviselő úr szerint — vizsgálni és magyarázni nem szabad; mert az igazi, helyes és rigorozus felfogás az, hogy egyszerűen a törvény szövege álljon előttünk és azt csak önmagából kell magyarázni.

Ez különös felfogás. A törvénymagyarázat egyedüli czélja a törvényhozó valódi akaratának megállapítása.

Ez a czél a XII. törvényczikk magyarázatánál is, annak megállapításánál is, hogy mit jelent az, hogy »a birodalom diplomacziai és kereskedelmi képviselete közös, stb.?« Már e czélra a 67-es bizottság előmunkálatai elsőrangú fontosságúak.

Az ezen 67-es bizottság által kiküldött 15-ös albizottság munkálatának tárgyalásakor, az 1867 január 30-ikán tartott ülésben, Gorove István tette azt az indítványt, amely szórólszóra belejött a törvénybe és amely így szól: »Ennélfogva a birodalom diplomacziai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések értelmében felmerülhető intézkedések a birodalom mindkét felének miniszteriumával egyetértésben és azok beleegyezésével a közös külügyminiszter teendői közé tartoznak.«

Kaas Ivor báró: És mégis Gorove akarta kinevezni a külön magyar konzulokat! (Nagy zaj jobbfelől.)

Midőn azután ezt az indítványt fejtegették, Gorove egyenesen és világosan azt mondta, hogy a kereskedelmi képviselet alatt különösen a konzulátusokat értik. Az indítványnak ez az értelmezése még egyszer felmerül a Tisza Kálmán felszólalása alkalmával; akkor a szöveg elfogadtatott és annak más értelmet nem tulajdonítottak. Ez a szöveg lett a törvényczikkbe beiktatva. (Úgy van! jobbfelől.)

Mi értelme van ezen kereskedelmi képviseletnek, ha nem ez: annak kimutatásával, miután ez legújabb álláspontjuk, a tisztelt ellenzék még adós. Azt pedig határozottan fenn kell tartanom, hogy helyes eljárás volt részemről, ha e kifejezés valódi értelmének megállapítása végett a törvény keletkezésére is rámutattam. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

A tisztelt képviselő úr ezután érdemleges érveket a törvényjavaslat ellen nem hozott fel. (Halljuk! Halljuk!) És nem is gondolnám, tisztelt ház, hogy ha a régiek közül egyet-mást halványabban vagy erősebben ismételt volna, arra nekem újra ki kelljen terjeszkednem. Arra tehát, hogy minden ellenvetés minden alkalommal, akár erősebben, akár gyengébben hozatik az fel, újra és újra megczáfoltassék, gondolom, sem szükség, sem ok nincs. (Helyeslés jobbfelől.)

Ámde a tisztelt képviselő úr két irányban, és pedig politikai irányban szólalt fel. Az egyikben azt mondja, hogy rendkívül kopott fegyvereket használok, és pedig

olyanokat, amelyeket ellenem is használtak; hogy valahányszor ő az 1867-iki törvény és elveinek épségben tartását sürgeti, mindannyiszor azon ellenvetéssel lépek elő, hogy ő a függetlenségi párt állását foglalja el; és kopott a fegyver akkor is, ha én annak ellenében, hogy ő, gondolom, a magyar státus-férfiaknak gyönge eljárását megrójja, akik nem képesek az ország függetlenségének posztulátumait érvényesíteni a törvényeknél, ha annak ellenében azt mondom: megutáltatja az alkotmányt, meggyűlölteti az alkotmányos életet a nemzettel.

Tisztelt képviselőház! Én sem az egyiket, sem a másikat nem mondtam, nem is mondom. (Mozgás balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) Nem vagyok én, tisztelt ház, nem is voltam az ellenzéki oldalon, de bármely oldalon, az erős, éles és határozott kritikának ellensége; gyakoroltam magam is bőségesen, elfogadom készségesen, vissza is szolgáltatom bőségesen. (Élénk derültség és tetszés jobbfelől.) De, tisztelt ház, nem úgy áll itt a kérdés, — és ebben téved tisztelt képviselőtársam — mint akkor állt; nem egyes kifejezések, nem egyes kérdésekben való állásfoglalás az, ami ellen felszólaltam. Itt két nagy felfogás áll egymással szemben. És midőn én tisztelt képviselőtársamtól azt hallottam, hogy az 1867-iki törvény, akár a pragmatika szankczió következtében, akár anélkül, fájdalmas csorbát ejtett Magyarország souverainitásán, s ez az áldozat azért történt, hogy az, ami a független önrendelkezés körében megmaradt, annál biztosabban meg legyen őrizhető, és midőn ő arra a tapasztalásra jutott, hogy ez sem őrizhető meg...

Gróf Apponyi Albert: Nem őrizték meg!

... ma ugyan oda módosította, (Élénk közbeszólások balfelől: Semmit sem módosított!) hogy csak 1878 óta van ez a perverzus irány; de méltóztassék korábbi beszédét megnézni: azt mondotta, hogy 1867 óta folytonosan romlott a közjogi alap, (Úgy is van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) hogy számos lépést tettünk hátra, egyet sem előre; (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) midőn én a képviselő úrtól azt hallom, hogy ennek a csodálatos szimptomának pedig, hogy amit mi souverainitásunk egy részének feláldozása által biztosítani akartunk, az is darabonként elvétetik tőlünk,

az oka kettőben van: egyrészt abban, mert a magyar államférfiak oly romlottak, — politikai értelemben — hogy mindig megalkusznak (Úgy is van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) az ország törvényes függetlenségének kárára czentralizáló tendenciákkal . . . (Úgy is van! a bal- és a szélsőbaloldalon.) — de ez még nem volna olyan baj, (Nagy derültség a bal- és a szélsőbaloldalon.) ha e nemzetben erő volna; (Nagy zaj. Elnök csenget.) a képviselő úr beszédében hirdeti, hogy e nemzet, ha egyszer alkuba belemegy, abban az alkuban nem egyenjogú, nem egyenlő erejű fél, hanem ő a gyengébb, aki csak formailag szerepel, aki megadja magát az erősebbnek; a képviselő úr az, aki hirdeti, hogy minden egyezkedésben Ausztriával mi adjuk meg magunkat, és miután Magyarország megadta magát, az többé nem tud — vagy csak a legsúlyosabb küzdelmek árán és a legkedvezőbb alkalmakkor — kibonyolódni abból, amit láncznak és bilincsnek nevez; ha tehát valaki azt tartja, hogy a nemzet gyenge arra, hogy egyezkedjék, (Közbeszólások balfelől: Nem a nemzet, hanem a kormány!) és gyenge arra is, hogy amire joga biztosítva van, azt érvényesítse; és ha ennek következtében a tisztelt képviselő úr még azt a tant is felállítja, hogy Ausztriával szemben minden egyezkedéstől óvakodni kell az állami szuverenitási jogra nézve, — maradok ennél a kifejezésnél — azért, mert ez csak azokat a hálókat, azokat az összekötő kapcsokat gyarapítja, melyeket azután le nem rázhatunk magunkról; midőn éppen a gazdasági téren, melyre pedig az 1867-iki kiegyezés egyenesen reá utal, perhorreszkál legjobban minden egyezséget; midőn mindezt hallom a tisztelt képviselő úrtól: itt egy egész felfogás tárul elém, oly felfogás, melyről állítom, hogy következetes ugyan, de ha komoly, akkor a tisztelt képviselő úr úgy az 1867-iki törvényekre való felfogásokra nézve, mint az ennek alapján követendő politikára nézve teljes-tökéletesen szakított a 67-iki alappal. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Mozgás és nyugtalanság a szélsőbaloldalon.)

Hiszen éppen ez a két felfogás állott egymással szemben és áll ma is szemben. Az egyik felfogás szerint a 67-iki alaptörvény nem teremtette a közös ügyeket, semmit sem áldoztunk fel az ország szuverenitásából, egy jogunkról sem

mondtunk le ; sőt amiket azután világosan közös ügyeknek megállapítottunk, azokra sokkal hatályosabb és erősebb befolyást biztosítottunk magunknak, mint aminővel Magyarország valaha birt. (Élénk helyeslés. Úgy van ! jobbfelől. Zajos ellenmondások a szélsőbalon.) Nem mondom, hogy mindenkinek ez a felfogása. Ez a felfogása annak, aki a 67-iki alapon áll, nem pedig az önöké, (A szélsőbaloldalra mutat.) és ma már gróf Apponyi Albert tisztelt képviselő úré sem. (Úgy van ! jobbfelől. Élénk ellenmondás a baloldalon.)

A 67-iki törvény egy bizonyos politikát is feltételez, amelynek nemcsak az az alkateleme, hogy az abban megírt jogok és a benne szétválasztott körök épségben tartassanak. Ez igenis annak egyik lényeges alkateleme. De az az alapgondolat, amely a 67-iki törvényt létrehozta ; az a politika, amely azon épül, abban áll, hogy Magyarország államjogi kötelékben állván Ausztriával, politikai okokból, érdekek találkozásánál fogva, és mert így mindkét állam java jobban elérhető : a találkozó érdekek felett egyezkedhetünk, és nem helyes és nincs szükség reá egy mesterkélt elzárkózási politikát követni, és ha gyengeségünktől félve, ebben vélnők az oltalmat feltalálni, csakhamar kiderülne, hogy az illuzió. A 67-iki alapon állva, elbizakodás nélkül azt tartjuk, hogy Magyarország elég erős arra, hogy az a kötelék, melyet ott megállapított, az ő akarata ellenére semmiképen át ne változzék. (Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon.)

Ennek ellenében áll egy másik felfogás, amely minden közösséget minden alakban visszautasít, legfőképen a közös ügyek alakjában ; de visszautasítja minden időleges egyezkedés alakjaiban is. Ez az a másik felfogás, mert ebben Magyarország függetlenségének megszorítását látja s Magyarországot tartja a gyöngébb félnek és nem tekinti egyenlő erejű tényezőnek és olyannak, amely akarata érvényesítésére súllyal bír. Ez a másik felfogás. Az egyik felfogás a miénk ; a másik a függetlenségi párté és lényegében ma gróf Apponyi Albert tisztelt képviselő úré is. (Úgy van ! Úgy van ! a jobboldalon. Élénk ellenmondás a baloldalon.)

Hát biz' ez az. (Halljuk ! Halljuk !) Én nem mondom azt, nem is állítottam, hogy tisztelt képviselőtársam poli-

tikájában következetesen ennél megmarad; (Zaj. Nyugtalanság a baloldalon.) én ezt nem mondom. Én csak azt mondom, hogy csak ennél a javaslatnál argumentált ebből, s meglehet, hogy egy másik javaslatnál másból fog argumentálni. (Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj balfelől.)

Gróf Apponyi Albert: Nem vagyok én Szilágyi Dezső! (Zajos tetszés balfelől.)

Abban igaza van, mert ez egyben azután, — s ezt határozottan ki kell emelnem — ha a tisztelt képviselő úr az volna, aki én vagyok, (Nagy derültség jobbfelől.) azaz ha ő Szilágyi Dezső volna: az 1867-iki alapnak ily frappáns félreismerését s abbanhagyását nem követhette volna el. (Zajos helyeslés és tetszés jobbfelől. Zaj és ellenmondás a baloldalon.)

Nem kétkedem, fog ő még igen különböző módon érvelni, függetlenségi vagy közjogi alapon, vagy csak függetlenségi alapon vagy elvekkel, hogy reá jőjjön egy igen csekély kis közösügyes következtetésre, amint időről-időre hallottam tisztelt képviselőtársamat a legkülönbözőbb motivumokból beszélni, (Zajos helyeslés és tetszés a jobboldalon. Ellenmondás balfelől.) anélkül, hogy a végeredmény az előzményekkel s indokokkal bármi összhangban is állott volna. Igy lesz az jelenleg is.

De már engedelmet kérek, az 1867-iki alaptörvény olyasvalami, hogy mindkét oldalról megkívánja, hogy bizonyos következetességgel és bizonyos komolysággal (Élénk helyeslés jobbfelől.) és bizonyos állandósággal bánjunk vele. És aki ide-oda ugrándozik a felfogásban; (Nagy zaj és mozgás a baloldalon. Igaz! Úgy van! jobbfelől.) aki függetlenségi-párti tetszelgéseket árul 67-es czég alatt: (Igaz! Úgy van! jobbfelől. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.) annak meglehet, hogy nincs czélzatában a 67-es alapot felforgatni, de arra ennek az alapnak kezelését bizalommal senki sem bízná. (Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj balfelől.)

T. képviselőtársam azután azt mondja, hogy mivel ő megtámadta a magyar államférfiakat, én azt mondottam, hogy az alkotmány iránti gyűlöletet gerjeszti fel a nemzetben.

Igenis mondottam, hogy bizonyos felszólalása a képviselő úrnak kell hogy a nemzetben megingassa a bizalmat

intézményei iránt ; kell hogy a nemzetben a bizalmatlanságnak és elkeseredésnek érzetét gerjessze fel. De nem azon nyilatkozatait értettem, melyekkel ő a magyar kormányférfiakat megtámadja : ennek ilyen mélyreható hatása soha sem volt és talán nem is lesz ; (Élénk tetszés és derültség jobbfelől. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.) hanem egészen más. Ha azt hirdeti valaki, hogy 1867 óta nem volt magyar kormányférfiú, aki bizonyos czentralizáló tendencziákkal meg ne alkudott volna, csak azért, hogy a hatalmat megtarthassa ; ha másrészről azt hirdeti, hogy a kormányképességhez az szükséges, hogy az ember lealkudjon az ország törvényesen biztosított önállóságából ; ha viszont azt hirdeti, hogy mindezen tendenczióknak pedig ellenszegülni a nemzet gyenge, mert ha egyszer belement valamely egyezségbe, abból kibontakozni nem tud : akkor miféle benyomásnak és érzésnek kell lenni a magyar politikai közönségnél, ha mindezeket elhinné ? ! (Élénk tetszés a jobboldalon. Mozgás a bal- és a szélsőbalon.)

Nem kellene-e annak a hitnek, annak a meggyőződésnek gerjedni fel, hogy nálunk a képviseleti és a szabad intézmények nem arra valók, hogy azokban a nemzet akarata kifejezésre jusson ; (Úgy van ! a szélsőbaloldalon.) vagy csak annyiban arra valók, amennyiben az ellenzéki tiltakozásban hallathatja magát ; (Élénk tetszés jobbfelől.) hogy ezek az intézmények tökéletesen elégtelenek arra, hogy a nemzetnek jogait és érdekeit bármely részben biztosítsák ; és — nem szívesen térek rá vissza — hogy az a fátum lebeg felettünk, hogy a kormányképességet csak a nemzet jogai árán lehet megvenni vagy megtartani. (Egy hang a szélsőbaloldalon : Úgy látszik !)

Aki e vádakat el tudná hinni, az a leghatározottabban hátat fordítna Magyarország alkotmányának. (Úgy van ! Úgy van ! jobbfelől.) És bár önök ezt ismételve hangoztatják, és nem mondhatni, hogy valami csendes hangon, (Derültség jobbfelől.) és ha ez hatást még sem tesz : ennek oka csak abban áll, hogy senki sem képzeli, hogy ez azért van mondva, hogy így, amint mondva van, el is higyjék. (Élénk tetszés jobbról.) Ezt ma már az országban úgy tekintik, mint ama bizonyos erős fegyver alkalmazását, amely fegyver annál

erősebb, minél nagyobb és magasabb szólamokban jelentkezik. (Derültség és tetszés a jobboldalon. Mozgás balfelől.)

A tisztelt képviselő úr a kormányképességre újra visszatér és azt mondja: Hiszen tudva van, hogy a fejedelem fedve van tanácsadóinak alkotmányos felelőssége által, tehát az a bizonyos okoskodás, az a syllogismus, melyet én felállítottam, nem áll.

Tisztelt ház, én megengedem, adja a képviselő úr szavainak ezt a magyarázatot; csak arra figyelmeztetem, hogy úgy, amint mondta, ez az egész állítás kizárja azt, hogy ezen cselekménynél az az alkotmányszerű felelősség általi fedezés fenforoghatna. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.) Akkor másként méltóztatott felállítani a tételt, ma másként méltóztatik azt magyarázni. (Élénk derültség és tetszés jobbfelől.)

De én nem kutatom: egyez-e a két nyilatkozat. Elfogadom a legutolsó magyarázatot; és ha tisztelt képviselőtársam ez oldalra tekintve akkor azt mondta: szinte látom azt a gúnymosolyt, amellyel rám néznek és azt mondják: ma megint bemártja magát az ellenzék — figyelmét egy körülmény elkerülte.

Félreismerte azt a gúnymosolyt. Az nem jelentett egyebet, mint azt, hogy ma megint mondott egy olyan nagy állítást, melyet maholnap újra el kell magyarázni, (Élénk derültség és tetszés jobbfelől. Mozgás balfelől.) ami most, amint méltóztatnak látni, bekövetkezett. (Igaz! Úgy van! Élénk tetszés jobbfelől. Zaj balfelől.)

Azt a vádat pedig, hogy a fejedelem mesterségesen el volna zárva, nem tudom minő kottéria által, hogy a nemzet igaz közvéleménye hozzá ne juthasson: mint teljesen érthetetlent és alaptalant kell tekintenem. (Helyeslés jobbfelől.) Mert aki akár a kormány eljárását, akár a tényeket, akár a mi viszonyainkat ismeri: ilyes állítással, amely a valóságnak még csak árnyékával sem bír, fel nem léphet. Ez megint olyan szépen hangzik. Valami romantikus színt és fényt kölcsönöz az mindig az ellenzéknek — már úgy, amint tisztelt képviselőtársam felfogja és azt mondja: csak ne zárnák el az igaz szó elől a szíveket és a legmagasabb figyelmet, minő felvilágosodás történnék, s az a nagy nemzeti

politika, amely rendszabályaiban kicsinyes és sovány ugyan, (Derültség jobbfelől.) de motivumaiban, megengedem, fenséges és magasan szárnyaló, milyen bizton hódítana és megvalósulna. (Derültség jobbfelől.) Ez igen romantikus, tisztelt ház.

De tulajdonképen hogyan áll a dolog? Hiszen önök nem valami gyengéden suttognak; (Derültség jobbfelől.) azt sem lehet mondani, hogy nyomtatványokban vagy gyűléseken kendőznék véleményöket és ne akarnának annak félre nem ismerhető kifejezést adni. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.) Nem is képzelem, tisztelt ház, hogy a monarchiának bárminő körétől — az egész monarchiáról beszélek, de beszéljünk csak Magyarországról — mondom, bármely körtől, amely politikai jelentőséggel bír, az ellenzéket vagy annak egyes elemeit bármely ármányos kormánypolitika elzárhatná, vagy akarata volna elzárni, vagy haszna volna belőle, ha elzárná. (Élénk derültség és helyeslés jobbfelől.) Ezt, mondom, nem képzelem. Ez nem egyéb, tisztelt ház, mint egy neme annak az érzelgős felfogásnak az ellenzék állásáról, amely, megengedem, lehet kellemes, hogy a mártiriumnak, a meg nem hallgatott igazmondásnak, a pusztában kiáltozónak (Derültség jobbfelől.) varázsos és egyszersmind közrészvétet felgerjesztő alakjába akar öltözködni. (Élénk derültség és tetszés jobbfelől. Zaj balfelől.)

Megengedem, tisztelt ház, hogy politikai küzdelemben a fegyvereknek minden neméhez igen szépen és helyesen lehet folyamodni. Azt láttuk, hogy ennek a vitának egész folyama alatt mindenféle skálán át felszólaltak és mindenféle neméből a fegyverzetnek vettek erőt és eszközt ezen javaslat ellen. Eleinte a magas hazaárulás vádja hangzott fel; (Derültség jobbfelől.) azután a konfuzió és érthetetlenség sötét leplét akarták ráborítani; (Derültség jobbfelől.) azután elrejtett ármányoknak dinamitját keresték alatta, (Élénk derültség jobbfelől.) s azután az ellenzék indignálódásának adtak kifejezést; ma pedig belevegyül a mártiromságnak, a szentimentalizmusnak, (Mozgás balfelől.) a meg nem hallgatott igazmondásnak búsongó sóhajtása.. (Élénk derültség és tetszés jobbfelől. Mozgás balfelől.) Hanem az ilyen megátalkodott kormánnyal és párttal szemben, úgy

látszik, az egyik is, a másik is minden hatás nélküli. (Derültség és tetszés jobbfelől.)

És azt hiszem, tisztelt ház, hogy bár érdeklődésünket — és méltán — felgerjesztették ezen különféle árnyalatai az ellenvetéseknek, de meggyőződésünket nem ingatták meg, abban a tekintetben, hogy ezen javaslat, különösen annak jelenleg tárgyalás alatt levő szakasza, semminemű jogát Magyarországnak nem csorbítja; (Ellenmondás balfelől.) különösen pedig azt nem, amiről azt hiszik önök, hogy csak önök akarják megőrizni, de amelynek megőrzésére az a politika, melyet követnek, még eddig nem tud semmi irányt megjelölni, mely alkalmas bizalmat gerjeszteni. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.) És miután ezen szakasz megfelel magának az intézmény természetének is: kérem a tisztelt házat, méltóztassék azt a Zoltán képviselő úr módosítványával elfogadni. (Hosszantartó tetszés és éljenzés jobbfelől. Élénk derültség balfelől.)

Tisza István: Apponyi gróf előadta, hogy a miniszter úr ugyanazon támadást használja most az ellenzék ellen, amely fegyver ő ellene használtatott volt a véderővita alkalmával, és azon állítást koczkáztatta, hogy az igazságügyminiszter urat a véderővita alkalmával abból a szempontból támadták meg, hogy ő a 67-iki kiegyezést a függetlenségi és 48-as párt álláspontja felé kívánja fejleszteni, és — amint magát Apponyi gróf kifejezte — mutatja az utat a mérsékelt ellenzék számára, amelyen elérkezzék a függetlenségi párt álláspontjára. (Nyugtalanság a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!) Midőn ezzel szemben az igazságügyminiszter úr konstatálta, hogy ez a tényeknek egyszerűen nem felel meg, mert ő a véderővita alkalmával ezen szempontból megtámadva nem volt: akkor több helyről hallottam közbeszólni, hogy igenis, Tisza István mondta!... Az igazság érdekében kötelességem a tényállást röviden előadni. A véderővita alkalmával a 14. §-t illetőleg volt nézeteltérés, volt polémia az igazságügyminiszter úr és az akkori többség több tagja, ezek közt csekély személyem közt is. Ezen polémia vonatkozott először az előterjesztett szöveg tartalmára, arra, hogy megfelel-e az lényegileg az 1868-iki véderőtörvény 11. §-ának, vagy nem. De volt ezenkívül a polémiának egy éppen általam felvetett

második tárgya is. Én azt állítottam, hogy még az esetben is, ha eltérés volna a két szakasz közt, a szakasznak azon értelmezését is igazolni tudnám a magyar érdekek szempontjából, aminővel azt a tisztelt ellenzék ruházza fel; de nyiltan elismertem, hogy azon esetben, ha ez a valódi értelem: akkor mi megyünk túl az 1868-iki véderőtörvény rendelkezésén; és nem azt állítottam, hogy a tisztelt igazságügyminiszter úr az, aki a kiegyezési törvény álláspontjával a szélsőbaloldal álláspontja felé ment. Konstatálom a tényállást: hogy magára az 1867-iki törvény jelentőségére és különösen arra nézve, hogy ezen törvényhez ragaszkodnunk kell, hogy azt semmiféle tendenciákból tovább fejleszteni nem szabad, az igen tisztelt igazságügyminiszter úr és az akkori többség bármely tagja közt eltérés nem volt. Ennek lehet aztán tulajdonítani azt, hogy midőn azon egy speciális kérdést, amelyben köztünk igenis nézeteltérés volt és polémia fejlődött ki, elintéztük, és hozzáteszem, közmegnyugvásra intéztük el: megszűnt minden mélyebbre ható politikai elvi eltérés a tisztelt igazságügyminiszter úr közt és köztünk, (Mozgás a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.) és eltűnt — ha ugyan volt — az akkor felmerült vitának minden kellemetlen emléke. (Helyeslés jobbról.) És ma a tisztelt ellenzék, arra a czélra, hogy ezen, a közelmultban lefolyt eseményeket illetőleg vádat kovácsolhasson akár a tisztelt miniszter úr, akár a többség bármely tagja ellen, kénytelen a nyilvánvaló tények elferdítésének fegyveréhez folyamodni. (Helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.)

Apponyi Albert gróf: A tisztelt miniszter úr engem beszédében a 67-iki alapra nézve ugrándozó politikával vádolt... A miniszter úr ma ismét bizonyítgatta nekünk, hogy az 1867. évi XII. törvényczikk 8. §-ában mi van, és abszurditásnak mondta azt az én tanomat, hogy semminemű következtetésnek, magyarázgatásnak, körülménynek kutatása alapján nem szabad ezt a törvényt magyarázni, illetőleg abba új közös ügyeket belemagyarázni. Ezt abszurditásnak mondta.

Szilágyi Dezső: Nem ezt!

Hát akkor mit? (Élénk derültség a bal- és a szélsőbaloldalon.) A tisztelt miniszter úr a 67-es bizottság tárgyalásaiból a törvény keletkezésére, a törvény indokaira és ehhez hasonló körülményekre hivatkozott, hogy a törvény értelmét megállapítsa, s ennek az eljárásnak mellőzését abszurditásnak nyilvánította.

Ezzel a mai felfogással szemben bátor vagyok egy igen nagy tekintélyre hivatkozni. Ez a nagy tekintély a házban 1879 november 11-én a következőket mondta: »Midőn az 1867. évi XII. törvényczikket megalkották, kettőben találták annak jogi biztosítékát, hogy ezen törvény alapján túlterjeszkedés, különösen a közös kormány és a közös organumok túlterjeszkedése nem fog történni. Először találták abban, mert úgy szövegezték a törvényt, hogy ezen törvényben a közös ügyek kimerítőleg, taxative vannak elősorolva; ennélfogva« — és erre kérem a tisztelt ház figyelmét — »ennélfogva a törvény indokai alapján akármit is lehetne tartani valamely ügyről: közös ügynek ezen törvény értelmében csak az tekintendő, ami ott világosan közösnek meg van nevezve.« (Élénk derültség a bal- és a szélsőbaloldalon. Mozgás jobbfelől.) Ez volt a tisztelt miniszter úr álláspontja akkor és ez az enyém ma is. Hogy melyikünké azután az ugrándozás politikája: azt a tisztelt ház ítéletére bízom. (Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

És ezek után biztosíthatom a tisztelt miniszter urat, hogy én sem az ő, sem más valakinek részvétére nem appellálok; semmiféle mártiromságot, semmiféle hangulatcsinálást a túlsó oldalon nem keresek; a szánalmat és részvétet nem óhajtom előidézni soha sem, s meg vagyok győződve, hogy a tisztelt miniszter úr sem kér tőlünk részvétet: de azon helyzetnél fogva, amelybe ezen törvényjavaslat és annak tárgyalása által jutott, anélkül, hogy kívánná, én azt neki szívesen nyujtom. (Hosszantartó zajos tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Szilágyi Dezső Nem tehetek róla, tisztelt ház, hogy a vigasztalásnak ezt az utolsó szalmaszálát is ki kell vennem tisztelt képviselőtársam kezeiből. (Élénk tetszés a jobboldalon. Nagy derültség és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.) Tisztelt képviselőtársam, amint értesülve vagyok, egy hét óta keresgél a Naplóban kifejezéseket régebben elmondott beszédeimből, amelyeket aztán diadalmasan felhozhasson ellenem. Nagyon örülök rajta, tisztelt ház, hogy az 1867: XII. törvényczikk értelmezésére nyilatkozatomat felolvasta. (A miniszter kézmozdulattal kéri az Apponyi grófnál levő naplókötetet. Apponyi gróf a miniszterhez viszi és átnyujtja neki. Kitörő nagy derültség.) Tökéletesen igaz az, és azt hiszem, nincs

is e házban ember, aki abban kételkednék, hogy a közös ügyek kimerítőleg és taxative vannak ott felsorolva, és ennélfogva a törvény indokai alapján nem is lehet közös ügynek tekinteni valamit, ami e törvényben közös ügynek deklarálva nincs. (Élénk tetszés a jobboldalon.) Mert miről van szó az 1867 évi XII. törvényczikkben? Az 1867 évi XII. törvényczikkben (Halljuk! Halljuk!) előfordul a kereskedelmi képviselet kifejezés. Arról van szó, hogy mi ennek az értelme? (Helyeslés jobbfelől.) És ezt nem a törvény indokaiból magyarázzuk, hanem magyarázzuk azon felszólalásból, amely ezt a kifejezést indítványozta, és azok felszólalásából, akik azt kritizálták. (Zajos ellenmondások balról és a szélsőbalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) A törvény indokai alapján valamely ügynek, amely közösnek nem nyilváníttatott, közössé deklarálása: nem a kifejezés magyarázata, hanem a közös ügyeknek analógia útján való szaporítása. Ennélfogva az, hogy az indokok alapján a közös ügyek szaporítása ki lett zárva: nem jelenthet annyit, hogy e törvény egyes kifejezéseinek értelme, mint minden képzelhető más törvénynél Solon óta, ugyanazon szabályok szerint meg ne állapíttassék; (Élénk helyeslés jobbfelől.) hanem jelenti azt, hogy a közös ügyeket, a törvény indokainak hasonlósága alapján, szaporítani nem lehet. (Helyeslés jobbfelől.) Ha tehát tisztelt képviselőtársam czélzatosan azt mondja, hogy ő azt, amit én akkor mondtam, ma is vallja — alattomban értetődik, hogy én nem: figyelmeztetem, (Zajos tetszés jobbfelől. Zaj balfelől.) hogy amint felszólalásából látom, igenis van erre nézve kettőnk közt különbség, az az egy különbség, (Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) amit én szívesen konstatálok: hogy tisztelt képviselőtársam e kifejezések értelmét akkor is és most is félreértette. (Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől. Zajos ellenmondások balfelől.)

AZ 1867 : XII. T.-CZ. JOGI TERMÉSZETE.

A KŐSZEGI KIRÁLYI VÁLASZ.

Az a két királyi nyilatkozat, melyeket a felség az 1893 őszén rendezett hadgyakorlatok alatt a tisztelgő küldöttségeknek válaszképen mondott, a képviselőházat a hozzá intézett kérvények kapcsán foglalkoztatta. Az egyik királyi válasz Kőszegen a dunántúli törvényhatóságok küldöttségének, a másik Boros-Sebesen a görög-katholikus és a görög-keleti vallású román papság küldöttségének szólt. »Legyenek meggyőződve, — mondotta Ő felsége 1893 szeptember 17-ikén Kőszegen a törvényhatóságok küldöttségének — hogy amint nagy örömmel tapasztalom mindenkor a trónhoz és személyemhez való hű ragaszkodás jeleit, épp oly forrón óhajtom az ország szellemi és anyagi jólétének fejlődését és gyarapodását. Ezen czélra a törvényhatóságok, a közigazgatás feladatainak teljesítésén kívül, mint a közszellem tényezői, azzal is hivatva vannak közreműködni, hogy a népet ámító jelszavak és meddő igéretek befolyásától megóvják és a békés egyetértés és hasznos munka magvait ápolják. Tágas tért enged mindezekre azon alap, melyen kedvelt Magyarországom az utóbbi évtizedekben oly örvendetes felvirágzásnak indult, s melynek mint kétoldalú megállapodásnak megingatása úgy a fennálló törvényes állapotban való hitet csökkentené, valamint az ország és az egész monarchia valódi érdekeivel s ennek folytán uralkodói kötelmeimmel is határozottan ellenkeznék . . .«

A központi függetlenségi kör a házhoz intézett kérvényében azt kérelmezte, hogy a szerinte a királyi válaszokban foglalt alkotmányellenes nyilatkozatokért a ház az 1848. évi III. törvényczikk alapján a kormányt vonja felelősségre.

A kérvényi bizottság javaslata, melyet Horváth Béla előadó képviselt a házban, az volt, hogy a kérvényeket a ház irattárba tegye.

Szilágyi Dezső mint igazságügyminiszter a kőszegi királyi válaszra vonatkozó kérvény tárgyalásában vett részt, két beszéddel, s ezekben tüzetesen megismerteti a vita egész anyagát.

Gróf Apponyi Albert a nemzeti párt nevében felirati javaslatot terjesztett elő. »Midőn Felséged — mondja a felirat —

kétoldalú megállapodásnak nevezi (a kiegyezést), feltételezzük, hogy ezzel nem akar az 1867. évi XII. törvényczikknek olyan nemzetközi szerződéses jelleget tulajdonítani, melylyel az jogilag nem bir, hanem csupán arra a körülményre akar figyelmeztetni, hogy a dolog természete és a politikai józanság követelményei szerint csak közös egyetértéssel állapíthatók meg és módosíthatók olyan intézkedések, melyek a monarchia két állama közt fennálló közös ügyeket szabályozzák, és hogy ez a törvény, valamint a monarchia szilárdságát külső formáiban biztosító azon megállapodások, melyek e törvényen alapulnak, az állandóságnak nagyobb mértékével ruházandók fel, mint más, bárminő fontos olyan törvények, melyek kizárólag Magyarország belügyeit érintik.«

Ugron Gábor a függetlenségi párt nevében ajánlott határozati javaslatot ; Asbóth János pedig különállóan terjesztette elő a maga határozati javaslatát. Erről a két javaslatról szól első beszéde bevezető szavaiban Szilágyi Dezső.

Ismételten beszédet mondott még a kormány részéről Wekerle Sándor miniszterelnök, és felszólalt gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter és Hieronymi Károly belügyminiszter. A ház neves tagjai közül részt vettek még a vitában : Ábrányi Kornél, Bartha Miklós, Beőthy Ákos, Hegedüs Sándor, Helfy Ignácz, Herman Ottó, Horánszky Nándor, Horváth Gyula, Polónyi Géza, Szederkényi Nándor, Tisza István, Visontai Soma.

*

Gróf Tisza Istvánnak és Wlassics Gyulának az 1867. évi XII. törvényczikk jogi természetéről legújabban megjelent dolgozatai teljes világításba állítják Szilágyi Dezső itt következő két beszédének, melyeket mint igazságügyminiszter mondott, nagy alkotmányjogi jelentőségét.

Gróf Tisza István a Magyar Figyelő 1911 június 16-iki számában Zolger Ivánnak Der staatsrechtliche Ausgleich zwischen Österreich und Ungarn című munkájáról tanulmányt írt. Zolger az 1867. évi XII. törvényczikk egész szövegét beczikkelyezett nemzetközi szerződésnek mondja s ennek alapján arra a következtetésre jut, hogy e törvény az ausztriai törvényhozás hozzájárulása nélkül nem módosítható. Ezzel szemben Tisza gróf

a Szilágyi Dezső által a kőszegi királyi válasz képviselőházi tárgyalásában kifejtett »önálló alkotás« álláspontján van és visszautasítja azt a felfogást, hogy a törvény módosításába a Magyarországon törvényhozásra hivatott tényezőkön kívül más tényezőnek beleszólása lehetne.

Wlassics Gyula »Az 1867. évi XII. törvényczikk jogi természetéről« szóló tanulmányában, (Budapest, 1911., Franklin-Társulat ; előbb a Budapesti Szemle 1911 deczemberi számában ; bővebb okfejtéssel az Ungarische Rundschau-ban) a kőszegi királyi válasz képviselőházi tárgyalásához fűzve fejtegetését, ezt mondja : Ily körülmények közt született meg a most már Szilágyi nevéhez fűződő elmélet, melyet közjogi irodalmunkban az »önálló alkotás«, »egyszerű törvény« nevével is szoktak megjelölni. A Szilágyi által kifejtett álláspont — írja tovább Wlassics — mint communis opinio nem födi az 1867. évi XII. törvényczikk jogi természetének dogmáját . . . El lehet mondani, hogy főleg az irodalomban csaknem communis opinio az 1867. évi XII. törvényczikk tartalmának legalább is azt a részét, mely a közös ügyek kezelési módjára vonatkozik, szerződéses jellegűnek tartani, és tekintélyes államférfiak is igy nyilatkoztak. Vannak azonban közjogi íróink közt olyanok, kik a törvény szerződéses jellegét ezen a körön túl is kiterjesztik ; de legnagyobb részök, eltérőleg Zolgertől, azt a tételt állítja fel, hogy Magyarország fentartotta magának a jogot arra, hogy ezt a törvényt, amint létrejött, meg is változtathatja. Mégis Wlassics szerint a Szilágyi-féle csaknem kápráztató érvelés ellen felhozható, hogy az ő okfejtése értelmében is a közös ügyek összhangzó kezelési módját csak kétoldalú rendezéssel lehet elérni. Ezért — mondja Wlassics — jogászi érveléssel nehéz megtagadni az 1867 : XII. törvényczikk vonatkozó rendelkezéseitől a nemzetközi szerződéses jelleget. A törvény utolsó szakasza a közös ügyek kezelési módjára vonatkozó rendelkezéseknek tényleges hatályba lépését egyenesen ahhoz a feltételhez köti, hogy a magyar korona országaihoz nem tartozó országok hozzájáruljanak . . . Wlassics a szerződésre irányuló akaratot (igéretet) kifejezésre jutottnak tartja az 1867. évi XII. törvényczikk záradékában. Ez Magyarország részéről azt a készséget fejezi ki, hogy abban az esetben, ha Ausztria alkotmányos képviselete a záradékban foglalt ajánlathoz hozzájárul, a megegyezés létrejön. A lényegre nézve az

ausztriai törvényhozás részéről a feltételként kifejezett akaratnyilvánítás bekövetkezett ; a consensus tehát létrejött. A közös ügyek kezelésének mai állapota eszerint a két állam alkotmányos úton kifejezett souverain akaratának megegyezésén alapszik. Ez pedig lényegében, jogi konstrukciójában nem más, mint szerződéses elem. És ezt, ha formáiban nem is a szokásos formális szerződés, úgy kell tekinteni mint szerződést. A magyar állam azt az igéretet tette az 1867. évi XII. törvényczikk 69. §-ában, hogy a közös ügyek kezelési módjára nézve megtartja azt, amit törvényében a közös ügyek kezelési módjára nézve igér, viszont Ausztria is a maga törvényében igéretet tesz arra, hogy megtartja azt, amit a közös ügyek kezelési módjára nézve vállalt. Ez és nem más a szerződés tárgya. A törvény semmi támasztékot nem nyujt arra, — mondja Wlassics — hogy az 1867. évi XII. törvényczikk tartalmából a törvényhozás mást szerződés tárgyává kívánt volna tenni. Ebből következik, szerinte, hogy nincs kizárva az egyik és a másik államra nézve a különben is határidőhöz sem kötött akaratmegegyezés egyoldalú felbontásának jogi lehetősége. Az nem volt a szerződés tárgya, hogy az akaratmegegyezés felbontása a másik fél hozzájárulásához van kötve.

Tanulmányának eredményeképen Wlassics Gyula, a korlátolt szerződési elmélet felfogásához csatlakozva, saját álláspontját ezekben foglalja össze : 1. Az 1867 : XII. t.-cz. egész szövegében nem beczikkelyezett nemzetközi szerződés. 2. Az 1867 : XII. t.-cz.-ben mindazok a rendelkezések, melyek a közös ügyek kezelésének módjára vonatkoznak, úgy tekintendők mint nemzetközi szerződés. 3. A magyar törvényhozás souverainitását az 1867 : XII. t.-cz. nem érinti. A határidőhöz nem kötött 1867. évi XII. t.-cz. megváltoztatásához más tényezőnek, mint a magyar országgyűlésnek és a királynak hozzájárulása nem szükséges. Az 1867 : XII. t.-cz.-et a magyar törvényhozás megváltoztathatja, úgy amint az létrejött. 4. Magyarországon más, mint a magyar törvény nem kötelező. 5. A közös ügyek kezelési módjának normális megváltoztatási módjául elismerendő a megegyezési mód.

Gróf Tisza István a Magyar Figyelő 1912 január 1-i számában foglalkozik Wlassics tanulmányával. Kifejti, hogy Zolgernek merőben téves álláspontjával szemben áll az a magyar állás-

pont, melyet Szilágyi Dezső mint felelős miniszter formulázott, gróf Tisza István pedig mint miniszterelnök nemcsak hirdetett, hanem elfogadtatott az osztrák miniszterelnökkel is. Az 1867-iki kiegyezési akczió alatt és az ezt követő időkben — mondja gróf Tisza — a helyes közjogi álláspont teljes jogászi preczizitással jut érvényre a Deák-párt vezető tagjainak összes nyilatkozataiban. Ezt a fonalat veszi fel újból Szilágyi Dezső 1893-iki epochális fejtegetésével. Ő fejtette ki, a törvény tartalmára és létrejöttének történetére alapítva, azt a jogi felfogást, mely diadalmasan került ki az 1903-iki válságos év bonyodalmaiból is . . . A Szilágyi-féle magyar felfogás ütközött meg az osztrák miniszterelnökével, aki kezdetben a kiegyezési törvényről mint a monarchia alaptörvényéről beszélt, mely a közös ügyeket és a hadsereg körüli fejedelmi jogokat megállapító részében is csak a két állam egyetértő elhatározásával változtatható meg . . . Az osztrák miniszterelnök 1903 november 25-iki kijelentései szerint : 1. osztrák-magyar kiegyezési törvény nincs ; 2. az osztrák és a magyar törvény a korona hatáskörére és az országgyűlés jogaira nézve elkülönített rendelkezéseket tartalmaz ; 3. e törvények egyoldalú változtatása gyakorlatilag nem lép hatályba, hacsak azt nem akarjuk, hogy vacuumhoz, vagy — ami fontosabb — personal unióhoz ne vezessen. Ezzel illetékes osztrák részről ismertetett el, — mondja gróf Tisza — hogy a közös ügyeket külön osztrák és külön magyar törvény szabályozza, amelyek egyoldalú változtatása létrehozhat personal uniót, csak újabb paritásos kezelést nem valósíthat meg a másik állam hasonló eljárása nélkül.

Wlassics az eszmecserét befejező czikkében (Magyar Figyelő 1912 január 16-iki száma ; Ungarische Rundschau 1912. áprilisi száma) ezt írja : Nyilvánvaló, hogy azt az eredményt, melyet gróf Tisza István elért az osztrák miniszterelnök 1903 november 25-iki kijelentésében, teljesen biztosítja a magyar korlátolt szerződési elmélet is, mert hiszen ez a szerződésszerűség elvét a közös ügyek kezelési módjára korlátozza, az 1867. évi XII. törvényczikknek többi részére nézve pedig egyáltalán nem ismeri el a szerződéses jelleget. Ha ezzel az elmélettel is elérhet ük azt az eredményt, hogy a közös ügyek kezelési módjára nézve csak az akaratmegegyezés fentartásához vagy az akaratmegegyezés pótlásához szükséges mindkét fél hozzájárulása, ellenben az

akaratmegegyezés egyoldalú megszüntetésének jogi lehetősége nincs kizárva, akkor a gyakorlati eredményben minden különbség elenyészik a korlátolt szerződéses elmélet és az »egyszerű törvény«-jellegre alapított elmélet között ... A »kétoldalú megállapodás« kifejezés, melyet az »önálló alkotás« elméletének megalapítója, Szilágyi Dezső használ, csupán elburkolja a szerződéses elemet, csak elbeszéli azt, hogy miként jött létre a megegyezés a két állam közt ... De azt az állapotot, azt a kapcsolatot, melyet a két törvény a közös ügyek kezelésének módjáról létrehozott, jogelvileg nem minősíti. A korlátolt szerződési elmélet a modern államtanban gyökerezik, mert ennek alapelve szerint, ha két állam között bármiféle kapcsolat nem hódításból, nem erőszakkal, de szabad elhatározásból keletkezik, akkor az a kapcsolat nem nyugodhatik máson, mint a két állam közt létesült szerződésen.

A gróf Tisza és Wlassics közt folyt eszmecsere a tudományos irodalomban máris visszhangot támasztott.

A Budapesti Szemle 1912 márcziusi számának A—d jegyű czikke, Tisza és Wlassics tanulmányaival foglalkozva, ezt írja:

Concha Győző azt tanította, hogy a kiegyezési törvény nem egyszerű törvény, hanem ott, ahol a közös ügyek intézésére nézve határoz, szerződés ... Alapjában Wlassics is e tételt hirdeti igen alapos tanulmányában. Wlassics közeledik némikép az »önálló alkotás« elméletének híveihez, anélkül, hogy feladná a szerződéses elméletet, mert reméli, hogy így a magyar jogi és politikai közvélemény könnyebben juthat közös megállapodásra e kérdésben, ami valóban óhajtandó volna, tekintve azt, hogy az osztrák tudomány egyre támadja a magyar közjogot és gúnyosan hivatkozik arra, hogy a magyar tudósok és államférfiak még maguk közt sem birnak megegyezni arra nézve, vajjon szerződés-e az 1867. évi XII. törvényczikk, vagy pedig egyszerű törvény ... Gróf Tisza István el akarja dobni a szerződés-elméletet jogi szempontból, sőt még politikaiból is, mert szerinte Deák politikájának támfalait gyöngíti, a magyar közjogi ellenzéknek és a magyarfaló centralista vagy foederalista irányzatnak malmára hajtja a vizet, aki — a szerződési elmélettel — a magyar állam jogi megkötöttségét igyekszik az 1867. évi XII. törvényczikkbe belemagyarázni.

Egy másik ismertetés Tisza és Wlassics vitájáról Buza László sárospataki jogakadémiai tanár tollából a Magyar Társadalomtudományi Szemle 1912 februári számában jelent meg. Szerinte itt parallel törvényhozásról van szó ; egyik állam sem kötötte le a maga akaratát a másikkal szemben ; az egyoldalú változtatásnak tehát semmi jogi akadálya.

Zolgernek szóban levő munkájáról a Schmoller-féle Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung u. Volkswirtschaft 1912 első füzetében Bernatzik, bécsi egyetemi tanár ezeket írja : Den grundlegenden Unterschied zwischen einer Vereinbarung und einem Vertrage hat er (Zolger) völlig verkannt. Beiderseits ist dasselbe gewollt worden. Aber damit die Vereinbarung zu einem Vertrage gedeihe, ist es notwendig, dass sich die Parteien gegenseitig das Versprechen geben, das Vereinbarte als für sich bindend anzuerkennen. Und dieses gegenseitige Versprechen ist im Jahre 1867 nicht gegeben und nicht angenommen worden . . . das gegenseitige Versprechen, an dem Inhalt der Vereinbarung nichts einseitig ändern zu wollen, fehlt.

*

Első beszédét e vitában 1893 október 12-ikén mondta Szilágyi Dezső.

Szilágyi Dezső

A tegnapi vita, tisztelt ház, két új határozati javaslatot hozott a vita keretébe, és szándékom főleg, ha nem is kizárólag e határozati javaslatokkal foglalkozni, melyek abban — és ellenzéki szempontból helyesen — mind egyetértenek, hogy a kormány iránti bizalmatlanságot és megrovást fejezik ki, de azután tartalmukra nézve annyira eltérnek, hogy ha külön veszem őket, ezt az egész ház igazoltnak fogja találni.

Ami az Ugron Gábor képviselő úr által beterjesztett határozati javaslatot illeti, — ezt veszem elsőnek fejtegetésem alapjául — csak sajnálatomat kell kijelentenem, nem a fölött, amit a határozati javaslat tartalmaz, hanem hogy az azt kommentáló, megengedem, nagy tűzzel és ékesen (Felkiáltások a szélsőbalon : És igazsággal !) előadott beszéd, minden ékessége mellett, a vita színvonalát leszállította. (Mozgás a szélsőbalon.) Leszállította a vita hangjának emelkedett színvonalát, mert a politikai becsmérléseknek oly

sorozatát és oly kifejezésekben mutatja fel ezen kormány és ezen párt ellen, amely kifejezések az eddigi vitában elő nem kerültek és amelyek a vita érdeméhez s a vitának hévvel, eréllyel és fényesen való folytatásához egyáltalában nem is tartoznak. (Igaz ! Úgy van ! jobbról. Zaj a szélsőbalon.) De ezzel később fogok foglalkozni.

Az első, amivel foglalkozom, a határozati javaslatoknak az érdeme, összekapcsolva a felszólalásoknak azon érdemével, amelyek a határozati javaslatokba felvett pontokkal egyeznek.

Én, tisztelt ház, nem szívesen bár, mert tudom, hogy a ház hangulata és a ház atmoszférája nem alkalmas a jogi fejtegetésekre, (Felkiáltások a szélsőbalon : Dehogy nem !) elérkezettnek látom az időt arra, hogy az 1867 : XII. törvényczikk jogi természetét igénytelen nézetem szerint megvilágosítsam. (Halljuk ! Halljuk !) És teszem ezt azon fonál kapcsán, melyet a túlsó oldal nyujt, — inkább a függetlenségi párt — ahonnan az a vád emeltetett ezen nyilatkozat és ennélfogva természetesen a kormány ellen, hogy az 1867. évi XII. törvényczikknek jogi természetét tévesen tolmácsolta a koronának, és amint ott kifejezték magukat, azt »kétoldalú szerződésnek« mondta, mely Ausztria és Magyarország közt jött létre — pedig az ezzel a természettel nem bír.

Tisztelt képviselőház ! Először is nyilatkozni szándékozom az 1867 : XII. törvényczikk jogi természetéről, (Halltuk !) s ennek folyamán azokra a nyilatkozatokra térek át, melyek a kőszegi, a kormány által tanácsolt és felelőssége alatt mondott válaszokra tétettek.

Akár formáját, megalkotásának körülményeit, akár az annál nyilvánuló egyező jognézeteket, szóval, egész létrejöttét tekintsem az 1867 : XII. törvényczikknek, az nézetem szerint nem szerződés Ausztria és Magyarország között, (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon) és éppen ezért, uraim, ez a jognézet, mely magának a törvényczikknek tételeiben is ki van fejezve, a törvény megalkotásakor úgy a kormány, mint midőn még nem volt kormány kinevezve, az előkészítő stádiumokban, az akkori többségben levő párt vezérei részéről és a kisebbségben levő pártok vezéreinek felfogása szerint is egyező volt.

Madarász József : Csak az egyik ellenzéki párton !

Igen, ha megengedi a tisztelt képviselő úr, a volt balközépre és annak vezéreire céloztam. Igaz, hogy maga azon törvényczikk, nem létrejöttére és megalkotására nézve, — mert erre nézve elemeiben semmi különbség nincs — hanem hatálybalépésére nézve tesz különbséget. Az egyik az, hogy szövege arra mutat, hogy annak körülírása : mi ismertetik el mint a pragmatica sanctio folyománya közös ügynek, deklaratív természetű. Ez a pragmatica sanctio tartalmának, mely az 1723 : I., II. és III. törvényczikkek által törvénybe iktattatott, a kifejtése, s erre nézve nem egyszer nemcsak a házban, nemcsak a bizottságokban, hanem közjogi okiratokban is, minők a bizottsági jelentések, melyek ellenmondás nélkül elfogadtattak, az a jognézet fejeztetett ki, hogy Magyarország azt, hogy a pragmatica sanctio folyományai szerint mik tekintessenek közös ügyeknek, a magyar közjog szerint önállóan, függetlenül minden más faktortól, királyával egyetértőleg határozza meg. És e felfogásnak kifejezése lett a törvényczikknek az az intézkedése.

Egy második alkatelemre, t. i. a kezelési módozatokra nézve is, a megalkotás — kérem erre figyelmüket — önálló volt a Magyarország és a király között létrejött törvény alakjában.

Ezen módozatokra vonatkozó jogtételek nem deklaratív természetűek, hanem a 23. §. szerint a helyzet azon változásából váltak czélszerűvé, hogy Ausztria alkotmányos jogokkal ruháztatott fel.

A hatályba lépés erre a részre nézve feltételhez (Felkiáltások a szélsőbalon : De nem az egészre !) — ismétlem : a hatályba lépés a törvényczikk utolsó szakasza szerint világosan ahhoz a feltételhez köttetett, (Mozgás és zaj a szélsőbalon) — és itt kérem, méltóztassanak a feltételre vigyázni — hogy ha Ő felségének többi országai és királyságai alkotmányos úton annak tartalmához hozzájárulnak. (Úgy van ! jobbról.)

Tisztelt ház ! Ez a keletkezése a törvényczikknek. Igaz, kétszer szóba került a képviselőházban és két alkalommal felvettetett az a kérdés is : vajjon a törvény azon részének hatályához, — nem megalkotásához, hanem hatályához —

hogy mik tekintessenek közös ügyeknek a pragmatica sanctio folyományaként, nem szükséges-e a lajtántúli, az ausztriai állammal való egyetértés és közös megállapodás. (Halljuk! Halljuk!)

Arra, hogy e kérdés felvettessék, támpontot szolgáltatott és alkalmat nyujtott főleg a törvénynek 18. §-a, mely így hangzik: »Ezek azok a tárgyak, melyeknek a fent írt módon közössége a pragmatica sanctióból folyónak tekintetik. Ha ezekre nézve mindkét fél egyetértésével megtörténik a megállapodás: kölcsönös alku által előre kell meghatározni azon arányt, mely szerint a magyar korona országai a sanctio pragmatica folytán közöseknek elismert ügyek terheit és költségeit viselendik«. Tehát: ha ezekre nézve mindkét fél megállapodásával megtörténik az egyetértés ....

Ugron Gábor: A quotára!

Nem a quotára, hanem »azon tárgyakra nézve, melyeknek közössége a pragmatica sanctióból folyónak tekintetik« — mondja a törvény. (Úgy van! jobbról.) Ez adott némi támpontot annak a véleménynek, hogy a mindkét fél egyetértésével történt megállapodásnak meg kell lenni, mielőtt a quotára nézve az előkészítő bizottság kiküldetik. Ezen bizottság által a törvény 19. §-ában meghatározott módon alkudozásba lépünk már most a törvény alapján az ausztriai államnak alkotmányos képviseletével.

Itt felvilágosításként meg kell mondanom, hogy midőn e kérdés érintetett, megint úgy a Deák-párt, mint a balközép minden felszólalása abban konkludált, hogy itt a két fél egyetértése és megállapodása alatt a magyar király és a magyar országgyűlés értendő, (Úgy van! jobbról.) nem pedig Ő felsége többi országai és tartományai és a magyar állam, és hogy ennélfogva, mihelyt a törvény meg van alkotva a két fél egyetértésével, — mert másként úgy sem lehet törvényt alkotni — elérkezett az időpont arra, hogy a quota meghatározása iránt a bizottság kiküldessék.

Ez a jognézet az akkori, a Csengery Antal által beterjesztett jelentésben nyiltan ki van fejezve, és ez — mint mondom — még azok részéről is, akik a balközépen ültek és akik a quota-bizottság az idő szerinti kiküldését ellenezték, — nem

ebből az okból, hanem más alapon — mint helyes és mint a magyar országgyűlés jognézete ismertetett el.

Ennyit tehát e törvény jogi természetéről. (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk ! Halljuk !)

De már most . . .

Egy hang a szélsőbalról : Itt be kell fejezni !

Ezt a szolgálatot nem tehetem meg, (Tetszés jobbról.) mert a kérdés leglényegesebb részét hagynám homályban.

Egy hang a szélsőbalról : Ez lesz aztán a csavarás !

Szokjunk egy kicsit, ha nem is kölcsönös tiszteletre, hanem egymás iránt a türelemre ; hiszen a képviselő úr még azt sem tudja, mit fogok mondani, (Derültség jobbról.) és máris egy divinációval kisüti, hogy az csavarás lesz. Hogyha az lesz, majd álljon fel a képviselő úr és czáfoljon meg. (Élénk helyeslés jobbról. Halljuk ! Halljuk !)

Hasonló nézet nyilváníttatott korábban, egy más alkalommal, az ellenzék egyik vezére részéről, akkor, midőn az országos megállapodás alapján formulázott törvényjavaslat került tárgyalás alá.

Ha tehát ezek a jogtételek kétségtelenek : a kérdés, mely tulajdonképen előtérbe lépett, az, hogy mely módon — jogi módokról van szó — lehetséges az 1867-iki úgynevezett kiegyezésnek megváltoztatása.

Erre is nyiltan és határozottan megfelelek, tisztelt ház. (Halljuk ! Halljuk !)

Nézetem szerint erre két alkotmányos mód kínálkozik. (Halljuk ! Halljuk !) Mindkettő alkotmányos, ennélfogva a kettő közt a választás czélszerűségi szempontoktól függ.

Ha a XII. törvényczikkre nézve egyáltalában a változtatás kérdése felmerülne : követhetjük, mert semmi sem gátol ebben, a szerződési módot, melyet 67-ben jó okokból nem követtek : kiküldhetünk bizottságot, mely érintkezhetik a másik állam törvényhozásának bizottságával, oly czélból, hogy egyértelmű javaslatot terjesszenek elő, vagy bízhatnók az előkészítést a kormányok érintkezésére, és e javaslatok alapján határozna, természetesen magára nézve kötelezően, mindegyik államnak törvényhozása.

De ez a mód nem az egyedüli és nem kizárólagos. Történhetik a törvény megváltoztatása úgy is, amint a törvény

létrejött. (Halljuk ! Halljuk !) Miként t. i. a törvény megalkotása, mint minden más törvénynél, a király, a fejedelem egyetértésével is történik, annak megváltoztatása is így történhetik . . . .

Több hang a szélsőbalon : Egészen helyes !

. . . s ugyanazon tekintetek, melyek 1867-ben irányadók voltak, fogják javasolni azon clausula felvételét is, hogy a két állam közti alkotmányos érintkezési módok meghatározásánál, úgy amint 1867-ben történt, azoknak az intézkedéseknek nem létrejötte, hanem hatálya tétessék függővé a másik állam parlamentjének hozzájárulásától. Ezt különben, hogy megjegyezzem, annyira természetesnek tekintették 1867-ben a balközép vezérei részéről is, hogy midőn az indítványoztatott, hogy ez a feltétel hagyassék ki, ezt azzal indokolták, hogy az úgyis magától értetik, mert a kezelési módozatok a közös ügyek elintézésénél abban állnak, hogy az elintézésre részint közös organumok állíttatnak fel, — ezek a közös miniszterek — részint az egyik államnak a másikkal való érintkezése delegátiók útján történik, és azt mondták, hogy a dolog természetében van, hogy ha Ő felsége többi országai és tartományai nem választanak delegátiókat, akkor delegátió által intézkedni nem lehet. Magam is azt tartom, hogy egyik állam a másikra kötelezőleg nem szabhatja meg, hogy mi tekintessék közös organumnak ; nem állapíthatja meg, mi a közös organumnak hatásköre ; és ha ott a delegátió hatáskörébe nem mennek bele, akkor az érintkezésnek ez a módja meghiusult, mert nem volna kivel érintkezni. Ez volt az akkori, az én nézetem szerint helyes felfogás, és részemről ma is helyeslem azt, hogy ezt a törvényben ki is fejezték.

Mondom tehát, a megváltoztatásnak ugyanaz a módja is teljesen alkotmányos volna, mely 1867-ben követtetett. De tisztelt ház, — s erre súlyt kell helyeznem — 1867-ben sem éltek abban a csalódásban, 1867-ben sem hitte senki, sem az ellenzéken, sem a Deák-párton, hogy e törvény megalkotásával a közös ügyek, a pragmatica sanctióból kifolyó közös viszonyok mindkét államra kiterjedő hatállyal rendezve vannak. (Úgy van ! jobbról.) Ezt senki sem mondta akkor. Magyarország vette át a kezdeményezést ; rendezte

önállólag, rendezte királyával, rendezte törvény alakjában ; de tudta, hogy ez a rendezés csak Magyarországra nézve teremt jogállapotot, csak Magyarországra nézve foglal magában rendezést. Hogy a rendezésnek mindkét államra kiterjedő hatálya legyen, arra szükséges az, hogy a lajtántúli, az ausztriai állam éppen oly önállólag, saját alkotmánya szerint, ezen törvénnyel egyező törvényeket hozzon. Ekkor van a közös viszonyok és ezek kezelési módozatainak műve befejezve és létesítve.

És politikailag is van két oldala a dolognak. (Igaz ! Úgy van ! jobbról.) Mert ha csak az egyik állam változtat, ha csak az egyik állam nyúl ehhez a rendezéshez — hiszen senki az ő jogát, hogy törvényt alkothat, kétségbe nem vonhatja ; ez még nem a rendezés. Mert rendezés csak akkor van, ha az mindkét állam részéről saját alkotmánya szerint kötelezőleg mint annak jogrendje megalkottatik. (Igaz ! Úgy van ! jobbról.)

Éppen ezért ne méltóztassék a kőszegi választ abban az értelemben venni, nem is úgy volt az tanácsolva, és ennélfogva nem is úgy volt mondva, és ennélfogva nem is úgy illet bennünket a felelősség, mintha ott a XII. törvényczikkelynek jogi karakterisztikuma volna előadva. (Általános helyeslés.) A közös ügyek rendezésének karakterisztikuma, politikai jellemzése foglaltatik abban, még pedig oly politikai jellemzése, amelyet, midőn ezen törvény létrejött, sem az azt megalkotó, azaz indítványozó Deák-párt, sem az azt ellenző balközép vezérei mint politikai jellemzést kétségbe nem vontak. (Általános élénk helyeslés.)

Ennek a megállapítása után legyen szabad kérnem a tisztelt háznak nyugodt és hűvös figyelmét a válasznak szerkezetére és szavaira. A válasz ily értelemben veszi kétoldalú megállapodásnak ; feltünteti azt, hogy a közös ügyek teljes hatályú rendezéséhez, a probléma gyakorlati megoldásához mindkét oldalon, ha nem is azonos, de lényegileg egybehangzó megállapodás kellett mindegyik államban, kellett a megállapodás a maga alkotmánya és törvénye szerint önállólag, és a XII. törvényczikk nem mint szerződés, mely tisztán jogi fogalom, lett feltüntetve.

Most, tisztelt ház, mi volna ennek a megingatása ?

(Halljuk ! Halljuk !) Nem jogilag való megingatása, hanem politikailag való megingatása, amire itt czélzás történik. Megvan rá a jogi lehetőség, és bizonyára egy publiczista se tagadja, se itt, se másutt, hogy az egyik állam alkot egy törvényt fejedelmével ezen közös viszonyok tekintetében, megvan rá a jogi lehetőség, hogy az a törvény létrejött, és mondjuk pl. érinti a közös ügyeket vagy a közös ügyek kezelési módozatát, de mert egy megfelelő törvény ott nem alkottatik, miként áll a dolog ? Nem megváltoztatva, nem módosítva, nem kicserélve van az alap, hanem meg van ingatva. (Igaz ! Úgy van ! jobbról.) Miért ? Mert itt, az egyik államban — mert hiszen ez mind a két államban lehetséges — létrejön egy módosító rendezés, a másik államban pedig nincs módosító rendezés. Míg ennek a módosító rendezésnek, mely, mondjuk, korrekte, alkotmányos úton jött létre, jogi érvényességét kétségbe vonni nem lehet, de kétségtelen, hogy politikai hatása az alapnak megrendítése, az alapnak megingatása volna, nem pedig egy új rendezés, nem a rendezésnek módosítása. (Tetszés.) És ha a kormány tanácsával Ő felsége arra utal, hogy ennek az alapnak megingatása Magyarország és a monarchia érdekével ellenkezik, — hogy miért van az egész monarchia említve, ha megengedi tisztelt képviselőtársam, később rátérek — mert konstatálja a monarcha, amit konstatált a trónbeszéd is, szintén a mi felelősségünk mellett : hogy mily örvendetes fejlődésnek indultak ezen az alapon az ország ügyei ; (Mozgás a szélsőbaloldalon. Igaz ! Úgy van ! jobbfelől.) ha, mondom, konstatálja ezt, és ha azt mondja a fejedelem, hogy úgy a monarchia, mint az állam érdekei ellenzik ezt a megingatást, ami felett kétség még nem is lehet, még azoknál sem, kik a megváltoztatására törekszenek, s ennélfogva, mert az állam és a monarchia érdekeivel ellenkezik, a király kötelességével is ellenkezik — nem a legalkotmányosabb téren marad-e a király, midőn az ország érdekeit, a monarchia érdekeit veszi királyi kötelessége mértékéül ? (Élénk tetszés és helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.) Honnan egyébből meiítse egy kötelességtudó, alkotmányos király kötelességeit, mint az ország és a nemzet érdekéből ? (Élénk tetszés és helyeslés jobbfelől.)

Mi nemcsak a megingatást, de a megváltoztatást se tartjuk az ország érdekében állónak. Az idő, e nagy kritikus, huszonöt év tapasztalata szól mellettünk. Ez meggyőződésünk, amint ismerjük a magyar állam érdekeit jelenben és emberi tehetség szerint előreláthatjuk a jövőben.

De, tisztelt ház, legyen szabad itt mellékesen — ez alkalommal nem említve többet a jogi fejtegetésekből; hiszen ha kétségbe vonatnak, a tisztelt ház bizonyára újra megajándékoz türelmével (Halljuk! Halljuk!) — egy ezzel nem válhatatlan összefüggésben levő, de mégis összeköttetésben álló tévedést itt revelálnom, melyet Visontai Soma tisztelt képviselőtársam nézetem szerint elkövetett. Ő úgy nyilatkozott beszédében, hogy a pragmatica sanctio, mely az 1723. évi I., II. és III. törvényczikkben be van iktatva, nem Ausztria és Magyarország közt is ünnepélyes szerződés, hanem csak a nemzet és királya közt.

Nem szándékom, tisztelt ház, e kérdést a vitába bevonni, de a jogi, különösen a közjogi nézetekben bizonyos folytonosság igen szükséges, és ennek ellenében engedje meg tisztelt képviselőtársam azt, amit e háznak legrégibb tagjai nagyon jól ismernek: hogy az 1861-iki, de különösen 1867-iki tárgyalások alkalmával azon párt ismételt kijelentései szerint, mely mint országgyűlési többség az 1867. évi XII. törvényczikket megalkotta és amelyet mind annak értelmére, mind az azt kísérő közjogi felfogásra vonatkozólag mégis irányadónak kell tekinteni — mondom, úgy Deák Ferencz ismételt kijelentései, mint különösen az igazságügyi miniszter kijelentései szerint Magyarország úgy tekinti a pragmatica sanctiót . . .

Visontai Soma: Én is azt mondom!

. . . én csak örülök, ha egyetértünk, mert én nem keresek különbségeket — mondom, a pragmatica sanctiót úgy tekinti, mint ünnepélyes alapszerződést, mely nemcsak a fejedelem és az ország közt, hanem a monarchia két állama közt is létrejött és mint ilyen fennáll.

Madarász József: Másképen jött létre Ausztriában!

Ugron Gábor: Akkor egy csomó állam volt Ausztriában, sőt 1727-ben Karinthia alkotmányára is megesküsznek!

Én most e kérdésről nem bocsátkozom vitába, csak ismétlem azt a jogi nézetet, melyet akkor mondtak, amelyet teljes mértékben vallok és magamévá teszek. Mert azt mondták akkor, hogy midőn Ő felségével az az ünnepélyes alapszerződés köttetett, Ő felsége nemcsak magyar király, hanem ausztriai tartományaiban abszolut uralkodó is lévén, a túlsó államot alkotó országok és népek képviseletében fejedelmi teljhatalommal intézkedett. (Nagy zaj és mozgás a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Hogy a szorosan vett közjogi résszel végezzek, legyen szabad Ugron Gábor tisztelt képviselőtársam két idevonatkozó állítását felemlítenem. Az egyik a határozati javaslatban foglaltatik, amelyben az van mondva, hogy megütközést keltett az, hogy az egész »monarchia« kifejezés az összbirodalom értelmében úgy használtatott, hogy Magyarország is beleértetett. Már most, tisztelt ház, nem tudom, hogy miért keltett volna megütközést, hogy az egész monarchia kifejezés használtatott.

Ugron Gábor: Mert fél nincs.

Rájövök erre is. (Halljuk! Halljuk!)

Általános, és közjogilag semminemű félreértésre okot nem szolgáltató szólásmód az, hogy beszélünk az egész országról, pedig nincs fél ország; beszélünk az egész nemzetről, pedig nincs fél nemzet; miért kelljen hát szükségkép fél monarchiának lenni akkor, ha az egész monarchia említtetik? (Mozgás balról és a szélsőbalon. Helyeslés a jobboldalon.)

Tudom én, hogy a képviselő ur arra utal, hogy az egész monarchia kifejezés az összbirodalom értelmében használtatik. Ez a szó, hogy összbirodalom, vagy talán, hogy a ház tisztelt tagjainak fülében megszokottabban csengjen, a »Gesammtmonarchie« — ez, uraim, egy kifejezés, amely az abszolut korszakban használtatott bizonyos politikai szinezéssel, és amely azt az alkotmányellenes tényt akarta jelenteni, hogy a monarchián belül Magyarország függetlensége megszüntettetett és beolvasztatott az összbirodalomba. De ha nem akarunk a kákán is csomót keresni, ma, midőn nem is az »összbirodalom« szó, hanem az »egész monarchia« kifejezés használtatik egy rövid válasz néhány sorában, amelyben egyenesen a Magyarország független-

ségét ünnepélyesen újra konstatáló törvényczikkre is allusio történik — miért jelentse itt az »egész monarchia« kifejezés nem az osztrák-magyar monarchiát mint közjogi fogalmat, hanem attól eltérő valamit, és mi ok van a letünt, remélem örökre letünt abszolut korszak szólásmódjának használatát ebben keresni és találni ? (Helyeslés a jobboldalon.)

Van még egy körülmény, amire a közjogi fejtegetést ki kell terjesztenem, és ez Ugron tisztelt képviselőtársamnak az a nyilatkozata, melyben, midőn a különbségeket fejtegeti az 1867. évi XII. törvényczikk határozmányai és a közös ügyekről és azok kezelési módjáról alkotott ausztriai törvény közt, azt mondja, hogy a magyar törvény 24. és 25. szakaszaiban egyenesen alapfeltételéül tűzi ki az úgynevezett kiegyezésnek — rövidség okáért így nevezem — azt, hogy Magyarország alkotmánya fentartassék és Ausztriának is alkotmánya legyen, mert csak alkotmányos állammal és alkotmányos nemzettel akarják a javaslatba hozott érintkezési módot. Ez eddig így van. Hanem ebből tisztelt képviselőtársam azt következteti, hogy ha a magyar alkotmány eltöröltetnék, — természetesen nem törvényes módon — akkor eo ipso érvényét vesztené az 1867. évi XII. törvényczikk, a törvénynek erejénél fogva, és eltörléséhez semmi törvényhozási aktus kívántató nem volna. És azt is mondja, hogy elégséges, hogy Ausztriában megszűnjék az alkotmányosság, hogy ez a törvény Magyarországra nézve érvénytelen legyen, anélkül, hogy a törvényhozás újabb intézkedéseket hozna.

Hát, tisztelt ház, hasonló állítást Ausztriára nézve itt fejtegethetőnek nem tartok. De amit Magyarországra mond, az én nézetem egészen más. Hiszen az egyszerűen rendkívüli abnormitás volna, hogy egy törvény érvényességét ne azáltal veszítse el, ha a király és a nemzet az 1791-iki törvény nagy alapelvének megfelelőleg azt eltörli, hanem elveszítse loyális, törvényes érvényességét ez a törvény egy abszolutisztikus hatalmi aktus által, ami nem is itt, hanem egy más államban történik. Hiszen én nem mondom, hogy gyakorlati eshetőségekről beszélek ; csak azt akarom jelezni, hogy hova visz ez az alkotmányos teória. Hiszen akkor nem volna-e kényelmesebb módja a hatalomnak az 1867.

évi XII. törvényczikktől menekülni, mint az, hogy az országnak egész alkotmányát eltörülje?

Igaz, hogy Magyarország mindig azt tartotta, hogy az alkotmánynak, de nemcsak alkotmánynak: egy törvénynek is egyetlen sorát hatalmi aktussal el nem lehet törülni, és ha tényleg azok hatályuktól megfosztatnának, csak azok hatályának in integrum restitutióját követelheti a nemzet; de hogy azért, mert ilyen hatalmi aktus az alkotmányt hatályától megfosztotta, ez a törvény jogilag eltörültnek tekintessék és ehhez további törvényhozási aktus ne legyen szükséges: ez, uraim, bocsássanak meg, oly jogi abnormitás, amely sem az 1867. évi XII. törvényczikkben nincsen benne, sem semmiféle alkotmány alapelvével össze nem egyeztethető.

Ha értelmét akarjuk keresni az idézett szakaszoknak, ennek értelme fel van világosítva azáltal, hogy midőn az 1867-iki törvényczikk keletkezett, az országos megállapodásból szövegeztetett, és ez az országos megállapodás azt fejezi ki a 23. és 25. szakaszokban, hogy: »bármi legyen a közös ügyekre és azok miként kezelési módjára nézve az országgyűlés megállapodása, véleményünk szerint az tettleg életbe nem léphet mindaddig, míg az ország alkotmánya egész terjedelmében vissza nem állíttatik«. Ez az egyik alapfeltétele a javaslatnak. A másik alapfeltétel az, hogy: »a teljes alkotmányosság Ő felsége többi országaiban is életbe lépjen, mert mi ezen országokkal csak mint alkotmányos országokkal léphetünk bármi közös viszonyra nézve érintkezésbe; Ő felsége maga is azért kívánja ez ügyek tárgyalásának eddigi módját megváltoztatni, mert a közös ügyek kezelésénél ezen országok alkotmányszerű befolyását nem tartja mellőzhetőnek«.

Ez foglaltatott törvénybe mint országos megállapodás. Igaz, ennek a törvénynek is a sorsa az egész alkotmánynyal össze van forrva. De soha a magyar törvényhozás nem is akarta az abszolut hatalmi szót és erőszakot azzal a hatállyal felruházni, hogy ezt a nagy alaptörvényt vagy bármely törvényt egy hatalmi aktussal, mely az egész alkotmányra kiterjed, jogilag is eltörülje. (Élénk felkiáltások a bal- és a szélsőbalon: Egyet se! Egyet se és ezt se!)

Ezen különben sem vonzó közjogi fejtegetések során áttérek most a határozati javaslat többi részére, azon részére, amely már ezeket mondja : »Miután az 1867. évi XII. törvényczikk fentartása képezi az egyik, megváltoztatása a másik országgyűlési párt létének alapját, a korona nyilatkozata pártállásfoglalásnak tünik fel, miáltal tiszteletlenül megkísértetett a korona tekintélyének párttusákba vonása és pártczélokra való kihasználása. És másodszor, éppen mert ilynemű nyilatkozat tétetett, az alkotmányos kormányforma alapelvét a kormány megsértette az adott királyi válasszal, amelyért természetesen csak a kormány felelős«.

Hát, tisztelt ház, megengedem, hogy Ugron képviselő úr ezen okoskodásának elméleti alapjait adta. De én azokat az elméleti alapokat hamisaknak tartom ; én azokat sem Magyarország közjogának, de többet mondok, még a képviseleti kormányformának alapelveivel sem tartom így általánosságban összeegyeztethetőknek.

Mindenekelőtt legyen szabad a királyi nyilatkozatokra nézve a magyar közjogra hivatkoznom. Bölcsen méltóztatik tudni, hogy a magyar király politikai kérdésekben az ország ügyeiben mindig nyilatkozott 48 előtt is, 48 után is, a parlamenti kormányforma behozatala óta. Én a király állását a kormányzásban és a törvényhozásban a parlamenti képviseleti kormányforma és a jelenleg érvényben levő alkotmánytörvények alapján tartom meghatározhatónak. Ez a döntő, ez az irányadó. Csak mint történeti reminiszczenczziát legyen szabad megemlítenem, hogy még 48 előtt is azt tartották, hogy a koronának minden nyilatkozata és kormányzati cselekvénye tanácsosainak felelőssége alatt áll. És midőn Ferencz császár alatt kifogások, nyilatkozatok és cselekvények történtek, Ulászló egyik dekrétumáig mentek vissza az országgyűlésen, különösen a Karok és Rendek Tábláján, hogy a király tanácsosainak felelősségét ezekért a nyilatkozatokért, cselekvényekért megállapíthassák. És méltóztatik tudni, hogy abban a korszakban, amelyet Beőthy Ákos tisztelt képviselőtársam mint patriarchális korszakot jellemzett, királyi megrovások és nyilatkozatok történtek egyes egyénekhez, testületekhez, politikai maguktartásáért.

A Rendek Táblája felszólalt ez ellen. Nem tagadta ugyan Ő felségének nyilatkozási jogát, de aggodalmát fejezte ki, hogy nyilatkozatai kényszerként és fenyegetésként foghatók fel, amely a közszabadságnak korlátozása volna. Az akkori aulikus kormány azt állította, hogy aki megtámadja a kormány cselekvényeit, ha a királyt nem is említi, mert a kormány a király által adott hatalommal jár el, az a királyt támadja meg. És mi lett ennek a kontroverziának a Karok és Rendek és a főrendek közt a vége ? Az, hogy Ferencz császár boldogult József nádor által kijelentette, hogy a királyi szándéktól és intenciótól távol volt és nem is tehette, hogy a politikai magatartást, vagy amint akkor kifejeztetett, a voksoknak libertását egyáltalában korlátozza. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon : Most tessék ilyen nyilatkozatot megcsinálni !)

A képviseleti kormány behozatalával hazánkban a király helyzete nem változott azzal, amit Ugron tisztelt képviselő úr mondott ; megmaradt, mint eddig volt, a törvényhozás tényezője. Nemcsak alkotmányunk ősi alaptételei, hanem az 1848. évi III. törvényczikk is az akkori szólásmód szerint a végrehajtó, helyesebben kormányzati hatalmat egyenesen Ő felsége jogának nyilvánítják. De a képviseleti kormányforma másik alapelve az, hogy Ő felsége ezt a hatalmat gyakorolhatja, de hatályossága cselekvényeinek azáltal áll elő, hogy kormánya ellenjegyzi, tehát e jogot kormánya útján és annak felelőssége mellett kell gyakorolnia. (Helyeslés jobbfelől. Egy hang a szélsőbaloldalon : Csak amellett !)

Már most, ha ebből azt következtetnék, hogy a képviseleti kormányforma mellett a fejedelmet pusztán alkotmányi czeremóniákat teljesítő organumnak tekintik, nem pedig mint a törvényhozásnak egyenjogú faktorát és mint a kormányhatalom birlalóját, tehát mint jogokkal felruházott, ennélfogva akarattal és véleménnyel felruházott tényezőt, akkor nem állnának sem a magyar közjog alapján, de nem az általános teória alapján sem. Lehetséges az, hogy a fejedelmek a képviseleti kormányformában időlegesen háttérbe lépnek a politikai tényezők sorából. Ez az állapot előállhat múlólag vagy tartósabban ; ez lehet —

hogy úgy mondjam — egyik árnyalata a képviseleti kormányformának ; de hogy el kelljen nekik tűnniök, hogy ez következnék a képviseleti kormányformából : ezt határozottan kétségbe vonom.

Egy hang a szélsőbaloldalon : Következik, hogy a nemzettel együtt legyen !

Jó szót mondott, aki közbeszólott a képviselő urak közül ; nem tudom, ki volt. A képviseleti kormányforma lelke abban áll, hogy a király és a nemzet nemcsak a törvény megalkotásában, hanem hogy a kormányzás irányának megszabásában, a kormányzás konkrét czéljainak felállításában és az eszközök megválasztásában egyértelműleg működjék. Az organum, amely ezen egyetértést hivatásánál fogva kell hogy létrehozza és fentartsa : az a felelős kormány, amely bizalmi organuma a fejedelemnek, aki odahívja, és bizalmi organuma az országgyűlésnek.

Madarász József : És a nemzetnek !

És csak addig teljesíti hivatását, amíg a harmóniát, míg a harmónikus együttműködést a nemzet és a fejedelem közt ez irányban fentartja. De a harmónikus együttműködés nem a parlamenti kormányformának azon állítólagos elve szerint történik, melyet Ugron tisztelt képviselő úr felállított. Hiszen a királynak és az országgyűlésen kifejezett nemzeti akaratnak harmóniába olvadása nem az egyik vagy a másik résznek feltétlen megadásában, hanem a kölcsönös és készségesen elfogadott egymásrahatásban áll. És mert kölcsönösen egymásra kell hatniok : igazán alkotmányos érzésű király sohasem fog végképen és feltétlenül elutasító álláspontra helyezkedni, midőn meggyőződött arról, hogy érett, megfontolt és nemcsak pillanatnyi fellobbanásában vagy múló áramlatok hatása alatt keletkezett, hanem megértett nemzeti akarattal és óhajtással áll szemben. (Általános élénk helyeslés.) És igazán alkotmányos nemzet sohasem fogja kívánni alkotmányos királyától azt a szerepet, melyet Helfy tisztelt barátom szán neki : hogy a többség akaratának egyszerű regisztrálója legyen ; hanem, valamint ő hatni óhajt a királyi meggyőződés képzésére : elfogadja a hatást a király részéről is, keresi vele kölcsönös megértés és engedékenység alapján is az

egyetértést, és törekszik ő is a harmóniára, miként a királynak alkotmányos kötelessége arra törekedni. (Élénk helyeslés jobbról.) Lehetséges és előfordul, hogy ez a harmónia nehezebben jő létre, de állandóan ki nem maradhat, mert akkor az állam válságoknak megy eléje.

Ezzel elesnek azok a következtetések, melyeket az ellenkező elméletre Ugron tisztelt képviselő úr épített. Hamis az a következtetés, hogy a képviseleti kormányforma csak oly királyt ismer, aki csak akkor szólal meg, mikor az, amit mond, mindenki által elismert igazság. Akkor közügyekben, hol a vélemények surlódásából keletkeznek a meggyőződések, sohasem szólhatna; akkor csak egy közhelyeket mondó, akarat nélkül regisztráló árnyékkirály volna, (Élénk tetszés a jobboldalon.) ami a királyi álláshoz, mint az ország és nemzet személyesítőjéhez kötött magas kívánalmaknak sem más országokban, de ilyen király és ilyen királyság hivatásának Magyarországban legkevésbbé felelne meg. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Tisztelt ház! Ily korlátolt értelemben kell venni azt a másik kijelentését is, hogy a király nem azonosíthatja magát egy párttal. Igaz, hogy ő a pártokon kívül, a pártokon felül áll. De a képviseleti formára alkalmazva e kijelentést, jőjjünk tisztába annak tartalma és értelme felől.

A képviseleti kormányforma működésében pártokra van építve. Minden párt formulázza a maga meggyőződését az ország konkrét czéljai és az arra szükséges eszközök tekintetében. És ha megnyerte a nemzet többségét politikai irányának, akkor ezen képviseleti kormányforma maximája szerint a nemzeti parlamentben, mint többség, az egész ország nevében cselekszik. És midőn a királynak harmóniában kell eljárnia a nemzeti akarattal; midőn a czél a képviseleti kormányformában az, hogy a királyi és nemzeti működés kölcsönös hatás és megegyezés alapján összhangba hozassék: akkor igenis azt a politikát, amelyet, mondjuk, csak egy párt, de többségben levő párt vall, és amely szerint közös egyetértéssel intézik az ország sorsát, igenis, vallja a király is, és ezt a meggyőződését politikai cselekményében, midőn alkotmányos szokás szerint nyilatkozni hivatva van, nyilatkozataiban meg is mondhatja. (Helyeslés

a jobboldalon. Ellenmondás a szélsőbalon.) Ez a képviseleti forma folyománya.

Mikor Ő felsége törvényeket szentesít, kormánycselekményeket ajánl, — mert ajánl a trónbeszédben, igaz, a kormány felelősségére ajánl — midőn bizonyos, a törvényhozásban és kormányzásban megállapított irány mellett egyes alkalmakkor nyilatkozik : harmóniában jár el a kormányzó párttal, és lehet-e mondani, hogy midőn ily nyilatkozatok tanácsoltattak, pártirányba vonatik be a fejedelem ? Tényleg azonban mi történik ? Tényleg az történik, hogy miután a képviseleti kormányforma a nemzeti akarat és irány nyilvánulásának más módját nem ismeri, mint a többség által való nyilvánulást, és minthogy a kölcsönös egymásrahatás útján czélja a képviseleti formának a harmónia : nem a többségben levő párttal azonosítja magát a király, de a nemzettel, amelynek kifejezője a többség. (Zajos helyeslés és tetszés jobbról. Ellenmondás a szélsőbalon.)

Nem hízelgek magamnak azzal, nem is törekszem reá, hogy kimerítsem ezt a másik oldalát a tárgynak. Egy észrevételt azonban az eddigiekhez hozzáfűzök. Arra nézve illuziót ne tápláljunk : a pártok, a kisebbségben levők, úgy mint a többségben levők, én megengedem, hajlandók arra, hogy pártérdekben eltérjenek az ország érdekétől, a kisebbségben levők a maguk módja szerint, a többségben levők a maguk módja szerint ; hajlandók arra is, hogy ha attól az igazságosságtól, ha attól az egyenlő mértékkel való méréstől, melyet a kormányhatalom kezelésében az állampolgárok irányában pártkülönbség nélkül kell gyakorolni, ha ettől eltér a kormány, ezt pártérdekben helyeselják. Megengedem, erre is van eset. Sőt arra is hajlandók a pártok, hogy a törvényeknek nem jogi, hanem tényleges mellőzésére szemet hunynának, hogy a pártérdeknek kedvezzenek. S hajlandó erre úgy a többségben, mint a kisebbségben levő párt.

Ily értelemben lehet a kormányt befolyásolni ; hiszen a kormány nemcsak saját pártjának, hanem, amint méltóztatnak tapasztalni, az ellenzéknek hatása alatt is áll. A fejedelem magas állásában — és ezt is teszi az, hogy a király párthoz nem tartozik és hogy azok felett áll — a

pártéletnek és a pártnak túlzásait és visszaéléseit mérsékelheti. (Helyeslés jobbfelől.) És még egy mást is, tisztelt ház. Ha az a teória állana, amelyet Helfy Ignácz tisztelt képviselő úr felállított : hogy a többségben nyilvánuló akarat előtt akár a törvényhozásban, akár a kormányzati irányban, meg kell hajolnia a fejedelemnek, és ezen túlzásokkal szemben önálló álláspontot nem foglalhat el : ez vezetne oda, hogy a fejedelem a párttörekvések körébe levonatik. Különben is a párttörekvések visszaéléseit elvégre az alkotmányos élet meggyógyítja. A pártok nincsenek gránitból ; a nemzet csinálja a pártokat.

Meszlényi Lajos : A kassza ! (Derültség a baloldalon.)

Tisztelt uraim ! Önök is tapasztalhatták, hogy ez igazság. És ahol alapjában egészséges élet van, ily túlzások és visszaélések megszülik eredményüket, mely nemcsak a fejedelem elfordulásában, hanem a kormányt és a pártot fentartó másik tényezőnek, a nemzet többségének elfordulásában is áll.

De ne képzeljük, tisztelt ház, hogy mindig megvannak ezek az állapotok, mikor azokat egyik vagy másik párt akarja vagy óhajtja. (Élénk tetszés jobbról.) Ennek sokkal nagyobb bírája van, mint az egymással dulakodó, szükségképen az érdek és önzés befolyása alatt álló pártok, s ez a bíró : a nemzet ; és ezzel olyan nagyon könnyen visszaélni, mint önök hirdetik és állítják, még saját hitük szerint sem lehet. (Helyeslés jobbról.)

De levonja a fejedelmet a képviseleti formában elismert pártok feletti állásából az is, ha az történnék, hogy a királyt is így azonosítaná a kisebbségben levő párt magával; hogy akkor, amidőn egy párt már megszünt a nemzeti akarat kifejezője lenni, még mindig magához számítja őt, hogy még akkor is mint a királlyal harmóniában levő irány kifejezője szerepel. Ez csak ott áll, tisztelt ház, ahol azt mondják, hogy a fejedelemnek két akarata van : az egyik, melyet a kormány képvisel és mely harmóniában van az országgyűlés és ennélfogva a nemzet többségével, a másik a magánakarat, mely nem azzal, hanem a kisebbséggel, a kisebbség által képviselt nézetekkel van harmóniában.

Gróf Apponyi Albert : Ezt nem mondta senki !

Nem mondom, hogy ezt itt mondotta valaki, de annyira még sem hiszem, hogy a tisztelt képviselő urak ignorálják a nyilvános életben és a sajtóban történteket, hogy azt a tünetet, mely határozottan ellenkezik a képviseleti kormány alapelveivel, mely határozottan levonja a fejedelmet magas alkotmányos állásából, hogy ezt a tünetet ne észlelték, ne hallották és kétségkívül kárhoztatással ne tapasztalták volna.

És most legyen szabad a kormány helyzetére a felhozottak alapján visszatérni. (Halljuk ! Halljuk !)

A kormány helyzete nem az, amit Ugron Gábor tisztelt képviselőtársam mondott, aki a kormány hűségét abba helyezi, hogy haszonért hű, — kétségenkívül politikai hasznot értett — de csak addig tartja a hűséget, míg politikai haszna van belőle.

Tisztelt ház ! Ennek a reánk alkalmazott politikai becsmérlésnek megvilágításával mindjárt foglalkozom. Itt csak azt emelem ki, hogy ennek a kormánynak nem lehet azt alaposan a szemére vetni, hogy a képviseleti kormányforma maximáinak megfelelő álláspontot nem foglalna el, amely abban áll : szolgálni hűséggel, odaadással nemzetet és királyt meggyőződése szerint, és míg eleget tud tenni annak a feladatának, hogy a királyt és nemzetet politikája helyességéről meggyőzze, törvényhozási és kormányzati működésében összhangba hozza : addig meg is tartja az ügyek vezetését ; amint e feladatát egyik vagy másik részben vagy összefüggésben nem teljesítheti, mert vagy iránya nem fogadtatik el, vagy nem képes az összhangot fentartani : akkor — legyenek erről biztosak — ezeket a helyeket kötelességszerűleg, nem áldozatképen, de kötelességének megfelelőleg ott fogja hagyni.

Felkiáltások a szélsőbal felől : Mert kidobják ! Frázisok !

Ezek nem üres szólamok, tisztelt ház ; erre van biztosíték, az egyedüli, de a legnagyobb, tudniillik az, hogy mi legyen az az irány, mik a konkrét célok, mik a rendszabályok és eszközök, melyek szerint Magyarország politikáját irányítani akarja. Ez a kormány ezt részletesen

és határozottan megmondotta, mint bárhol más parlamenti kormány Európában. (Igaz ! Úgy van ! jobbról.) Ő maga szolgáltatta önök kezébe, uraim, a módot, hogy teljes mértékben ellenőrizzenek. De amíg bennünket abban az irányban kötelességszegéssel nem tudnak bebizonyítva vádolni, addig ne hánytorgassanak itt hűtlenséget ; (Zajos helyeslés jobbról.) ne éljenek ellenünk itt semminemű nagyhangzású frázisokkal ; mert addig az nem lesz egyéb, mint a legelfogultabb pártszenvedélynek becsmérlő kifejezése. (Úgy van ! Úgy van ! Zajos helyeslés jobbról.)

És valóban, tisztelt ház, én nem tudom, hogy a képviselő úr akkor, midőn erről a többségről azt mondja, hogy az »igen« rebegésére betanított tömeg ; midőn azt mondja, hogy bennünket csak haszonvágy vezet . . .

Felkiáltások a szélsőbaloldalról : Nemcsak az !

. . . és rögtön megszegnők hűségünket és kötelességünket . . .

Egy hang jobbról : Ők beszélnek és ők szaladgálnak konczokért ! Regálebérlet !

Ugron Gábor : Azt nem tudom, hogy azt mondtam-e, hogy megszegnék !

Azt mondta, hogy az a nemzedék, amely a mi politikai iskolánkból fog kikerülni, a veszély első pillanatában nem védelmezné, hanem kiszolgáltatná a királyt, mert akkor az volna a hasznos. Nem a mi elveinknek tulajdonítja-e ezt ? És mikor azt is méltóztatik mondani, hogy mérget csepegtetünk a király fülébe, és hasonlókat, miket egy ékes csokorba tovább összeszedni nem akarok — nem tudom, mit akar a képviselő úr ezzel elérni ? Azt, hogy elhigyjék, hogy ez így van, midőn ezt minden bizonyíték nélkül mondja — pedig egyedüli bizonyítékok a tények . . .

Ugron Gábor : Hát azok a Standard-czikkek, melyek megjelentek ?

. . . ezt talán még sem képzelheti. (Tetszés jobbról.) Mert hiszen megvan ennek a nemzetnek, (Halljuk ! Halljuk !) 26 éves, újabb alkotmányos korszakunk alatt is kifejlődött az a józan érzéke és tapintata, hogy az ily inszinuációkat, az ily becsmérléseket a kellő értékükre mindig le tudja szállítani. (Élénk helyeslés és tetszés jobbról. Mozgás a

szélsőbaloldalon.) De egyet elérhet a képviselő úr; elérheti azt, hogy koronkint, mikor a legkomolyabb dolgokról van e parlamentben szó, e ház vitáiban, melyek most szépen indultak, belejőjjön az az elem, mely elhomályosítja és háttérbe szorítja a komoly tárgyat, felkorbácsolja és megmérgezi a hangulatot, előidézi a kölcsönös inzultusok kicserélését. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) De ez annak a képviselő úrnak, aki abból a pártból egyik okból azért vált ki, mert a politikai tárgyalásokba mérsékeltebb és tisztességesebb hangot akart behozni, nem lehet a czélja. (Élénk derültség jobbfelől.) Éppen ezért, tisztelt ház, visszatorlásokba nem is bocsátkozom, s csak azt mondom, hogy azt a nemzet sohasem fogja elhinni, amit rólunk és erről a pártról mondani méltóztatott. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.) De még egyebet sem fog a képviselő úr elérni. Azt sem fogja elérni, hogy elhigyjék, amit saját magáról mondott, t. i. hogy ő az, aki ingyen — politikai értelemben véve e szót — (Zajos tetszés a jobboldalon.) fáradozik a közügyekben; hogy ő az, aki egyedül eszményi magasságban tiszteli az alkotmányt; (Élénk derültség a jobboldalon.) hogy ő az, aki egyedül sem jobbra, sem balra nem tesz lépést (Élénk tetszés és taps jobbfelől. Mozgás a szélsőbalon.) politikai haszonért, szóval, hogy magát mint önzetlen, kifogástalan, minta-hazafit mutatja fel. (Élénk derültség jobbfelől.)

És most, tisztelt ház, (Halljuk! Halljuk!) bár hosszan vettem igénybe a ház figyelmét, már azért is, hogy igéretemhez hű maradjak, Asbóth képviselő úr határozati javaslatára térek át, (Halljuk! Halljuk!) amely Ugron képviselő úrétól tartalmára nézve különbözik; egyezik, s egész méltán, abban, hogy a kormány elleni bizalmatlansági votumot tartalmaz.

Polónyi Géza: Mérsékelt szabadelvű párt!

Azt, hogy Asbóth tisztelt képviselő úr mérsékelt szabadelvű párti-e, a közbeszóló képviselő úrral, ha akarja, majd tisztába hozza.

A tisztelt képviselő úr határozati javaslatában nem kis feladatra vállalkozott; vállalkozott arra, hogy ő a pártokat egyesíti, akkor, midőn az ellenzék mindegyik része külön

nézetét, külön álláspontját a fenforgó kérdésben formulázta. Mindenesetre büszke vállalkozás !

Az ő határozati javaslata három részből áll, és mindegyik a legsajátságosabb a maga nemében. Először abban, hogy ő is irattárba rendeli tétetni a kérvényt, hanem úgy, hogy a ház egyszersmind hódolatteljes tiszteletét a korona alkotmányos jogai iránt kijelenti.

Én azt gondolom, tisztelt képviselő úr, hogy ezt az irattárba tételt olcsóbban is el lehet rendelni. (Általános élénk derültség.) És ha már a hódolatteljes tiszteletet ki akarja jelenteni a korona iránt, azt ne csak egy irattárba tétellel kapcsolatosan jelentse ki. (Hosszantartó élénk derültség.)

A második rész még ennél is fényesebb. Az egész vita, amely itt hömpölygött, a körül forgott : érdemel-e bizalmat ez a kormány, vagy sem. Ott (A baloldalra mutat.) azt mondták, nem érdemel bizalmat, kifejezték a bizalmatlanságot. A tisztelt képviselő úr nagyobbat akar eldönteni, ezt is ki akarja jelenteni, de egyszersmind Ő felségét is meg akarja nyugtatni, hogy továbbra is bizalommal vagyunk ő iránta. (Derültség jobbfelől.) És midőn ezt kijelenti, akkor vállalkozik egy harmadik feladatra, (Halljuk !) és itt már mint egy virágcsokrot, önmagát akarja a szerinte extremumba kergetett, de, úgy látszik, ő szerinte visszatért függetlenségi párt gomblyukába akasztani. (Általános élénk derültség.)

Ő a legalaposabban megindokolja, hogy miért nem érdemel ez a kormány bizalmat. Első indoka az, mert a nemzetiségeket hamis állításokkal és meddő igéretekkel tévútra vezette ; ez a kormány tehát az, amely az ország integritásának megbontására irányuló törekvésekre felbiztatta és hamis igéretekkel reábirta. És ez a kormány szerinte még egyebet is tett : olyasvalamit tett, amit a tisztelt képviselő úr lát, de más halandó nem vesz észre, azt t. i., hogy ez a kormány szétszakította az országot oly pártokra, amelyek felekezetiek.

No kérem, nem felekezeti párt (A szélsőbaloldalra és a jobboldalra mutatva.) az sem, meg ez sem. Tisztelt képviselőtársam, nem tudom, harmóniában áll-e önmagával ; (Általános élénk derültség.) azt se tudom, párt-e. (Élénk derültség.) De hogyha párt, akkor erősen felekezeti színe van,

(Zajos derültség.) és úgy látszik, ezt a rémülést önmaga szemléléséből merítette és ezért nyugtalankodik. (Zajos derültség.)

Tisztelt képviselőtársamnak egyéb állításaival ezúttal nem foglalkozom, mert én azokkal az eszmékkel, érvekkel, egészen biztosan tudom, egy más tárgynál fogok találkozni, és akkorra tartom fenn a többit, amikor ezek jobban ki lesznek fejtve. Hanem egyet, tisztelt ház, fel kell említenem, miután a tisztelt képviselő úr nekünk azt a kételkedő és hamleti állapotot tulajdonítja, hogy mi, nem tudjuk ugyan hol, de arra megnyerjük az engedélyt, hogy itt vagy a törvényhozás másik házában bukjunk-e meg. Én elismerésből őt ily kétellyel nem vádolhatom ; ő tudja, hogy hol bukott meg és hol fog megbukni politikájával. (Élénk derültség és tetszés.) Hogy ebben a tekintetben tisztában van magával, azt én hiszem. És míg ez ismételve bekövetkezik, addig én megengedem, hogy vígasztalásul szolgál neki, hogy határozati javaslatának két czélja közül egyet elért : elérte azt az egyet, hogy a ház pártkülönbség nélkül a legnagyobb és legőszintébb derültséggel fogadta. (Élénk derültség.) De hogy azt a másik bevallott czélját : hogy a pártokat egy rohamban ezen az alapon egyesítse, elérné, abban kételkedem; kételkedem, hogy az a képviselő úr is, ki az általános derültség hatása alatt gratulált neki, (Élénk derültség jobbfelől. Mozgás a szélsőbaloldalon.) hogy az is hajlandó lenne-e őt megszavazásában követni. (Tetszés jobbfelől. Nyugtalanság a szélsőbaloldalon.) Hiszen ebben, azt hiszem, sértés nincs, valamint abban sem volt, midőn a tisztelt képviselő úr azt mondta, hogy e pártban egy melancholikus hangulatból ki-kitör a vidámság.

Hock János : Inzultusokra !

Ezt ugyan nem mondta, mert egyenesen a miniszterelnök beszédét értette, hogy annak hatása alatt kitört.

Tisztelt ház ! Én meg vagyok győződve, hogy a tisztelt képviselő úr az, aki odavonul, amit nekünk szánt, t. i. a kontempláczió árnyas ligetébe, és ha politikánk ellen és ellenünk ilyen kirohanásokat tesz, meg vagyok győződve ugyanazon sikerről.

Nem fogadom el egyik határozati javaslatot sem, hanem pártolom a bizottság előadójának indítványát. (Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.)

Gróf Apponyi Albert: Amiket az igazságügyminiszter az 1867. évi XII. törvényczikk jogi természetére nézve mondott, azokat az első szótól az utolsóig aláírom ... De nem tehetem magamévá mindazt, amit arra nézve mondott, hogy helyes-e, a képviseleti rendszernek helyesen felfogott gyakorlatával megegyeztethető-e, a korona viselőjének szájába oly nyilatkozatokat adni, melyek egy párt politikáját tolmácsolják ... A királyi nyilatkozatok nem felelnek meg a miniszter által helyesen kifejtett elveknek.

Ugron Gábor: Hogy a 67-iki alap jogilag nem kétoldalú megállapodás és csak politikailag az, tehát nem a jog, nem a kötelezettség, hanem csak a czélszerűség szempontjából kétoldalú megállapodás, ehhez hozzájárulunk.

Ugron Gábor után 1893 október 13-ikán ismét felszólalt Szilágyi Dezső; beszédének első részében Ugron szavaira válaszol. Utána még Wekerle Sándor miniszterelnök mondott beszédet, és azután a ház elfogadta a kérvényi bizottság határozati javaslatát, mely abban állott, hogy a kérvény a ház irattárába tétessék.

Szilágyi Dezső

Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Ami a t. képviselő úrnak azt a kérdését illeti, hogy vajjon a kormánynak itt tett nyilatkozatai magára a királyi válaszok értelmére nézve birják-e a korona belenyugvását, vagy sem, arra egyszerűen a kormány politikai állásából kifolyólag felelek. (Halljuk! Halljuk!)

A kormány nyilatkozatai azon válasz értelmére vonatkozólag, amit ő tanácsolt a koronának, arra nézve, amiért a felelősség őt illeti, nézetem szerint feltétlenül elfogadandók. Elfogadandók pedig azért, mert a kormány azért felel a ház előtt, hogy ő ily értelemben tanácsolta, ily értelemben mondatta és ily értelemben vállalja el a felelősséget; mert az fel nem tehető, hogy a kormány más értelemben tanácsol, és amely szerkezetet ajánl, az más értelemben mondatik; mert az fel nem tehető, hogy a kormány egy értelemben tanácsol és azért vállal felelősséget, és az más értelemben mondatik, úgy hogy a kormány felelőssége azt ne fedhesse. Ez, gondolom, a kormány alkotmányos állásából következik.

Felszólalásom többi részét rövidre akarom szabni, mert abban a nézetben vagyok, hogy nem szükséges mindent ismételve magyarázni és minden fejtegetést ismételve czáfolni. A tisztelt ház és a közvélemény előtt az érvelések két sorozata áll : ítéljen és válassza meggyőződése szerint a helyest.

Egy dolgot fel kell említenem, bár abszolute nem akarom a vitába most ily incidentaliter a pragmatica sanctio jogi természetét bevonni.

A tisztelt képviselő úr azt mondja, hogy amit én a pragmatica sanctióról mondtam, mely az 1723 : I., II., III. törvényczikkekbe van foglalva, hogy tudniillik az egy jogi kötelék Ő felsége többi országai és tartományai és Magyarország közt, és szerződés jellegével bir, (Felkiáltások a szélsőbalon : Nem áll !) azzal ellenkezik az 1867 : XII. törvényczikk és ellenkeznek vele az akkori történeti alapok. Megengedem, — igen röviden akarok erre felelni — és úgy is van, hogy Ausztria többféle tartományokból állt, de Ausztriában azt az állami hatalmat, melynél fogva az állam külfelé képviselve van és az állam mint ilyen jogi kapcsolatokat létesít maga és más állam közt, egyetlen egy tartomány sem birta, hanem birta azoknak uralkodója, a fejedelem. (Úgy van ! a jobboldalon.) És csak azt akarom megjegyezni, hogy midőn 1867-ben az úgynevezett kiegyezési törvényjavaslat előkészíttetett, és midőn az az országgyűlésen kétszer tárgyalás alá került, a Deák-párt felfogása az volt, ami az 1867/69-iki országgyűlés naplójának IV. kötetében, különösen Horvát Boldizsár felszólalásából egyenesen kitűnik, amely felfogással Deák egyéb nyilatkozatai is összhangban vannak : hogy a pragmatica sanctio Magyarország és Ausztria között szerződés, (Mozgás és ellenmondás a szélsőbaloldalon.) és hogy a szerződés létrejötténél Ő felsége mint az ausztriai tartományok uralkodója is szerepel.

Ugron Gábor : Lustkandl mondja ezt ? (Zaj.)

Szederkényi Nándor : Még Lustkandl sem mondja ezt ! (Mozgás a szélsőbalon.)

Igaz, hogy ez az akkori ellenzék részéről ellenmondással találkozott ; de éppen az akkori ellenzékkel szemben volt ez kifejezve és kimondva. Hiszen Horvát Boldizsár egyenesen és határozottan ezeket mondotta (olvassa) : »Én szorosan a kérdéshez akarok szólni. Mielőtt azonban e téren megindul-

nék, egy kis kitérést kell tennem, hogy két téveszmét említsek fel, amelyekből eddig is igen sok balkövetkeztetés eredt. Az egyik téveszme az, mintha a pragmatica sanctio oly szerződés volna, amelyet a magyar nemzet csak a saját királyával kötött. Ez nem áll, mert a pragmatica sanctióban őseink nemcsak a saját királyukkal, hanem a közös fejedelem személyében egyúttal az örökös tartományok uralkodójával is szerződtek. Ha őseink a pragmatica sanctióban csak a saját királyukkal léptek volna szerződésre, akkor ez a szerződés a magyar király és a magyar nemzet közötti jogviszonyok szabályozásán túl nem terjedhetett volna. Ámde a szerződésben a közös fejedelem számára oly országok birtoklása is biztosítva van, amelyek nem tartoznak a magyar korona kapcsolatába, és viszont e szerződésben a nemzet számára oly országok támogatása is biztosítva van, amelyekről a magyar király nem rendelkezhetett. Világos tehát, hogy e szerződésben a közös fejedelem nemcsak mint magyar király, hanem úgy is szerepel, mint az örökös tartományok fejedelme«.

Nem akarom ezt a felfogást vita tárgyává tenni, csak azt emelem ki, hogy én azt mondtam, hogy ez volt a Deák-pártnak jognézete, és én csak a jognézetek folytonossága érdekében szólaltam fel, mert azt hittem, hogy Visontai Soma tisztelt képviselő úr tagadásba vette azt, hogy ez a szerződés egyszersmind szerződés Ausztria és Magyarország közt is.

De a tisztelt képviselő úr tegnap kijelentette, hogy ő is e nézeten van ; e részben tehát ellene czáfolattal tévesen éltem. Bővebb fejtegetésbe nem ereszkedem. Nem azért, mintha nem volna méltó és érdemes ezt külön fejtegetés tárgyává tenni ; de a tisztelt ház nekem igazat ad, hogy arra most sem alkalom, sem idő, sem kellő ok nincs. (Úgy van ! jobbról.)

Már most legyen szabad Ugron Gábor tisztelt képviselőtársam előadására egy megjegyzést tennem. (Halljuk ! Halljuk !) Ha jól értettem nyilatkozatát, és én annak érdeméhez akarok ragaszkodni, úgy nyilatkozott, hogy minden képviseleti kormányformában, hol pártok váltják fel egymást az uralkodásban, a pártok számára a hatalom legitim birtoklásával együtt járó előnyök is biztosítva vannak. Minden országban úgy van ez, minden időben úgy volt ez, és ha az mondatik, hogy a hatalomhoz ragaszkodnak ezen különben legim

előnyök birtoklásáért, abban semmi ócsárlás, semmi becsmérlés nem foglaltatik.

Azt, hogy a képviseleti kormánynál az a párt, mely kormányon és többségben van, bizonyos előnyöket, mondjuk ki röviden : bizonyos politikai jellegű hivatalokat egyenesen magának tart fenn és azt a kormány egyenesen a maga pártja köréből tölti be, én legitimnek, helyesnek elismerem, és ha valaki azt hinné, hogy én ennek elismerésében vagy kiemelésében bárminemű becsmérlést látok, az teljesen félreértett. Hanem vannak bizonyos, egészen hivatalos állások, amelyeknek adományozása és betöltése még a parlamenti kormányformában sem esik ezen szabály alá. Nem szívesen beszélek arról, amit én teszek ; de legyen szabad csak azt mondanom, hogy midőn arról volt szó, hogy a főtörvényszékek szerveztessenek, én sokkal több képviselő úrnak tettem a túloldalon ajánlatot és felszólítást, mint amennyi azt elfogadta. Igen udvariasan megköszönték mind, de ki egyik, ki másik okból nem fogadta el.

Egy hang a szélsőbalon : Mert lekötelezésből tette !

Engedelmet kérek, ezt nem lekötelezésből tettem, nem is úgy fogták fel a tisztelt képviselő urak, hanem azon okból tettem, hogy mert erről az oldalról is lettek megkínálva és lettek Ő felségének kinevezésre ajánlva : egyszerűen a parlamenti kormányzatnak megfelelőnek tartottam, hogy nem politikai hivatalok betöltésénél pártkülönbséget ne ismerjek. (Élénk helyeslés.) És én egyet merek tisztelt képviselőtársaimnak felemlíteni, akik, megengedem, nem nagyon kellemes, de mégis gyakori érintkezésben vannak velem a hivatalok betöltésére nézve, amennyiben tudniillik ajánlanak. És ez az, hogy tisztelt képviselőtársaim tapasztalhatták, hogy a legtöbbször nem is tudtam, hogy az illető melyik párthoz tartozik. Tisztelt társaim ezeken a padokon, és én is, a nem politikai hivatalok betöltésénél a pártszempontot nem is alkalmazzuk ; ez nem felel meg sem a kormány gyakorlatának, sem a képviseleti kormány alapelveinek. Ezen az alapon tehát ellenem kifogás, amint nem emeltetett, azt hiszem, nem is emeltethetik. (Általános helyeslés.)

Tisztelt képviselőtársam, ha szabad azt, ami szerinte a képviseleti alkotmányban legitim és természetes előnye

a többségben levő palamenti pártnak, úgy kifejezni, hogy haszonért törekesznek többségre ....

Ugron Gábor: Nem úgy mondtam!

Ráolvashatom képviselőtársamra, hogy ajkán kicsúszott a »haszonért« kifejezés, sőt a »rút haszonlesés« kifejezés is. Ha, mondom, szabad ezt így megjelölni, akkor tisztelt képviselőtársaim ott az ellenzéken bizonyára semmi sértést nem látnának benne, ha azt mondanák, hogy önök is ily legitim haszonért törekszenek többségre jutni és kormányozni, és ha ez hasonló kifejezésekben mondatnék meg. De én se itt, se ott nem helyeselném, ha ily kifejezések használtatnak. Ha azonban itt csak azokról az előnyökről van szó, melyek legitimek és helyesek, melyekkel élni és melyekre törekedni nem szemrehányás irányunkban és nem szemrehányás önök irányában: akkor tehát ez semmit sem jelent — de akkor miért hozzuk ezt elő a házban? (Élénk tetszés és derültség jobbról.)

A tisztelt képviselő úr érintette azt, hogy ellentét volna köztem és a miniszterelnök úr nyilatkozatai között a XII. törvényczikk jogi természetének jellemzésére nézve. Azt hiszem, tisztelt ház, nem igazságos egy nyilatkozatot, mely csak röviden érintette a dolgot, mint tisztelt barátomé a miniszterelnök úré, és ama nyilatkozatot, melyet én tettem és amelyben terjedelmesen kifejtettem nézeteimet, szabatosság tekintetéből egyenlő követelmény alá helyezni. Én hosszan beszéltem erről és adtam elő nézetemet, kizárhattam félreértéseket, ismételve felhozhattam dolgokat, csak azért, hogy világos legyek és félre ne értessem; de akinek egy rövid mondatban kell jellemeznie álláspontját, méltóztassék elhinni, ha a legjobban és legszabatosabban beszél is, mégis félre lehet érteni. (Élénk tetszés és helyeslés jobbfelől.)

Pedig azon nyilatkozat közt, melyet tisztelt barátom a miniszterelnök úr tett, és azon fejtegetések közt, melyeket hosszadalmasan én is tettem, a dolog magvára és érdemére nincs semmi különbség, mert hiszen a miniszterelnök is azt mondta abban a rövid mondatban, amelyben erre reflektált, hogy nem ugyan jogilag, de politikailag kétoldalú megállapodás természetével bír. A »szerződés« kifejezést egyenesen elutasította, jobbnak tartotta a »megállapodás« kifejezés használatát, mert a szerződés jogi fogalom, ez tehát határozot-

tan jogi köteléket mutatna, míg ellenben a »megállapodás« politikai természetét a viszonynak jobban kifejezi. (Élénk tetszés jobbfelől.)

És végre, tisztelt képviselőtársam azt mondja, (Halljuk ! Halljuk !) hogy nem sikerült a kormánynak egy olyan értelmezést előterjeszteni, amely ezen szöveg szószerinti szerkezetével megegyezik, azaz, hogy röviden mondva, mást jelent a magyarázat és mást jelent a szöveg.

Bizonyára nem kell különösen kiemelnem, tisztelt ház, hogy ha egy nyilatkozat úgy tűhegyre vétetik, mint ez a nyilatkozat, melynél elvégre is szavak használtattak, amelyekhez nem mellékelnek kommentárt, hogy minden egyes szónak értelme határozottan és preczizen megjelöltessék : az többféle magyarázatra adhat alkalmat. Én tehát csak azt kérdem, hogy mi a helyes ? Ha önök azt mondják, és méltán mondják, hogy e nyilatkozatot mi felelősség alatt tanácsoltuk, ennélfogva minket is vonnak érte kérdőre, és ha ezen nyilatkozatoknak értelme iránt mi teszünk bizonyos fejtegetéseket és azt mondjuk : mi ilyen értelemben tanácsoltuk és ilyen értelemben vállaljuk el a felelősséget — akkor azt kérdem, van-e még annak helye, hogy az mondassék : nem, azt más értelemben tanácsoltátok, titeket ebben a más értelemben illet a felelősség.

Én csodálom, hogy gróf Apponyi tisztelt képviselő úrnak ez ellen kifogása van.

Gróf Apponyi Albert : De van !

Mert mi az ő álláspontja magában a feliratban ? Ott azt mondja : azok a nyilatkozatok félremagyarázásra, félreértésre szolgálnak alapul. Maga mondja ezt : így szólt a felirat, és ha így szólt, akkor nem helyes arra az álláspontra helyezkedni, hogy amit magam félreértésnek, félremagyarázásnak jelentek ki, mégis azért kérem a felelősséget a kormány ellen érvényesíteni. (Élénk helyeslés jobbról.) Én azt hiszem, sokkal inkább megegyeztethető annak az álláspontnak az elfogadása, amit tisztelt képviselőtársam feliratában mond : hogy ez félremagyarázás és félreértés ; de ebből azt a következtetést vonni, hogy mi ezt a félreértést, félremagyarázást a valódi értelem kijelentésével ne háríthassuk el teljesen, még sem volna tartható.

Beöthy Ákos: Tévedések vígjátéka az egész!

A háznak azt a jogát, hogy a válaszok értelméről meggyőződjék, nem tagadom. Hanem tartok tőle, hogy a kellő határon túl megyünk. Mert emberi elme még nem alkotott szerkezetet, még nem állapított meg és nem gondolt ki nyilatkozatokat, melyeknek, ha azzal az erős nézettel megyünk neki....

Egy hang balról: Igen, rosszhiszeműleg!

...nem rosszhiszeműen, — mondom, ha azzal az elhatározással megyünk neki, hogy abban valami burkolt, rejtett értelemnek kell lenni: ezt a burkolt, rejtett értelmet igen sokféle módon abból ki ne lehetne hozni. Éppen arra való volt a diskusszió, hogy miután vannak itt, akik azon nyilatkozatoknak értelméért és formájáért felelősek, azoknak magyarázatait és felvilágosításait az értelem iránt — ha máskülönben erre nézve nincs kifogás — el is fogadjuk.

Egy hang a szélsőbalról: De ha nincs benne értelem!

Ha nem volna benne értelem, akkor igazán az történt volna, amit Beöthy Ákos képviselő úr mond: hogy egy hete vitatkozunk azon, hogy ez vagy az az értelme, és most a képviselő urak azt mondják, hogy nem az a baj, hogy ez vagy az az értelme, hanem az, hogy nincs értelme. (Derültség jobbról.) Hiszen már az első napon mondhatták volna, hogy olyan homályos, hogy semmi értelme sincs: kérem, magyarázzák meg, mi az értelme.

Gróf Apponyi Albert: Ez így is van!

Éppen azért, tisztelt ház, mert ma már úgy áll a dolog, hogy akár országos érdekek szempontjából, akár parlamenti felelősség, akár a kormány eljárásának elbírálása szempontjából határozott nyilatkozatokkal áll szemben a tisztelt ház, és e nyilatkozatok alapján bizonyos eredményre fog jutni: gondolom, csak természetesnek fogják találni, ha mi ezen az oldalon arra az eredményre fogunk jutni, — és ezt ki is fejezzük a kérvényi bizottság javaslatának elfogadásával — hogy mi a kormány nyilatkozatait teljesen kielégítőknek tartjuk. (Élénk helyeslés és tetszés jobbról.)

A PRAGMATICA SANCTIO TRÓNÖRÖKLÉSI RENDJÉNEK HITELES MAGYARÁZATA.

FERENCZ FERDINÁND FŐHERCZEG HÁZASSÁGI NYILATKOZATA.

Széll Kálmán miniszterelnök 1900 október 10-ikén beczikkelyezés végett törvényjavaslatban terjesztette elő Ferencz Ferdinánd főherczegnek házassága alkalmából kiadott ünnepélyes nyilatkozatát.

A törvényjavaslat szavai szerint a nyilatkozat az 1723. évi I. és II. törvényczikkek rendelkezéseivel teljesen egyezőnek találtatván, törvénybe iktattatik, amint következik*): »Mi Ausztria-Este-i Ferencz Ferdinánd... főherczeg stb. kinyilatkoztatjuk, hogy szilárd és jól megfontolt elhatározásunk chotkowai és wognini Chotek Zsófia . . . grófnővel . . . házasságilag egybekelni. Ezen házassági egybekeléshez, a fenséges uralkodóházban ősidőktől fogva fennálló szokás és a bennünket kötelező házi törvények határozmányainak megtartásával Ő császári és apostoli királyi Felsége I. Ferencz József dicsőségesen uralkodó császárnak és királynak, felséges nagybátyánknak, mint az egész uralkodóház legfőbb felséges fejének beleegyezését kikértük, és Ő Felsége azt, mint kegyes és jóakaró érzelmeinek újabb tanujelét legkegyelmesebben megadni méltóztatott. Mielőtt azonban a házassági frigyet megkötnők, — hivatkozással a fenséges uralkodóház

---

*) Eddig terjed a törvényjavaslat első bekezdése; a Zichy János gróf határozati javaslatának szövege (302. l.) ennek helyébe volt szánva.

fentérintett házi törvényére, amelynek határozmányait, még különösen a jelen Általunk kötendő házasságra vonatkozólag egész tartalmában elismerjük és Magunkra nézve kötelezőknek kijelentjük — indíttatva érezzük Magunkat kimondani és megállapítani, hogy Chotek Zsófia grófnővel való házasságunk nem egyenjogú, hanem morganatikus házasság, és mostanra és minden időkre annak tekintendő, aminek folytán azon jogok, tisztségek, czímek, czímerek, előnyök stb., amelyek egyenjogú hitvestársakat és a főherczeg uraknak egyenjogú házasságból származó utódait megilletik, sem hitvestársunkat, sem Isten áldásával ezen házasságunkból remélhető gyermekeinket és azok utódait meg nem illetik, és általuk sem nem igényelhetők, sem nem igényelendők. Különösen elismerjük és még világosan is kijelentjük, hogy a fentemlített házasságunkból származó gyermekeinket és azok utódait, miután ők nem tagjai a legmagasabb uralkodóháznak, nem illeti meg a trónöröklési jog a birodalmi tanácsban képviselt királyságok- és országokban, tehát*) az 1723. évi I. és II. törvényczikk értelmében a magyar korona országaiban sem és azok a trónöröklési rendből ki vannak zárva.

»Szavunkkal kötelezzük Magunkat, hogy jelen nyilatkozatunkat — jelentőségének és horderejének teljes tudatában — minden időkre úgy Magunkra, mint hitvestársunkra és ezen házasságból származó gyermekeinkre és azok utódaira nézve kötelezőnek elismerjük és soha sem kíséreljük meg jelen nyilatkozatot visszavonni, vagy bármit foganatba venni, aminek czélja lenne, annak kötelező erejét meggyöngíteni vagy megszüntetni.«

»Jelen, két példányban kiállított nyilatkozatunk megerősítésére ezen okmányt sajátkezüleg aláírtuk és főherczegi pecsétünkkel elláttuk.«

A törvényjavaslathoz csatolt indokolás szerint a főherczeg az ünnepélyes nyilatkozatot esküvel megerősítette és magyar és

---

*) L. ennek közjogi jelentőségére nézve Szilágyi Dezső nyilatkozatát a 346. lapon. Továbbá Szilágyi Dezsőnek az igazságügyi bizottságban tett nyilatkozatát és az igazságügyi bizottság jelentésének e nyilatkozattal egyező tartalmú részét (300. és 301. ll.). L. továbbá Széll Kálmán miniszterelnöknek a törvényjavaslat részletes tárgyalásánál ajánlott módosítását. (345. l.)

német nyelven kiállított két eredeti példányban aláírta. Kijelenti továbbá az indokolás, hogy a nyilatkozat, mely a trónöröklésre nézve lemondást nem tartalmaz, az 1723. évi I. és II. törvényczikkekben megállapított trónöröklési rendet nem módosítja, attól el nem tér és annak a trónöröklési rendre vonatkozó határozmányaival teljesen megegyezik.

*

A törvényjavaslatot az igazságügyi bizottság jelentése alapján tárgyalta a ház. A bizottság elnöke Szilágyi Dezső, előadója Engelmayer József volt.

A bizottsági tárgyalás megindulásakor Széll Kálmán miniszterelnök Polónyi Géza kérdésére kijelentette, hogy miután a törvényjavaslat bevezetése akként hangzik, hogy Ferencz Ferdinánd főherczeg ünnepélyes nyilatkozata ezennel törvénybe iktattatik, ezen szerkezetnél fogva nem tartotta szükségesnek a nyilatkozat végére még az aláírást is, de szívesen hozzájárul ahhoz, hogy az aláírás is felvétessék, és pedig úgy, amint Ő fensége a magyar eredeti okmányt aláírta: Ferencz Ferdinánd főherczeg.

A bizottsági tárgyalás során Győry Elek, Polónyi Géza, Barabás Béla nem fogadták el a törvényjavaslatot. Barabás Bélának arra a kijelentésére, hogy a törvényjavaslat ellen tiltakozik, és ha a ház többsége azt el is fogadja, ő azt soha érvényesnek nem fogja elismerni — a bizottság elnöke, Szilágyi Dezső, azt a kijelentést tette, hogy a törvény és a házszabályok szerint ily tiltakozásnak nincs helye.

Hodossy Imre és Veszter Imre, a nemzeti párt tagjai, hozzájárultak a törvényjavaslathoz és a másik ellenzéki párt tagjainak érveit czáfolták.

Az igazságügyi bizottság tárgyalásának befejeztével Szilágyi Dezső, mint a bizottság elnöke, egy formulázott kijelentést tett, mely lényegében a bizottságnak a ház elé terjesztett jelentésébe is felvétetett és melynek főbb részével Széll Kálmán miniszterelnök később, a részletes tárgyalásnál, a törvény szövegének kiegészítését indítványozta. Ez a kiegészítés azután a törvénybe fel is vétetett. A bizottsági jelentésnek ezt a részét gróf Zichy János indítványa (l. alantabb) egész terjedelmében a törvénybe akarta

iktatni, de a törvényjavaslat eredeti szövegéből annak kihagyásával, hogy a nyilatkozat »az 1723 : I. és II. törvényczikkek rendelkezéseivel teljesen egyezőnek találtatván . . .« törvénybe iktattatik.

Szilágyi Dezsőnek, mint a bizottság elnökének kijelentése:

Szilágyi Dezső

A trónöröklésnek az 1723. évi I. és II. törvényczikkben foglalt szabályozása, mely a törvényben elősorolt három ágon belül a trónöröklésnek ugyanazt a rendjét állapítja meg, mely Ő felsége örökös országaiban és tartományaiban elrendeltetett és megállapíttatott, úgy keletkezésére, mint feltételeire és tartalmára teljesen önálló, és minden idevágó kérdések annak rendeletei szerint ítélendők meg, és így az nem folyománya és nem következése a trónöröklés azon megállapításának, mely Ausztriára nézve történt.

Én azt hiszem, — így végezte szavait — ez Magyarország közjogi meggyőződése.

*

Azonkívül, hogy az elnöki nyilatkozatot jelentésébe felvette a bizottság, felveendőnek tartotta még az általános vita folyamán szótöbbséggel hozott következő határozatait:

a) hogy a beczikkelyezendő nyilatkozat az aláírással és kelettel egészíttessék ki.

A kiegészítés megtörténvén, a bizottság elhatározta:

b) hogy a hiteles másolatban bemutatott nyilatkozat eredetijének bemutatását ezúttal szükségesnek nem tartja.

*

A házban a függetlenségi párt álláspontját Kossuth Ferencz fejtette ki. A magyar közjog — mondotta — soha nem ismerte el és nem vette figyelembe az urakodóház családi törvényeit; nem fogadta el azt a rendelkezést, hogy a kiskorú fejedelem gyámsága legközelebbi atyai rokonát illeti; nem fogadott el előtte teljesen ismeretlen és minden nap megváltoztatható házi törvényeket. Nálunk a király olyan szerződés alapján uralkodik, mely megváltoztatható ugyan az uralkodó és a nemzet kölcsönös egyetértésével, de nem változtatható meg incidentaliter egy nyilatkozattal. A beczikkelyezésre szánt nyilatkozat pedig a senki által nem ismert házi törvényt mondja ki magára nézve

kötelezőnek. Szóló azonban nem követeli a házi törvény előterjesztését, nehogy a nemzet láttamozzon olyan törvényeket, melyeket nem maga hozott és melyeket akármelyik jövőbeli családfő megváltoztathat.

A beczikkelyezés ellen még ezeket az okokat sorolja fel: A nyilatkozat egy új trónöröklési feltételt állít fel: az egyenrangú szülőktől való származást; ahhoz, hogy valaki királynő lehessen, oly feltételt csatol, mely a magyar közjogban ismeretlen; a házassági jogba olynemű házasságot ékel be, melyet a magyar közjog nem ismer; leköti a jövendőbeli királyt arra, hogy nem fogja szentesíteni az országnak esetleg hozandó törvényét; csorbát üt a koronázás szertartásának egyik hagyományos részén.

Ezen okokból pártja nevében tiltakozik — úgymond — az ellen, hogy a trónörökös törvényes felesége ne lehessen királynő, törvényes ivadéka pedig ne örökölhesse a trónt; tiltakozik az ellen, hogy a trónöröklés természetes és jogos rendje változást szenvedjen ismeretlen családi törvények miatt; tiltakozik az ellen, hogy a jövendőbeli király akarata előre leköttessék; tiltakozik az ellen, hogy a magyar örökösödési rend sok bonyodalmat előidézhető módon megzavartassék.

A néppárt nevében Zichy János gróf nyilatkozott. A törvényjavaslat — mondotta — egy befejezett közjogi tényt törvénybe szándékozik iktatni. Meghajolva a Felség akarata és a fenséges Ferencz Ferdinánd trónörökös esküje előtt, és tiszteletben tartva azokat az indokokat, melyek őt ezen eskü megtételére birták, elvben a nyilatkozatnak törvénybe való czikkelyezése ellen kifogást nem emelhetek. Ámde az igazságügyi bizottságban a javaslat tárgyalásánál bizonyos nyilatkozatok tétettek, melyekből határozott közjogi skrupulusokra lehet következtetni. És azt hiszem, éppen azért fogalmazta jelentését az igazságügyi bizottság úgy, amint a törvényjavaslathoz csatolva lett, mert ezen közjogi skrupulusok a bizottságban mérlegelés tárgyát képezték. A jelentésben van egy passzus, mely a legnagyobb mértékben alkalmas arra, hogy a netalán létező vagy esetleg keletkező skrupulusokat eloszlassa, abban az esetben, ha e passzus magába a törvénytárba felvétetnék. Én tehát, méltányolva az igazságügyi bizottság előrelátó közjogi skrupulozitását és tapintatát, pártom nevében és megbízásából javas-

lom, hogy a jelentésnek ez a része szó szerint felvétessék a törvényjavaslat első bekezdésébe.

Indítványozza, hogy a törvényjavaslat első bekezdése helyett ez a szöveg tétessék: »Ő császári és királyi Fensége ausztria-estei Ferencz Ferdinánd főherczeg úrnak chotkovai és wognini Chotek Zsófia Mária Jozefina Albina grófnővel kötött házassága alkalmából tett nyilatkozata — azon megjegyzéssel, hogy a trónöröklésnek az 1723. évi I. és II. törvényczikkben foglalt szabályozása, mely a törvényben elősorolt három ágon belül a trónöröklésnek ugyanazt a rendjét állapítja meg, mely az Ő Felsége örökös országaiban és tartományaiban elrendeztetett és megállapíttatott, úgy keletkezésére, mint feltételeire és tartalmára teljesen önálló, és hogy minden idevágó kérdések annak rendeletei szerint ítélendők meg, és így az nem folyománya és nem következése a trónöröklés azon megállapításának, amely Ausztriára nézve történt — ezennel törvénybe iktattatik, amint következik.*)

Holló Lajos: Pártja nevében utasítani kívánja a kormányt, hogy a nyilatkozatban említett házi törvényt alkotmányos tárgyalás és esetleges beczikkelyezés végett terjessze a ház elé, amennyiben pedig ez meg nem történnék, általánosságban sem fogadja el a törvényjavaslatot.

Mezőssy Béla: Alkotmányjogi szempontból sérelmes az, hogy a beczikkelyezéssel elismertetnék a házi törvény kötelező ereje. Az 1723. évi III. törvényczikk körülírja a trónöröklés feltételeit; ezek közt nincs az egyenrangú házasság fogalma. És mert ezt nem találom, — mondta — a magyar alkotmány erején, jogán én a Ferencz Ferdinánd főherczeg és Chotek Zsófia grófnő között kötött házasságot törvényes házasságnak tekintvén, ki kell jelentenem, hogy az abból születendő gyermekeknek a magyar trónra joguk van, amely joguktól őket megfosztani, a létező törvények megváltoztatása nélkül, nem lehet és nem szabad.

Rátkay László: Kifogásolja, hogy a kérdés mint befejezett tény került a ház elé és hogy az eredeti okiratot nem mutatták be a háznak.

---

*) L. a törvényjavaslat részletes tárgyalásánál Széll Kálmán miniszterelnök módosítványát és az e körül egyfelől Szilágyi Dezső és Széll Kálmán, másfelől Rakovszky István közt folyt vitát a 344—346. és 381. lapokon.

Széll Kálmán miniszterelnök: Minthogy a nyilatkozatban nem trónlemondásról van szó, elégnek tartotta utólag kérni a nyilatkozat beczikkelyezését. A morganatikus házasságnak szerinte az az alapja van, melyet a hosszú időkön át bevett gyakorlat és szokás ad. Nem a házi törvényekből deriválja tehát azt, hanem a szokásjogból. Az uralkodóház házi statutumát nem tekinti jogforrásnak; nem helyezkedik az semmiféle más törvény fölé, hanem csupán fölvette magába azt az intézményt, mely gyakorlatilag évszázadokon át fennállott. Nem foglal abban helyet semmi olyan, ami az 1723. évi törvényekkel ellentétben állna; a trónöröklési rendet Magyarországon egyedül és kizárólag ez a törvény szabályozza. Az 1839-ben Ferdinánd császár és magyar király által kiadott házi statutum már régen a miniszteriumok aktái közt van, az nem titok, ismeri azt szóló és ismerték előtte más miniszterek is. Kijelenti, hogy a házi statutumból azt a részt, mely a főherczegi jelleg megállapítására és a házasságra vonatkozik, egész terjedelmében be fogja mutatni; ami pedig vagyoni és más belső kérdésekre vonatkozik, az nem tartozik a ház elé.

Felolvassa ezután a miniszterelnök szószerinti szövegében a házi szabályzatnak két pontját. Az egyik pont az uralkodóházhoz tartozóságot következőképen szabályozza:

»A legfelsőbb uralkodóház áll: a császárból mint annak fejéből; ennek nejéből; az uralkodó elődjeinek esetleg életben levő özvegyeiből, a főherczeg urakból és a főherczeg-asszonyokból, akik egyenrangú és a mindenkori legmagasabb családfő által jóváhagyott házasságból férfiágon leszármaznak, stb.«

A házasságról szóló részében pedig ezt mondja a házi statutum:

»A mindenkori családfő beleegyezése nélkül császári házunk egy herczegének és herczegnőjének sem szabad házasságra lépni. Ez a beleegyezés a házassági szerződés ratifikálása vagy egyéb formális nyilatkozat útján adatik meg. Az ezen jóváhagyás nélkül kötött házassági szerződés semmisnek tekintendő és az összeesketettnek és gyermekeinek nem szolgáltathat alapot sem az örökösödésre, sem az évdíjra, özvegyi részre, kiházasításra, vagy házunk tagjainak állására, czímére és czímerére irányuló igényekre, sem pedig a házassági egybekelés egyéb jogkövetkezményeire irányuló igényre. Azokban az esetekben, amidőn

egy házasság érvényes vagy érvénytelen volta felett a felséges uralkodóházban vita támadna, a döntés a családfőnek van fenntartva. A balkézre kötött, úgynevezett morganatikus házasságok császári házunkban szintén csak a mindenkori családfő beleegyezésével köthetők érvényesen.«

Ami a házi statutumban lényeges, — mondotta a miniszterelnök — az mind fel van véve a főherczeg nyilatkozatába; a morganatikus házasság intézményét azonban nem ez a szabályzat állítja fel és rendezi, hanem az csak átveszi a gyakorlatból és csak annyit mond: amennyiben morganatikus házasság köttetnék, akkor is épp úgy kell a családfő beleegyezése, mint ahhoz a házassághoz, mely nem morganatikus. Ez tehát nem szabályozza külön vagy az 1723-iki törvénytől eltérőleg az örökösödést.

Csak mint befejezett tényről terjeszthette elő a javaslatot, — folytatta a miniszterelnök — mert a nyilatkozatban semmi olyan nincs, amihez a törvényhozás előzetes hozzájárulása szükséges lett volna, és mert nem lévén szó trónlemondásról, nem volt feltétlenül szükséges a törvényhozás előzetes hozzájárulását kikérni.

Az eredeti okirat benyujtását illetőleg kijelenti, hogy az semmiféle akadályba nem ütközik, és — mondotta — ha követeli a ház, még ma leteszem azt a ház asztalára. Kijelenti, hogy az okirat magyar eredetiben van kiállítva és aláírva. Azért nem tartotta szükségesnek előterjeszteni az eredeti okiratot, mert a szóban levő törvény megalkotása nem úgy történik, mint történt 1867-ben, hogy hivatkozunk az okmányra, hanem beczikkelyezzük az okiratot szóról-szóra. Az igazságügyi bizottság jelentéséhez csatolt szövegben ott van: »A másolat hiteléül a miniszterelnök«, így tehát ez közokirat.

Hogy Ausztriában beczikkelyezik-e a nyilatkozatot, az nem tartozik reánk; ez Ausztriára nézve nem az alkotmányosság kérdése.

A Zichy János gróf indítványát illetőleg: Azt, ami annak lényege, t. i. hogy a magyar trónöröklési rendet és jogot és mindent, ami azzal összefügg, kizárólag az 1723-iki törvényczikkek szabályozzák, és hogy a II. törvényczikk nem folyománya valamely más rendezésnek — ezt az igazságügyi bizottság kimondta jelentésében; ehhez szóló hozzájárul. De nem látja annak szükségét, hogy ez a törvénybe felvétessék. Az

indítvány folytán azonban kimaradna a törvénytárból az, ami itt éppen a lényeges, t. i. hogy a magyar törvényhozás megvizsgálván a nyilatkozatot, kijelenti, hogy azáltal, hogy azt a törvénytárba felveszi, azt az 1723-iki törvénnyel egyezőnek tartja és azért veszi fel, mert vele egyezik, és ha nem egyeznék vele, nem venné fel, de nyitva maradna azután az a kérdés, hogy a nyilatkozat az 1723-iki törvénnyel egyezik-e vagy nem.

Győry Elek: Nem fogadja el Zichy János gróf indítványát. Szerinte a trónöröklési rend módosul azáltal, hogy a főherczeg utódai kizáratnak a trónöröklésből; ez megkerülése a trónról való lemondásnak.

A nemzeti párt álláspontját, mely megegyezett a kormányéval és melyet az igazságügyi bizottságban főképen Hodossy Imre képviselt, a házban Horánszky Nándor fejtette ki. A nyilatkozat szerinte csupán hivatkozik a házi törvénynek egy rendelkezésére; erre nem lehet azt mondani, hogy a családi törvényt iktatjuk vele törvénybe. A nyilatkozat szerinte nem áll ellentétben a trónöröklésről szóló törvényekkel. Mert ezek a trónöröklés kellékéül külön megállapítják a törvényes házasságból való származást és külön az osztrák főherczegi minőséget. Eszerint tehát a trónörökléshez nem elég a törvényes házasságból való származás egymagában, hanem még egy további minőség is szükséges hozzá, és ez az egyenranguság. Ez magyarázza meg, miért állapítja meg a törvény a törvényes házasságból való származás mellett külön az osztrák főherczegi minőséget.

Az 1900 november 5-iki ülésben, a Szilágyi Dezső beszédét megelőző napon, Polónyi Géza mondott beszédet. Kifogásolja, hogy be akarnak czikkelyezni egy nyilatkozatot, melyben az egyenrangú házasság intézménye bennfoglaltatik, anélkül hogy megállapítaná az egyenrangúság fogalmát, vagy megmondaná, kikből állnak azok a családok, melyekkel egyenrangú házasság kötése lehetséges. A kérdés lényege, szerinte, akörül forog, hogy a házi törvények elfogadása lehetséges-e vagy nem, s azokat alkotmányos tárgyalás végett egész terjedelmökben elő kell terjeszteni.

Közvetlenül Szilágyi Dezső előtt, november 6-ikán, Barabás

Béla beszélt és pártja megbízásából a következő határozati javaslatot terjesztette elő: Amennyiben a törvényjavaslat elfogadtatnék, mondja ki a ház, hogy az uralkodócsalád házi törvényét jogforrásnak nem tekinti, továbbá, hogy a jelen törvényjavaslat az 1791. évi XII. törvényczikk rendelkezéseit, a törvények alkotására és megszüntetésére nézve, nem érinti.

*

A Ferencz Ferdinánd házassági nyilatkozatának beczikkelyezése körül folyt vitával kapcsolatban dr. Jászi Viktor nagyobb tanulmányt írt és olvasott fel 1902-ben a Magyar Jogászegyletben »A pragmatica sanctio és a házi törvények« czímmel. A tanulmány nyomán élénk eszmecsere indult meg a Jogászegyletben; Polner Ödön, Ferdinándy Géza, Schiller Bódog egy-egy nagyobb dolgozatban foglalkoztak a tárggyal. (Magyar Jogászegyleti Értekezések: XXV. kötet, 1. és 3. füzet; XXVI. kötet, 5. füzet.)

Jászi Viktor, a képviselőházi vitából kiindulva, tanulmányában annak vizsgálatát tűzte ki feladatul, hogy a trónöröklés kérdésénél az ú. n. házi törvények bárminemű formájokban is szerepelnek-e közjogunkban. »Midőn e kérdés megvizsgálásához fogtam, — írja tanulmánya bevezetésében — még élt az a nagy ember, aki e vitát vezette s a maga felfogását a törvénybe is belevitte; és amidőn az ő gondolkodásával és érveléseivel szembeszállni merészkedtem, megvolt az a megnyugtató érzésem, hogy vakmerő vállalkozásom legigazságosabb bírálója ő leszen. Fájdalom, ma már csak emlékében él közöttünk . . .«

*

Szilágyi Dezső 1900 november 6-ikán mondta, közvetlenül Barabás Béla után, már előbb említett beszédét.

Szilágyi Dezső Az a határozati javaslat, tisztelt ház, melyet azon képviselő úr, ki előttem szólott, benyujtott, két részt tartalmaz. Az egyik ki akarja mondani azt, hogy nem szolgálnak jogforrásul Magyarország jogára, sem magánjogára, sem közjogára nézve a királyi családban fennálló házi törvények vagy statutumok — mert a kettő

ugyanaz. A másik ki akarja jelenteni azt, hogy az a kardinális tétele alkotmányunknak, hogy törvényt magyarázni — gondolom erre helyezi itt a súlyt — és törvényt hozni csak nemzetnek és királynak az országgyűlésen kifejezett egyező akarata által lehet, itt nem érintetik.

Barabás Béla : Megszüntetni !

. . . Hozni, eltörölni és magyarázni.

Tisztelt képviselőház ! Én mind a két részével a határozati javaslatnak egyetértek, és nincs is ebben a házban, de nincs Magyarországon egyetlenegy ember sem, még az sem, aki tegnapelőtt költözött be, hogy ne tudná azt, hogy Magyarországon jogforrás csak az, ami törvény, vagy az, ami a meghatározott kellékek szerint szokásjog. A házi törvény sem nem egyik, sem nem másik. Hiányzik is az a törvényes alap is, hogy az mint részleges törvény, mint statutum, habár korlátolt körben, Magyarországon érvényes legyen. Már most, azt az elvet, melyet én beszédem egész folyamában fel fogok használni, miért gyengíteni azzal, hogy szükségét látjuk a ház határozatának ? Vannak bizonyos alaptételei az alkotmánynak, melyeknek csak gyengítése az, ha minduntalan — kell, nem kell — a ház határozatával ismételtetnek ; hiszen, ha ellenkező határozatot hozna is a ház, akkor sem érne el semmit, mert törvényt kellene neki hoznia, hogy ennek a sarkalatos tételnek megfeleljen. (Helyeslés jobbfelől.)

Törvényt hozni, eltörölni, hitelesen magyarázni csak országgyűlésen lehet. Ez is épp oly világos, soha kétségbe nem vont tétel a magyar alkotmányban, hogy nem is tartom helyesnek ezt szükség nélkül újra meg újra kimondani. Hogy ezt mi határozati javaslatban minduntalan ismételgessük, ugyanazon okok szólnak ellene, amelyeket az első részre felhoztam. Ezért, bár én, ismétlem, teljesen egyetértek a tartalmával, teljesen feleslegesnek tartom, sőt nem is tartom helyesnek ennek kijelentését. (Helyeslés a jobboldalon.)

Ehhez, bár nem volt szerencsém jelen lenni a tisztelt képviselő úr egész beszédje alatt, még egyet fűzök. Okoskodása hevében már most oda jutott, ahová még senki, még azon az oldalon sem. Tudniillik arra a felfedezésre,

hogy nincs is magyar királyi ház; hogy ennélfogva mindazok a rendelkezések, amelyek törvényeinkben e részben fenforognak, tárgytalanok.

Tisztelt ház! Van királyi ház, és pedig örökletes. (Igaz! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.) Mikor 1687-ben Leopold leányági utódai is — mert tulajdonképen mind a három ág őtőle származik — az örökösödési joggal felruháztattak, ez az örökletes magyar királyi házat teremtette meg. (Igaz! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.) Nagyon elhibázottnak tartanám, az okoskodást egészen addig a pontig folytatni, hogy törvényünknek világos értelme, világos tétele, amely nagy következésekkel bír, eltagadtatik, és itt a magyar képviselőházban azt hozzák fel, hogy nincs itt magyar királyi ház, hanem van osztrák császári ház, (Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.) tehát semmi, ami a magyar királyra vonatkozólag törvényeinkben van rendelve, erre a házra nem alkalmazható. (Egy hang a szélsőbaloldalon: Hát a Hausgesetzben mi van?) Ez házi törvény . . .

Kubik Béla: A királyi házról szól az, vagy a császári házról? (Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.)

Tudom, a képviselő úr olyan buzgón osztozik azokban az érvekben, melyeket ott elmondtak, hogy kérem, hogy amiket felhozok azon érvek ellen, tekintse úgy, mintha neki újra elmondanám. (Derültség.) De ennek a fejében aztán kérem, ne szakítson félbe és ne sürgessen. (Derültség.)

Ez az, tisztelt ház, amit röviden meg akartam jegyezni a tisztelt képviselő úr véleményére. Megvallom, tisztelt ház, hogy amennyire helyeslem azt, hogy az 1723-iki törvény, a trónöröklést szabályozó törvények értelmezése egy nagy vita tárgyává tétessék, annyira nem örülhetek annak a fordulatnak, amely ebben a vitában tegnap bekövetkezett s amely, remélem, nem maradandó. Ez kizökkentette a vitát abból a mederből, amelyet Kossuth Ferencz, Győry Elek és a többi tisztelt képviselő urak, akik ott felszólaltak, beszédeikben oly méltán és helyesen megtartottak. (Igaz! Úgy van!) Főleg ez az oka annak, hogy azon fejtegetéseknek két körét, a tárgyra tartozó érvelésen kívül, — mert, elismerem, olyan is van sok abban a beszédben — nem

fogom beszédemben érinteni. Az egyiket nem, amely, hogy úgy mondjam, a főherczeg úr és magas neje személyes viszonyaira, ezen nyilatkozatra és az abban vállalt családi kötelezettségeire vonatkozik. Meg vagyok győződve, hogy a felszólaló képviselő úrnak szándékán kívül történt, de én az egész háznak benyomását úgy ismerem, hogy a képviselő úr ezt a kérdést úgy tekintette, mint egy »ügyet«, (Derültség jobbfelől.) ellátta őket bőven tanáccsal, (Derültség a jobboldalon.) megpártfogolta őket úgy, hogy senki a ház tagjai közül hasonló ügyében ilyen pártfogolást nem kíván. És midőn tanácsot adott, tette oly kifejezésekben, amelyek — megint nem hiszem, hogy szándékosan, czélzatosan történt, de amelyek a sértő gyanusítással teljes mértékben felérnek. (Úgy van! a jobboldalon.)

Tisztelt képviselőház! Miként tekinthetjük máskép azokat a nyilatkozatokat, amelyek erre vonatkoznak és oly természetűek, mintha egy ügyfél kérne tanácsot arra egy ügyvédtől, hogy vállalt kötelezettségei alól mikép menekülhessen, mikép bujhasson ki? (Igaz! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.) A fenséges főherczeg és magas neje kénytelenek tűrni, hogy az a viszony, amely semmi magánegyénre nézve nyilvános megvitatás tárgya nem lehet, (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) éppen magas állásuknál és a trónhoz való viszonyuknál fogva, nyilvános megvitatás körébe vonatik. De azután, tisztelt ház, nem elég csak szóval említeni a tiszteletet személyük iránt, a rokonszenvet, mely őket környezi, a meleg érzést; tettekkel kell azt tanusítani. (Élénk helyeslés és tetszés a jobb- és a baloldalon.) És én nem hiszem, hogy szándékában volt a képviselő úrnak előidézni azt a kínos benyomást és a magyar parlament hagyományaitól eltérő azt a hangot, amelyet beszéde egyik részében erre a tárgyra nézve használ. Én úgy gondolom, hogy a képviselő úr maga fogja megragadni az alkalmat, hogy ezt a félreértést, amely nem érveit érinti, eloszlassa.*)

Én e javaslatnál beszédemben, amely, fájdalom, terjedelmes lesz, (Halljuk! Halljuk!) az úgynevezett érzelmi oldalát a kérdésnek egészen érintetlenül akarom hagyni.

---

*) L. Polónyi Géza nyilatkozatát a 340. lapon.

(Helyeslés a jobboldalon.) Azért is nem követem a képviselő urat, sem a többieket erre a térre, mert az én meggyőződésem az, hogy a magyar nemzet örömét leli a főherczeg és magas neje boldogságában, és tiszteletét és rokonszenvét azzal tanusíthatjuk mi, a nemzet érzelmeinek megfelelőleg, ha mindazon vonatkozásait és oldalait ennek a kérdésnek, amelyek a fennforgó törvényjavaslat érdemére nem tartoznak, egyszerűen, kiméletesen érintetlenül hagyjuk. (Élénk helyeslés és tetszés a jobb- és a baloldalon.)

Madarász József: Igazságosan mindenki a maga meggyőződését! (Úgy van! a szélsőbaloldalon. Zaj és felkiáltások a baloldalon: Halljuk! Halljuk!)

... Én, kérem, indokolom azt ...

Bartha Miklós: Ezek elnöki jogok! Nem önt illeti, hogy azokat gyakorolja! (Zaj a jobboldalon.)

Kérem, én nem azt mondom, hogy helyesen tette-e a képviselő úr, vagy sem; abban én bíró nem vagyok. Én azt mondom: miért nem követem őt arra a térre; (Helyeslés a jobboldalon.) én azt mondom, hogy milyen benyomást tett az érvelésnek az a módja reám. Ehhez pedig jogom van. (Élénk helyeslés a jobboldalon.) Tiltakozom az ellen, hogy valaki ezt úgy vegye, hogy én az ő szabadságát, az ő függetlenségét akarnám korlátozni. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem is lehetne!) Nyilatkozzék úgy, amint ő jónak látja. Hanem az már azután az én jogom, hogy miért nem követem őt erre a térre, és mi az a benyomás, melyet bennem keltett. (Helyeslés a jobboldalon.) Hát ne ferdítsünk, Bartha Miklós tisztelt képviselő úr. Én nem akarok korlátozni senkit ...

Madarász József: Nem is lehet!

... de nem hagyom magam sem korlátozni véleményem kijelentésében. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

A második köre az érvelésnek, amelyre nem terjeszkedem ki, az, melyet a tisztelt képviselő úr beszédének tetemes részében belevont a vita körébe, tudniillik a házi törvények tartalma és azoknak viszonya a magyar törvényekhez és azoknak esetleges következményei. (Helyeslés a jobboldalon.) Nem azt mondom én, tisztelt ház, hogy nem volt

ehhez joga, de én a kérdés eredményének megítélése szempontjából azt tartom, hogy a házi statutumok tartalmát és viszonyát a magyar jogrendhez fejtegetni és vita tárgyává tenni, ebben a mértékben, nem helyes. (Halljuk! Halljuk!) Mert a házi törvények nincsenek előterjesztve; ezt mindnyájan tudjuk. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: De elő van terjesztve azoknak egy része! Halljuk! Halljuk!) Felolvastatott ugyan azoknak egy része, (Halljuk! Halljuk!) de előterjesztve ez a része sincs, mert azon néhány szakasznak a felolvasása, amelyet a miniszterelnök úrtól hallottunk, még nem előterjesztés. (Igaz! Úgy van! jobbról.) Mert hogy azok előterjesztve legyenek, annak módja szerint kell megtörténnie, akkor kérni kell a háznak valamely határozatát, (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) akkor azoknak előkészítve és tárgyalásra kitűzve kellene lenniök. Ami történt, nem más, mint egyszerűen hiteles információ némely szakasz tartalmáról, amelynek semmi következése törvényhozási szempontból nem lehet. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Én nem is tárgyalom azokat, nem is lehetséges, hogy a ház akár burkolva, akár közvetlenül azok felett határozatot hozzon. Ezen vita befejezte után a házi törvényeknek viszonya Magyarország jogrendjéhez marad ugyanaz, amilyen volt ezen vita előtt. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Ez az oka annak, — és itt ismét csak a magam álláspontját indokolom — hogy én a felolvasott szakaszok szövegének, értelmének magyarázatába és annak kimutatásába, hogy miként viszonylanak azok a magyar jogrendhez, nem bocsátkozom. (Helyeslés a jobboldalon.)

Egy másik állításával azonban a tisztelt képviselő úrnak, bár beszédem további folyamán is reá térhetnék, itt foglalkozom. (Halljuk! Halljuk!) Ez arra vonatkozik, hogy nézetem szerint lényegében helyesen állította fel a tisztelt képviselő úr a kérdést, amidőn azt mondotta, hogy az 1723. évi II. törvényczikkben fölszámlált kellékek azok, amelyekkel a törvény jellemezni akarja azon egyéneket s azon megkívántatóságokat, melyek a trónutódláshoz a törvény szerint szükségesek — nem összevéve és szétválasztva értendők, vagy amint magát kifejezte, konjuktive; és helyes amit hozzákapcsolt, tudniillik hogy az nem elég, hogy törvényes leszár-

mazó, legitimus descendens legyen, hanem kell, hogy »successor« és »archidux« legyen egyúttal, és egészen helyesen utalt arra, hogy mutassanak neki egy trónöröklésre jogosítottat, aki nem successor és archidux, vagy amint ő magát kifejezte: »ennélfogva archidux«. Ilyet, tisztelt képviselő úr, nem fog senki mutatni, sem most, sem, amíg ez a törvény fennáll, a jövőben sem. De ha ily helyesen állítja fel a dolgot, akkor úgy látom, közelebb áll ezen oldalhoz, mint Kossuth Ferencz felfogásához. Igaz, hogy mond valamit, ami engem meglepett, azt tudniillik, — és ezt kiragadom beszéde többi tartalmából — hogy az ausztriai házban, amint az 1723-iki törvények nevezik: a domus Austriacaban, 1723 előtt az egyenrangú házasságból való leszármazás nem volt elfogadva mint a trónöröklés kelléke. Értsük meg jól: nem Magyarországon, nem a magyar magánjog vagy közjog körében; e téren nem volt elfogadva sem addig, sem pedig most nincs elfogadva; hanem ő azt állította, hogy nem volt az ausztriai házban mint annak házi jogszabálya sem elfogadva. Igy értettem állítását. Nem?

Polónyi Géza: Az ausztriai házban ismeretes volt, de Magyarországon nem volt kötelező.

Akkor, tisztelt ház, abban a helyzetben vagyok, hogy egy sorozata az érvelésnek, amellyel elő akartam állani, mert több ilyen vélemény nem volt — elesik. Tisztelt képviselő úr, értsük meg egymást: akkor tehát az volt az állítása, — és én rosszul fogtam fel — hogy az ausztriai házban igenis, a családban, ott az jog volt, még pedig azt megengedem, nem a házi törvény, hanem azzal egyenrangú observantia, azaz szokásjog alapján.

Polónyi Géza: A fideicommissarius jog alapján!

Azt meg viszont én mondom a képviselő úrnak, hogy azzal meg én értek egyet, hogy sem addig, sem azóta a magyar jogrend az egyenrangú házasság intézményét és ennélfogva a morganatikus házasság intézményét magánjogában, házasságjogában nem ismerte. (Élénk helyeslés a szélsőbalon.)

Thaly Kálmán: Horánszky Nándor nem ezt mondta!

Mindketten, én és tisztelt barátom Horánszky Nándor képviselő úr, egyenlő következtetésre jutunk, de ki-ki a maga útján, és nem állapít meg köztünk különbséget, amint önök közt sem állapít meg különbséget az, ha ki-ki a maga útján jut arra az álláspontra, amelyet Kossuth Ferencz tisztelt képviselőtársam elfoglalt. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)

Ha ez így van, akkor csak még arra az egy kérdésre felelek, amelyet a tisztelt képviselő úr, mikor szíves volt osztályozni, — s engem igen hízelgően osztályozott*) — különösen figyelmembe ajánlott, tudniillik arra: hogy egy 1889-iki rendelkezés szerint az ausztriai ház tagjai köréből ki lehet lépni, ki lehet válni a fejedelem beleegyezésével.

Ime, azt mondja a képviselő úr: minő veszedelem rejlik ebben, a törvényben megállapított magyar trónöröklési rendre! Mert ha valaki nem lép ki az uralkodóház köréből, csak a rákövetkezett trónutódlásról mond le, ahhoz az országgyűlés hozzájárulása szükséges, de ahhoz, hogy a nagyobbat megtegye, tudniillik a ház köréből is kiváljon, nem szükséges az országgyűlés hozzájárulása. (Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: A Hausgesetz szerint!) Ha a képviselő urak előre tudnák, hogy minő jogi állást tulajdonítok a házi törvénynek, nem figyelmeztetnének minduntalan, hogy arról beszéljek. Akármilyen kellemes volna a képviselő uraknak, ha már most fejtegetném, én csak beszédem fonalán fogok rátérni. (Helyeslés a jobboldalon.)

Én azt tartom, hogy az 1889-iki intézkedésnek tartalmáról és fontosságáról nem ítélhetek, mert amint a tisztelt képviselő úr felolvasta a lexikon egyik czikkéből, abból annak tartalmát és fontosságát, hogy mily módon van az a házi törvényben megállapítva, megítélni nem tudom. Egyet

---

*) Hivatkozás Polónyi Gézának már említett beszédére: Meg vagyok győződve, — mondta Polónyi — hogy úgy mint az igazságügyi bizottságban történt, ha szerencsénk lesz hazánk legkiválóbb közjogászának, Szilágyi Dezsőnek beszédét meghallgatni, még nagyobb törekvést és igyekezetet fogunk észlelni, hogy magyarázattal és beszédekkel csökkentsék annak a veszélynek jelentőségét, mely a törvényjavaslat tartalmából következik.

azonban tudok, ha nem is ítélek most ezen intézkedésnek viszonyáról a magyar jogrendhez, tudniillik azt, amihez mérni kell. Ez pedig az, hogy a magyar alkotmány szerint lemondani a trónöröklési jogról csak az országgyűlés hozzájárulásával lehet. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.) Ez annyira fontos, hogy az 1867-iki királyi hitlevélben, bár eddig a hitlevelekben elő nem fordult, ezen törvénynek megemlítése külön felvétetett, és ezzel a toldással különbözik ez a királyi hitlevél a megelőzőktől. Ennélfogva, ha ennek értelme az volna, hogy az egyszersmind trónlemondás gyanánt is szerepel, akkor áll rá a magyar törvény. Semminemű cselekmény, mely a trónról való lemondást foglalja magában, ennek a törvénynek hatálya alól ki nem vonható. (Helyeslés.)

Sok félreértés tárgya volt, (Halljuk! Halljuk!) hogy mi az, ami ezen törvényjavaslat elfogadásával történik. (Halljuk! Halljuk!) Ez a törvényjavaslat egy nyilatkozatnak törvényczikkelybe való iktatása. A beczikkelyezés formája különféle czélra szolgál a magyar törvényben. Megörökítése, ünnepélyes tudomásul vétele valamely eseménynek, nyilatkozatnak, vagy a nemzet érzelmeinek kifejezése, vagy az országgyűlés hozzájárulásának a kifejezése valamely államjogi ügylethez vagy valamely államjogi jelentőségű cselekményhez.

Az első kettő, tisztelt ház, nem bír semmi jogi tartalommal; érzelmek kifejezésének, események megörökítésének, valamely nyilatkozat puszta tudomásul vételének, más hozzátétel nélkül, jogi jelentősége nincs. (Úgy van! balfelől.) De van ily jelentősége a harmadik alaknak, ami például nemzetközi szerződéseknél, vagy hogy más példát mondjak: trónlemondásoknál következik be. Mert ennek közjogi érvényessége a beczikkelyezéstől függ.

Tisztelt ház! Az, ami előttünk van, sem nem az egyik, sem nem a másik. Azonban nem azért nem az, mert a nyilatkozatban ez vagy az van, hanem azért nem az, mert a törvényjavaslat bevezetésében azt mondja (olvassa): »Az ünnepélyes nyilatkozat az 1723. évi I. és II. törvényczikkek rendelkezéseivel teljesen egyezőnek találtatván, ezennel törvénybe iktattatik«. Tehát itt valamely megvizsgálás történt: a törvény alkalmaztatott valamire, és konstatálása annak,

hogy megegyezik a törvénnyel. De mi az, ami konstatáltatik? Itt van a félreértés. A nyilatkozatnak van olyan tartalma, mely tisztán és egyedül a házi törvények körén belül mozog. Ennek beczikkelyezése semmi egyéb, mint örök emlékül való beczikkelyezés vagy tudomásul vétel. (Élénk ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Ugron Gábor: Örök emléket a temetőben állítanak, nem itt! (Mozgás és zaj. Halljuk! Halljuk! Egy hang a szélsőbaloldalon: Ez a ferdítés, nem a miénk! Elnök csenget.)

Csak egy kis türelem, meg kevesebb idegesség, és jobban megértjük egymást.

Ez a nyilatkozat azt tartalmazza, hogy a főherczeg kikérte a felség beleegyezését házasságához a házi statutumok szerint, és megkapta. Másodszor tartalmazza azt, hogy a házi statutumoknak érvényességét magára nézve — »ránk nézve« mondja — elismeri, és elismeri annak mint házi statutumnak érvényét házasságára nézve is. (Mozgás a szélsőbaloldalon.) Harmadszor azt tartalmazza, hogy a házi törvény szerint az az ő házassága, melyre ezt alkalmazza, morganatikus házasság, tehát nem bír azzal a következménnyel, hogy a nő és a házasságból születendő gyermekek a férjnek állásában, jogaiban, czímében stb. részesüljenek. Mind a házi törvény szerint.

Tisztelt ház! Az a kérdés: megegyezik-e a nyilatkozat a házi statutummal, vagy sem, miután mi és a magyar országgyűlés a házi statutumot nem is ismerjük — nem vizsgálat tárgya és nem is beczikkelyezés tárgya.

Polónyi Géza: Helyes, csak ki kell mondani! (Halljuk! Halljuk!)

Van azonban ennek a nyilatkozatnak egy része, mely már nem marad a házi statutumok körében, hanem egyenesen az országos törvények értelmének körébe lép át, és az így hangzik (olvassa):

»Különösen elismerjük és még világosan is kijelentjük, hogy a fent említett házasságunkból származó gyermekeinket és azok utódait, miután ők nem tagjai a legmagasabb uralkodóháznak, nem illeti meg a trónöröklés joga a biro-

dalmi tanácsban képviselt királyságok és országokban, tehát . . .« (Zaj és mozgás a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Éppen ez a »tehát« a baj !) Kérem, erre a »tehát«-ra is annak idején egész nyiltsággal kiterjeszkedem — »tehát az 1723 : I. és II. törvényczikk értelmében a magyar korona országaiban sem, és azok a trónöröklési rendből ki vannak zárva«.

A nyilatkozat ezen részének megítélése már hozzánk tartozik: hogy vajjon törvény szerint, különösen a trónöröklési viszonyokat szabályozó törvény szerint csakugyan nem tagjai-e az uralkodóháznak, az abból származó gyermekeket csakugyan nem illeti-e meg az atyának családi állása, tehát a trónöröklés sem ?

Igenis, ez a kijelentés, mellyel a magyar törvényt alkalmazza saját cselekményére, ez bírálat tárgya, és ha úgy találja a ház, hogy megegyezik a magyar törvénnyel, tudniillik úgy találja, amint javasolja a törvényjavaslat, akkor ezt konstatálva, beczikkelyezheti; ha nem úgy találja, akkor a törvényjavaslat visszautasítandó. (Mozgás a szélsőbaloldalon. Halljuk ! Halljuk ! jobbfelől.)

Mit végez az országgyűlés, midőn a nyilatkozatnak ezt a részét, amely nézetem szerint egyedül bírálat és döntés tárgya, megvizsgálja és reá a trónöröklési viszonyokat szabályozó törvényt alkalmazza ? Lényegében a törvénynek magyarázatát ! Meghatározza a törvény értelmét és eldönti azt a kérdést: ezen törvény értelmében helyes-e a nyilatkozatnak ezen része, igen vagy nem ? (Helyeslés a jobboldalon.) És midőn ezen eset alkalmából ezt végzi, az egész törvényhozás, tehát az országgyűlés és a király, — mert szentesítendő lesz a javaslat — tulajdonkép ezen eset alkalmából, ha nem is formailag, de lényegében hiteles törvénymagyarázatot teljesít, authentica interpretatio-t. (Zaj és mozgás a szélsőbaloldalon.) Én bizonyos nyugtalanságot látok itt, (Halljuk ! Halljuk ! jobbfelől.) de taglejtésekből nem értem meg az ellenvetéseket; majd lesz alkalmam meghallani azokat ezen felfogás ellen, és a részletes vita folyamára fenn is tartom magamnak, hogy a hallott ellenvetésekre majd feleljek is.

Ha tehát ez a törvényjavaslat beczikkelyezésének az értelme, akkor ez a beczikkelyezés részben örök emlékezet

okából való beiktatás, minden jogi következmény nélkül, részben már bírálat, hiteles magyarázata a magyar trónöröklési rendnek. (Helyeslés jobbfelől.)

És most rátérek tisztelt képviselőtársam, Kossuth Ferencznek ellenvetésére. Ő azt mondja: vagy új tételt tartalmaz magában ez a nyilatkozat és ez a javaslat, vagy nem. Ha új tételt tartalmaz, vissza kell utasítani a beczikkelyezést, (Halljuk! Halljuk!) mert nem kerülő utakon kell a trónöröklésre vonatkozó törvényt megpótolni, hanem annak módjai és formája szerint. Ebben én vele egyetértek. De nem értek egyet nyilatkozatának másik részével, melyben azt mondja, hogy: ha pedig nem tartalmaz új tételt magában, akkor felesleges is, szükségtelen is, és később bebizonyítja, hogy veszedelmes is.

Tisztelt ház! Én nem tartom sem szükségtelennek, sem feleslegesnek. Pedig az a nézetem, hogy e törvényjavaslat új jogtételt nem tartalmaz.

Mi az eset, tisztelt képviselőház? Ez a házasság a trón közvetlen közelében történt. Ez a házasság morganatikus, nem egyenrangú házasság. Arra nézve, hogy mik annak a jogi következményei a trónöröklés rendjére, amint maga ez a vita is bizonyítja, eltérők a nézetek. Már most, a trónöröklés rendjének szilárdsága, kétségtelen értelme, egyik legnagyobb dinasztikus és országos érdekünk. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.) Minél ziláltabbak a viszonyok, minél több surlódási pont van ebben a monarchiában, annál inkább szükséges az, hogy az alaptörvénynek és elsősorban a trónöröklés rendjének értelme minden kétely ellen biztosíttassék. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.) És mikor helyes e kételyeket elhárítani? Mikor helyes a törvénynek a hiteles magyarázatát megadni? Akkor-e, mikor a kérdés teljesen aktuális? Mikor a trónöröklés sora megnyilt, és mikor az lesz a kérdés, hogy ez vagy az a leszármazó-e az, aki a törvény szerint a trónralépésre hivatva van? Akkor helyes-e, vagy most, midőn a kérdés nem aktuális és ennélfogva semminemű mellékérdek, semminemű melléktörekvés sem bonyolíthatja ezt a dolgot, (Tetszés jobbfelől.) midőn pártok és ezen törvénytől egészen idegen érdekek és idegen törekvések nem vehetik ezt kezökbe mint eszközt egyéb czéljaik elérésére.

(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.) Ezért nem tartom feleslegesnek és nem szükségtelennek, hanem helyesnek az ilyen értelemben vett beczikkelyezést.

Holló Lajos t. képviselőtársam egy határozati javaslatot nyujtott be, amely többek nézetét képviseli a túloldalról, amelyben az van, hogy ezen törvényjavaslatnak érdemébe bele sem bocsátkozhatunk, mert hiányzik a jogszabály, amelynek erejénél fogva az megítélhető, nincsenek előterjesztve a házi statutumok vagy törvények, amelyeknek előterjesztése, megvitatása, beczikkelyezése után nyernők meg az alapot, vagy hogy helyesebben idézzem: egyik szükséges alapot arra, hogy ezen beczikkelyezés felett dönthessünk.

Ez, tisztelt ház, nem az én álláspontom; nem ugyanabból az okból, amelyet Kossuth Ferencz tisztelt képviselőtársam felhozott, hanem más okból. Nem kívánom most ebből az alkalomból a házi törvények előterjesztését és mint előzetesen eldöntendő kérdésnek felvetését, megvitatását, törvénybe iktatását. Mert ha mindez oly könnyű volna és megtörténhetnék is, ez jogalapot arra: megfelel-e a magyar trónörökösödési törvénynek erre vonatkozó része a főherczeg nyilatkozatának, nem nyujtana; ezt csak egyetlen egy alapon lehetne kívánni: csak annak a kérdésnek eldöntésére, vajjon az 1723-ban szabályozott trónöröklési rend szerint, az ezt szabályozó törvények szerint az egyenrangú házasság intézménye szükséges kellék-e arra, hogy oly utódok legyenek, akik a trónöröklésre hivatottak — mert lényegében ez az eldöntendő kérdés. Én ezt tisztán a törvények alapján, a törvények tartalma szerint, tehát tisztán a magyar közjog alapján tartom eldöntendőnek, (Helyeslés a jobb- és a baloldalon.) és nem fogadom el azt a felfogást, hogy egyéb segédjogot is kellene ebből az alkalomból előteremteni és azután alkalmazni. (Mozgás a baloldal némely padjain és a szélsőbaloldalon.)

Rakovszky István: A miniszterelnök mondta!

Dehogy mondta! Kérem, nem azt mondta, de arra is rátérek, ha nem zavarnak; (Halljuk! Halljuk! a jobb- és a baloldalon.) de ha zavarnak, nem beszélek erről. (Derültség. Halljuk! Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobb- és a baloldalon. Elnök csenget.) Nem fogadom el azt, hogy

előbb egészítsük ki azzal a törvény rendelkezését, és miután már 180 esztendővel később kiegészítettük, akkor döntsük el, hogy mit rendel az 1723-iki törvény, mi ennek az értelme. Ezt az álláspontot nem fogadom el. Részemről megmondom nyiltan, röviden az álláspontomat.

A házi törvényekről mindig csak közjogi vonatkozásban beszélek, közjogi tartalmukról nyilatkozom. Ez Magyarországon nem jogforrás, úgy amint a miniszterelnök úr is mondta, akivel teljesen egyetértek. Nem is segédjog a magyar közjogban, mert segédjog az, amelynek alkalmazása másodsorban következik ugyan be, de amely mint jus auxiliare, joga annak az országnak, és azon ország jogrendszerének integrális része. Már pedig ez a házi törvény sohasem lett bemutatva, soha országgyűlésileg nem tárgyaltatott, soha a törvényhozás határozatának tárgyául nem szolgált, soha ki nem lett hirdetve, és annak elfogadására szokásjog sem képződhetett, amelynek kellékeit jogrendszerünk szigoruan körülírja, és nem is képződött. Azt az utat pedig, melyet Holló Lajos t. képviselőtársam határozati javaslata követ, hogy most akarjam ennek mint kisegítő jognak megalkotásával és felhasználásával egy, ezelőtt 180 évvel hozott törvény tartalmát és értelmét megmagyarázni: ezt az utat nem követem, (Helyeslés a jobb- és a baloldalon.) valamint azt sem akarom követni, hogy azt mondjam, hogy az 1723-iki törvények szerint nem dönthető el ez a kérdés, és abban a törvényben hézag van, mely a házi törvényeknek törvénybe iktatásával töltendő ki. Mert ha kiegészítendő a törvény, akkor nem a házi statutumok beczikkelyezésével, hanem külön országos törvény meghozatalával szükséges ezt megtenni. (Helyeslés a jobb- és a baloldalon.) Ha pedig nem az a czélja, tisztelt ház, akkor ezzel a kérdéssel kapcsolatosan semmi czélja sem lehet, csak bonyolítaná a kérdést és elterelné a figyelmet, csak elhamarkodott tárgyalások és intézkedések szükségébe vinné be a házat. Mert ne képzeljék, hogy oly könnyű az az előterjesztés. Nem amiatt, mintha ok volna titokban tartani, de legnagyobb része azoknak rendezetlen történeti anyag. Az 1839-ben bekövetkezett kisebbmérvű kodifikáczió éppen nem meríti ki a házi jognak, a házi jogszabályoknak tartalmát. Hiszen egészen 1839-ig

obszervanczián állottak fenn, azaz jogszokások, melyek éppen olyan kötelezőek, mint a házi statutumok.

Polónyi Géza: De hol kötelezők?

A királyi házban kötelezők, és — bár erre nem vagyok kompetens, mert én itt osztrák jogot nem magyarázok — (Helyeslés a jobboldalon.) úgy vagyok meggyőződve, hogy Ausztriában is érvényesek, bizonyos határok és korlátok közt.

Polónyi Géza: Nincs kihirdetve ott sem!

Mondom, nem vagyok illetékes erről szólni, nem is tartozik ide, nem is szükséges czélomra, nem is szükséges arra, hogy ezen törvényjavaslat fölett határozhassunk. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.)

Hát ez a beczikkelyezés, tisztelt ház, mivel van még összefüggésben? Meg kellene vizsgálni, még pedig aprólékosan — mindig közjogi vonatkozásokról beszélek — a statutumok tartalmát; megjelölni a határokat, melyek közt kifelé mint segédjog érvényes; megjelölni viszonyát és határait a magyar közjogi renddel szemben. Azt gondolják, hogy egy ilyen feladattal bonyolíthatjuk, szükség nélkül, ok nélkül a jelen kérdés eldöntését?

Ez az oka, hogy Holló Lajos tisztelt képviselőtársam határozati javaslatát nem fogadhatom el. (Helyeslés és tetszés jobbfelől.)

Van azután egy harmadik álláspont, mely nem a kérdés lényegére vonatkozik, és ez a gróf Zichy János képviselőtársam által előterjesztett — nem is határozati javaslat, hanem egy módosítvány. Ennek érdemleges tartalmával, előre is megmondom, egyetértek, de nincs is a házban egyetlen képviselő sem, aki ezt nem helyeselné. (Zaj balfelől.) Kérem, ha én oly türelmetlen volnék, mint az urak, sohasem végezném be beszédemet. (Derültség.) Ez tulajdonképen módosítvány; a törvény értelmezéséről hallgat; ez tulajdonkép nem akar egyebet, mint a törvényjavaslat bevezetését módosítani. Nem a beczikkelyezést ellenzi, hanem a bevezetést akarja mással helyettesíteni.

Tisztelt ház! Lesz alkalmam azok után, amiket mondottam, hogy tartalmával egyetértek, talán a részletes vita folyamán, — mert szavazásra csak ott kerülhet — a szükséghez képest arra bővebben kiterjeszkedni. Egyet azonban

előre meg kell mondanom : hogy én így, a mint elő van terjesztve, még ha szükségét belátná is a ház, — nem a helyességét, mert azt belátja — nem fogadhatom el, egyszerűen azért, mert kihagyja a törvényjavaslatból azt, ami lényeges, tudniillik hogy a főherczegi nyilatkozat egyik részének, melyet említettem, tartalma megvizsgáltatott és a törvénnyel egyezőnek találtatott.

Zichy Aladár gróf : Még nem tetszett bebizonyítani, hogy megegyezik. Várjuk ! (Zaj.)

Igaz, még nem mondtam erre a véleményemet, de a képviselő urak sem mondták meg véleményüket, mikor előterjesztették ezt a módosítást, hanem azt mondták, hogy meghajolnak a fejedelem akarata előtt. Hogy értik ezt ? Nem úgy, hogy meghajtják a fejüket, hanem hogy elfogadják a törvényjavaslatot. A tisztelt urak sem mondták meg, miért szükséges ez a módosítvány, miért szükséges kihagyni a törvényjavaslatból azt, hogy a főherczeg nyilatkozatának illető része megegyez az 1723-iki törvénnyel. Ha tehát a tisztelt urak nem mondták meg, nem tartozom én sem azzal, hogy anticzipáljam az ő okaikat, mert azokat meg fogják később mondani ők maguk.

Páder Rezső : Megmondja maga a magyarázat.

Maga a magyarázat ? Hát ha arról van szó, hogy helyes-e ez a tartalom, vagy sem — én megengedem, hogy lehet olyan módosítás, melyet nem szükséges magyarázni ; de nem ezt kell magyarázni, hanem azt, hogy miért hagyják ki a törvényből azt, hogy a főherczegi nyilatkozatnak megjelölt része az 1723-iki törvényekkel megegyezik. Ezt kell magyarázni. (Igaz ! Úgy van ! a jobb- és a baloldalon.) Már, tisztelt képviselő úr, hallotta-e azokat a beszédeket, amiket itt mondottak ? Lehetett volna-e ezeket a beszédeket mondani, ha ez a módosítás magamagát magyarázza ? (Élénk derültség.)

Ezért nem vagyok abban a helyzetben, hogy ilyen alakban, ezzel a kihagyással, még egy egyébként helyes tartalmú módosítványhoz is hozzájáruljak. De ez a részletes vitára tartozik, ott hozandó tisztába.

Ezek után, tisztelt ház, (Halljuk ! Halljuk !) rá kell térnem arra, amire gróf Zichy Aladár tisztelt képviselő-

társam az előbbi pillanatban kíváncsi volt, tudniillik hogy miért fogadom én el a törvényjavaslatot.

Tisztelt képviselőház! (Halljuk!) Mi a kérdésnek az érdeme, mely felett a vita folyik? Az érdeme az, vajjon az 1723-iki törvény, midőn a trónöröklésnek a feltételeit megszabta és midőn felállította azokat a kellékeket, melyekkel birniok kell azoknak, akik a trónutódlásra jogosítvák, vajjon elfogadta-e az egyenrangú házasság intézményét, vagy sem, arra, hogy a családhoz tartozó, vagyis az uralkodóházhoz tartozó, trónörökösödésre jogosult leszármazók előálljanak: igen vagy nem? Ez a kérdés; ezzel függ össze aztán a morganatikus házasság kérdése; ezzel függ össze sok minden, ami a vitában nézetem szerint mindkét oldalról világosan elmondatott.

Lehetnek, akik azt mondják, hogy ez a kérdés nem az 1723-diki törvény alapján vizsgálandó meg, hanem más törvények alapján, vagy más törvények alapján is. Azoknak a feladata ezeket a más törvényeket megjelölni, és ha annak alapján erre a következtetésre jönnek, ezen törvények beiktatását a törvényjavaslat bevezetésébe kívánni.

Lehetnek olyanok, kik azon a véleményen vannak, hogy ezt a kérdést az 1723-iki törvények alapján nem lehet eldönteni, mert ezen törvény erre jogszabályt nem tartalmaz, de párhuzamosan az 1723-ik törvénnyel és azt kiegészítőleg szokásjog fejlődött ki, és ez a szokásjog az, mely a kérdés eldöntésére szükséges jogtételt tartalmazza. Akik ezt állítanák, feladatuk a magyar jog szerint a szokásjog fejlődését bebizonyítani; rámutatni arra, hogy valóban van ily szokásjog, és az mit tartalmaz; kimutatni azt, hogy nem az 1723-iki törvényekre kell hivatkozni, hogy megítélhessük, vajjon a főherczegi nyilatkozat említett része megegyez-e a magyar közjog rendjével, hanem fejlődött egy szokásjog, mely éppen oly kötelező, mint a törvény, ehhez kell mérni és eszerint ítélni meg a nyilatkozat ezen részének törvényszerűségét. Én ilyen szokásjogot nem ismerek; úgy tartom tehát, hogy elsősorban és főleg a törvényjavaslatba beírt törvényekre való hivatkozás és a törvényeknek maguknak az alapján döntendő el a kérdés.

Egyetértünk tehát abban, hogy azokat a kérdéseket, melyek a vitába nem tartoznak, kirekesszem a vitából;

egyetértünk abban, hogy az, hogy a trónöröklés minő sorrendben következzék, köztünk nem vita tárgya, amint hogy már a hatvanas években Deák Ferencz méltán konstatálhatta, hogy ez még köztünk és Ausztria közt sem vita tárgya. Egyetértünk abban is, hogy arra nézve, hogy minő sorrendben és kik következnek a trónöröklés rendjében, a felhívott törvényczikkek ugyanazt a rendjét állapították meg a trónöröklés átháramlásának, amely akkor Ő felsége örökös országaiban és tartományaiban volt megállapítva. Hol kezdődik tehát a különbség? A különbség kezdődik annak a megmagyarázásánál, vajjon a trónöröklés rendjébe tartoznak-e azok, akik nem egyenrangú házasságból származnak; vajjon az egyenrangú házasság intézménye benne van-e az 1723. évi I. és II. törvényczikkben? (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ez a kérdés!) Rögtön rátérek erre; ez a törvénymagyarázatnak kérdése.

Mindnyájan megegyezünk abban, hogy a törvény tartalmába olyat belevinni, ami abban kifejezetten nincs, vagy ami az abban kifejezetten belefoglalt határozatoknak nem szükségszerű következménye, nem szabad. Mindnyájan egyetértünk abban, hogy a törvény különböző rendelkezései közt az összhang meglegyen. Egyetértünk abban is, hogy csak az a helyes törvénymagyarázat, mely a törvényben világosan kifejezett és kimondott czélt, tehát a törvénynek ezen határozatát is, nem forgatja fel, nem hiusítja meg. Ezek közöttünk nem vitásak. Sőt még abban is egyetértünk, — mert hiszen hivatkozások történtek rá — hogy egy törvénynek értelmét felvilágosítják a későbbi törvények, különösen ha azok a későbbi törvények egyenesen mint ezen törvény végrehajtásának folyományai, mint a törvény egyéb határozmányának következményei hozattak meg, világos hivatkozással magára a korábbi törvényre.

Tisztelt képviselőház! Ha ebben egyetértünk, akkor én, midőn felállítom azt a tételt, hogy az egyenrangú házasság intézménye az 1723. évi I. és II. törvényczikkekben kifejezett szavakkal nincs ugyan benne, de igenis benne van félreismerhetetlenül mint az ott foglalt határozatoknak szükségszerű, elutasíthatlan következménye: akkor azt hiszem, ha ezt sikerül kimutatnom, a helyes törvénymagyarázat szabályai

szerint megállapítottam véleményemet; különösen ha még sikerül kimutatnom azt, hogy ha Kossuth Ferencz t. képviselőtársam véleményét és értelmezését fogadnók el, akkor az a helyes törvénymagyarázat egyik kellékének sem felel meg, hanem minden kellékét a törvénymagyarázatnak, amelyet felállítottam s amelyet egyértelműleg helyesnek tartunk és ebben a pillanatban is helyesnek tart a tisztelt ház — felforgatja.

Minő volt a helyzet 1723-ban, midőn ezen törvényczikkek megalkottattak, és ezzel a helyzettel szemben mi volt a törvénynek akarata? Nem a törvényhozásnak más módon, a törvény szövegén kívül eső forrásokból felismerhető czélja, bár az is fontos, hanem a törvényhozónak az az akarata és czélja, amely a törvényben magában ki van fejezve?

A helyzet az volt, tisztelt képviselőház, hogy elenyésző-ben volt az 1687-ben elfogadott fiági örökösödés az Austriaca domus-on belül, és a rendek s az országgyűlés a dinasztiának, az ausztriai háznak, úgy amint a törvény nevezi, női ivadékaira a három megnevezett ágon belül és a meghatározott elsőszülöttségi sorrendben akarták a magyar koronát ráruházni. Ez az uralkodóház, bár 1687 óta magyar királyi ház is volt, de eredeténél fogva német szuverén család volt, német szuverén ház, sőt a legnagyobb, a legmagasabb a német birodalomban. És 1723-ban ez az uralkodóház, éppen úgy, mint minden más német uralkodóház, mint minden német főrendi család, mely »Reichsstand« volt — nem tudok rá helyes magyar kifejezést, mondjuk: birodalmi főrend volt — birt családi autonómiával, birt általános német jog alapján keletkezett azon házi törvényhozási joggal, hogy önmaga határozhassa meg, kik tartoznak a házhoz, a családhoz, és minő leszármazás útján keletkeznek a háznak öröklésképes tagjai; hogy nemcsak magánjogi javaikban, de örökletes joggal birt hűbéreikben, tartományaikban és országaikban az öröklési rendet kötelezőleg és érvényesen megállapíthassa. Birtak ezzel a joggal és ezt a jogot gyakorolták is. És midőn VI. Károly császár és magyar király idejében, 1723-ban, az úgynevezett osztrák pragmatica sanctiót, lényegében azzal a szöveggel, melyet Polónyi Géza tisztelt képviselő úr felolvasott és amely Hollandiában 1724-ben kihirdettetett, meghoz-

ták és abban meghatározták a primogenitura rendjét, és meghatározták, kik mily rendben következnek az uralkodásban: ez eredetileg családi intézkedés volt. Azon jognál és hatalomnál fogva, mely a császárt az örökös országokban illette, aki ott a törvényhozási teljhatalmat birta, ez a családi intézkedés meg lett állapítva, nemcsak mint házi törvény a családon belül, hanem mint kötelező trónöröklési joga az osztrák örökös országoknak és tartományoknak; különben is ahhoz az örökös tartományok külön-külön, egy vagy más alakban hozzájárultak.

Ez volt a helyzet. Ezzel a helyzettel állt szemben az 1723-iki országgyűlés. Már most tehát, midőn az austriaca domus három női ágára a trónörökösödést kiterjesztették, mit fejezett ki a törvény mint az ő akaratát? (Halljuk! Halljuk!) Nem én mondom, megmondja a törvény maga.

Két törvényczikkely van. Az első törvényczikkelyben ezt a női öröklést felajánlják a rendek és elfogadja a király, a második törvényczikkely az így felajánlott és előzetesen elfogadott női öröklést részletesen szabályozta és megállapította.

Az első törvényczikkben legelőször azt mondják, hogy a domus Austriaca női ivadékait is a megjelölt három vonalon belül trónörökléssel akarják felruházni, és pedig a 3. §-ban azt mondják: »olyan sorban és rendben, amilyen sorban és módon ez a női öröklés az örökös tartományokban már elrendeltetett és elismertetett.« A 4. §-ban azt mondják, hogy: úgy akarják ezt megállapítani, — ez mind a törvény szava, nem az enyém — hogy: »ugyanazon nő vagy annak férfiörököse, aki a felséges ausztriai ház előrebocsátott tartományai és országai örököse, a felséges ausztriai házban bevett és említett elsőszülöttségi rend szerint, ugyanazon sorrend (successio) szerint, ezen és a jövendő esetekben, örökösödési jogon, Magyarország és a hozzá kapcsolt és elosztathatlannak értendő részek, országok és tartományok csalhatatlan királyául tartassék és koronáztassék.«

A második czikk tartalmát a ház nagyon jól ismeri, de azért röviden mégis ismétlem. Czímében szól az ausztriai uralkodóház női trónöröklésének mint örökletes jognak

trónrendjéről. Felemlítve a rendek azt, hogy külső támadások ellen az országot biztosítani akarják, hogy az interregnum bajait kikerülni kívánják, a férfiág magvaszakadtával a trónöröklési jogot az ausztriai ház női ivadékára kiterjesztik, meghatározzák a női ágak egymásután következését, az azokból eredő törvényes leszármazókat, legitimos descendentes, romano-catholicos successores utriusque sexus Archiduces — így jelölik meg mint trónra jogosultakat, az örökös tartományokban már megállapított elsőszülöttségi rend szerint. Erre két rendelkezés következik, a 8. és 9. §-ban kifejezett intézkedés. Azt mondja: Az említett trónöröklést, successiót »acceptant«, elfogadja az országgyűlés. A 9. §. pedig azt mondja, miután már ezek megállapítása és elfogadása megtörtént: »Taliterque, eandem successionem foemineam in augusta domo Austriaca introductam, et agnitam juxta ordinem supradictum stabiliunt.« Azaz: »Ekképen ugyanazon női trónöröklést, a felséges ausztriai házban behozottat és elismertet, a fennmondott rend szerint megállapítják.« Azaz még egyszer levonja határozottan a következtetést; oly aggodalmasan törekedtek arra, hogy ugyanazon örökösöket, ugyanazon férfi- vagy női örökösöket, ugyanabban a rendben, amint az már megállapíttatott és elismertetett az örökös tartományokban, hívják a trónöröklésre: hogy ezt újra és újra kifejezik. Természetesen mindez a három linea korlátai közt van meghatározva.

Most, tisztelt ház, én teszek egy kérdést; mert eddig nem én beszéltem, hanem a törvény. Méltóztassanak ugyanis hozzávenni ehhez a törvénynek többi intézkedéseit. A törvénynek többi intézkedései a következők: Megállapítják mindezt akképen, hogy úgy az örökös országok és tartományok, mint a magyar korona országai, az uralkodóház azonosságával, az ugyanazon sorrendben következő ugyanazon fejedelmek által együttesen, elválaszthatatlanul, felosztható-tlanul, kölcsönösen birtoklandók, és ez is magában a törvényben van kifejezve, ez is éppen olyan integrális része a törvénynek, mint a többi.

Rakovszky István: Deák ezt másképen magyarázta! Kettőnk közül valaki félreérti Deákot! (Derültség.)

Rakovszky István: Én nem! (Halljuk! Halljuk!)

Tisztelt ház! Hallgattam mindazon politikai garancziákról és feltételekről, melyek ehhez hozzá voltak forrasztva; hallgattam azért, mert ezt mindnyájan jól tudjuk és nagyon is az emlékezetünkben van; hallgattam arról is, minő indokok birták rá a rendeket arra, hogy a törvénybe ezt iktassák. Mert én a törvény értelmének megállapításánál nem a törvényen kívül levő czélját a törvényhozónak, hanem a törvényben magában kifejezett határozatot és rendelkezést fogadom el alapul. Ha ez így van, akkor azt kérdem: (Halljuk! Halljuk!) ugyanazt az uralkodóházat akarták-e a rendek elfogadni Magyarországra, amely Ausztriában meg volt állapítva? Hogyan lehetett azt biztosítani, hogy ugyanabban a sorrendben, ugyanaz a nő-, ugyanaz a férfiörökös, aki az ott megállapított rend szerint következik, következzék Magyarországon is, természetesen nem az ausztriai jognál, hanem a magyar törvénynek erejénél fogva? Hogyan lehetett megállapítani az elválaszthatatlan és feloszthatatlan, együttes és kölcsönös birtoklást, természetesen arra az időre, amíg a három linea meghatározásával az uralkodó személyében való kapocs a monarchia két állama között fennáll? Csak úgy, hogy midőn a rendek a törvényt elfogadták, akkor ugyanabban az értelemben kellett hogy vegyék ezeket a kifejezéseket, melyek minden egyes trónöröklésre hivatott személynek lényeges kellékei: legitimi descendentes, haeredes et successores, archiduces utriusque sexus — amely értelemben és jelentésben benne foglaltattak abban a trónörökösödési rendben, amellyel azonost akartak az örökösökre és az egymásra következés sorrendjére megállapítani; amilyen értelemmel és jelentéssel birtak ezek a kifejezések, ezek a fogalmak az uralkodóház örökösödési rendjében, mely egyszersmind az örökös tartományok és országok jogérvényes örökösödési rendje volt. Ha nem ezt tették volna, akkor nem azt az uralkodóházat fogadták volna el, amely ott volt, hanem attól eltérőt és valami különbözőt. Ha nem ez az értelme lett volna, akkor nem az összetartozás alapjait rakták volna le, hanem az uralkodóház szétágazásának alapjait. Ha nem ezt fogadták

volna el, akkor nem biztosították volna a felosztathatatlan, elválaszthatatlan, együttes és kölcsönös birtoklást. (Helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélsőbaloldalon.)

Tisztelt ház! Nézzük meg már most, ez a magyarázat, amelyet felállítottam, megfelel-e a törvénymagyarázat kellékeinek? Van-e összhang ennek folytán a törvény különböző határozatai között? Nézetem szerint csakis így van. Vajjon a törvényben kimondott és meghatározott czélt lehet-e másképp biztosítani, mint pusztán ezen magyarázattal? Azt hiszem, csupán ezen magyarázat szerint lehet.

Már most, éppen beszédem elején kiemeltem, — legalább eddig senki sem mondott ellent a vitában — hogy 1723-ban, amikor ezen törvényczikkek megalkottattak, az ausztriai házban — nem Magyarországban — csak az egyenrangú házasságból eredő törvényes leszármazott lehetett »successor«, azaz trónutód, csak ez tartozott a családhoz, a házhoz. (Úgy van! balfelől.) De nemcsak az ausztriai házban volt ez meg, mert ami ebben a részben mint házi törvény az ausztriai házban érvényes volt, az egyszersmind trónöröklési törvénye volt a lajtántúli tartományoknak és országoknak is. (Úgy van! Úgy van! balfelől.) Lehetetlen tehát, hogy más értelemben és másképp vették volna az örökösödés megállapítását az 1723. évi I. és II. törvényczikkben, mint úgy, hogy egészen konformis legyen ahhoz, mely Ausztriában fennállott, tehát elfogadásával az egyenrangú házasság intézményének is. (Helyeslés jobbfelől.) Mert ha ezt nem fogadták volna el, akkor nem azt az »austriaca domus-t«, nem ugyanazt az uralkodóházat fogadták volna el; nem rakták volna le az összetartozásnak, hanem a szétválásnak alapjait. (Úgy van! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.)

S most nézzük meg, hova vezet az ellenkező magyarázat, (Halljuk! Halljuk!) nevezetesen az a magyarázat, melyet Kossuth Ferencz tisztelt képviselőtársam felállított. (Halljuk!)

Ő azt mondja, — csak nagyjában ismétlem, de nem értettem félre — (Halljuk!) hogy az »archidux utriusque sexus« — amely kifejezésről nagyobb terjedelemben folyt a vita, mint talán éppen szükséges volt — nem annyit

jelent, hogy főherczegek, hanem annyit, hogy főherczegtől leszármazott törvényes utódok. De ez nem azt jelentette az ausztriai örökösödési rend szerint, amellyel egyezőt akartak a rendek megállapítani . . .

Kossuth Ferencz : Az öt leány !

Kérem, az az öt leány ! (Derültség jobbfelől. Halljuk ! Halljuk ! Elnök csenget.) Annak az öt-leány-argumentumnak az a szerencsétlensége, ha már felhozatott, hogy mindenki megigéri, hogy beszél róla, s mindenki elfelejtette.

Polónyi Géza : Én már beszéltem kettőről !

Tisztelt képviselőtársam most engem szavamon fogott, és én beszélek róla — nem azonnal, hanem ha rájövök.

Hova vezet Kossuth Ferencz tisztelt képviselőtársam magyarázata ? Először is oda, hogy ellenmondást hoz a törvénybe, a trónöröklési kellékek és a törvénynek többi határozatai között ; másodszor felforgatja és meghiusítja a törvényben kimondott és elfogadott elvet ; harmadszor ellentétben van a törvénynek minden határozatával, különösen azokkal, melyek azt mondják, hogy úgy állapították meg a rendet és a sort, hogy ugyanazon nők és férfiak, nőnek férfiutódai, — mert hisz csak azokról lehetett szó — akik Ausztriában sorrend szerint következnek, következzenek itt is. Mert azzal a magyarázattal, melyet ő felállított, kétségtelen, hogy a morganatikus házasságból származott utódok Magyarországon következnének a trónon, ott pedig nem következnének.

Egy hang a szélsőbaloldalon : Ott is !

Akkor mit jelent az, hogy »ugyanazt az uralkodóházat ?« Akkor mit jelent az, hogy ugyanazon férfi- vagy nőutód ugyanazon sorrendben következzék ? Akkor mit jelent »az elválaszthatatlan és feloszthatatlan együttbirtoklás ?« Hiszen akkor mindezek a határozatok fel vannak forgatva. (Úgy van ! Úgy van ! a jobboldalon.)

Lehetetlen tehát egy olyan magyarázatot elfogadni, amely ellenmondást visz be a törvénybe és felforgatja annak minden többi határozatát.

Egy hang balról : Hát csak tessék alkalmazni a Hausgesetzet a magyar törvénnyel szemben !

De nem fogjuk alkalmazni! És pedig azért nem, mert midőn az 1723. évi törvény megalkottatott, ez főrészben azonos volt azzal, de csak főrészben, ami Ausztriában törvény volt — rövidség okáért így nevezem; de midőn a magyar törvénybe az a trónöröklési rend, azok a trónöröklési kellékek felvétettek, az nem volt idegen jog többé, hanem az által, hogy törvényben elfogadtatott, a magyar közjognak integrális részévé lett, és nem azért érvényes nálunk, mert az uralkodóház az előtt tíz évvel megállapította és mert az uralkodócsaládban érvényes volt, és ennélfogva érvényes volt Ausztriában is; hanem érvényes nálunk ez a rend és ezek a kellékek a magyar törvény erejénél fogva. (Helyeslés a jobboldalon.) Ennélfogva nem fogadom el azt, hogy az uralkodóháznak családi törvényei az irányadók; nem fogadom el őket még segédjognak sem, mert érvénnyel Magyarországon közjogi vonatkozásaikban nem birhatnak.

Ha hivatkozás történt a házi törvényre, amint én is hivatkoztam reá, ez két okból történik. Először mert az ott, tudniillik az örökös országokban és tartományokban fennálló trónöröklési jog és a házi törvény ugyanaz; én tehát úgy hivatkoztam reájuk, mint azon országokban a trónöröklést szabályozó jogra, nem pedig mint a családon belül érvényes jogra. Ez az egyik. A másik ok pedig az, hogy még abban a minőségben sem hivatkozom reá, mint Magyarországon érvényes jogra; mert alaptétel Magyarországon, a magyar közjogban, hogy csak két jogforrást ismerünk: az országos törvényeket és az azok mellett fejlődött törvényerejű szokásjogot. Még a korlátolt körben érvényes statutumok kötelező ereje is országos törvényen alapszik. Ez sem nem az egyik, sem nem a másik, de magyarázati eszköz, anélkül, hogy jogérvénnyel birna, mint ahogy a jelentések, beszédek, leiratok, feliratok stb. magyarázati eszközök lehetnek a törvény értelmének meghatározásánál, de nem segédjog, amelyből kipótoljuk a törvény hézagait, amely Magyarországon a törvényes jogrendnek alkateleméül szolgálhatna. (Helyeslés a jobboldalon.)

És most már az öt leány argumentumára térek át. (Halljuk! Halljuk!)

Mindenekelőtt állapítsunk meg egyet, nehogy újra és újra vitás kérdések merüljenek fel. A »törvényes leszármazottak« kifejezés magában véve nem fejezi ki a trónutódlás kellékét. A törvényes leszármazás magában véve nem elegendő arra, hogy a leszármazott az uralkodócsalád tagjává legyen. Kell, hogy egyszersmind azzal a minőséggel birjon, hogy »successor«, azaz trónöröklési utód legyen, aminek egy másik kifejezése az, hogy archidux. Hogy ez az értelme, az következik abból, hogy legitimus descendens származhatott és származott is morganatikus házasságból, nem egyenrangú házasságból, de successor és archidux nem. Ez teljesen helyesen mondatott tegnap. Ennélfogva egészen hamis Kossuth Ferencz tisztelt képviselőtársamnak az az állítása, hogy a törvényes leszármazás kimeríti a trónöröklés kellékeit, a többi csak következmény. Valahányszor — de azért nem felejtem el az öt leányt sem — a trónöröklésre jogosultak egész körét kellett megjelölni: az 1723-iki törvényt magyarázó törvények, sőt minden más törvény felváltva használja a »successores« vagy »archiduces utriusque sexus« fogalmát és kifejezéseket, és soha a »legitimus descendens« kifejezést. Száznyolczvan év telt el azóta, mióta ezek a trónöröklési törvényczikkek megalkottattak. Hat királyváltozás következett be, öt koronázás történt, öt koronázási hitlevél állíttatott ki, úgy, mint az 1723-iki törvényczikkek rendelik. Ezen öt koronázási hitlevél IV. és V. pontjának mindegyike megjelöli a trónöröklés körébe jutó összes tartozókat, és a IV. pontban, valahányszor azokat megjelöli, nem főherczegi utódokról beszél, hanem ezen fogalom alá foglalja őket: »archiduces utriusque sexus.« Mert amikor azt meghatározza, hogy mikor áll elő a királyválasztási jog, azt mondja: »ha a főherczegek mindkét nemének magvaszakadása bekövetkezik.« Valahányszor a királyi hitlevelek meghatározzák, kik kötelesek koronázási hitlevelet kiadni, az összes trónutódokat ezen elnevezés alá foglalják: »örököseink és utódaink«, »a koronázandó örökös királyok«. De nemcsak ezek; maga már az 1723. évi III. törvényczikk, maga az 1790. évi X. törvényczikk ugyanezt az elnevezést, ugyanezt a fogalmat használja. Nyoma sincs sehol más kifejezésnek, melyből a Kossuth Ferencz

által felállított értelmezést meg lehetne erősíteni. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Világos tehát, hogy ez alatt a kifejezés alatt 180 esztendőn át a királyi hitlevelekben foglalt magyarázat szerint is nem »főherczegi törvényes leszármazottak« értetnek, de főherczegek ezek az »utódok és örökösök«. Tessék megnézni ezeket a koronázási diplomákat, melyek egyenesen hivatkoznak az 1723-iki törvényczikkre, melyek kifolyásai és végrehajtása ezen törvényeknek. Tessék megnézni az ötödik pontot, mely meghatározza, ki az, akinek ily koronázási hitlevelet ki kell állítani. Ez a kötelesség minden trónutódot megillet, az csak kétségtelen. Azt mondja: successores nostri, futuri neocoronandi haereditarii reges; itt a successor foglalja össze a trónutódlási jogot, az összes jogosultakat, akik az 1723. évi I. és II. törvényczikk szerint hivatva vannak.

Nos, uraim, nem vagyok-e jogosítva azt mondani, hogy successor és archidux a magyar törvények szerint 180 esztendőn át törvényesen megállapított megjelölése a trónöröklésre hivatott egyénnek? És ha még egyéb kell, azt a törvényczikket tessék megnézni, amelyre ma hivatkozás történt. A függetlenségi törvényczikket, az 1791. évi X. törvényczikket; ott is elő vannak sorolva az összes trónöröklésre jogosultak, és sohasem a »legitimus descendens«, sehol, sem itt, sem másutt; mindenütt mint a magyar trónöröklésre jogosultak: haeres et successor, vagy az archidux fogalma szerepel.

Azt gondolom, ha van világos értelem egy törvényben, ez világosan fel van tárva. Hiába akarják elhomályosítani értelmét, mert 180 esztendő törvényeiből ellenállhatatlan világossággal tör az elő. És éppen ezért azt gondolom, ez a része az argumentácziónak bátran eltemethető. (Igaz! Úgy van! a jobb- és a baloldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.)

Rátérve a kognátusokra, azokra a főherczegi utódokra, akik idegen egyenrangú családba beházasodott főherczegnőktől származnak, de akik a trónöröklés körébe be vannak foglalva, diadalmasan hivatkozik tisztelt képviselőtársam arra, hogy ezek nem főherczegek és főherczegnők, és mégis a trónöröklés körébe be vannak foglalva.

Először is elismerem, hogy az ezen főherczegnőktől egyenrangú házasságból származó gyermekek és azoknak hasonló módon származott törvényes utódai nem főherczegek, hanem, amint Kossuth Ferencz tisztelt képviselőtársam kifejezte, portugál, szász, bajor stb. királyi herczegek.

Kossuth Ferencz: A braganzai herczeg!

Nem enyészett el azonban végkép ezeknek sem a minősége, — (Mozgás a szélsőbaloldalon.) kérem, tessék meghallgatni — azon törvény erejénél fogva is, amelyről most beszélünk, és azon magyarázó törvényeknél fogva is, amelyekre hivatkozunk. Háttérbe lesz tolva, nem érvényesül semmiben, nem is használhatják, nem is igényelhetnek czímet, rangot, jogokat, de abban a pillanatban, amint a trónöröklés megnyílik számukra, abban a pillanatban az válik Magyarország királyává, Ausztria császárává, minden ezen méltóságokkal összekötött czímekbe, rangba és jogokba belép. A jus virtuale az, ami fennmarad, a vérségi összeköttetésen alapuló, és mert a trónöröklés körébe be vannak foglalva, ez a minőség marad fenn. Még azt is hozzá kell tennem, hogy midőn egy portugál herczeg, tegyük fel, idők folyamán Magyarország és Ausztria trónjára lép, eo ipso nemcsak császár és király lesz: főherczeg is lesz, és minden, ezen méltóságokkal összekötött rangot, czímet és állást elnyer, sőt az ő gyermekei is, különös adományozás nélkül, eo ipso, a törvény erejénél fogva, az oda átnyúló törvény erejénél fogva, főherczegekké és főherczegnőkké lesznek.

Polónyi Géza: Tehát Ferdinánd gyermekei is!

Az archiduces utriusque sexus kifejezés tehát két körét a személyeknek foglalja magában. Azokat, akik a családban benn maradtak, az agnátusokat, és a törvény világos rendelkezése szerint azokat is és azoknak egyenrangú házasságból született leszármazóit, de csak abban az értelemben, amint mondtam, akik idegen családba átléptek.

És mert ezt jelenti ama kifejezés mindenütt, nem látom át, miért érv ez értelmezésünk ellen? Kossuth Ferencz tisztelt képviselőtársam és mások is utaltak a káros, sőt veszélyes következményekre, amelyek előállnának akkor, ha

a törvénynek az a magyarázata, melyet felemlítettem, elfogadtatnék. Az egyik káros következmény az volt, hogy ezáltal a házi törvények Magyarország jogrendjének alkatelemeivé lesznek, vizsgálat nélkül, mellesleg, erre irányzott törvényhozási akarat és aktus nélkül. Én nem ismétlem érvelésemet, csak hivatkozom arra, amit erre nézve előbb mondtam: hogy semmi részben nem lettek Magyarország jogrendjének alkatrészévé, mert az egyenrangú házasság intézménye, igenis, mint szükségszerű következménye az 1723. évi I. és II. törvényczikknek, elfogadtatott akkor, (Helyeslés jobbfelől.) de ez csak az uralkodóház körére szorítkozik, és Magyarország összes jogrendszerét, tehát a családjogot, a házasságjogot érintetlenül hagyja. Ne beszéljünk tehát arról, hogy a nőnek családi állásába fokozat hozatott be; ne beszéljünk arról, hogy kétféle feleség keletkezik, mert az abszolute semmi kihatással nem bír Magyarország magánjogára és házassági jogára. De nem bír azzal a hatással sem, amitől elegendő ok nélkül látszik félni Kossuth Ferencz tisztelt képviselőtársam, hogy t. i., ha a mi értelmezésünk elfogadtatik, az uralkodóházon belül való intézkedéssel, tehát házi statutumokkal a trónöröklési törvény pótolható, módosítható lesz. Mert amely pillanatban ez a trónöröklési törvény meghozatott, és abban az értelemben hozatott, amelyet bátor voltam kiemelni, annak semmiféle további módosítása, sőt többet mondok: hiteles magyarázása nem következhetik be másként, mint minden más törvényé, tudniillik a magyar törvényhozás, király és országgyűlés hozzájárulásával. (Élénk helyeslés jobb- és balfelől.)

Sőt én még tovább megyek. Arra nézve, amire tegnap czélzás történt, hogy az uralkodónak az a joga van, hogy morganatikus házasságból született gyermekeknek az egyenranguságot adományozhassa: ez a joga igenis megvan. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Ez a joga megvolt a római császárnak, tudniillik deutscher Nation, és ma minden uralkodót, tudtomra, megillet, ahol az egyenrangú házasság intézménye fennáll, tehát birja a felséges uralkodó is. De ezt a jogot nem lehet más személyek jogainak sérelmével gyakorolni, nem lehet az agnátusok beleegyezése nélkül.

És az ezen hatalomnál fogva adott egyenranguság csak akkor bír érvénnyel és hatással a trónöröklésre, ha ehhez az országgyűlés hozzájárult. A trónöröklési szabályok a magyar alkotmányrendnek alkatrészei, és annak minden módosítása, az alól bármely, még ilyen alakban is tett kivétel, nem érvényes, nem bír kihatással a trónörökösödésre, csak úgy, ha az országgyűlés hozzájárult. (Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)

Hol van már most az abszolutizmusnak az elve, hol van az az önkény, amely bevitetik a magyar trónörökösödésbe? Hiszen ennek a törvénynek is, mint minden más közjogi törvénynek, őre, egyedüli hiteles magyarázója a király és az országgyűlés együtt, és ezen törvény alól az országgyűlés hozzájárulása nélkül a király minden hatalmával kivételt nem tehet, felmentéseket nem adhat. (Igaz! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.)

Előbb említettem, tisztelt ház, (Halljuk! Halljuk!) hogy egyedüli magyarázat az, amit felhoztam, hogy a törvénynek összhangja, a törvényben kifejezett czél biztosíttassék; hogy azok a káros következmények, amelyekre tisztelt képviselőtársam utalt, amint említettem, nem állnak elő.

De nézzük meg, hova vezet a Kossuth Ferencz tisztelt képviselőtársam magyarázata?

Már röviden említettem, hogy az ő magyarázata szerint nem ugyanazon uralkodóház fogadtatott el Magyarországon, mint amelyik az uralkodóház Ausztriában, még a három ágon belül sem; hogy az ő magyarázatával le vannak téve az eltérés alapjai; hogy ellentétbe hozatik a törvénynek egyik rendelkezése a másikkal; hogy meghiusíttatik a törvényben kifejezett czél. Ezt már említettem.

De ennél is aggályosabbak azok a módok, amint tisztelt képviselőtársam — érezvén a szükségét annak, hogy összhangba kell hozni az ottani trónrendet az itteni trónrenddel, mert az eltérés alapjai az ő magyarázatával meg vannak vetve — amint ő ezen összhangba hozatalt elérni kívánja. Azt mondja, hogy: miután mi szerződésileg, szabad választás útján, törvénnyel ruháztuk az uralkodóházra

az öröklési jogot, ott pedig az az öröklési rend abszolut hatalommal lett megállapítva: amennyiben eltérés mutatkozik a két rend közt, módosíttassék a trónöröklési rend Ausztriában — úgy értettem, azt kívánja: abszolut hatalommal.

Én nem vagyok hivatva, ismétlem újra, az osztrák alkotmányt magyarázni, de a lehető legerősebb kételyem van arra nézve, hogy császári hatalommal az ott fennálló trónrend módosítható vagy változtatható volna. Legkevésbbé szabad nekünk ezt a nézetet, ezt a kívánalmat kifejezni. (Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.) És ha ott is az országgyűlés beleegyezése szükséges: gondolja tisztelt képviselőtársam, hogy ennek a követelésnek kifejezése, hogy tudniillik ott módosíttassék, a kívánt összhangot fogná eredményezni? Nem fogná-e kihívni, — hiszen ismerjük azokat a surlódásokat, amelyek léteznek, és fájdalom, nem remélhetjük, hogy egyhamar elenyésznek — mondom, nem fogná-e kihívni az ellenszegülést, az ellenszegülést az önállóságnak érzetében, amelyet egy államtól sem lehet elvenni és egy államban sem lehet kárhoztatni? Ez az érzés nálunk is igen erős. Ne felejtsük el egyébiránt, hogy az az összhangbahozatal nem is olyan bizonyos; mert akinek joga van beleegyezni, annak joga van a megegyezést megtagadni. (Úgy van! a jobboldalon.) Már most, micsoda összhangja van annak a két trónöröklésnek, melynek azonosnak kellene ugyan lenni, de amelynek összhangba hozatala időről-időre hozandó törvénytől függ, melynek létrejötte a körülmények szerint nagyon bizonytalan lehet?

Még tévesebbnek tartom a tisztelt képviselőtársam által felemlített azt a másik módot, melyben azt mondja, hogy attól függ minden, hogy melyik államban kezdi meg a trónralépő az uralkodást, itt-e vagy ott; ha beleül a magyar trónba, akkor bevégzett tényt teremtett . . .

Kossuth Ferencz: V. Ferdinánd!

. . . kérem, rájövök! . . . bevégzett tényt teremtett a másik állam számára.

Én figyelmét arra hívom fel, hogy az uralkodást — értsük meg, az uralkodást — egy pillanatban kezdi meg itt és ott. (Igaz! Ugy van! a jobb- és a baloldalon.) Interregnum

nem létezik, és amely pillanatban az országló király és császár behunyta szemét, abban a pillanatban király és császár a másik, aki sorban következik, azzal a különbséggel, hogy Magyarországon jogainak teljes élvezetébe csak akkor lép, ha megkoronáztatja magát, (Úgy van! jobbfelől.) ott pedig azonnal.

Már most kérdem én, hogy lehet-e így elébe kerülni az egyik trónpretendenssel a másiknak?

Ha pedig arra irányul a kérdés, — és ebben igaza van — hogy van-e nekünk oly intézményünk, amellyel a trónöröklés kérdését előbb lehet elintézni, mint ott, és hogy ez a trónutódnak az uralkodó király életében való megkoronázása — hát igenis, ez a mód megvan.

Thaly Kálmán: I. József!

De mégis arra figyelmeztetem tisztelt barátomat, hogy a király életében megkoronázott utód világos törvényes rendelkezés nélkül semmi uralmi jogot nem nyer, tehát az uralkodást nem kezdi meg. (Helyeslés jobbfelől.) Kétségtelen, megengedem, ha megkoronáztatik a trónörökös itt még a király életében, mielőtt az utódlás megnyílott volna, ezzel bizonyos értelemben bevégzett tényeket teremtenek a másik állam számára. De helyes-e, okos-e, hiszi-e, hogy erre egy kötelességérző királyt abból a czélból meg lehet nyerni, hogy a jog szerint következő utód mellőztessék? És gondolja-e, hogy olyan biztosan eléri a czélját? Nem alapot ad-e az ellenszegülésre? Meg van adva az érzelmekben az alapja, és az mindig a legveszedelmesebb ellenszegülés, amely felháborodott érzelmeken alapul. (Igaz! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.) Ha pedig nem a jog szerint való utódot akarják mellőzni: akkor mire való az elébekerülés?

És talán a kardnak két éle van. Mert odaát is lehet egy oly törvényt csinálni, hogy még életében a királynak a trónutód megkoronázható legyen, ha t. i. a koronázás ott behozatik. Nem gondolja-e t. képviselőtársam, hogy ily eljárás itt vagy ott, a meglevő viszályokhoz a legveszedelmesebb belső viszályt fűzné, a trónöröklés körüli viszálykodást, mely azután az adott körülmények közt benn és külföldön végzetes eredményekre vezetne?

Tisztelt ház! Csak a királynéra vonatkozólag, úgy, amint annak közjogi állása itt felemlíttetett, van még egynéhány észrevételem. (Halljuk! Halluk!)

Tisztelt képviselőtársam azt mondja, hogy azért is sérelmes ez a törvényjavaslat, mert a főherczeg nyilatkozatában rendelkezik oly gyermekek joga felett, akik nem is születtek, sőt rendelkezik nejének jogai fölött is, felhatalmazás nélkül.

Felesleges talán említenem, hogy itten nincsen lemondás — nincsen a mi álláspontunk szerint. Ez egyszerű, száraz magyarázata a törvénynek, és a törvény értelmének alkalmazása erre az esetre; de úgy, amint én értem a magyar közjogi törvényeket, amelyek a királyné állását szabályozzák és amelyekből ma már csak a tiszteletbeli jogok és a czímek maradtak fenn, és a koronázásnak a ténye, amely azonban uralmi jogot nem ad, mint ahogy ez bizonyos értelemben megvolt régebben az Árpádok korában. De nemhogy a férjnek, hanem magának a királynénak sincsen joga a törvény erejénél fogva az állásával összekötött díszről, czímekről, tiszteletbeli jogokról lemondani. A királyné maga sem mondhat le ezekről.

Kossuth Ferencz: Ezt mondtam én is!

Én úgy értettem tisztelt képviselőtársamat, hogy az a kifogása, hogy rendelkeznek felhatalmazás nélkül, holott azzal sem lehet.

De nem ez a kérdés. A kérdés az, hogy ha az egyenrangú házasság intézménye az 1723-iki törvényczikkben — ismétlem, nem világos szavaiban, mert abban nincsen, de az ott foglalt határozmányok szükségszerű következményeiben — bennfoglaltatott, akkor az, hogy a morganatikus házasságból való törvényes neje a főherczegnek a királynéi rangot, állást, a vele járó czímeket, előnyöket nem bírhatja: ez ennek a törvénynek egyszerű következménye. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Nem ez a nyilatkozat veszi el tehát tőle azokat, nem ennek a nyilatkozatnak beczikkelyezése, hanem nem adták meg azokat neki már az 1723-iki törvényczikk idézett rendelkezései. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)

Már most, tisztelt képviselőház, érzem, hogy a ház figyelme lankad; én is úgy vagyok, mint a fáradt madár. (Halljuk! Halljuk!)

Két magyarázat áll a tisztelt ház előtt. Az egyik magyarázat az, amely — úgy a mint tudtam, igyekeztem kifejteni — arra az eredményre vezet, hogy a trónöröklés rendje összhangban van azzal a renddel, amely odaát meg van állapítva ; összhangot hoz ez a magyarázat a törvény különböző intézkedései közé ; nem forgatja fel a törvény czélját ; nem kényszerít bennünket arra, hogy időről-időre külön hozandó külön törvényes intézkedésekkel, vagy itt vagy ott, az eltérésnek előálló következményeit, amennyire lehet, orvosoljuk, és nem kényszerít bennünket arra, hogy egy különben belviszályok által szakgatott monarchiában alapjait rakjuk le egy előállható legveszedelmesebb belviszálynak, a trónöröklés körében előálló különbség folytán való politikai viszályoknak. (Zajos helyeslés a jobboldalon.)

Nincsen szükségem, tisztelt ház, arra, hogy egyáltalában politikai szempontokkal és czélszerűségi szempontokkal érveljek. Méltóztattak látni, hogy jól vagy rosszul, de az egész kérdést lényegében mint törvénymagyarázatot fogtam fel. (Úgy van ! Úgy van ! a jobboldalon.) Ez hűvös légkör, ez nem appellál sem a szenvedélyekre, sem az érzésekre, sem az érdekekre. Száraz tárgyalása a kérdésnek ; de azt hiszem, a helyes mód. Ezért én politikai indokokról nem is szólok, csak azt az egyet említem, hogy ha két egyenlően indokolható magyarázat állana előttem, én ahhoz a magyarázathoz állanék, amely mindezen veszélyektől és azok előállhatásától megmenti az országot, és amely ebben a részben legalább a surlódási felületeket csökkenti és a nyugalmat is biztosítja. (Élénk helyeslés a jobboldalon.) Hova vezet a másik, t. ház, kifejtettem azt is. Számomra a választás nem nehéz. Én ahhoz az értelmezéshez ragaszkodom, amelyet kifejtettem, s ennek alapján a törvényjavaslatot elfogadom és ajánlom elfogadásra. (Hosszantartó lelkes éljenzés és taps a jobboldalon. A szónokot számosan üdvözlik.)

Polónyi Géza : . . . köszönettel veszem, hogy (Szilágyi Dezső) nem tételezte fel rólam az oly intencziót, hogy tegnapi beszédemben az uralkodócsalád bármely tagjának jogállását sértő szándékkal érinteni akartam volna . . . Ha a kifejezésekhez, melyeket egy hosszú beszéd hevében valaki esetleg használ, ilyen kétely

férhetne, egészen őszintén jelentem ki, hogy ez a szándék tőlem teljesen távol áll.

Rakovszky István: Deák Ferencz a magyarországi és ausztriai kapcsolatról 1835-iki beszédében ezeket mondta: Az inseparabilis és indivisibilis szavaknak eredeti értelme az, hogy az ausztriai ház uralkodása alatt álló tartományok fel ne osztassanak ... A magyar nemzettel kötött pragmatica sanctioban tehát ezen szavak azt teszik, hogy mi ugyan a leányágra is kiterjesztjük az örökösödést, de oly feltétellel, hogy ... az örökös tartományokat felosztani szabad ne legyen, hanem azok elválaszthatatlanok és feloszthatatlanok legyenek; ez az inseparabilitásnak valóságos értelme csak az örökös tartományok feloszthatatlanságát garantirozza. Tehát nem, mint Szilágyi Dezső mondta, a kölcsönös feloszthatatlanságot.

Szilágyi Dezső Tisztelt ház! (Halljuk! Halljuk!) Tisztelt képviselőtársamnak az 1723: II. törvényczikkk 7. §-ára vonatkozó értelmezésére megjegyzem, hogy Deák Ferencz magyarázata és az én magyarázatom között semmi különbség nincsen. Méltóztassék csak a latin szöveget elolvasni; elég baj, hogy nincsen az a magyar szöveg, amellyel lehessen azt híven visszaadni.

A 7. §-nak értelme nemcsak az, amit tisztelt képviselőtársam felhozott, tudniillik, hogy a feloszthatatlanul együttesen és kölcsönösen való birtoklás csak az osztrák tartományokra köttetett ki. Van még ott egy másik is, tudniillik az, mely azt mondja (olvassa): »ac una cum regno Hungariae, et partibus ... adnexis«. Ez is benne van. Megengedem én azt, hogy Deák Ferencz értelmezése az első részre is áll, de itt azt mondja a törvény: »mint egy, azaz az uralkodóház azonossága által egyesítettet birhassa és ...

Barta Ödön: Personal unio!

Personal unio; jól van; nem itt a helye, hogy vitassam. Egyedül az van itt kifejezve. Elsősorban igenis a Deák Ferencz véleménye szerint is értetik az osztrák tartományokra, de értetik éppen az ő nézete szerint a kapcsolatra is, Magyarország és az osztrák tartományok között, értetik pedig az oszthatatlan, elválaszthatatlan birtoklás.

Rakovszky István: Mondotta!

Engedelmet kérek, nem azt mondotta, amit a képviselő úr állít. Az uralkodóház azonosságában levő kapcsolatot ő is állította, mi is állítjuk, és a magyar közjogi felfogás kivétel nélkül ismeri. Már most kérdem én, hogy ez az uralkodóház azonosságában levő kapcsolat, melynek egyik következése az is, ami e szakaszban ki van fejezve, hogyan valósítható meg? Úgy, ha ugyanazt az uralkodóházat fogadtuk el? Vagy ha leraktuk a különbség alapjait, és két különböző uralkodóház előállására helyeztük a súlyt? (Élénk helyeslés jobbfelől.) Erre tessék Deák Ferenczből czáfolatot keresni, nem pedig egy többé-kevésbbé nem szabatos fordítását hozni fel. (Helyeslés jobbfelől.)

Rakovszky István: ... ha annyira megtisztel igen tisztelt képviselőtársam, hogy czáfolásomba ereszkedik, én arra felelni kénytelen vagyok. Az a szöveg, melyről Deák Ferencz beszél, itt a beszédben szóról-szóra latin szövegében lett idézve, éppen úgy, amint igen tisztelt képviselőtársam felszólalásában. Az, amit (Szilágyi) mondott, hogy ez az azonosság és a feloszlathatatlanság egyszersmind »partium adnexarum« Magyarországra is kiterjed, éppen ezen beszédben szintén meg van czáfolva. Ezen álláspont ellen, melyet (Szilágyi) elfoglal, beszél Deák Ferencz. Magyarország törvényes királya ugyanaz a fejedelem, aki egyszersmind Ausztriában is uralkodik; ez benne van a pragmatika szankczióban, és ezt kétségbe sem vonom. Deák ezt mondja: »Ha az idézett záradékot a királyi válasznak egyéb tartalmával egybevetjük, vagy azt kell mondani, hogy nem látjuk, mivégre szolgáljon a jelen kérdésben ezen emlékeztetés, vagy pedig nemcsak homályosnak kell azt hinnünk, sőt kénytelenek vagyunk gyanítani, hogy Ő felsége az »inseparabiliter és indivisibiliter« szavaknak oly értelmet kívánna tulajdonítani, mintha Magyarország más nemzet vagy tartomány iránt nem kötelezett, független ugyan, (Ellenmondások jobbfelől.) hanem mégis egészítő része lenne az 1804-ben alkotott ausztriai császárságnak.« Én nem állítottam egyebet, csak azt az egyet, hogy mit mondott Deák, és azt mondtam, hogy az ellentétben van ezzel a nézettel, de nem állítottam azt, hogy vajjon az a törvény helyesen van-e czitálva, vagy sem, mit mond a törvény és mit nem?

Szilágyi Dezső Tisztelt képviselőház! Én mindenkitől szívesen veszek korrekcziót, de tisztelt képviselőtársam félreérti Deák Ferenczet. A királyi válaszban, gondolom . . .

Rakovszky István: A 200-ik lapon!

. . . 1861-ről szól?

Rakovszky: Nem, 1835-ből! (Derültség a jobboldalon.)

Hogy mi állott a királyi válaszban, azt tudnunk kellene, hogy a Deák megjegyzésének az értelmét meghatározzuk. Ne méltóztassék azt a saját fejéből, nézetem szerint tévesen, magyarázni. Egy általános elv volt Ausztriában, amellyel szemben, a hatvanas években, ahol az igazi és terjedelmes véleménye van Deák Ferencznek a pragmatika szankczió tekintetében kifejtve . . .

Rakovszky: Azt eddig nem is tudtam, hogy Deáknak kétféle véleménye volt! (Nagy zaj. Ellenmondások a jobboldalon. Derültség a baloldalon.)

Azt tudnia kellene a tisztelt képviselő úrnak, ha rá hivatkozik, hogy az erre vonatkozó nézetét hol fejtette ki legbővebben, legjobban. Tudnia kellene a képviselő úrnak; mert ha én valakinek a véleményét a maga igaz mivoltában és terjedelmében akarom ismertetni, nem keresem egyes, harmincz esztendővel azelőtt mondott mellékes nyilatkozatát, hanem azt, mikor ez a kérdés (Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) állott napirenden . . . .

Rakovszky: Csak erről beszélt!

. . . mikor erre nézve és a kapcsolatra nézve, mely köztünk és Ausztria között van, Deák Ferencz a maga véleményét és álláspontját egész terjedelmében ismételve és ismételve kifejtette.

Már most, tisztelt ház, tudom én, hogy mi ellen óvakodott a hatvanas években. Azon elmélet ellen, amely úgy tekintette a magyar pragmatika szankcziót, a magyar trónöröklési rendet, mint az osztráknak egyszerű következményét, amely elmélet azt mondta, hogy miután benne van az, hogy »együttesen birtoklandók«, elég tudni azt, hogy Ausztriában mi a jog, s ennek azután egyszerű következménye az, hogy

minek kell lenni jognak Magyarországon. És ebből a közösségre nézve egészen hamis következményt vontak.

Barta Ödön : Úgy mint most a »tehát«.

Ez az álláspont az, melyet az akkori időben egy bécsi egyetemi tanár kifejtett. Ez annyira ment és annyira függésbe akarta hozni a magyar trónörökösödési rendet az 1713-iki osztrák trónörökösödési renddel, hogy még az ágakban való korlátozást és különbséget sem akarta elismerni. De az, hogy elválaszthatatlan és felbonthatatlan a birtoklás, ebben a szakaszban nemcsak az osztrák tartományokra van kimondva, hanem ki van mondva ebben a szakaszban az is, hogy az uralkodóház azonosságában való kapocs a monarchiának két állama között, a czélja, rendeltetése a törvénynek. És hogy ezzel az elválaszthatatlan és oszthatatlan birtoklás az ugyanazon uralkodó személye által Ausztria és Magyarország közt is ki van mondva, Deák nézete szerint is, azt állítom.

Erről tessék bebizonyítani, hogy más nézeten volt-e Deák Ferencz. És ha vitává tétetik, — örülök, hogy vitává fogják tenni — majd a részletes vita folyamán be fogom bizonyítani, hogy mikor tisztelt képviselőtársam engem helyreigazítani akart, alaposan félreértette Deák Ferenczet. (Derültség jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Rakovszky István : Gróf Zichy János módosító szövegét pártolja ; a ház nem elégedhetik meg azzal, hogy ugyanaz a kijelentés, melyet a módosítvány a törvény szövegébe kíván iktatni, a bizottsági jelentésben foglaltatik. Helyesnek tartja azt, hogy gróf Zichy módosítványa értelmében kihagyassék a törvény szövegéből az a kijelentés, hogy a főherczeg nyilatkozata az 1723. évi I. és II. törvényczikkek rendelkezéseivel egyezőnek találtatott ; a főherczeg nyilatkozata, minthogy a házasságnak morganatikus voltára van alapítva, szerinte nem egyezik meg az 1723-iki törvényczikkek rendelkezéseivel ; minthogy az egyenrangú és a morganatikus házasság jogintézményét helytelen az 1839-ben szerkesztett házi törvények alapján megítélni, és e jogintézmény megítélésénél csakis a 18-ik századbeli német Fürstenrecht szerinti felfogás lehet irányadó, ezen felfogás szerint pedig a nemességből és különösen a grófi családból eredő

leszármazók ebenbürtigek voltak és egyenrangú házasságokat köthettek : ezért, ha a törvényhozás a főherczeg nyilatkozatát az 1723-iki törvényczikkekkel egyezőknek jelenti ki, ebből arra a konkluzióra kellene jutni, hogy a főherczegnek Chotek Zsófia grófnővel kötött házassága nem morganatikus, hanem egyenrangú.

*

A részletes tárgyalásnál, 1900 november 10-ikén, Széll Kálmán miniszterelnök, gróf Zichy János módosításának mellőzésével, a törvény szövegének kiegészítését indítványozta. Indítványa szerint a bevezetésben, ahol kimondatik, hogy a főherczeg nyilatkozata az 1723. évi I. és II. törvényczikkek rendelkezéseivel megegyezik, iktattassék be : . . . »annak kiemelésével, hogy a trónöröklésnek az 1723. évi I. és II. törvényczikkekben foglalt szabályozása úgy keletkezésére, mint feltételeire és tartalmára nézve teljesen önálló, és hogy minden, a trónöröklés körébe tartozó kérdések annak rendeletei szerint ítélendők meg.«

Polónyi Géza : 1723-ban sem Magyarországon, sem Ausztriában senki sem értette az elsőszülöttséget és a trónutódlást más feltételhez kötöttnek, mint a törvényes ágból való leszármazás feltételéhez. Ezt nemcsak az 1723-iki magyar törvények latin szövegéből lehet kimutatni, hol mindenütt a »legitimus« szó fordul elő, hanem ki lehet mutatni az osztrák pragmatica sanctióból is. Sehol az ebenbürtig szó, vagy az, hogy csak egyenrangú házasságból származó gyermekek birnának trónutódlással, nem említtetik.

Ugron Gábor : A miniszterelnök módosítása után elfogadja a törvényjavaslatot. Kifejti, — és érvelését a szélsőbaloldalon nagy nyugtalansággal kísérték — hogy a magyar jog az uralkodóháznak a jogi viszonylatok egész területén kivételes állapotot biztosít. Ezzel autonómiát ad az uralkodóháznak arra, hogy saját családi, házassági, vagyoni, személyes, fegyelmi, büntető-ügyeiben a saját statutumai szerint intézkedjék. Az uralkodóháznak ezért joga volt a morganatikus házasságra nézve intézkedni, joga volt az uralkodó beleegyezéséhez kötni az uralkodóház tagjai házasságának megkötését is. Magyarországon nem volt ismeretlen a morganatikus házasság intézménye. Magyarországon a római-katholikus kánonjog évszázadokon keresztül érvényben

volt, azt a hazai bíróságok alkalmazták, a balkézről kötött úgynevezett morganatikus házasságot pedig a római-katholikus egyházjog ismeri. Az természetes, hogy ha a családfőnek joga van megadni az engedélyt: joga van az engedély megadását feltételekhez is kötni.

A legközelebbi ülésben, 1900 november 12-ikén, Szilágyi Dezső mondott beszédet.

Szilágyi Dezső

Tisztelt ház! Megvallom, hogy ez a részletes vita tulajdonkép ugyanabban a mederben mozog, amelyben az általános. Egyetlen egy új mozzanat jött hozzá, egy új elem került a törvényjavaslat tárgyalásába: a miniszterelnöknek a bevezetéshez javasolt módosítása. Felesleges kijelentenem, hogy ezt elfogadom; dícséret és elismerés illeti érte a miniszterelnök urat. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Elfogadom, mert alkalmas minden félreértésnek eloszlatására, amely eddig e törvényjavaslatra nézve felmerült. Jelesen alkalmas arra, hogy ha itt-ott oly nézetek nyilváníttattak, amelyekből azt lehetett volna következtetni, mintha a pragmatika szankczión kívül — ez alatt nem értek egyebet, mint az 1723: I., II. és III. törvényczikkeket — más jogforrást elismernénk a trónörökösödés kérdésének megbírálására: e beiktatás kizárja az ily nézeteket, és megerősítést nyerjen általa az a nézet, amelyet ezen oldalon kivétel nélkül vallunk, és amely nézetet azon az oldalon is helyesnek tartottak, hogy tudniillik a királyi háznak házi statutumai nem szolgálnak jogforrásul Magyarországon. És kizárja e módosítás azt a félreértést, amely felmerült a túlsó oldalon: hogy mert a beczikkelyezendő nyilatkozatban hivatkozás foglaltatik a házi statutumokra, sőt némelyik szakaszát információként a miniszterelnök a ház előtt felolvasta: a beczikkelyezéssel ezáltal a házi statumok viszonya Magyarország jogrendjéhez változott volna. Maradt az abban a stádiumban, amelyben a törvényjavaslat előtt volt. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)

De még egy kényes dolgot akarok felemlíteni. A legnagyobb nyiltsággal tartozom kijelenteni, hogy ez a módosítvány kizárja azt a félreértést is, hogy abból a hibás szerkezetből, amely a főherczeg nyilatkozatában előfor-

dul,*) hibás következtetés vonassék. Meg vagyok győződve, hogy ő királyi fensége semmi tekintetben sem akarta ezt a félreértést. Azt a félreértést tudniillik, mintha a magyar pragmatica sanctio egyszerű kifolyása és következése volna az osztrák pragmatica sanctionak. Ennek a hibás következtetésnek az ürügye is ki van zárva. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)

Már most, tisztelt ház, ennek a módosításnak tiszta alkotmányos tartalmát, valamint azt sem lehet kétségbe vonni, hogy czélja az, hogy minden irányban közjogi helyes felfogást állapítson meg ezen törvényjavaslat megbírálására, és ha elfogadtatik, értelmezésére nézve. Ezt a czélját, nézetem szerint, teljesen el is érte.

További fejtegetéseimben, tisztelt ház, — mert félek, hogy hosszadalmas leszek — (Halljuk! Halljuk!) igyekezni fogok elkerülni az ismétléseket. Már felhozott érveket, amelyekre már feleltem, nem fogok ismételni, nem fogok bírálat tárgyává tenni. Az ország előtt van a dolog; mi mérlegeljük és mérlegelni fogjuk ma is, mikor szavazunk; mérlegelje az ország is, formáljon magának meggyőződést. Csak olyanokra terjeszkedem ki, amelyek valami új, legalább beszédem után valami újabb oldalát igyekeztek felmutatni a kérdésnek, s amelyeknek megvilágítását — és ha kell, czáfolatát — czélszerűnek találom.

Az első lesz, hogy egy vitás ügyet köztem és Rakovszky István tisztelt képviselő úr közt elintézzek. Ez pedig így hangzik: Én azt állítottam, hogy Deák Ferencz nézete az volt, hogy az 1723-iki törvényben megállapított elválhatatlan és felosztható tlan birtoklás elve nemcsak Ausztriára, mint összeségére az örökös tartományoknak, nemcsak Magyarországra, mint összeségére a magyar koronához tartozó országoknak, hanem az uralkodóház ugyanazonosságában levő kapcsolat által az Ausztria és Magyarország közti kapcsolatra is értendő. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.)

---

*) »Különösen elismerjük, . . . hogy a fentemlített házasságból származó gyermekeinket . . . nem illeti meg a trónöröklési jog a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országokban, tehát az 1723. évi I. és II. törvényczikk értelmében a magyar korona országaiban sem . . .«

Újra is állítom, hogy ez volt Deák nézete, és — többet mondok — ez a nézet a törvényben el is fogadtatott. De ez nem vitás köztünk. Vitás az, hogy ez volt-e nézete Deák Ferencznek, vagy sem?

Tisztelt képviselőtársam azt mondta, hogy nem. Ő hivatkozott Deák Ferencznek az »ausztriai császári czím«-re vonatkozólag 1835-ben mondott egyik beszédére, és azt mondja, hogy Deák Ferencz azt állította, hogy az elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklás elve csak az ausztriai tartományokra értendő; feltételül volt kikötve ez a trónörökösödés átruházásakor, mert mi nem egyes, lazán összefüggő tartományokkal, hanem azok egységével, amelyek elválhatatlanul birtoklandók, az uralkodóház azonosságában akartunk kapcsolatot megállapítani.

Tisztelt ház! Abban, hogy ez is az értelme a pragmatika szankcziónak — ez is! — a képviselő úrnak igaza van. De hogy Deák Ferencz csak ebben az értelemben fogta volna fel, abban tökéletesen téved. (Egy hang a baloldalon: Csak ebben!) Igy méltóztassék érteni, ha fentartom azt az állítást, hogy alaposan félreértette Deák Ferenczet.

Ez a kérdés: hogy az elválhatatlan és feloszthatatlan birtoklás elve mi mindent foglal magában, több ízben volt vitás. Több ízben nyilatkozott róla Deák Ferencz; nyilatkozott az 1861-iki országgyűlésen beszédeiben és feliratiban; nyilatkozott azután és a legteljesebben abban a nagy polémiában, amely a magyar közjog értelmének tisztázásához hatalmasabban hozzájárult, mint bármely más írott mű, melyet én ismerek: nyilatkozott a 67-es bizottság munkálatának előkészítésekor és tárgyalásakor, és nyilatkozatának mintegy befejező része az 1867: XII. törvényczikk, amelyről, — hogy magamat exakte fejezzem ki — senki sem állítja, hogy Deák Ferencz nézete ellenére hozatott. (Élénk tetszés jobbfelől.)

Állítsuk fel még egyszer a tételt, mely nézetem szerint egészen fedi Deák Ferencznek nézetét és egészen fedi azt a magyarázatot is, melyet a magyar pragmatika szankczió — engedjék meg, hogy rövidség okáért így említsem, tudják, mit értek alatta — megállapít. Ez a nézet a következő volt. (Halljuk! Halljuk!)

Az elválhatatlan és feloszthatatlan birtoklás elve és rendelete a törvényben — mert ez is egy intézkedése a törvényhozásnak — három vonatkozásban hatályos. Először megállapítja azt, hogy az ausztriai tartományok egymás között feloszthatatlanul birtoklandók, mert ez a feltétele annak, hogy mi a közös uralkodóház uralkodása alá kerüljünk, az uralkodóház azonosságában való unióra lépjünk. Jelenti azután az 1723 : I., különösen az I., de a II. törvényczikk értelme szerint is azt, hogy a Magyarországhoz tartozó országok — akkor kapcsolt, ma társországok — elválaszthatatlanul és feloszthatatlanul birtoklandók. És harmadszor jelentette azt is, hogy az Ausztria és Magyarország közti viszonynál fogva, mely az uralkodó azonosságával és a trónöröklés rendjének azonosságával meg lett állapítva, Magyarország Ausztriával együtt és Ausztria Magyarországgal együttesen, feloszthatatlanul, elválaszthatatlanul birtoklandó ugyanazon uralkodó által, (Helyeslés a jobboldalon.) természetesen semmi csorbításával Magyarország ugyanott meghatározott függetlenségének. (Helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)

Nos, uraim, (Halljuk ! Halljuk !) hogy a közepére menjek a dolognak . . . (Nyugtalanság a szélsőbaloldalon. Felkiáltások a jobboldalon : Halljuk ! Halljuk !) Igen furcsa hangokat hallok. Én soha senkit tagolatlan hangokkal nem zavartam abban, hogy beszélhessen. Egy ilyen szigorú okoskodásban, amilyennel én kénytelen vagyok élni, — mert holmi laza és léha okoskodással nem élhetek — kérem legalább azt, hogy ne zavarjanak. (Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)

Hogy a közepére menjek a dolognak : abban a nagy polémiában, melyet egy bécsi tanárral Deák Ferencz folytatott, ez a kérdés a legtüzetesebb vizsgálat alá jött, és méltán, mert Deák Ferencz nagyon jól tudta, hogy ami annak a bécsi tanárnak a művében benn volt, az uralkodó felfogás volt a bécsi kanczelláriában is, és az 1861-iki királyi leirat, mely az első feliratra válasz volt és amelynek folytán a magyar országgyűlés az alkudozás fonalát megszakította, ugyanazt az állítást tartalmazta, mint amit ezen bécsi tanár műve később tudományosan igazolni akart.

És mik voltak azok az állítások?

Az volt az állítás, hogy a felosztathatatlan birtoklás, amely Magyarország és Ausztria között a dinasztiának ugyanazonossága által megállapíttatott, nemcsak azt jelenti, hogy felosztathatatlan és elválaszthatatlan, hanem többet és egyebet is. Ez a több és egyéb az volt, hogy megállapíttattak bizonyos közösségek, megállapíttatott egy központi kormány, megállapíttatott közössége bizonyos ügyeknek, az indirekt adókban való törvényhozásnak, szóval, egy igen tartalmas, az ország legfőbb érdekeire kiterjedő reál-unió. Abban a fényes polémiában, amellyel erre Deák Ferencz felelt, megmondja először azt, hogy mit állapított meg a felosztathatatlan és elválaszthatatlan birtoklás, azután kimutatja azt, hogy az a több és egyéb, amit a kanczellária és ezen tudós úr is állított, mind hamis, alaptalan, a magyar törvények meghamisítása.

Erre Deák Ferencz kimerítő és világos nyilatkozatot adott. Azt mutatta ki művében, a 76. lapon, — hiszen ismerik a tisztelt képviselő urak ezt a művet — hogy: »a közös fejedelem mind Magyarországot és a hozzá tartozó tartományokat, mind a többi örökös tartományokat együtt és viszonosan, elválaszthatatlanul és felosztathatatlanul örökösödésileg birja, következőleg sem az örökös tartományokat egymástól vagy Magyarországtól, sem Magyarországot és a hozzátartozó országokat szintén egymástól vagy az örökös tartományoktól a birtoklásnál elválasztani vagy azokat felosztani ne lehessen; egy szóval, kimondották az elválaszthatatlan és felosztathatatlan birtoklást.«

Nos, tisztelt ház, nem jelenti-e ez a felosztathatatlan és elválaszthatatlan birtoklás jogtételének — mert ez egy jogtétel — hármas tartalmát? Mert amíg a szóban levő törvényczikk erejénél fogva ez áll, amíg a pragmatika szankczió áll, amíg a kapocs köztünk és az örökös tartományok között áll, addig azok birtoklása felosztathatatlan és elválaszthatatlan: a magyar korona országainak birtoklása felosztathatatlan és elválaszthatatlan, és elválaszthatatlan Ausztriának birtoklása Magyarország birtoklásától, és elválaszthatatlan Magyarországnak birtoklása Ausztria birtoklásától. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás a bal-

oldalon.) Arról van most szó, tisztelt uraim, hogy mi volt Deák Ferencz véleménye. Lehetetlen azt világosabban kifejezni, de tömörebben sem, mint itt ebben a felolvasott nyilatkozatban van.

Már most, Deák többi nyilatkozatainak a megértésére, kiterjeszkedem arra is, amit Rakovszky István tisztelt képviselőtársam felhozott. Ennek megértésére szükséges tudni, hogy úgy törvényeink, mint Deák Ferencz is számos alkalommal hivatkozott az 1723. évi I., II. és III. törvényczikkre, számos alkalommal hivatkozott ezen határozatra is, amely az elválaszthatatlan és felosztható birtoklást kimondja, de hol annak egyik, hol annak másik kifolyását, hol a harmadikat említette fel, anélkül, hogy ezekből a nyilatkozatokból szabad volna igazságosan — az ő emléke iránt igazságosan — következtetni, hogy a föl nem említett tartalmat, következményt és kifolyást tagadta volna.- (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.) Igy például, hogy éppen a legvitálisabb dologról szóljak, 1860—61-ben az első feliratban azt az értelmet és azt a következtetést emelte ki Deák Ferencz, hogy a felosztható és elválaszthatatlan birtoklás a Magyarország és Ausztria közti kapcsolatra kimondatott. Mikor Révész Imre a pragmatika szankczió elnevezés iránt vitát kezdett, akkor Deák Ferencz arra is kitért, és mint magában értendőt — és hogy miért magában értendőt, majd azt is meg fogom mondani — fölemlíti (Olvassa):

»Kimondották továbbá mind Magyarországra és a magyar korona országaira, mind az örökös tartományokra nézve együtt és viszonosan az elválaszthatatlan és felosztható birtoklást.«

Együtt mind a kettőre, kapcsolatosan.

Erre az első feliratra jött az a bizonyos királyi leirat, melyben a kanczellária oly következtetéseket von és oly állításokat tesz ezen törvényes határozat értelmére, amit röviden fölemlítek, hogy mik voltak azok. Azt mondja ez a királyi leirat (Olvassa): »Három százados közös uralom és közösen átélt események által Magyarország birodalmunk egyéb országaival sokkal szorosabb viszonyba lépett, semhogy azt puszta személyes uniónak tekinteni lehetne. Ez a

szorosabb viszony az 1723. évi I. és II. törvényczikk minden szavában ki van jelentve és félreismerhetetlenül igazolva.« És utal rá, hogy mi ez a szorosabb viszony, amely meg volt állapítva e törvényekben ezen kifejezések által: azok központi kormányra utalnak, amelynek hatásköréhez a Magyarországot és a többi tartományokat közösen érdeklő ügyeknek minden elintézése jogilag tartozik. Kimondja azt, hogy közös törvényhozásnak és közös kormányzásnak kell lennie a két országra nézve, hogy a pénz- és hadügyek, beleértve az összes indirekt adókat is, ezen közös kormányzás alá tartoznak.

Most jön azután a második felirat, s abban ezen értelmezés ellen száll síkra Deák Ferencz. A feliratban mint magában értendőt említi azt, hogy: »Azon szavakban a Magyarország és Ausztria közötti kapcsolat csak a felosztathatatlan és elválaszthatatlan birtoklásra van megállapítva; minden ebből vont egyéb következtetés hamis és a törvényekkel ellenkezik.« És ezt hosszasan bizonyítja.

Elég idéznem az ő nézetére csak ezt a kifejezést (Olvassa): »A szétválaszthatatlanság és feloszthatatlanság egyedül a birtoklásra volt megállapítva. Ebből az országlás formáját, a kormányzás ugyanazonosságának egységét annál kevésbbé lehetett következtetni, mert Magyarország függetlensége, különválása világosan ki volt mondva.«

Tehát ugyanazon nézetet nyilvánította Deák Ferencz akkor is: hogy a monarchia két állama közötti kapcsolatra kiterjed a feloszthatatlan és elválaszthatatlan birtoklás.

Most, uraim, következett be az, amit az eredmény mutat, az a bizonyos tudós munka, mely arra a czélra iratott, hogy a bécsi kormánynak és a kanczelláriának ez a közjogi álláspontja tudományos igazolást nyerjen. Erre a tudós munkára jött Deák Ferencznek az a felelete, mely pregnánsan mind a három irányban meghatározza az elválaszthatatlanság és felbonthatatlanság elvét, amelyből egy részt felolvastam.

Jöttek azután az események; nemzet és király a kibékülés útjára léptek, és a hatvanhetes bizottságban, mely a közös érdekű viszonyok szabályozására törvényjavaslatot dolgozott ki, ez az elválaszthatatlan és feloszthatatlan bir-

toklás elve is, melyet a pragmatika szankczió megállapít, tárgyalás alapjául szolgált, de úgy, hogy annak az az értelme s az a kifolyása, hogy az uralkodóház azonossága által a két állam között is az elválaszthatatlan és feloszthatatlan kölcsönös birtoklás elvét megállapítja, kétely és vita tárgya soha sem volt. (Úgy van ! jobbfelől.) Jelen van egyike azoknak, kik az akkori balközéppártnak vezérei voltak, (Mozgás balfelől. Halljuk ! Halljuk !) megítélheti, igazam van-e, hogy ez a tétel, ez az értelmezése a pragmatika szankcziónak, amely, mondom, a Deák Ferenczé s amelyet én bátor voltam szintén elfogadni — ha megengedi tisztelt képviselőtársam . . .

Rakovszky István: Nem tilthatom meg ! (Halljuk ! Halljuk !)

. . . hogy ez az értelme a pragmatika szankcziónak vitás soha sem volt. (Úgy van ! Úgy van !) A volt balközép és a Deák-párt között a különbség ott kezdődött, hogy ebből az elvből minő következtetéseket lehet vagy nem lehet vonni. (Helyeslés a jobboldalon.) Ha ki ebben kételkednék, azt utalom azokra, amiket a hatvanhetes bizottságban, amelynek tárgyalásai ismeretesek és közzé vannak téve, Deák Ferencz mondott, midőn arról a tételéről a javaslatnak szólt, amely azt mondja (Olvassa): »Megállapítván az ünnepélyes alapszerződés a Habsburg-ház női ágának trónöröklési jogát, kimondotta egyszersmind, hogy azon országok, amelyek a megállapított öröklési rend szerint egy közös uralkodó alatt állanak«, — tudniillik az osztrák és magyar állam együtt — »feloszthatatlanul és elválhatatlanul együtt birtoklandók.« Azt mondja (Olvassa): »Aki a pragmatika szankcziót, vagy ha úgy tetszik, az 1723. évi I. és II. törvényczikket elolvasta, az arról nem kételkedhetik, hogy ez szóról-szóra benne van.« Ez tehát szintén elég.

Azután tovább megy (Olvassa): . . . »nem is ez a vitás köztünk«; — tudniillik ő közötte és a bizottság kisebbsége közt — »a megtámadás, amelyet a bizottság kisebbsége a javaslat ellen intézett, a következtetés ellen van intézve, azon következtetés ellen, hogy e határozottan kimondott elv folytán, a közös és elválaszthatatlan birtoklás folytán, a közös biztonság és annak együttes erővel leendő védelme

és fentartása oly közös és viszonos kötelezettség, mely egyenesen a pragmatika szankczióból származik.«

Czélomra nem vizsgálom, hogy helyes-e ez a következtetés, vagy nem. (Mozgás a szélsőbaloldalon.) Kérem, én természetesen helyesnek tartottam és tartom ; itt csak azt emelem ki, hogy vitás soha sem volt a pragmatika szankczionak ez az értelme, annyira nem volt vitás, hogy akit érdekel, olvassa el azt a különvéleményt, amelyet a hatvanhetes bizottságnak kisebbsége ebben a tárgyban beadott. (Halljuk ! Halljuk !) Ebben az van mondva, a második pontban (Olvassa) :

»Azon kapcsolat, mely egyrészről a magyar korona országai, másrészről Ő felségének többi államai és tartományai között jogilag fennáll, a pragmatika szankczión, az 1723. évi I. és II. törvényczikken alapszik. Eszerint a magyar korona országai és Ő felségének többi országai és tartományai között semmi más kapcsolat nem létezik, mint az uralkodóháznak azonossága és az arra alapított közös és elválaszthatatlan birtoklás«. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon : Ez az igazi !)

Mellékgondolat engem nem vezet.

Miért olvastam én ezt fel, tisztelt képviselőház ? Talán azért, hogy a már elintézett vitát feleleventsem ? Nem, hanem csak, hogy azon, a törvénymagyarázatra fontos körülményt konstatáljam, hogy a pragmatika szankczionak az az értelme, hogy a Magyarország és Ausztria között elválhatlan és feloszthatlan birtoklás elvét megállapítja, soha, még az akkori ellenzék és a Deák-párt között sem volt vitás. (Úgy van ! Úgy van ! a jobb- és a baloldalon.)

Most, tisztelt ház, itt be is fejezhetném erre nézve beszédemet. (Halljuk ! Halljuk !) De a tisztelt ház meg fogja nekem engedni, és azt hiszem, tisztelt képviselőtársam is belenyugszik, ha még egy lépéssel tovább megyek, azon állításomnak igazolására, hogy úgy az akkori politikusok, mint az azelőtti és az akkori törvények néha, midőn a pragmatica sanctióban levő ezen kifejezések értelmét a pragmatica sanctióra vonatkoztatva felemlítik, annak csak egyik vagy másik következtetését vonják le, aszerint,

amint czéljokra szükséges volt. Igy például az 1848-iki törvényeknek előbeszédében ki van mondva csak egy, hogy tudniillik »a pragmatica sanctio által Magyarországgal »válhatlan« kapcsolatban álló tartományok iránti törvényes viszonyok« vannak felemlítve. Csak ennyi! De a törvénynek félreértése volna az, hogy ezt úgy akarta odaállítani, hogy csak ez a tartalma a pragmatica sanctio idevonatkozó határozatainak.

De legérdekesebb maga az 1867. évi XII. törvényczikk. Két helyen emlékszik meg ezekről a kérdésekről ez a törvény: a bevezetésben és azonfelül a hatvanhetes bizottság javaslatának szóról-szóra megfelelőleg a 3. §-ban. A bevezetésben szintén egyik folyományát tartalmazza a felosztathatlan és elválhatlan birtoklás elvének, azt mondván, hogy: »azon alapszerződés, mely az 1723. évi I., II. és III. törvényczikkek által a Felséges uralkodóház és Magyarország közt létrejött, amely egyrészről a birodalmi kapcsolathoz tartozó országok és tartományoknak az 1723. évi I. és II. törvényczikk értelmében együttes és elválaszthatatlan birtoklását, másrészről pedig Magyarországnak önálló törvényhozási és kormányzati függetlenségét biztosította . . .« Itt a pragmatica sanctio értelmében az együttes és elválhatlan birtoklás az Ausztria és Magyarország közötti kapcsolatra van megemlítve.

Ezen törvény azután még egyszer, mindjárt az elején rátér a magyar pragmatica sanctio ezen határozatának tartalmára. Igy szól — felolvasom: »1. §. Azon kapcsolat, mely egyrészről a magyar korona országai, másrészről Ő felségének többi országai és tartományai között jogilag fennáll, az 1723. évi I., II. és III. törvényczikkek által elfogadott pragmatica sanctión alapszik. — 2. §. Megállapítván az ünnepélyes alapszerződés a Habsburg-ház női ágának trónöröklési jogát, kimondotta egyszersmind, hogy azon országok és tartományok, melyek a megállapított öröklési rend szerint egy közös uralkodó alatt állanak, felosztathatatlanul és elválhatatlanul együtt birtoklandók . . .«

Tehát az 1867. évi XII. törvényczikk hitelesen magyarázza a magyar pragmatica sanctiót; hitelesen magyarázza azt is, hogy mit jelent az abban megállapított elválaszt-

hatlan és feloszthatlan birtoklás, és meg lett állapítva abban a következményében, amelyet tisztelt képviselőtársam kétségbe vont, mely Deák Ferencz nézete volt, hogy tudniillik jelenti az Ausztria és Magyarország közti elválaszthatlan és feloszthatlan birtoklást is. Ez ma már hiteles magyarázata ama törvénynek.

S itt kötöm össze beszédem első részét: hogy ez a nézet — Deák Ferencz nézete e tekintetben, sőt az akkori balközép nézete is e tekintetben — elfogadtatott a törvény által, és ma ez a hiteles magyarázattal megállapított értelme a magyar pragmatica sanctiónak. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)

És most, tisztelt ház, csak még egyet.

Midőn multkori beszédemben a magyar pragmatica sanctióra hivatkoztam, méltán vettem azt ilyen értelemben. És így áll az az érvelésem is, hogy ha mi Kossuth Ferencz értelmezését fogadjuk el, akkor nincs meg az uralkodóház ugyanazonossága, pedig a törvény ezt akarta; akkor eltérés van azok között, akik Ausztriában trónörökl ésre hivatvák, és azok sora között, akik az ily módon félreértelmezett magyar pragmatica sanctio szerint a trónon következnének; akkor fel van forgatva még a magyar pragmatica sanctióban megállapított feloszthatlan és elválaszthatlan birtoklás elve is.

Ezzel, tisztelt ház, befejeztem ezt a részét — csak ezt a részét — beszédemnek. (Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)

A túloldalon ülő képviselő urak kifogást emeltek azon értelmezés ellen, melyet a nyilatkozat beczikkelyezésére nézve felállítottam. Én azt mondtam, hogy az egyszerű beczikkelyezése a nyilatkozatnak, annak erejéhez nem ad semmit, annak erejéből nem vesz el semmit; hogy ennél nem vizsgáljuk, egyezik-e a nyilatkozat a házi törvényekkel, vagy sem, mert azokat nem ismerjük, azok előttünk nem is fekszenek; azt is mondtam, hogy ezen vonatkozásokban a beczikkelyezés egyszerűen a tudomásul vétel ünnepélyesebb formája, amint az sok más esetben történt, amelyekben a beczikkelyező alaki törvény semmi jogi tartalommal nem bír.

A kérdés csak az, hogy elegendő jelentőségűnek találják-e ezt a nyilatkozatot arra, hogy a tudomásul vételnek ezt az ünnepélyesebb formáját kívánják. Azt hiszem, hogy elegendően jelentős. Aki nem tartja annak, ne czikkelyezze be, ne szavazza meg a beczikkelyezést, ne pártolja beszédében az egyszerű beczikkelyezést se.

Ismétlem újra álláspontomat.

Az a része a nyilatkozatnak, amelyben a főherczeg azt mondja, hogy alá van vetve a családi törvénynek, s azt mondja, hogy az ő házassága a családi törvények szerint, amelyek őt kötelezik, — őt kötelezik, mondja — morganatikus házasság, tehát a családi törvények szerint a férj rangjában, czímében, jogaiban sem az ő neje, sem gyermekei nem részesülnek — ez a része a nyilatkozatnak tisztán a családi törvények körén belül mozog. A beczikkelyezés által semmi jogi jelentőséget nem nyer; mert a beczikkelyezéssel nincs beismerve, hogy ennélfogva a családi törvényekben foglalt határozatok országos törvénnyé emeltetnek; (Igaz! Úgy van! a jobb- és baloldalon.) a beczikkelyezés által az sincs kijelentve, hogy a főherczeg helyesen ítélte-e meg a családi törvényeket, vagy helytelenül; az nem egyéb, — így tán érthetőbb lesz a tisztelt képviselő urak számára — a beczikkelyezés a nyilatkozatnak ezen részeire nézve semmi egyéb, mint a tudomásul vétel ünnepélyesebb formája.

Hiszen ha nem törvényjavaslat alakjában terjesztetik be, hanem királyi üzenet alakjában, akkor is tudomásul vétetik, csak azzal a különbséggel, hogy nem fordul elő a törvénykönyvben.

Rakovszky István: Nagy különbség! (Mozgás a szélsőbaloldalon és a baloldal némely padjain.)

Az a módosítvány, melyet a miniszterelnök úr benyujtott,*) abban a részben is, hogy mit jelent a beczikkelyezés, minden kételyt eloszlatott. (Úgy van! jobbfelől.) Eloszlatta azt a kételyt, hogy ezáltal az úgynevezett házi törvények nincsenek-e országos törvény erejére emelve? (Igaz! Úgy van jobbfelől.) Ez tisztába hozta azt a kérdést is, hogy nem jogforrás; tisztába hozta azt a kérdést is, hogy a trónörö-

*) L. a 345. lapon.

kösödés megállapítására nem vesszük a jogot és a jogtételeket máshonnan, mint országos törvényekből; ki van zárva annak a félremagyarázásnak lehetősége, hogy a beczikkelyezés által a házi törvényeket, csak úgy mellékesen, anélkül, hogy ezen háznak törvényhozói akarata arra lett volna irányítva, anélkül, hogy e részben a ház tanácskozott volna, vagy csak kívántak volna tőle határozatot, habár csak a felolvasott szakaszait is házi törvénynek elfogadta volna. A házi törvények jogállása Magyarországon marad ezen törvény, ezen vita után ugyanaz, mint ami volt ezen javaslat és ezen vita előtt. (Igaz! Ugy van! jobbfelől.)

Hanem igenis azt állítottam, hogy mert a törvényjavaslat bevezetésében foglaltatik egy rész, mely kapcsolatban van a trónörökös nyilatkozatának azzal a részével, melyben ő már nem házi statutumokról beszél, hogy azoknak alá van vetve, nem a házi törvényekből vonja le a következtetést, hanem a magyar trónörökösödési törvényekről beszél és azoknak értelmére nézve tesz állítást, hogy tudniillik az ilyen házasságból születendő gyermekek nem lévén tagjai a családnak, az 1723-iki törvényczikk értelmében trónörökösödési joggal nem birnak — erre nézve a javaslat már nem pusztán ünnepélyes alakban való tudomásul vétel, hanem erre nézve diszponál a törvényjavaslat bevezetésében, és pedig azon toldás után is, amelyet a miniszterelnök benyujtott, messze kihatólag és igen tartalmasan. (Helyeslés jobbfelől.) Mindenekelőtt megvizsgálja az országos törvény szempontjából, hogy ez a része a nyilatkozatnak megegyezik-e a trónörökösödési törvénnyel, vagy sem, és miután megvizsgálta, kimondja, hogy megegyezik, vagyis cognitio után mondja ki. Erre a tételre már a törvényhozó akarata irányult. Másodszor egyebet is mond: hogy tudniillik trónörökösödési kérdésekben csak az ország törvénye irányadó, még pedig az országnak egy oly törvénye, amely a trónöröklés rendjére nézve azonos azzal, amely Ausztriában van, de nem következménye annak, nem függ tőle, hanem keletkezésében, tartalmában, feltételeiben önálló. (Helyeslés jobbfelől.)

Igy állítván fel a kérdést, nem értem a tisztelt képviselő úr álláspontját. Beszédében ő czéloz arra, hogy itt egy harmadik vállal garanciát arra nézve, hogy a nyilatkozatban foglalt kö-

telezettségek a trónörökös részéről teljesíttetnek — mert ott kötelezettséget a nyilatkozatban senki sem vállal, mint a főherczeg maga — és hogy azt a harmadik garantirozza a beczikkelyezés által. Ki ez a harmadik? A törvényhozás?

Hát tisztelt ház, e javaslatban garancziáról szó sincs. A kezességnek a magánjogban, az adósságnál az az értelme, hogy ha az adós kötelezettségét nem teljesíti, ezt a kezes, a garáns teljesíti. Gondolom, ezen értelemben nem szólott a képviselő úr, hanem szólott talán közjogi értelemben. De közjogi értelemben sem találhatok ebben a javaslatban semmi garantirozást. Annak, szemben a nyilatkozat határozott szövegével, értelme sem volna, s én a feltételezést is elutasítom magamtól, hogy olyasmi szándékolt, még inkább, hogy bármi értelemben indokolt volna.

A garanczia csak nemzetközi vonatkozásban bir igazi értelemmel. Garantirozni internaczionális vonatkozásban annyit jelent, hogy én valamelyik szerződő fél kötelezettségének teljesítését a másik irányában garantirozom; ha ő azt nem teszi: ha kell, erővel is szorítom rá, hogy teljesítse. Gondolom, a képviselő úr, midőn garantirozásról és garánsról beszél, azt ebben az értelemben nem mondotta és nem értette. A további értelmet, ha megengedi a képviselő úr, én nem keresem — keresse ő, (Derültség a jobboldalon.) magyarázza ő, mert én nem vagyok erre képes; ezennel leteszem a fegyvert. (Derültség a jobboldalon.)

Áttérek azokra az érvekre, melyek az ellen felhozattak, hogy az 1723-iki törvényekkel megegyez a trónörökös nyilatkozatának említett része. Erre vonatkozólag Rakovszky István képviselő úr, és Pichler Győző képviselő úr is, felhoztak két rendbeli okokat. Közjogiakat, és a házi törvények köréből vett s az egyenjogú házasság intézményére vonatkozó okokat. Előbb az utóbbiakkal akarok foglalkozni. Mindkét képviselőtársam, különösen Rakovszky István, ezt tüzetes vizsgálat tárgyává tette.

Vizsgálódásainak sommázata a következő. Már azért is helytelen a mi törvénymagyarázatunk, mert a XVIII. században, tehát éppen akkor, midőn a pragmatika szankczió hozatott, az egyenrangú házasságra, az egyenranguság fogalmára és kellékeire egy enyhébb, az 1839-iki házi tör-

vénybe foglalt szigorubbtól eltérő szokásjog alakult, és ha ezen eltérő, akkor fennállott, állítólag enyhébb szokásjog szerint bíráljuk meg a nyilatkozatot s az ezzel kapcsolatban létrejött házasságot, akkor ez egyenrangú házasság, és mert egyenrangú házasság, a gyermekek trónöröklési joggal birnak szerinte.

Rakovszky István képviselő úr azt állítja, hogy a XVIII. század folyamán az akkori német általános fejedelmi szokásjog körében egy új tétel alakult, szemben a régi szigorubb felfogással, amely — röviden visszaadom nézetét — a következő: Nem egyenrangunak a birodalmi főrendek és azokhoz nem tartozók között csak az a házasság tekintetett, amely polgári személyekkel, vagy nem tisztességes személyekkel köttetett. Ebben a részben tisztelt képviselőtársam tovább megy állításában, és azt mondja: Minden más, nevezetesen nemes személyekkel, — és nemes személyek alatt, szemben a főnemességgel, értették a grófokat, bárókat és címnélküli nemeseket, ha nem voltak birodalmi főrendek, azaz nem birtak a birodalmi gyűlésen üléssel és szavazattal — tehát a nemesek és a birodalmi főrendek vagy fejedelmi családok tagjai közt kötött házasság, az már egyenrangunak tekintetett ezen új szokás szerint, szemben a régi szigorú elvvel. Jól van, ez a tétel tehát bizonyítandó. Megkísérli tisztelt képviselőtársam ezt kimutatni. Mint szokásjogot akarja bebizonyítani. Rendelkezésekből, birodalmi ítéletekből, obszervancziákból, azaz olyan esetekből, amelyekben valamely szokásjog van kifejezve. Támogatja ezt szerzők véleményével is. Nem elsősorban, hanem mint kisegítő támogatást hozza ezt fel.

Tisztelt ház! Mielőtt ezek vizsgálatába indulnék, egynéhány fogalmat tisztázok előbb a tisztelt képviselő úrral szemben.

Az első az, hogy abból a téves feltevésből indul ki, hogy ami nem nyilvánvalóan diszpar házasság, vagy, hogy német kifejezéssel éljek, és kénytelen leszek ezt használni, mert ma már ez a familiáris a házban (Derültség): notorische Missehe — hogy ami nem az, az mind az egyenrangú házasság körébe esik. (Úgy van! a baloldalon.) Ez nagy tévedés. Nem úgy van, sem a szokásjog szerint, sem a szerzők szerint,

sem a statutumok szerint, sem a birodalmi törvény és jog szerint nincs úgy. (Helyeslés jobbfelől. Zaj balfelől.)

Rakovszky István: Birodalmi törvény nem is volt!

Kérem, ez egy jogtétel, amelyet egészen határozottan kell bizonyítani. Én semmi politikai szempontról itt beszédem egész folyamán nem beszélek; én egy nagy esküdtszéknek tekintem a házat, tudniillik azon kérdés felett: törvényes-e vagy törvénytelen-e a mi következtetésünk, helyes-e vagy helytelen-e az annak támogatására felhozott érv.

Én azt mondom: ez az állítás téves. Egyenrangú házasságnak az tekintetett, amely egyenrangú rendek között köttetett, ezek pedig voltak a fejedelmi családok és mindazok a nemes családok, akik birodalmi főrendek voltak, azaz a birodalmi gyűlésen üléssel és szavazattal birtak. Azok között, kik a birodalmi főrendekhez nem tartoztak, voltak nagy nemesi családok, grófok, bárók, régi nemesek, de ezek a »hoher Adel«-hez nem tartoznak. (Ugy van! jobbfelől.) Már most, kérem, az egyenrangú házasságnak ellentéte a nem egyenrangú házasság, vagy amint nevezték, Missheirath, amely ebben az értelemben, amint kifejtettem, nem egyenrangú egyének között köttetett. Ezeknek a nem egyenrangú házasságoknak körén belül más és más szempontból kiválnak a notorische Missheirat, azaz a nyilvánvalóan egyenlőtlen házasság esetei, és más szempont szerint, de a nem egyenrangú házasság körén belül, a morganatikus házasság. A morganatikus házasság fogalma, az egy olyan, nem egyenlők közt kötött házasság, tehát Missheirat, ahol a megkötő feleknek maguknak arra volt az akaratuk irányozva, és azt a szerződésben világosan ki is fejezték, hogy a házasságot mint egyenlőtlent kössék meg.

Rakovszky István tagadólag int.

Kérem, csak lassan, tisztelt képviselő úr. Közbevetőleg engedje meg, hogy megmondjam, hogy én nem azt akarom, hogy nekem higyjen, hanem higyjen az ő kedvencz szerzőinek, Bluntschlinak és Heffternek. (Élénk tetszés és derültség jobbfelől.) Tessék utána nézni.

A morganatikus házasságra nézve még az az elv is állott, hogy oly személyek közti házasságot, akik a birodalmi szo-

kásjog értelmében kétségtelenül egyenranguak voltak, nem volt helyes morganaticze kötni. Ez visszaélés volt, és a nőnek, ha szerződött is, a gyermekeknek, ha morganatikusnak nevezték is a házasságot, hatalmában állott jogát keresni a császárnál, a birodalmi törvényszékek előtt.

A notorische Missheirat ennél kevesebb. A notorische Missheirath mit jelent? Nyilvánvalóan egyenlőtlen, nem egyenrangú házasságot; nyilvánvaló: notorius. Nemcsak abban a két esetben, melyet tisztelt képviselőtársam az ő bizonyítása czéljából felhozott, tudniillik hogy ha polgári személlyel vagy turpis personával köttetik a házasság; hanem lássa, tisztelt képviselő úr, ugyanazon szerzők szerint, akiknek segítségével bizonyítását megkísérlette, nevezetesen Heffter szerint, akire leggyakrabban hivatkozott, a notorische Missheirath-nak volt még egy harmadik esete is: nemes személyekkel, grófnővel vagy bárónővel, nemes leányokkal . . .

Rakovszky István: Magam mondottam!

. . . kötött házasság, ha ez a házi statutumokba vagy pedig a házban uralkodó kifejezett obszervancziába, szokásjogba ütközött. Az alaptétele tehát hamis; az az alaptétel, hogy grófnőkkel, bárónőkkel, nemes leányokkal kötött házasság nem lehetett más, mint egyenrangú.

Most már nézzük meg, tisztelt ház, hogy ezen a jogon, amint mondottam, hogy tudniillik csak az egyenrangú rendekhez tartozók közt kötött házasság tekintetett egyenrangunak, igaz-e az, amit t. képviselőtársam mond: hogy a XVIII. század folyamán egy átalakulás állott elő, egy eltérő szokásjog képződött, birodalmi szokásjog, amely szerint már a nemes nőkkel és annyival inkább a nem ugyan a birodalmi főrendekhez tartozó, de birodalmi grófnőkkel kötött házasság már egyenrangunak tekintetett. Ennek a bizonyítására tisztelt képviselőtársam — helyesen — felhoz eseteket, az eseteken kivül felhozza a szerzőknek véleményét, akik ezen változást konstatálják. (Halljuk! Halljuk!) Hivatkozik birodalmi törvényre, az 1649-iki Wahlcapitulatióra is . . .

Rakovszky István: 1742-iki!

. . . az 1742-iki választási kapitulácziójára VII. Károlynak.

Én azt hiszem, a bebizonyítandó tételt : azt, hogy egy ily enyhébb szokásjog képződött a XVIII. század folyamán, nem jól állította fel. Amit ki kellene mutatni, az, hogy a Habsburg-házban, a domus Austriaca-ban képződött ilyen jogszokás, vagy legalább azt, hogy a birodalmi szokásjog átalakította az ausztriai ház házi jogát is. De erre később reátérek. Amit most vizsgálok, az, hogy felhozott esetei bizonyítják-e a felállított tételt, képződött-e enyhébb birodalmi jog, támogatják-e a hivatkozott szerzők az ő véleményét, támogatja-e az idézett birodalmi törvény?

Rakovszky István : Nincs birodalmi törvény !

Engedelmet kérek, a választási kapituláczió, az birodalmi jogot alkotott, tehát törvény ! Csak megengedi azt, hogy törvényerővel birt ; ez egyezmény volt . . .

Rakovszky István : Az volt !

Ugyan kérem, minden törvény lényegében mi egyéb, mint a fejedelem és rendek között létrejött megegyezés ! (Derültség jobbfelől.)

Mondom tehát, eseteit rosszul választotta, bár megengedem, hogy ha jobban választotta volna meg, pedig lehetett volna, akkor sem ért volna el semmit ; (Derültség jobbfelől.) de jobban is megválaszthatta volna. Ha a szokásjog átalakulását az esetekből és azokban akarja kimutatni, olyanokat kellett volna felhozni, melyek mutatják, hogy a birodalmi főrendekhez nem tartozó nemes leánnyal — birt legyen az czímmel vagy sem — kötött házasság egyenrangunak tekintetett ; annak tekintetett azon változás folytán, mely a XVIII. század folyamán a szokásjogban beállott.

A képviselő úr négy esetet hozott fel, de azok közül is csak egyben szerepel grófnő, és hogy milyen, azt majd ki fogom mutatni. (Halljuk ! Halljuk !) Az a négy eset, amelyre a tisztelt képviselő úr hivatkozik, a következő.

Az első a szász-meiningeni herczeg esete. Ebből maga sem akar következtetést vonni, mert ez elvette nővérének a komornáját, sok viszály, perlekedés után, és végre az lett a megállapodás, hogy Missheiratot kötött, az abból született gyermekek nem egyenranguak, tehát örökösödéssel a családi javakban és tartományokban nem birnak. Ez tehát nem alkalmas a bizonyításra.

A második eset, amelyre hivatkozott, Ludwig Heinrich Lippe esete, aki Kellner Eleonórával, egy mészáros leányával kötött házasságot. Ez is egyenlőtlen házasság volt ; végeredményben ez lett megállapítva. A képviselő úr felhozza, hogy a regisztomban foglalt bejegyzés ennek megfelelőleg kiigazíttatott. A bizonyításra tehát ez az eset sem alkalmas.

A bizonyításra csak azok az esetek alkalmasak, amikor a XVIII. század folyamán birodalmi főrendhez tartozó férfi elvett oly nemes leányt, kinek családja nem tartozott a birodalmi főrendekhez, bár különben lehetett grófné vagy báróné is, és a házasságot egyenrangunak ismerték el.

Harmadik esete a badeni herczegre vonatkozik, aki házasságra lépett Geyersberg Luizával. Ez az eset először is a XIX. század elején történt, tehát arra, hogy bizonyítsa, mi volt a szokásjog a XVIII. század elején, nem alkalmas.

Rakovszky István : 1823 !

A házasság 1787-ben köttetett. Mi volt ez az eset ? Károly Frigyes badeni választófejedelem, később nagyherczeg, házasságra lépett Geyersbergi Geyer Luiza bárónéval, kinek anyja Stonek grófné volt. II. Ferencz császár Hochberg birodalmi grófnévá tette a választófejedelem nejét, de gyermekei öröklésképesekké nem váltak, a házasság egyenlőtlen házasság volt.

A nagyherczeg azt akarta, hogy a gyermekek egyenranguak legyenek, ne csak a családi javakban örököljenek, ne csak a czímet bírják, de az országon is uralkodjanak. Mi történt ? Talán kimondták azt valaha, hogy ez a házasság egyenrangú, ennélfogva a házasság egyenranguságának jogi minőségéből következik a gyermekek egyenrangusága és örökösödési joga ? Nem ! Amit nem mondott a képviselő úr, de amire czélzott, azt előadom én.

A házasság morganatikus volt, a gyermekek nem voltak egyenranguak. De kihalóban volt a badeni uralkodó-család. Az uralkodó főherczeg és az agnátusok egyesült akarattal házi statutumban a házasságból született gyermekeket herczegekké és herczegnőkké tették. Császár már nem volt : 1805-ben megszünt a római szent birodalom. Ezt elismerték a német Bund, a két német nagyhatalom, Ausztria és Poroszország, azonkívül Francziaország és Angolország, és úgy

látom, a rendek is beleegyeztek. Ennyi minden kellett ahhoz, hogy a morganatikus házasságból született gyermekeknek a hiányzó családi tagság és a családi jogok megadassanak.

Ha ez bizonyít valamit, — itt nemes leányról, bárónéról van szó — hát éppen az ellenkezőt bizonyítja, mint amit tisztelt képviselőtársam akar. (Derültség.) Ez azt bizonyította, hogy ilyen esetben, amely éppen nem volt notorius Missheirat: egyenlőtlen házasság forgott fenn, ilyennek tekintették. Az uralkodónak, a családfőnek beleegyezése, az agnátusok beleegyezése, igenis, az egyenlőtlenség következményeit elengedték, és azokkal a jogokkal, amelyekkel törvény értelmében csak az egyenlő házasságból születettek birtak, a családfő és az agnátusok felruházták. A nagyhatalmak elismerik, hogy ez lehető volt, senki sem tagadta; de éppen az, hogy mindez kellett hozzá, mutatja, hogy nem volt egyenrangú házasság.

Rakovszky István: Mit mondott a herczeg, mikor elismerte? Kimondotta, hogy ebenbürtig a házasság.

Most kérem, megengedi a képviselő úr, jogi okoskodásról van szó, és megengedi, hogy bármiféle ily nyilatkozat törvény és szokásjog ellenére meg nem áll. (Ugy van! Ugy van! a jobboldalon.) Mondhatta ezt, adhatta írásban, megküldhette minden káptalannak és deponálhatta — magában véve az agnátusok beleegyezése nélkül még sem ért volna el semmit. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)

Azt mondtam: nem szerencsésen választotta meg tisztelt képviselőtársam az eseteit. Hogy három esetben a négy közül nem volt szerencsés, azt ítélje meg a ház. Most nézzük meg a negyediket, amelyet — ebben azt hiszem nincs sértő — parádé-esetnek nevezek, azért, mert tisztelt képviselőtársam azt mondta, hogy ez a legfőbb eset. Hát mi volt ez?

Ez Promnitz grófnőnek az esete.

Rakovszky István: Nem ez volt a parádé-eset, hanem a badeni.

A badeni? Akkor az én félreértésem kedvező a képviselő urra, (Derültség jobbfelől) mert hogy a badeni eset, amely a XIX. században történt, hogyan bizonyítja, hogy a XVIII. század elején, 1723 előtt mi volt a szokásjog, már ezt bajos

megérteni. (Nagy derültség a jobboldalon.) Másodszor, ha van eset, amely a nemes leányokkal való házasság morganatikus voltát bizonyítja, akármit mondott a férj és az apa, azt ez a badeni eset világosan bizonyítja.

Rakovszky István: Ne csak a férjet és a papát, de kegyeskedjék egyszersmind az uralkodót is említeni.

Akármit mondott is az uralkodó, nem volt joga törvény ellenére rendelkezni. Az agnátusoknak összesége, a császár megerősítésével, igenis megadhatta a hiányzó egyenlőséget; de még ha fejedelem volt is az illető, ő maga az agnátusok ellenére, a harmadik személyek sérelmére ilyeneket nem tehetett. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

De térjünk át a Promnitz grófnő esetére. (Halljuk! Halljuk!) Itt már valóságos grófnővel van dolgunk. (Derültség jobbfelől.) Tudniillik August Ludwig anhalt-kötheni herczeg elvette 1726-ban Promnitz Erdman grófnak a leányát. Igaz ugyan, hogy ez a házasság egyenrangunak tekintetett, soha sem volt komoly kifogás tárgya. De miért? Ezt felolvasom. (Halljuk Halljuk! Olvassa): »Die Ehe wurde nicht beanstandet, weil die Familie Promnitz früher das Fürstentum Sagan in Pfand gehalten und die Standesherrschaft Pless besass, die später an Anhalt-Köthen fiel.« Ez egyenrangú házasság volt, mert a leány családja a főnemességhez számíttatott. Tehát ez az utolsó esete a képviselő urnak, sajnálom, de semmit sem bizonyít. (Derültség jobbfelől. Mozgás a baloldalon.)

Rakovszky István: Tönkre vagyok téve! (Igaz! Úgy van! A jobboldalon. Derültség.)

Dehogy! Még ezt a bajt túléli tisztelt képviselőtársam. (Nagy derültség.)

Már most nézzük meg (Halljuk! Halljuk!) az 1742-iki, a választási kapitulácziora való hivatkozást. Mit tartalmaz ez? A rendeknek azt a kikötését, hogy nyilvánságos Missheirat esetében, amely pedig nem egyenlő értelmű a nem ebenbürtig házasságokkal, a császár az agnátusok beleegyezése nélkül a régi családok romlására ne adja meg császári hatalmánál fogva a csak az egyenranguságból származható öröklési jogot, rangot, czímet, stb. Ez ellen a császári hata-

lommal való visszaélés ellen hozták ezt meg. Meg is hozták, de nem is tartották meg. (Derültség.)

Mielőtt a kérdést feltenném, megmondom, hogy tisztelt képviselőtársam jobb eseteket is hozhatott volna fel, olyanokat, amelyek mutatják, hogy igenis, ingadozás állott be a XVIII. században, és az egyenlőségnek régi szigorát igyekeztek megváltoztatni különféle körökben, különféle családokra.

De én megint az ő kedves szerzőjére Heffterre térek át, és kérem, ne az 1829-iki könyvét mutogassa, hanem az 1870-ikit, (Derültség) mert később mint berlini tanár, ugyanerről a témáról írt 1870-ben Heffter. Maga hivatkozott arra a szerzőre, aki a legkedvezőbb író a képviselő úr álláspontjára, de nem fogadja el a képviselő úr állítását ; maga mondja, hogy egy szilárd szokásjog, a római jognak a befolyása alatt, az egyenranguság fogalmának enyhítésére, nem képződött, de tagadhatatlan, hogy meg lett rendítve a régi elv uralma egyes körökben, nem annyira a fejedelmi családokban, de inkább a többi főrendek körében. Most már a fősuly azon nyugodott, hogy egyenranguság tekintetében minő törvényt, minő szokásjogot követ a család, a ház maga.

A többi, tekintéllyel bíró szerzőkre nem is utalok. Ezek még inkább ellene vannak a képviselő úr nézetének. Ezek még határozottabban kimondták, hogy nem képződött olyan szokásjog, minőt a képviselő úr állít ; ha kihagyjuk azokat az eseteket, amelyeket politika, magánérdek, tehát nem jogi meggyőződés idézett elő, alig marad három eset. Ez teljesen elégtelen arra ; nem lévén meg az opinio necessitatis, sem concludens cselekvények, teljesen elégtelenek szokásjog bizonyítására.

Azt mondtam, hogy ha sikerült volna is mindezt kimutatnia, akkor sem ért volna el semmit a fenforgó kérdésre nézve.

Most a főkérdés az : állott-e elő ilyen változás az osztriai ház házi törvényeiben, házi szokásjogában ? Ez a kérdés.

De, tisztelt ház, hogy röviden végezzek a kérdésnek ezen oldalával : ha van valamely családra nézve bizonyság, hogy az egyenrangú házasságnak szigorú fogalmát fentartotta

és a XVIII. században sem állott be változás, áll ez az Austriaca domusra, a Habsburg-házra. És én ugyanazon uton megyek, hogy ezt kimutassam — remélem, több szerencsével, mint a tisztelt képviselő úr.

Ezen korszakból kodifikált házi törvény nincs. De vannak írott rendelkezések, jelesen végrendelkezések. Vannak esetek, van az eseteknek egy igen hosszú sora. Az egyes családi rendelkezések közül csak kettőt akarok felhozni.

Az első az I. Ferdinánd végrendelkezése, a másik a II. Ferdinándé. Az I. Ferdinándé 1543-ból való, a II. Ferdinándé 1621-ben kelt. Az elsőben benne van az, hogy a leányok házasodjanak régi szokásai és régi hagyományai szerint a családnak. 1621-ben már egy más kifejezéssel van ez a régi szokás és hagyomány felemlítve : hogy fejedelmi családokba házasodjanak. Ezt a szigorú felfogását az egyenrangusági elvnek, ha a leányokra megállapítja, nem még inkább kell-e azt érteni a fiukra nézve ? (Úgy van ! Úgy van ! jobbfelől.) Különben 1543 óta sok száz házasság köttetett az ausztriai házban, sok száz házasság történt 1723 óta is, és 1723 előtt, egyetlen egy esetet kivéve, az azokban a házasságokban kinyilvánuló szokásjog, obszervanczia mindig ugyanaz. Mindig egyenrangú házasságot kötöttek, a fogalom szigorú értelmében.

Az az egyetlen eset, amelyre tisztelt képviselőtársam is hivatkozott, a Welser Filippina esete. Figyelmet érdemelnek azok a körülmények, amelyek e házasságot kisérték. A házasság mint morganatikus köttetett meg. A házasságból két gyermek származott : András és Károly. Az egyik pap lett és kardinális, a másik polgári és katonai hivatalokat viselt. Úgy az atyjuk életében, mint az atyjuk halála után szerződések köttettek ; családi intézkedések történtek ; a császár a titkos házasságot elismerte, de csak mint morganatikus házasságot. Könnyű lett volna császári hatalmánál fogva és a többi agnátus beleegyezésével, hogy Welser Filippinát főherczegi rangra emelje, utódait főherczegi ranggal felruházza. De ez nem történt, nevök volt : Carl d'Austria és Andreas d'Austria néven. Nem tette. Ez intézkedések adtak nekik rangot, birtokot, czímet. Megkapták a burgaui Markschaftot, de osztrák hűbér gyanánt ; de nem kapták

meg az osztrák főherczegséget és rangot, nem tartoztak a családhoz ; igen kedvezően bántak velök, de magukhoz hasonlóvá nem tették őket ; a családba be nem fogadták, nem voltak örökösök. Ez a szigorú felfogás uralkodott.

Ha ezt a nézetet összehasonlítjuk, és azt a nézetet, mely a házasságok félbe nem szakított sorozatában — 1713-ig — nyilvánult, és látjuk, hogy mindig csak egyenrangú házasságok köttettek, bizonyára jogosítva vagyunk azt mondani, hogy volt szokásjog, volt obszervanczia, mely a Ferdinándok írott intézkedéseivel összhangzik és ki lett fejezve házasságokban és házassági szerződésekben, és ez az obszervanczia, ez a szokásjog az egyenrangú házasság szigorú fogalmát tanusitja minden egyes esetben. (Igaz ! Úgy van ! a jobb- és a baloldalon.)

1723-tól fogva — talán nem is szükséges a dologhoz — megint sok házasság köttetik. Két eset ismeretes, amely itt külön fölhozandó. János főherczegé 1821-ből, és az ötvenes évekből egy másik. Szintén morganatikus házasságok, tehát nem egyenranguak. A szokásjog tehát cselekvényekben és tényekben, írott intézkedésekben az eltérő esetekkel való elbánásból kiderül ; kiderül, hogy a Austriaca domus-ban kezdettől fogva végig, nemcsak a fejedelmek, a családfők, de a családnak minden tagja szigoruan ragaszkodik az egyenrangú házasság intézményéhez, és a ritka eltérések eseteiben mindig morganatikus házassággal találkozunk. (Igaz ! Úgy van ! a jobb- és a baloldalon.)

Már most ezzel is végeztem. Részletesebben, hosszasabban talán, mint kellett volna. De ezt a kételyt, amint tehettem, el akartam oszlatni. Amennyire megítélhetem, a házi statutumoknak 1839-ben bekövetkezett részleges kodifikálása : szerencsés vagy kevésbbé sikerült írásba foglalása annak, ami a családban változatlanul fennállott. Amennyire megítélhetem azon néhány szakaszból, melyet a miniszterelnök informáczióképen felolvasott, ez nem új jog, nem is szigorítása annak, ami mint századokon át elismert és tanusított szokásjog, obszervanczia az Austriaca domus-ban fennállott.

Már most két tárgyra kellene röviden kitérnem : a közjogi érvekre, melyeket a tisztelt képviselő úr felhozott, és

azután az álláspontokra, különösen a néppárt álláspontjára ezen javaslattal szemben.

Ami a közjogi érveket illeti, ezeket rövidre kell szabnom. A tisztelt képviselő úr ezeket kettőben összpontosította. Az egyik az, hogy szerinte történeti tény az, hogy 1723-ban nem voltak előterjesztve a házi statutumok. Hát igaz, Károly 1713-iki deklarációját, mely tulajdonképen az osztrák pragmatika szankczió — ezt igenis ismerték a rendek, erre van történeti adat és ez nem is vitás köztünk. De hogy egyebet és többet előterjesztettek volna, azt a tisztelt képviselő úr nem tudja, én sem tudom ; úgy látszik, ma senki sem tudja.

De kérem, nem is arra helyeztük a súlyt, hogy azért fogadták el a rendek 1723-ban az úgynevezett egyenrangú házasság intézményét, mert mindenféle családi statutum és obszervanczia ezt elismerte és az ezeket tanusító okiratokat bemutatták ; hanem mert ez kikerülhetetlen következménye annak, amit világosan a törvény kimondott, akart, elrendelt : hogy ugyanazt az uralkodóházat fogadta el, amely Ausztriát örökös jogon birja ; hogy azt mondta ki és azt határozta, hogy ugyanazon nő, vagy annak ugyanazon fiörököse, aki a trónrend szerint következik az uralkodásban, következzék a magyar trónon is. És így az egyéni trónöröklési jog kellékét ugyanazon értelemben vette, amely értelemmel az birt az ausztriai házban és ennélfogva az ausztriai jogban. Ennek kikerülhetetlen következménye, hogy miután ott successor és archidux csakis egyenrangú házasságból születhetett, elfogadták az egyenrangú házasság intézményét és annak jogi következményét is.

Csak felvilágosításul kérdem, hogy ugy-e, tisztelt képviselőtársam, elfogadja azt, hogy »legitim házasságból született« — ugy-e, hogy ez benne van a törvényben, a törvény rendelkezéseiben ?

Rakovszky István : Igen !

De nincs benne kifejezett szavakkal. (Derültség.) Mi van benne ? Az, hogy »legitimus descendens«.

Rakovszky István : És római-katholikus !

Más nem születhetik legitim házasságból ?

Rakovszky István : De lehet !

Ha ez annyira szívén fekszik, senki sem vonja kétségbe, qenne van az is, hogy római-katholikus legyen ; ismétlem, mindenki elismeri ; örüljön neki csendesen. (Derültség.) De ... (Zaj. Halljuk ! Halljuk !)

Polónyi Géza : Méltóztatik lenyelni a végét !

Tessék közelebb jönni ! A törvényben csak az van világos szavakkal, hogy »legitimus descendens« ; ez egyik kelléke a trónöröklésnek. Mi következik ebből ? Kikerülhetetlenül, visszautasíthatatlanul, hogy legitim házasságból születettnek kell lenni. Ez nincs világos szavakkal a törvényben, de mert a legitimus descendens benne van, következik ebből, hogy a legitim házasság is benne van a törvény értelmében.

Rakovszky István : És római-katholikus !

Miután archidux és successor nem lehetett más, csak az, ki egyenrangú házasságból született ; miután a trónöröklés ugyanazonossága nem magyarázható meg, nem tartható fenn máskép, csak az egyenrangú házasság intézményének itt is való elfogadásával : époly szükségszerű következménye az egyenragú házasság annak, ami a törvényben meg van állapítva, amint a legitim házasság következménye annak, ami a törvényben ki van fejezve : hogy a trónörökösnek legitim leszármazónak kell lenni. (Helyeslés a jobboldalon.)

Már most, az utolsó érvről beszélek, arról, mikor a képviselő úr már nem érvel, hanem retorizál. Azt mondja : lehetetlen, hogy az a nemesség, — a nemesség alatt érti a főrendeket is, helyesen — amely 1723-ban a diétán együtt volt és határozott, elfogadta volna az egyenrangú házasságot, és ezáltal, mint ennek ellentétét, a morganatikus házasság intézményét. Miért lehetetlen ? Mert a főrendi nemesség és a köznemesség közt gyökerében nem volt különbség, eadem est nobilitas ; mert ennek a nemességnek minden tagja királyválasztó, minden tagját királynak lehet megválasztani, mert a király primus inter pares, — ezt már bánja, hogy mondta — (Derültség a jobboldalon.) továbbá, mert megvolt a nobilitas communicata, s ha a nemes nem nemes asszonyt vett el, ezzel azt megnemesítette, és a gyermekek a nemes rendhez tartoztak, nem pedig a gyengébb fél alsóbb állásához. Ez mind igaz.

Akkor azután egy kicsit lelkesítőbb hangon ezt mondta: Kérem, képzelhető-e az, hogy elfogadta az egyenrangú házasság intézménye által a morganatikus házasságot az a nemesség, amelynél megvolt a fiusítás — mellékesen mondom, hogy a fiusítás czélja nem a gyengébb nem védelme, hanem a család folytatása volt, (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) ezért voltak ennek oly szigorú feltételei. Lehetetlen, — úgy mondja a képviselő úr — hogy ez a nemesség, melynek ily jogintézményei voltak, elfogadta volna a morganatikus házasság intézményét, mely az apai és emberi érzelmek megtagadása, lealacsonyítása a törvényes nemzedéknek, és egyéb rémületes dolog. (Derültség a jobboldalon.)

Tisztelt képviselő úr, azért mondom, hogy ez retorizálás és nem jogi érvelés, mert nem is fogadta el a nemesség. Nem fogadta el, még ha minden úgy állana is, amint a tisztelt képviselő úr állítja, még ha — megint a retorizálás kedvéért — nem volna egy pár közjogi és magánjogi tévedés benne. Például egyet felhozok.

Akkortájban, 1723-ban, már nem volt királyválasztó minden nemes ember. Az csak addig volt, míg az országgyűlésen minden nemes ember megjelenhetett. Akkor már követeket küldtek és követek által vettek részt a választáson. Abban az értelemben voltak ők királyválasztók, amint például, ha ma fordulna elő az eset, minden magyarországi választópolgár királyválasztó is volna, mert ezek is küldenének képviselőket, és ha az országgyűlés választ, a választópolgárok éppen azon módon vennének részt, tudniillik közvetve, a királyválasztásban, mint akkor a nemesek.

Talán arra se tessék, hacsak nem szónoki lendület kedvéért, nagy súlyt helyezni, hogy minden nemes embert királynak lehetett választani. Mert hiszen, in thesi meg lehetett választani az idegent is, meg lehetett választani olyat is, aki nem magyar, nem is nemes. Hát micsoda nagy önérzetet adott a nemességnek az, hogy őt meg lehetett választani, mikor azt is meg lehetett választani, aki nem nemes, sőt idegen?! Azt, hogy a király primus inter pares — ezt a tévedést nem is említem.

Rakovszky István: Hát a nemességnek nem voltak jogai?

Nagyon fényes jogai voltak a nemességnek, de az egy hajszálat sem csorbult azáltal, hogy a királyi házban megtartatott az egyenrangú házasság intézménye — de csak a királyi házban. A retorikai szárnyalás odavitte a képviselő urat, hegy elfelejtette azt, hogy a nemesség nem fogadta el a morganatikus házasság, vagy az egyenrangú házasság intézményét. Maradt a magyar házasságjog, a magyar örökösödési jog, amelyben a magyar nő családi állása és jogai épúgy maradtak, mint 1723 előtt megvoltak. A királyi családra fogadta el, ahol az addig is megvolt. Hát minek az a szónoki lendület, hogy azzal a magyarázattal, amit mi elfogadtunk, az összes magyar közjog, a magyar magánjog fel van forgatva, a nők családi állásukról, jogi helyzetükről letaszíttatnak. Milyen furcsa! 1723 óta száznyolczvan esztendő telt el, és soha senki ezt észre nem vette, hogy mindez rombadőlt.

Rakovszky István: De nem merték idehozni!

És legyen megnyugodva tisztelt képviselőtársam, ha ezt a törvényjavaslatot elfogadja, — mert úgy látszik, ennyi szörnyűség daczára mégis elfogadja — (Tetszés és derültség a jobboldalon.) ezentúl is változatlanúl marad mindaz a magas állás, mindaz a kedvezmény és védelem, amelyben a magyar jog a nőt családi állásában, érdekeiben, örökösödésében, személyében részesítette. (Tetszés a jobboldalon.)

És most utoljára, befejezésül, tisztelt ház, (Halljuk! Halljuk!) — evvel is tartozom — nézzük meg a tisztelt képviselő úr álláspontját. Ha tisztelt képviselőtársamat érdekli a mi álláspontunk, minket is érdekel a tisztelt képviselő úré és a tisztelt néppárté, amelyet ma gyér számmal látok képviselve.

A tisztelt képviselő úr azt mondja: az ő meggyőződése szerint a trónöröklési jog megilleti az ezen házasságból született gyermekeket, mert az 1723-iki törvény nem fogadta el az egyenrangú házasság intézményét; ha nem fogadta el, akkor igen természetesen a törvényes házasságból született gyermekeket a magyar törvény szerint megilleti a trónörökösödés. Ez az álláspont a a függetlenségi pártnak is, ebben találkoznak. Hasonló okokkal is harczolnak, avval a különbséggel, — ne vegye rossz néven — hogy ott több a jogi érv, itt pedig

inkább retorikai lendület van. Hanem együtt, párhuzamosan haladnak az érvelésben, de itt aztán kezdődik a kü önbség. A függetlenségi párt az érvelésből levonja a következtetést: nem fogadja el a törvényjavaslatot; a tisztelt képviselő úr, aki egész a végéig halad velük párhuzamosan, elfogadta a törvényjavaslatot általánosságban.

Talán azért akarja most visszavetni, mert a miniszterelnök úr egy helyes módosítást nyujtott be?

A képviselő úr már most ki akarja a törvényből hagyni azt, hogy a főherczeg nyilatkozatának sokszor említett része megegyezik a törvénnyel. Ki akarja hagyni, mert kimutatni vélte, hogy nem egyezik meg. A nyilatkozatban az van: e házasságból születendő gyermekek nem birnak trónöröklési joggal.

A képviselő úr — amint magát kifejezte, mint a törvény őre — azt mondja: igenis birnak. De hát akkor hogyan fogadhatja el a beczikkelyezést? Miért nem tanusítja tettével, hogy nem fogadja el beczikkelyezését egy oly nyilatkozatnak, mely ily sarkalatos kérdésben a törvénnyel homlokegyenest ellenkezőt állít? Miért inkább egy oly módhoz folyamodik, hogy ezt a törvényellenes nyilatkozatot beczikkelyezi, a bevezetésből pedig azt, hogy a törvénnyel egyezik, kitörli, és helyébe iktatja a törvényre való hivatkozást, arra a törvényre, mely a képviselő úr nézete szerint ellenkezőt rendel azzal, amit a főherczeg nyilatkozatában mond?

Tegyük fel, hogy a ház elfogadja a képviselő úr nézetét, és követné tanácsát, és így czikkelyezné be a nyilatkozatot: mi volna a következés?

Zavar, és pedig hatványozott zavar. A beczikkelyezett nyilatkozat mond egyet, a bevezetésben felemlített törvény mondja annak az ellenkezőjét, ez a javaslat pedig azt mondaná, hogy minden trónöröklési kérdés az 1723-iki törvény szerint döntendő el; azáltal, hogy a törvényt nem magyarázza, a nyilatkozatot pedig beczikkelyezi, nem a legnagyobb zavarnak veti-e meg az alapját?

Beczikkelyezés végett elfogadja a nyilatkozatot, a törvénymagyarázatot kihagyja, helyébe beleteszi, — nem nyiltan, nem kifejezetten, hanem implicite beleteszi a bevezetésbe — hogy a törvény szerint nem áll a nyilatkozat tartalma.

Rakovszky István: A képviselő úr példáját követem. Induljon csak most is az én példám után, mindjárt nem lesz bajban. (Derültség jobbfelől.)

Rakovszky István: Gondolom, hogy köztünk most nem én vagyok bajban!

Nézzük meg, hogy a legjobb esetben mi ennek az eredménye?

Kihagyja — egy ilyen vita után — azt a passzust, amely egyedül hoz világosságot és rendet a trónöröklésbe. A törvényt, melyet fel akar venni a bevezetésbe, úgy magyarázza, hogy nem birnak trónörökösödéssel az utódok. De nem mondja meg világos szavakkal. Hát én nem hiszem, és nem is akarom hinni a képviselő úrról, — még a pártra sem vonatkoztatom, — hogy a bizonytalanságot, a zavart éppen egy ilyen vita után azért akarták fentartani, mert képzelik, hogy a zavarosban aztán adandó alkalommal — nem a képviselő urak, hanem akiknek érdekükben áll a trónöröklés bizonytalanságát kizsákmányolni, a maguk pártczéljaira felhasználni — bővebben és biztosabban halászhatnak. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Ez volna álláspontjuk következménye, bár megengedem, éppen nincs intenciójában. De az már megint csak retorikai szárnyalás, midőn azt mondja, hogy az őszinteség, a dinasztiának és az országnak az érdeke nem azt kívánja, hogy azt csináljuk, amit mi javasolunk, hanem azt kívánja az őszinteség, a dinasztiának és az országnak az érdeke, ami zavarban hagyja a kérdést, már most, fokozott bizonytalansággal!

És most a tisztelt néppárthoz fordulok. Rakovszky István tisztelt képviselőtársam kijelentette, hogy ami érveket ő felhoz, azok az ő egyéni nézetei és pártjának nem imputálhatók. Azt kérdem tehát: mi hát már most a néppártnak az álláspontja, a néppártnak a nézete? (Derültség jobbfelől.) Mert erre nézve fatális homályban vagyunk. Rakovszky képviselő úr álláspontja világos, csak következései maradnak baljóslatú homályban. De a tisztelt néppárt álláspontja már nem világos. Egyetlen tagja a néppártnak szólott, és ez gróf Zichy János tisztelt képviselőtársam, aki azt mondja, hogy ő ezen törvényjavaslatot olyannak tekinti, amely »befejezett közjogi tényt« szándékozik törvénybe iktatni;

meghajolva a Felség akarata és fenséges Ferencz Ferdinánd trónörökös esküje előtt, és tiszteletben tartva azokat az indokokat, amelyek őt ezen eskü megtételére birták, elvben a nyilatkozatnak törvényczikkbe való beczikkelyezése ellen kifogást nem emelhet.

Hát, tisztelt ház, először ebben a beczikkelyezendő nyilatkozatban nem egy befejezett közjogi tény foglaltatik. Nem. Az a házasság, amely benne foglaltatik, az egy családjogi tény, amelynek vannak közjogi vonatkozásai trónöröklési szempontból; ezek közjogi vonatkozások, és ebben a tekintetben ez nem befejezett tény. Ellenkezőleg, ott az utolsó szót kétely esetében csak a király és az országgyűlés együtt, csak a király mondhatja ki. (Helyeslés a jobboldalon.) Vagy azt nevezi befejezett közjogi ténynek, ahol a nyilatkozatban a főherczeg a törvényt magyarázza? Ez a felfogás is egészen téves. Igaz, hogy a főherczeg nyilatkozatában hivatkozik a törvény értelmére, azt magyarázza. De ez az értelmezés minden lehet, csak nem befejezett közjogi tény! Hamis ez a kiindulási pont is.

Másodszor pedig azt mondja: Nem emelhet kifogást a beczikkelyezés ellen, meghajolva a felség akarata és a főherczeg esküje előtt. Hát kérem, lehet indok egy törvényhozási aktusnál az, hogy a király akarata előtt meghajoljunk? Ez hamis loyalitás. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Ez megtévesztené a királyt, ha ugyan Ő felsége nagyon jól nem tudná, hogy ez téves. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.) Megtéveszti az országot. Ő felsége ilyent soha sem kívánt tőlünk. Mi törvényt alkotunk mint egyenjogú tényezők. Ő felsége az akaratával benyujtott javaslatban azt kívánja: ítéljük meg azt szabadon, mint egyenrangú tényezők, és fogadjuk vagy vessük el, aszerint, amilyen lesz a meggyőződésünk. De hogy a király akarata előtt meghajoljunk és azért czikkelyezzük be, ez legalább is a magyar közjog legelemibb tételének félreértése. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)

Ezek után, tisztelt ház, családi dolognak tekintem, hogy mit jelent az, hogy Rakovszky István tisztelt képviselőtársam és a néppárt azonos határozati javaslatban merítik ki álláspontjukat. Ezt én benső ügynek tekintem.

De a néppárt álláspontjával én nem vagyok tisztában.

Vajjon azt a magyarázatot, amelyet mi ezen törvényjavaslat alkalmával és e törvényjavaslat elfogadásával az 1723-iki pragmatika szankcziónak adunk, azt a magyarázatot helyesnek vagy helytelennek tekinti-e? Abból, hogy a néppárt ki akarja hagyni azt a passzust, azt kell következtetnem, hogy nem fogadja el ezt a magyarázatot, és akkor ott vagyunk a zavarnak azon megnövekedésében, a kérdés eldöntésének azon későbbi időre való fentartásában, még pedig fokozott bonyodalmak között. Ez az álláspont el nem fogadható. Ezen vita után még szükségesebb a magyar pragmatika szankczió értelmében eldönteni a közjogi következményeket, melyek e házasságból előállanak. Ennek homályban hagyása sokkal nagyobb zavart jelent, mintha be sem czikkelyeznők a nyilatkozatot. (Helyeslés a jobboldalon.) Ezt akarják-e, tisztelt képviselő urak? Vagy mit akarnak? Kihagyása a törvénynyel való megegyezésre vonatkozó passzusnak: kételyt, fatális kételyt támaszt a néppárt álláspontjára nézve. Az ő feladatuk ezt tisztázni, ha jónak látják; hagyni így, ha jónak látják.

Mi azonban tisztelt ház, akik meg vagyunk győződve arról, amit általánosságban való elfogadásunkkal is tanusítottunk: hogy az 1723-iki törvényczikkek értelmében az ezen házasságból születendő gyermekek trónöröklési joggal Magyarországon nem fognak birni; mi, akik ezt világosan és határozottan, úgy, amint kötelességünk az ország irányában, meg akarjuk mondani; (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.) mi, akik a miniszterelnök módosítványának elfogadása által két irányban zárjuk ki a félreértéseket: óvjuk a magyar pragmatika szankczió önállóságát, óvjuk azt is, hogy az egyedül irányadó a trónöröklési kérdésekre nézve Magyarországon; óvjuk azt, hogy a főherczegi nyilatkozat egyik tételéből téves és hamis következtetés erre az önállóságra vonható ne legyen, és ezáltal, nézetem szerint, tiszta, alkotmányos szellemnek adunk kifejezést a törvény alkotásában; mi, tisztelt ház, fogadjuk el a miniszterelnök módosítványát, szavazzuk meg részleteiben is a törvényjavaslatot. Ezt teszem én és ezt ajánlom a tisztelt háznak. (Hosszantartó lelkesült éljenzés és taps a jobboldalon. A szónokot számosan üdvözlik.)

*

Utolsó felszólalása e tárgyhoz, Rakovszky István újabb beszédére, 1900 november 13-ikán volt.

Szilágyi Dezső

Tisztelt Ház! (Halljuk! Halljuk!) A dolog érdemére nézve igen természetesen nem válaszolok; ehhez jogom nincsen. Azonban felszólalhatok szavaim értelmének megmagyarázására és felszólalhatok személyes kérdésben.

A tisztelt képviselő úr legelőször a Deák Ferencz véleményére vonatkozó vitás kérdésre tett megjegyzést.

Tisztelt ház! A ház előtt van a képviselő úr véleménye és idézete, az enyém is; nekem hozzátenni valóm nincs semmi, szükség sincs semmire, (Helyeslés jobbfelől.) sőt magyarázni valóm sincs. Hanem, mikor a képviselő úr azt mondja, hogy én, midőn Deák Ferencz adalékaiból véleményét idéztem neki, — a legteljesebb véleményét ebben a kérdésben — hogy akkor én félremagyaráztam azt az által, hogy ott nem magának Deák Ferencznek véleményéről van szó, hanem Deák a vita kedvéért odahelyezkedik a Lustkandel álláspontjára — tisztelt képviselő úr, tessék azt olvasni, amit idéztem, és akkor meglátszik, hogy a képviselő úr nemcsak Deák Ferencz nyilatkozatának értelmét, hanem azt is félreértette, hogy mikor helyezkedik Deák Ferencz a vita kedvéért a más álláspontjára, és mikor mondja a maga véleményét. (Helyeslés a jobboldalon.) Ez tehát az egész; egyik félreértését megtoldotta a másikkal. (Ugy van! jobbról!)

A képviselő úr szavaimat szintén félreértette abban, amikor azt mondja, hogy én a XII. törvényczikk bekezdésében előforduló passzust abban az értelemben idéztem, hogy az csak az ausztriai tartományok közti kapcsolatban, az azok körén belüli kapcsolatban mondta ki a felosztathatatlanságot. Nem ebben az értelemben idéztem; felolvasom azt a passzust (olvassa):

»... azon alapszerződés, amely az 1723. évi I., II. és III. törvényczikkek által a felséges uralkodóház és Magyarország közt létrejött, amely egyrészről a birodalmi kapcsolathoz tartozó országok és tartományoknak az 1723. évi I. és II. törvényczikkek értelmében együttes és elválaszthatlan birtoklását, másrészről ezzel szemben« —

ezzel az elválaszthatatlan birtoklással szemben tudniillik — »Magyarország önálló törvényhozási és kormányzati függetlenségét biztosította . . .«, stb.

Hát kérem, én nem azt a jelentést tulajdonítottam ennek, amit a képviselő úr kiolvasni vélt. Itt a birodalmi kapcsolathoz tartozó országokról és tartományokról van szó. A birodalom szót ez a XII. törvényczikk mindig a monarchia értelmében használja. Soha sem érti a birodalom alatt csak az osztrák tartományokat együtt, hanem mindig abban az értelemben használja, amit a birodalom jelent: az osztrák-magyar monarchia értelmében.

Molnár Jenő: Ilyen nincs! (Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

No-no; ha egy kicsit gondolkozik, majd felfedezi! (Nagy derültség a jobboldalon.)

Ugyancsak ott az előbeszédben — annak igazolására, hogy én ennek helyes értelmet adtam — előfordul a »birodalom« szó még egyszer, midőn felemlíti az előbeszéd, hogy: Felszólította a fejedelem az országgyűlést, hogy a pragmatika szankczió elveiből kiindulva, oly módokról gondoskodjék, melyekkel mind Magyarország biztosított közjogi és belkormányzati önállósága, mind a »birodalom« biztosságának és együttmaradásának feltételei megóvassanak.

A »birodalom« kifejezést itt sem az osztrák tartományok összeségére alkalmazza, hanem alkalmazza arra, amit ma már egy helyesebb terminológiával osztrák-magyar monarchiának neveznek. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Osztrák és magyar!)

Ennélfogva maga ezen XII. törvényczikk bevezetése, midőn azt mondja, hogy az elválaszthatlan és feloszthatlan birtoklást a birodalomhoz tartozó minden országra és tartományra megállapították az 1723. évi I. és II. törvényczikkel, nem azt az értelmet tulajdonítja ennek, amit a tisztelt képviselő úr kihoz: hogy csak az osztrák tartományokra egymás között, hanem azt is jelenti ez, hogy Ausztria és Magyarország között is megállapította.

Ezt helyreigazításképen mondom. Az ellentét, mely az utolsó mondatban van: hogy midőn egyrészt a birodalomnak, az ahhoz tartozó országoknak és tartományoknak

elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklását biztosította, egyszersmind biztosította Magyarország önállóságát, függetlenségét és saját törvényei szerint való kormányzását is — ez az összefüggés mire mutat? Kellett-e ezt felhozni azzal szemben, hogy az elválaszthatlanság csak az osztrák tartományokra egymás között vonatkozik? Arra nem; hanem fel kellett ezt hozni csak akkor, midőn az elválaszthatlanság és feloszthatlanság vonatkozik az Ausztria és Magyarország közötti kapcsolatra is, fel kellett ezt hozni azért, hogy az a magyarázat kizárassék, hogy ebből a feloszthatlan és elválaszthatlan birtoklásból olyant következtessenek, ami Magyarország önállóságát és függetlenségét csorbítja. (Helyeslés jobbról.)

Ezennel nincs több, amivel a kérdést kipótoljam; majd lesz alkalma mindenkinek ebben az országban foglalkozni vele, és mindenki állást foglalhat a tekintetben, hogy én adtam-e híven vissza Deák Ferencz véleményét, vagy a képviselő úr; én állok-e a pragmatika szankczió és a törvények értelmével összhangban, vagy a képviselő úr; s az a hiteles magyarázat, melyet a magyar pragmatika szankczió tekintetében a XII. törvényczikk hozott, én ellenem szól-e, vagy a képviselő úr ellen.

Sajnálom, hogy multkor elfelejtettem, hogy az 1835-iki — nem beszédére Deák Ferencznek, hanem az abból fenmaradt kivonatra és annak értelmére ki nem terjeszkedtem. Most már, ezen felszólalás keretében, ezt nem pótlom. Nem pótolhatom, bármennyire szeretném; a házszabály meggátol benne; majd lesz alkalmam visszatérni reá, és még addig is a tisztelt képviselő úr emlékezetébe ajánlom, amit mondtam: hogy úgy törvényeink, mint Deák Ferencz különböző alkalommal tett nyilatkozatai nem mindig az összes tartalmát mondják meg, hogy mi minden foglaltatik az elválaszthatlan és feloszthatlan birtoklásban, hanem néha ezen rendelkezésnek csak egyik vagy másik folyományát, amint éppen a fenforgó tárgyra alkalmazva, szükséges volt. Ennyi a helyreigazítás.

Ami pedig szavaim értelmének megmagyarázását illeti, a tisztelt képviselő úr azt mondja, hogy én összezavartam a dolgokat, és hogy ezen nyilatkozatomból az következik,

hogy a főherczegi nyilatkozatban foglalt hivatkozás a házi szabályokra tulajdonképen azt az értelmet nyeri a beczikkelyezés által, hogy azok a házi szabályok országos törvény erejével ruháztatnak fel, a magyar jogrend alkatrészeivé tétettek. Tessék kikeresni: egyenesen megmondom, hogy ez a beczikkelyezés ezzel a hatállyal nem bír. Egyenesen kimondom, és ha ő is azt mondja, akkor miért teszi ő hozzám azt a kérdést, hogy magyarázzam meg. Hiszen határozottabban és világosabban nem lehetett szólni, mint amikor azt mondom, hogy a beczikkelyezés ténye magára a nyilatkozatra mint ilyenre nem egyéb, mint a tudomásul vételnek ünnepélyes formája, melyet a nyilatkozat többi részével szemben további törvényhozási intézkedéssel nem volt szükség összekapcsolni.

De igenis, van a nyilatkozatnak egy része, ahol a főherczeg magyarázza az 1723-iki törvényt és ebből következtetést von. Erre vonatkozólag igenis egy magyarázó törvényhozási intézkedés helyes és szükséges volt. És ez van abban az intézkedésben is, melyet a tisztelt néppárt ki akar hagyatni.

Már most, még egyszer hozzáteszem: beczikkelyezése ezen nyilatkozatnak nem teszi — mondtam százszor — ezt a nyilatkozatot jogforrássá, és az ebben hivatkozott házi statutumok egyik vagy másik szakaszát nem iktatja jogrendünk alkotórészei közé. Még az a magyarázat is, amit a főherczeg mond és amit az 1723. évi I. és II. törvényczikkre vonatkoztat, nem azért áll, mert a főherczegi nyilatkozatban benne van és mert ez a nyilatkozat beczikkelyeztetett. Nem. A beczikkelyezés ezen értelemmel és hatállyal abszolute nem bír. Hanem az értelmezés azért áll, mert a bevezetésben a törvényhozás mondja, hogy az az értelem a helyes, hogy megegyezik a törvény értelmével. Ez a törvényhozás kijelentése, nem pedig a főherczegi nyilatkozat bármely részének vagy még ezen részének törvényerőre való emelése. Ez csak világos; ezt már csak nem lehet félremagyarázni. (Úgy van! jobbfelől.) Itt már nem lehet sutytyomban való törvényhozásról beszélni. (Tetszés jobbfelől.) Lehetne akkor, ha az ő véleménye, vagyis az állana, hogy elég egy ilyen nyilatkozatban való hivatkozás valamely

szabályra, mely eddig nem volt magyar jog, és az ezen nyilatkozatban való hivatkozás az által, mert a nyilatkozat ünnepélyes tudomásvétel alapján beczikkelyeztetett, a magyar jogrend alkotórészévé, magyar jogforrássá válik. Ez volna a suttyomban való törvényhozás. (Úgy van! jobbfelől.)

Azt mondja a tisztelt képviselő úr utoljára, félreértve az én szavaimat, hogy miért nem nyilvánítottam semmi elismerést a néppártnak, azért, hogy ezen kijelentésemet felkarolják, és ő még igen szerény nemével a felkarolásnak jellemezte azt, mondván, hogy az mankóul szolgál, ők adták a mankót, melyen ez a sánta dolog felépült.

Rakovszky István: Nem mondtam, hogy sánta!

Hát nemcsak én, hanem még maga a tisztelt miniszterelnök úr is megadta már az önök amendementjának az elismerést, hogy annak tartalma helyes és igaz. Hanem nagy árt szabtak. Ez a baj és ezért nem fogadható el. Azt az árt szabták, hogy a törvényjavaslatot leglényegesebb tartalmától, törvénymagyarázó részétől fosszuk meg. (Úgy van! jobbfelől.) Már most, ha azt kihagynók, ami a törvényjavaslatnak ilyen fontos tartalma: a törvénymagyarázatot, ezzel elérnők azt, hogy — amint a tisztelt képviselő úr magát kifejezte — egy magától értődő közjogi tétel a törvényben felemlíttetik, de a homály, a konfuzió e kérdésre nézve a törvénymagyarázat kitörlése által továbbra is fenmarad, sőt fokozódik. A tisztelt képviselő úrnak szerényebbnek kellett volna lennie; nem kellett volna oly nagy árat követelni azért az amendementért, amelyet — maga mondta — tőlem vettek. Mi azt, ami az amendementben volt, elértük ezen áldozat nélkül is, a tisztelt miniszterelnök úr módosításával, és megtartottuk a javaslatnak szükséges részét. Ha e magyarázat után, melyet tisztelt képviselőtársam a saját és pártja álláspontjának mondott, még sem fogadják el a miniszterelnök módosítványát — bocsánatot kérek, akkor ezután és a képviselő úr felvilágosításai után még nagyobb homályban vagyok arra nézve, hogy mit akarnak önök és mi a tulajdonképeni czéljuk. (Élénk helyeslés és tetszés a jobb- és a baloldalon.)

*

A főrendiházban gróf Zichy Nándor képviselte a néppártnak a képviselőházban elfoglalt álláspontját. Én előttem, katholikus előtt — mondotta gróf Zichy Nándor — csak egy házasság létezik: a keresztény katholikus hitelvek szerinti házasság. A morganatikus házasság csak egy konvenczionális fogalom . . . magát a házasság szentségét nem érinti. Itt nem a morganatikus házasságon van a súly, hanem azokon a következtetéseken, melyek a nyilatkozatban kifejtetnek.

*

A Reichsrat képviselőházában Körber miniszterelnök 1901 február 12-ikén terjesztette elő, még pedig csupán tudomásul vétel végett, Ferencz Ferdinánd főherczeg nyilatkozatát, miután azt már az előző napon az urakháza, minden egyéb eljárás mellőzésével, egyszerű elnöki kijelentéssel, »mit Dank und Ehrfurcht« tudomásul vette.

A képviselőháznak evégből kiküldött 37 tagú külön bizottsága, melynek elnöke Abrahamovicz volt, a háznak később, a Badeni-kormány idejében elnöke, jelentésében ezeket mondja:

Es ist notorisch und es unterliegt keinem Zweifel, dass nach den Familien- und Hausgesetzen, respective den sogenannten »Gewohnheiten und Anordnungen« des Allerhöchsten Herrscherhauses die Qualität und die Rechte eines Mitgliedes dieses Hauses, das heisst die Qualität und die Rechte eines Erzherzogs, respective einer Erzherzogin von Österreich nur durch Abstammung aus einer ebenbürtigen Ehe eines Erzherzogs, respective durch Eingehung einer ebenbürtigen Ehe seitens eines Erzherzogs erworben werden können. Denn die Ebenbürtigkeit gehört zu den Grundlagen des gemeinen deutschen Privat-Fürstenrechtes, welches sich aus der Autonomie der hochadeligen deutschen Häuser entwickelt hat, und welches auch für die Allerhöchste Dynastie als für ein deutsches Reichsfürstenhaus jederzeit neben den eigenen Hausgesetzen subsidiäre Kraft hatte. Als gemeinrechtliches Institut des Reichsfürstenrechtes ist die Ebenbürtigkeit von jeher zu einer hausgesetzlichen Norm im Allerhöchsten Herrscherhause geworden. Es sind ja auch aus nicht allzuferner Vergangenheit Präcedenzfälle bekannt, wo wegen Mangels des Erfordernisses der Ebenbürtigkeit die Gemahlinnen der Herren Erzherzoge und die den betreffenden Ehen entstammenden Kinder

von der Zugehörigkeit zum Allerhöchsten Herrscherhause ausgeschlossen blieben. Da aber das Recht der Thronfolge in Österreich nur Mitgliedern des Allerhöchsten Herrscherhauses zusteht und diese Mitgliedschaft die unentbehrliche Grundlage und Voraussetzung des Thronfolgerechtes bildet, so ergibt sich daraus von selbst, dass Kinder, welche aus einer, die Mitgliedschaftsrechte des Erzhauses nicht gewährenden Ehe abstammen, des Rechtes der Thronfolge nicht theilhaftig werden, wenn sie auch den sonstigen, in der Pragmatischen Sanction selbst aufgestellten Bedingungen entsprächen. Dieser Thatbestand und die aus demselben fliessenden Consequenzen entsprechen genau dem Thatbestande, welcher den Gegenstand der Erklärung des Durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs Franz Ferdinand bildet, und den Consequenzen, welche der Herr Erzherzog selbst in der besagten Erklärung aus demselben zieht. Demzufolge muss constatirt werden, dass die besagte Erklärung des Durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs keinen neuen Rechtszustand schafft, sondern blos als Anerkennung des bestehenden Rechtszustandes angesehen werden muss. Infolgedessen fehlt jedwedes Substrat zu irgend einem anderen Vorgehen als zur einfachen Kenntnisnahme der Erklärung.

A bizottság javaslata ebben állt:

»1. Die von der k. k. Regierung dem Abgeordnetenhause im Allerhöchsten Auftrage mitgetheilte Erklärung Seiner kaiserlichen und königlichen Hoheit des Durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs Franz Ferdinand von Österreich-Este wird mit schuldigem Danke ehrfurchtsvoll zur Kenntnis genommen.

2. Die vorgelegte Erklärungsurkunde wird dem Archive des Abgeordnetenhauses einverleibt.«

A Reichsrat képviselőháza 1901 május 7-ikén tartott ülésében élénkebb vita után, melyben a föderalisták arra az álláspontra helyezkedtek, hogy nem a Reichsrat, hanem a Landtagok elé tartozik az ügy, ennélfogva a szavazásban nem is vesznek részt — elfogadta a bizottság jelentését.

NÉVMUTATÓ.

Abrahamovicz Dávid 383
Ábrányi Kornél 263
Andrássy Gyula gróf 74
Andrássy Tivadar gróf 74
Apponyi Albert gróf 3 63 68 74 163 198 199 201 218 229 230 232 244 245 251 254 259 262 286 291 296 297
Asbóth János 263
Barabás Béla 300 306 307 308
Baross Gábor 76
Bartha Miklós 263, 311
Barta Ödön 341 344
Beöthy Ákos 219 263 297
Bernatzik Edmund 268
Bokros Elek 202
Bolgár Ferencz 74 197 228
Buza László 268
Csanády Sándor 191 196 208 234
Csáky Albin gróf 263
Dessewffy Aurél gróf 74
Engelmayer József 300
Ernuszt Kelemen 73
Falk Miksa 3 48
Fejérváry Géza báró 93
Ferdinándy Géza 307
Győry Elek 300 306
Hegedüs Sándor 248 263
Helfy Ignácz 29 39 263
Herman Ottó 263
Hieronymi Károly 263
Hock János 74 196 290
Hodossy Imre 74 300 306
Holló Lajos 303
Horánszky Nándor 3 175 188 192 229 263 306
Horváth Béla 262
Horvát Boldizsár 63 68
Horváth Gyula 263
Horváth Lajos 74
Irányi Dániel 1 29 32 39 63 68
Jászi Viktor 307
Kaas Ivor báró 182 226 232 236 250
Kálnoky Gusztáv gróf 46 48
Károlyi Gábor gróf 74
Kossuth Ferencz 301 330 334 337 339
Kőrösi Sándor 30
Kubik Béla 309
Madarász József 270 276 282 311
Meszlényi Lajos 285
Mezőssy Béla 303
Mikszáth Kálmán 74
Molnár Jenő 379
Münnich Aurél 93
Páder Rezső 322
Perczel Dezső 74

Perczel Miklós 234
Péchy Tamás 30 181 182 191 195 225 232 233 234
Polner Ödön 307
Polónyi Géza 163 173 180 181 189 190 202 203 233 234 236 263 288 300 306 310 313 314 316 321 330 334 340 345 371
Prónay Dezső báró 244
Pulszky Ágost 3
Rakovszky István 319 327 328 341 342 343 344 353 357 361 362 363 364 365 366 370 371 372 373 375 378 382
Rátkay László 303
Schiller Bódog 307
Szapáry Gyula gróf 27
Szederkényi Nándor 263 292
Szentiványi Árpád 74
Széll Kálmán 298 300 303 304 345
Szögyény László 63
Thaly Kálmán 1, 109 243 313 338
Tisza István 74 93 152 258 263 265
Tisza Kálmán 1 32 39 42 43 44 63 67 72 91 92 93 124
Ugron Gábor 168 171 197 201 226 236 237 239 240 241 242 246 263 271 276 277 287 291 292 295 316 345
Verhovay Gyula 29
Veszter Imre 300
Visontai Soma 263 276
Wekerle Sándor 74 263 291
Wlassics Gyula 263 264 266
Wenckheim Béla báró 1
Zichy Aladár gróf 322
Zichy János gróf 300 302
Zichy Nándor gróf 383
Zoltán János 233 243

LIBRARY
AUG
19
1982
UNIVERSITY
OF TORONTO

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

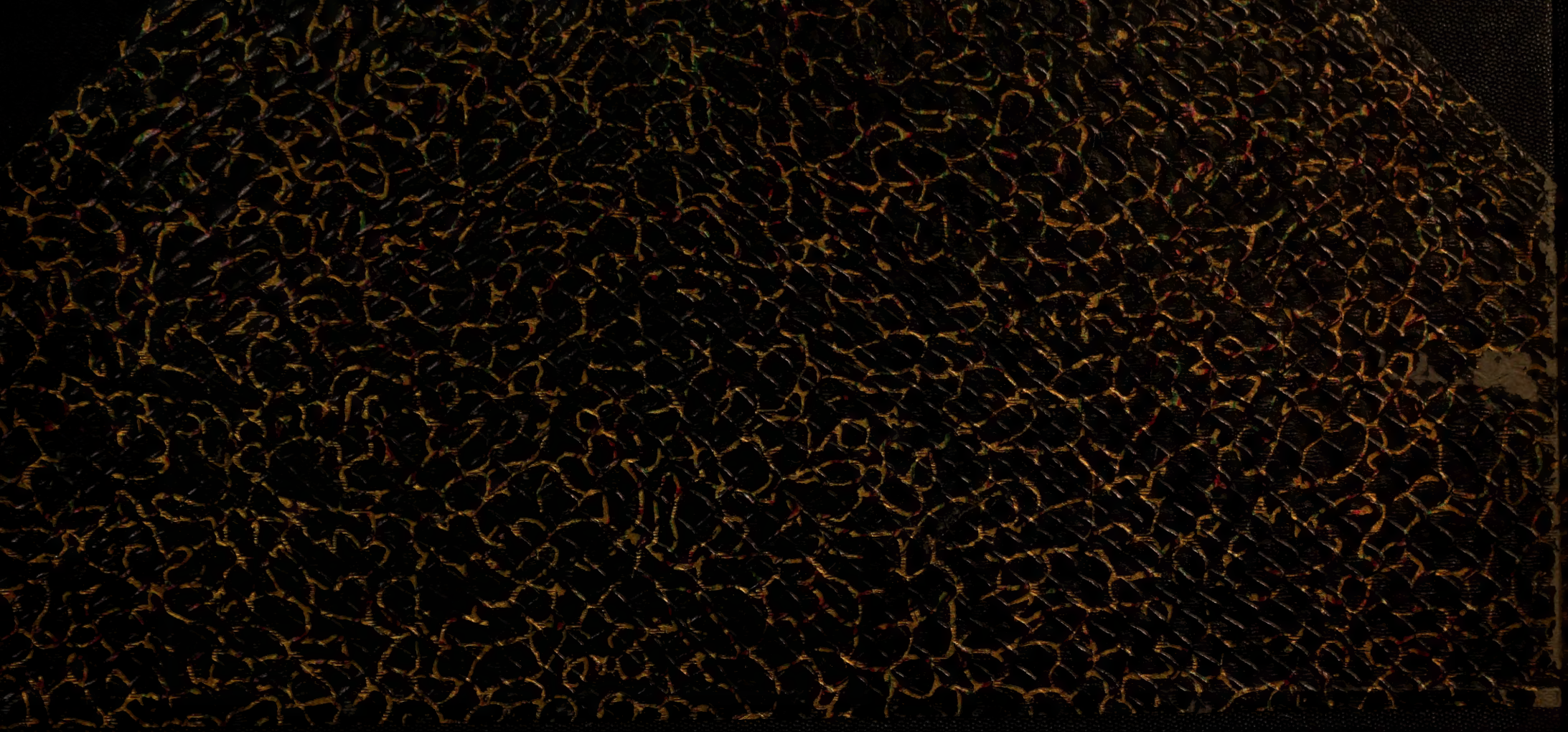

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 29 25 11 020 2